

Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф

ЗУҲД ВА РАҚОИҚЛАР КИТОБИ

36-ЖУЗ

«ШАРҚ» НАШРИЁТМАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ БОШ ТАҲРИРИЯТИ ТОШКЕНТ

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

Аллоҳ таоло марҳамат қиладиким:

**«Сизга Расул нимани берса, олинг ва сизни У зот
нимадан қайтарса, қайтинг».**

(Улуғ Аллоҳ рост сўйлайди).

*Расулулло соллалло у ала, йҳи васаллам марҳамат
қиладилар:*

**«Менинг гапимни эшитиб, ёдлаб, сингдириб, сўнгра
адо этган одамни Аллоҳ неъматлантирсин».**

(Имом Аҳмад ривоят қилган).

Шиоримиз:

Ахди сунна вал жамоа мазқаби асосида пок акийда
ва мусаффо Исломга интилиш, Қуръон ва суннатни
ўрганиб амал қилиш, исломий маърифат таратиш, салафи
солиқ — улуғ мужтакидларга эргашиш, кенгбағирлик ва
биродарлик руқини тарқатиш.

Диний саводсизликни тугатиш, ихтилоф ва
фирқачиликка барқам бериш, мутаассиблик ва бидъат-
хурофотларни йўқотиш.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Мақамаси

кузуридаги Дин ишлари қўмитасининг 327рақамли тавсияси ила чоп этилди.

@ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф

@ «Шарқ» нашриётматбаа акциядорлик компанияси Бош та фирияти, 2008.

П

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

كتاب الزهد والرقائق

ЗУҲД ВА РАҚОИҚЛАР КИТОБИ

وفيه سبعة فصول وخاتمة

ЕТТИ ФАСЛ ВА ХОТИМАДАН ИБОРАТ

«Зухд» сўзи луғатда бир нарсани тарк қилиш ва ундан юз ўгириш маъноларини билдиради.

«Зухд» сўзи уламолар истилоҳида дунё, мол-мулк, обрў ва мансабдан юз ўгиришни англатади.

Зухднинг мўмин бандага вожиб бўлган қисми охиратда зарар етказадиган нарсани тарк қилишдир.

Зухдга яқин маънони англатадиган «вараҳ» сўзи ҳам

бор. Вараҳдан мурод, ҳалол нарсаларни олишдир. Зухд эса, ҳалол бўлса ҳам, ҳожатдан ташқари нарсани олмаслиқдир.

«Рақоик» лугатда «рақиқ»нинг жами бўлиб, «нозик», «ўта таъсирли» деган маъноларни билдиради. Бошқача қилиб айтганда, қалбни рақиқ, яъни юмшоқ қиладиган нарсалар, деганидир.

Рақоик Қуръони Карим ояти, ҳадиси шариф, мавъиза, кишининг қалбини юмшатадиган манзара ёки ҳолат бўлиши мумкин. Рақоик ҳисобланган нарсалар Аллоҳ таолодан кўрқишга, қалбнинг титрашига, кўзга ёш келишига сабаб бўладиган нарсалардир.

Зухд ва рақоик бир-бирига яқин нарсалар бўлгани учун барча муҳаддислар (рахматуллоҳи алайҳим) ўз китобларида бу икки нарсага оид ҳадиси шарифларни бир сарлавҳа остида келтирганлар. Баъзи уламоларимиз эса, бу борада алоҳида китоблар ҳам таълиф қилганлар.

Бу мавзуда китоб таълиф қилган уламолар рўйхатига назар ташласак, уларнинг кўзга кўринган, пешқадам уламолар эканлигининг гувоҳи бўламиз. Бу эса ўз навбатида мусулмонлар ҳаётида зоҳидликка қанчалар эътибор берилганига ўзига хос далилдир. Рухсатингиз ила зухд ҳақида алоҳида китоб ёзган уламолардан баъзиларини эслатиб ўтсак:

Имом алмаҳофий ибн Имрон ал-Мувсилий (185-ҳижрий санада вафот этган).

Имом Муҳаммад ибн Фузайл ибн Ғазвон ал-Куфий (195-ҳижрий санада вафот этган).

Имом Вакийҳ ибн Жарроҳ (197-ҳижрий санада вафот этган).

Хофиз Асад ибн Мусо (212-ҳижрий санада вафот этган).

Имом Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Ҳанбал (241-ҳижрий санада вафот этган).

Хофиз Ҳаннод ибн ассиррий (243-ҳижрий санада вафот

этган).

Аҳмад ибн Ҳарб ибн Абдуллоҳ Зоҳид (234-ҳижрий санада вафот этган).

Имом Абу Довуд (275-ҳижрий санада вафот этган).

Имом Ибн Абу Дунё (281-ҳижрий санада вафот этган).

Ҳофиз Иброҳим ибн ал-Жунайд (260-ҳижрий санада вафот этган).

Ҳофиз Муҳаммад ибн Аҳмад ал-Ассол ал-Асфихоний (249-ҳижрий санада вафот этган).

Имом Муҳаммад ибн Ҳусайн ал-Ожурий.

Имом Ибн Шоҳийн (385-ҳижрий санада вафот этган).

Ҳофиз Абу Бакр Аҳмад ибн Ҳусайн ал-Байҳақий (485-ҳижрий санада вафот этган).

Имом ибн Даббоғ (393-ҳижрий санада вафот этган).

Имом Абу Аҳмад Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Шухайб ан-Насабурий (357-ҳижрий санада вафот этган).

Ҳофиз Абдул Ҳақ ибн Абдурроҳман Ишбилий (581-ҳижрий санада вафот этган).

Имом Абдуллоҳ ибн Муборак Марвазий (181-ҳижрий санада вафот этган).

Зоҳидлик ўз ичига нималарни олишини билиш, рақоик нималардан иборат эканлигини англаш учун ушбу китобимизда келадиган мавзуларнинг сарлавҳаларига бир қарра назар ташлаб чиқишнинг ўзи кифоя қилади. Келинг, келажакда Аллоҳ таолонинг ёрдами ила ўрганиб чиқадиган мавзуларимизнинг сарлавҳалари билан бир танишиб чиқайлик:

«Дунёдан огоҳлантириш ҳақида».

«Ҳожатсиз бино ёмонлангандир».

«Бойлик қаноатдадир».

«Дунёга ҳирс қўйишдан ва беҳуда орзудан эҳтиёт бўл».

«Фақир ва фуқароларнинг фазли ҳақида».

«Набий алайҳиссаломнинг маишатлари ҳақида».

«Аҳли суффа».

«Тилни тийиш фарздир».
«Саломатлик узлатдадир».
«Иймоннинг баркамоллиги беҳуда нарсани тарк қилишдадир».
«Аллоҳнинг ҳукмига сабр қилишда улуғ ажр бор».
«Қазо ва қадар ҳақида».
«Қадар ҳақида низо қилиш керак эмас».
«Ажаллар ва ризқлар чегаралангандир».
«Қалблар Роҳманнинг чангалидадир».
«Кофирларнинг фарзандлари ҳақида ворид бўлган нарсалар».
«Амаллар хотимаси ила».
«Солиҳ амалга ошиқиш вожибдир».
«Аллоҳ таолодан кўрқиш».
«Аллоҳ таолога таваккал қилиш».
« Рақоиклар ҳақида».
«Жаннатга кириш Аллоҳ таолонинг фазли ила бўлур».
«Омонатнинг кўтарилиши».
«Садақанинг фазли ҳақида».
«Амри маъруф ва наҳйи мункар ҳақида».
«Баъзи ўтганларнинг хабарлари ҳақида».
«Пес, кал ва кўр қиссаси».
«Бешикда гапирганлар».
«Иблис ва унинг лашкарлари».
« Мукарамм фаришталар ».
Ушбу рўйхатнинг ўзидан зоҳидлик сиз билан биз ўйлагандан кўра кўпроқ жабҳаларни ўз ичига олиши кўриниб турибди. Келинг, аввало, улар билан яқиндан танишиб чиқайлик. Кейин хулоса чиқаришга ҳаракат қилиб кўрамиз.

الفصل الأول

БИРИНЧИ ФАСЛ

في التحذير من الدنيا

ДУНЁДАН ОГОҲЛАНТИРИШ ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: لَكُمْ كُتُوبٌ

Аллоҳ таоло:

«Бу дунё ҳаёти ғурур матоҳидан ўзга нарса эмас», деган (*Оли Имрон, 185*).

Бу дунё — алдамчи дунё. Ўзига қизиққанларни ҳам, ошиқ бўлганларни ҳам алдайди, сўнг ғурурга кетказди. Аммо ҳақиқий матоҳ охират дунёсидир ва у ҳар қандай саъй-ҳаракатга лойикдир. Чунки у бандани дўзахдан узоқлаштириб, жаннатга киритилишига сабаб бўлади. Қачонки, ушбу ҳақиқат инсон қалбига жо бўлса, ундан дунёнинг хирси кўтарилади. Бу мақомга эса, зоҳидлик ила эришилади.

وَقَالَ تَعَالَى: مَا نَسْتَعْتِبُكَ وَنُنُوْؤُ

Аллоҳ таоло:

«Ҳолбуки, бу дунё ҳаёти охират олдида арзимас матоҳ, холос», деган (*Раъд, 26*).

Одамлар «бу дунё ҳаёти охират олдида арзимас матоҳ» эканлигини англаб етиб, бунинг оқибатини ўйлаб иш тутганларида бу дунёни ҳам, охиратни ҳам қозонган бўлур эдилар. Аллоҳ таоло аввал бу дунё неъматларини бериб, сўнггра охират неъматларига эриштирар эди. Чунки У Зот Ўзи хоҳлаган кишисининг ризқини кенг,

хоҳлаганиникини тор қилиб қўяди.

Имом Муслим ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бу дунё охират олдида ҳеч нарса эмас. Магар сизлардан бирингиз мана бу бармоғини денгизга солганига ўхшайди. Назар солсинчи, бармоғига нима илашибди», деб кўрсаткич бармоқларига ишора қилдилар», дейилган.

وَقَالَ تَعَالَى: كُنْ طَائِفَةٌ

Аллоҳ таоло:

«Албатта, мол-мулкларингиз ва фарзандларингиз синовдан бошқа нарса эмас. Ва Аллоҳнинг ҳузурида улуғ ажр бор», деган (*Тағобун, 15*).

Мол-мулк инсон учун синовдир. У қўлига келган мол-дунёни ҳовлиқмасдан, тўғри йўлда сарфласа, ибодатини вақтида қилса, улкан савобларга эга бўлади. Аммо дунёга берилиб, йўлдан озса, ҳаром-хариш ишларни қилса, мол топиш учун гуноҳ йўлларга ҳам кираверса, унда синовдан ўта олмаган бўлади ва гуноҳига яраша жазосини олади.

Шунингдек, фарзандлар ҳам Аллоҳнинг улкан неъматидир. Уларни тўғри тарбиялаб, художўй қилиб ўстирилса, икки дунёнинг обрўйини олиб берадилар. Агар тескариси бўлса, икки дунёда шарманда қиладилар. Демак, Аллоҳнинг муҳаббатини мол-мулк ва фарзандлар муҳаббатидан устун қўймоқ зарур. Чунки унинг ҳузурида улуғ ажр бор.

Имом Аҳмад ибн ханбал қуйидаги ҳадисни ривоят қилганлар:

«Расулуллоҳ алайҳиссалом хутба айтиб турган эдилар. Шу пайт қизил кўйлак кийиб олган Ҳасан билан Ҳусайн қоқилиб-йиқилиб масжидга кириб кела бошладилар. Расулуллоҳ алайҳиссалом минбардан тугниб, икковларини

кўтариб олдиларига қўйдилар ва Аллоҳ билан Унинг Расули: «Албатта, мол-мулкларингиз ва фарзандларингиз синовдан бошқа нарса эмас», деб айтган. Бу икки гўдакнинг қокилиб-йиқилиб келаётганини кўриб, чидаб тура олмадим ва гапимни бўлиб, уларни кўтариб олдим», дедилар».

Аллоҳ таоло Анъом сурасида:

«Бу дунё ҳаёти ўйин-кулгудан ўзга ҳеч нарса эмас. Такво қилувчилар учун охират ҳовлиси яхшироқдир. Ақл юритмайсизларми?» деган (32-оят).

Дунё ва охират бу ояти каримада илоҳий мезон билан ўлчанапти. Аллоҳнинг эътиборида бу дунё ҳеч нарсага арзимади ва у нариги дунёга солиштирилса, ҳеч нарсага айланиб қолади.

Охиратни ўйламай, бу дунёнинг ташвиши ила ўтадиганлар учун

«Бу дунё ҳаёти ўйин-кулгудан ўзга ҳеч нарса эмас».

Улар ушбу беш кунлик дунё ҳаётини айшу ишрат, хойи-ҳавас ва ўйин-кулгу билан ўтказиш пайдан бўладилар, чунки охиратдан умидлари йўқ, унга ишонмайдилар. Аслини олганда эса, **«Такво қилувчилар учун охират ҳовлиси яхшироқдир».**

Такво қилувчилар учун бу дунё ҳовлиси ҳам яхши, лекин у дунё ҳовлиси улар учун бу дунёниқидан яхшироқдир. Такводорлар бу дунёда Аллоҳ таолога такво қилиб, ҳалол-пок яшаганлари учун бетавфиқлар дучор бўлган муаммолардан холи, ширин турмуш кечирадилар.

Аммо у дунёда уларга бериладиган жаннат неъматларининг васфига тил ожиз. У дунёда такводорлар учун бериладиган мақом ва ҳузурлар адоқсиз ва бепоёндир. Бас, шундоқ экан, **«Ақл юритмайсизларми?»**

Аллоҳ таоло Юнус сурасида:

«Бу ҳаёти дунё матоҳи, холос. Сўнгра Бизга қайтишингиз бор. Бас, Биз нима амал қилишингизнинг

хабарини берурмиз», деган (23-оят).

Демак, Аллохнинг айтганига зид ўларок, зулм қилганлар ўзларига зиён келтирадилар, холос. Бу зиён шу дунёдаёқ уларнинг ўзларига етиб, турли касаллик бало-офатлар ва мусибатларга йўлиқадилар. Қолганини эса, охирабда кўрадилар.

«Сўнгра Бизга қайтишингиз бор. Бас, Биз нима амал қилишингизнинг хабарини берурмиз».

Киёматда қилганингизга яраша жазо олурсиз.

Келгуси оятда одамлар қизиқаётган ҳаёти дунёнинг асл моҳияти баён қилинади:

«Албатта, дунё ҳаёти мисоли худди Биз осмондан туширган сувга ўхшайдир. Бас, одамлар ва чорвалар ейдиган ер набототи у билан аралашиб, ер безагини олганда ва зийнатлаганда ҳамда унинг аҳли, энди бунга эришдиқ деб ўйлаганда, кечаси ёки кундузи унга Бизнинг амримиз келади. Биз уни худди кун кеча яшнаб турмагандек қуриб қўямиз. Тафаккур қиладиган қавмлар учун оятларимизни ана шундай батафсил баён қилурмиз» (Анъом, 24).

Ушбу ояти каримада бу дунё ҳаёти ва унинг матоҳлари табиатда рўй бериб турадиган ҳодисаларга ўхшатишмоқда. Ёмғир ёғиб, қуруқ ерга сув тушса, одамларга ҳам, чорва ҳайвонларига ҳам озуқа бўладиган наботот — ўсимликлар униб чиқади. Бу ўсимликлар ер юзини безайди. Ўсган сари гўзаллиги ортиб боради. Ҳосил вақти яқинлашганида уларни қўриб эгаларининг кўзлари қувонади. Энди бир нарсалик бўладиган бўлдим, деб келгуси ҳосил устида ҳар хил режалар тузади. Шунда хоҳ кечаси, хоҳ кундузи бўлсин, Аллохдан амр келиб, ҳалиги ўсимликлар бирдан қуриб қолади. Қуруқ хашакка айланади. Яшиллиги ҳам, гўзаллиги ҳам, мева-ҳосили ҳам йўқ бўлади.

Фикрли, фаросатли одамлар учун бу дунё ҳаёти ҳам худди шундай. Инсон туғилади, ўсади. Тинмай ҳаракат

килади. Маълум бир натижаларга ҳам эришади. Аммо Аллоҳ таоло хоҳлаган лаҳзада у эришган нарсани олиб қўйиши мумкин. Яъни, бу дунё матоҳи бир лаҳзага арзимайдиган нарсадир.

Ҳадиси шарифда ривоят қилинишича, қиёмат куни бу дунёда энг улкан неъматларга эришганларни олиб келиб, дўзахга бир солиб олиб: «Ҳеч яхшилик кўрганмисан? Ҳеч бир неъматга эга бўлганмисан?» деб сўралганида, «Йўқ», деб жавоб берар эканлар. Бундай нарсаларни ҳар бир банда яхши тафаккур қилмоғи лозим.

«Тафаккур қиладиган қавмлар учун оятларимизни ана шундай батафсил баён қилурмиз».

Аммо тафаккур қилмаганлар, Аллоҳнинг айтганига юрмаганлар бу дунё-ю у дунёларини куйдирадилар.

Аслида ҳар бир инсон Аллоҳнинг айтганига амал қилиб яшамоғи лозим.

Аллоҳ таоло Қасас сурасида:

«Ва сизга берилган нарсалар бу дунёнинг матоҳи ва зийнати, холос. Аллоҳнинг ҳузуридаги нарса яхшироқ ва боқийдир. Ақл ишлатмайсизларми?» деган (60-оят).

Сизга бу дунёда берилган моддий фаровонлик ва омонлик ҳам, руҳий хотиржамлик ва бошқа матоҳлар ҳам — ҳамма-ҳаммаси ўткинчидир. Улар бу дунёнинг ортиқча зебу зийнатидир. Сиз уларга ўч бўласиз, шулар учун Аллоҳнинг динини тарк этасиз. Ҳолбуки, **«Аллоҳнинг ҳузуридаги нарса яхшироқ ва боқийдир».**

Беш кунлик дунё ҳирсига кўнгил қўймай, Аллоҳнинг йўлида юрган инсонлар учун унинг ҳузурида дунё маишатига берилган одамлар эришадиган нарсадан кўра яхшироқ ва боқий неъматлар бор. Иймонлилар икки дунёда ҳам саодатманд бўладилар.

«Ақл ишлатмайсизларми?»

Демак, иймонли ва иймонсизлар орасидаги фарқни билиш учун ақл ишлатиш керак. Ақли бор одам бу фарқни

дархол тушунади ва Ислом йўлида юради. Ақлсизлар бу фаркни тушуна олмайдилар. Шунинг учун ўзларига фойдали амални қўйиб, зарарли йўлни танлайдилар.

Аллоҳ таоло Анкабут сурасида:

«Бу дунё ҳаёти фақат ўйин-кулгудан иборатдир. Агар билсалар, охират диёри, ана ўша ҳақиқий ҳаётдир», деган (64-оят).

Агар одамлар охиратни унутиб, фақат бу дунё учун яшайдиган бўлсалар, ҳаётлари бекорчи ўйин-кулгудан бошқа нарса бўлмай қолади. Аслида бу дунё ўткинчи бўлиб, у охират учун тайёргарлик босқичини ўташи керак.

«Агар билсалар, охират диёри, ана ўша ҳақиқий ҳаётдир».

Чунки у ўткинчи эмас, абадийдир. У ҳаётга лиммолимдир. Лекин мушрик ва кофирлар бу ҳақиқатни англамай, охиратни қўйиб, дунё ҳаётига ўзларини урадилар. Уларнинг бундай нотўғри йўллари дунё ҳақидаги нотўғри тасаввурларидан келиб чиқади.

Аллоҳ таоло Лукмон сурасида:

«Эй одамлар! Роббингизга тақво қилинг ва ота боласига фойда бера олмайдиган, бола отасига бирор нарсада фойда бергувчи бўлмайдиган кундан қўрқинг. Албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақдир. Бас, ҳаёти дунё сизни ғурурга кетказмасин. Ўта ғурурга кетказгувчи сизни Аллоҳ ила ғурурга кетказмасин», деган (33-оят).

Куфр, ширк ва залолат йўлларига тушиб қолмаслик учун Аллоҳ таолога тақво қилиш ва қиёмат кунидан қўрқиб яшаш керак.

«Эй одамлар! Роббингизга тақво қилинг...»

Бу дунё ва у дунё учун энг зарур зоди роҳила тақводир. Тақво бўлмаса, ҳеч қандай яхши натижани умид қилиб бўлмайди. Роббул Оламийнга тақво қилиш ҳар бир инсоннинг инсонийлик бурчидир. Аллоҳга тақво қилмаган одам ҳеч қандай ёмонликдан қайтмайди. Аксинча, Аллоҳга

тақво қилган одам ҳеч қандай ёмонликка қўл урмайди.

«...ва ота боласига фойда бера олмайдиган, бола отасига бирор нарсада фойда бергувчи бўлмайдиган кундан кўрқинг».

Бу қиёмат кунидир. У кунда инсонлар орасидаги боғланишлар, алоқалар кесилади. Ҳар ким ўзи учун жавоб беради. Бировнинг бировга фойдаси тегмайди. Ҳатто ота болага, бола отага фойда бера олмай қолади. У кунда бирдан-бир фойда берадиган нарса иймон ва яхши амал бўлади.

Ана шу кундан кўрқиш барча одамларнинг одамийлик бурчидир. Қиёмат кунидан кўрққан одамгина барча ёмонликлардан қайтади. Аксинча, қиёмат кунидан кўрқмайдиган одам ҳеч қандай ёмонликдан қайтмайди.

«Албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақдир».

У ваъдасига ҳилоф ҳам қилмас, кечга ҳам сурмас. Демак, қиёмат қоим бўлиши ҳақ. Инсонларнинг қайта тирилиши ҳақ. Махшарга тўпланиши ҳақ. Заррача бўлса ҳам яхшию ёмон амаллар адолат тарозуси ила тортилиши ҳақ. Дақиқ ҳисоб-китоб бўлиши ҳақ. Жаннат ҳақ. Дўзах ҳақ. Кофир ва осийларнинг дўзахга киритилиши ҳақ. Мўмин ва муҳсинлар жаннатга дохил бўлиши ҳақ.

«Бас, ҳаёти дунё сизни ғурурга кетказмасин».

Бу дунё матоҳига алданиб қолманг. Бу дунё ҳаёти охиратнинг экинзори, холос. Шунини унутманг.

«Ўта ғурурга кетказгувчи сизни Аллоҳ ила ғурурга кетказмасин».

Уламоларимиз «ўта ғурурга кетказгувчи»ни шайтон деб таъвил қилганлар. Дарҳақиқат, шайтон инсонни турли нарсалар билан ғурурга кетказади. Ҳатто у Аллоҳ билан ҳам, яъни «Аллоҳнинг марҳамати кенг, бу дунёда ўйнаб қол», деб ҳам ғурурга кетказади. Буларнинг ҳаммасидан сақланиш учун тақво ва қиёмат кунидан кўрқув бўлиши керак.

Аллоҳ таоло Фотир сурасида:

«Эй одамлар! Албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақдир. Бас, дунё ҳаёти сизни ғурурга кетказмасин. Ўта ғурурга кетказгувчи сизни Аллоҳ ила ғурурга кетказмасин», деган (5-оят).

Эй одамлар, турли ҳаёлларга бориб, ғофил қолманг!

«Албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақдир».

У Зот: «Қиёмат бўлади», деб ваъда берганми, Демак, қиёмат бўлиши ҳақ. У зот: «Ўлганлар қайта тирилади», деб ваъда берганми, Демак, қайта тирилиш ҳақ. У Зот: «Бу дунёдаги ишлар охиратда ҳисоб-китоб қилинади», деб ваъда берганми, Демак, охиратдаги ҳисоб-китоб ҳақ. Кофирлар, мушриклар, мунофиқлар, осийлар ва гуноҳкорлар дўзахда азобланади, деб ваъда берганми, демак уларнинг азобланиши ҳақ.

«Бас, дунё ҳаёти сизни ғурурга кетказмасин...»

Бу дунё ҳаётининг ўткинчи матоҳларига берилиб, алданиб қолманг. Охиратни бу дунё ҳаётига алмашманг.

«Ўта ғурурга кетказгувчи сизни Аллоҳ ила ғурурга кетказмасин».

Бу жумладаги «ўта ғурурга кетказгувчи»дан мурод, шайтондир. Шайтон одамларни энг кўп ғурурга кетказди ва алдайди. «Ҳеч нарсага парво қилма, Аллоҳнинг Ўзи кечиргувчи», деб одамларни гуноҳ ишларга чорлайди. Аллоҳ таолонинг авф этиши ва мағфират қилишини суиистеъмол этиб, Аллоҳ Ўзи кечиради, деб ҳар хил гуноҳларга қўл уравериш нақадар ёмон шайтоний иш эканлигини ҳеч қачон эсдан чиқармаслик зарур бўлади.

Аллоҳ таоло Шуро сурасида:

«Сизга берилган нарсалар дунё ҳаётининг матоҳидир, холос. Аллоҳнинг ҳузуридаги яхши ва боқий нарсалар эса, иймон келтирган ва

Роббиларига таваккал қилганлар учундир», деган (36-оят).

Бандалар Аллоҳ таолонинг бу дунёда берган неъматларини ҳисоблайман, десалар, ҳисобига ета олмайдилар. Лекин ушбу берилган нарсалар, хоҳ мол-дунё бўлсин, хоҳ мулку давлат бўлсин, хоҳ нозу неъмат бўлсин, хоҳ обрў-эътибор бўлсин, ҳуллас, нима бўлса-бўлсин, ҳаммаси бу дунёнинг матоҳи, ўткинчи ҳой-ҳавас, холос.

Ҳақиқий кадр мезонида уларнинг ҳеч бир оғирлиги, қиймати ва боқийлиги йўқдир. Ҳақиқий кадр-қийматга, боқийликка эга нарсалар бошқа томонда — охиратда, Аллоҳнинг ҳузуридадир. Аллоҳнинг ҳузуридаги ўша нарсалар бу дунё матоҳи каби, ким бўлишидан қатъи назар, ҳамма учун эмас.

«Аллоҳнинг ҳузуридаги яхши ва боқий нарсалар эса, иймон келтирган ва Роббиларига таваккал қилганлар учундир».

Аллоҳнинг ҳузуридаги яхши ва боқий, кадр-қийматли нарсаларга эришиш учун инсон қуйидаги сифатларни ўзида мужассам қилиши лозим:

Биринчиси — иймон.

Иймон мазкур сифатларнинг асли ва асосидир. Умуман, дунёдаги барча яхши сифатларнинг асоси иймондир.

Шу сабабдан ҳамма нарсанинг ҳақиқатда яхши бўлиши учун иймон шартдир. Шу сабабдан ҳам Аллоҳ таолонинг ҳузуридаги яхши ва боқий нарсаларга эга бўлишга сазовор кишиларнинг энг бош сифати ўлароқ, иймон зикр этилмоқда.

Иккинчиси — Роббига таваккал.

Аллоҳ ҳузуридаги яхши ва боқий нарсаларга эга бўлишга сазовор кишиларнинг иймондан кейинги иккинчи сифати Роббиларига таваккал қилиш, ҳар бир нарсада фақат Аллоҳ таолога суянишдир.

Бу эса, ҳақиқий тавҳиддир. Мўмин-мусулмон киши ўзининг фикрида ҳам, зикрида ҳам, тасаввурида ҳам фақат

Аллоҳ таолонинг Ўзигагина таваккал қилади, суянади. Унинг Аллоҳдан ўзга ҳеч бир суянчиғи йўқдир.

Бирор нарсада Аллоҳдан бошқага суяниш тавҳидга зарар етказди, ширкка олиб келади. Шунинг учун ҳам барча нарсада фақат Аллоҳга таваккал қилиш, фақат Аллоҳга суяниш иймондан кейинги энг муҳим сифат ҳисобланади.

Аллоҳ таоло Муҳаммад сурасида:

«Албатта, бу дунё ҳаёти ўйин ва кўнгил хушидир ва гар иймон келтирсангиз ва тақво қилсангиз, У Зот ажрларингизни берур ва мол-дунёларингизни сўрамас», деган (36-оят).

Бу дунё ҳаёти мақсадсиз, ғоясиз бўлса, нима қилиб бўлса ҳам умр ўтказишдан иборат бўлса, албатта, ўйин-кулгу ва кўнгил хушидир. Ҳа, **«Албатта, бу дунё ҳаёти ўйин ва кўнгил хушидир».**

Нима қилинса, бу дунё ҳаёти «ўйин ва кўнгил хуши»ликдан иборат бўлмай, инсон бу дунёдаги ўзининг ҳақиқий вазифасини, Аллоҳнинг ер юзидаги халифаси бўлишдек улуғ ва мўътабар вазифасини адо эта олади? Бу саволнинг жавоби оятнинг ўзида бевосита келтирилган:

«ва гар иймон келтирсангиз ва тақво қилсангиз», Демак, фақат иймон ва тақвогина бу дунё ҳаётини ўйиндан жиддийликка, кўнгил хушидан охират экинзорига айлантиришга хизмат қилар экан. Фақат иймон ва тақвогина инсон ҳаётини ҳайвонийлик сифатидан юқорига кўтариб, Аллоҳга ер юзида халифа бўлган зотнинг обрўйига яраша ҳаёт кечириш даражасига чиқаради. Инсон Аллоҳ йўлида мол-дунё сарф қиладиган бўлса, беҳуда кетмайди, чунки:

«У Зот ажрларингизни берур...»

Шу билан бирга, Аллоҳ таоло иймон ва тақво учун бандаларидан молу пул талаб қилмайди:

«...ва мол-дунёларингизни сўрамас».

Аллоҳ таоло Ҳадид сурасида:

«Билингки, албатта, бу дунё ҳаёти ўйин, кўнгил эрмаги ва зеб-зийнатдан, ўзаро фахрланишдан, мол-мулкни ва бола-чақани кўпайтиришдан иборатдир. У худди ўсимлиги деҳқонларни ажаблантирган ёмғирга ўхшайдир. Кейинроқ бу ўсимликлар қуриydi ва сарғайганини кўрасан. У сўнгра хас-чўпга айланиб кетадир. Охиратда эса, қаттиқ азоб бор, Аллоҳдан мағфират ва розилик бор. Бу дунё ҳаёти ғурурга кетказувчи матодан ўзга ҳеч нарса эмас», деган (20-оят).

Аллоҳ таоло ушбу ояти каримада бу дунё ҳаётини «ўйин, кўнгил эрмаги ва зеб-зийнат», деб таърифламакда.

«Билингки, албатта, бу дунё ҳаёти ўйин, кўнгил эрмаги ва зеб-зийнатдан».

Чиндан ҳам, одамларнинг ўлчови билан қаралса, ҳаёт беш кунлик дунёда ўйнаб олиш учун ажратилган фурсатга ўхшаб туюлади. Қаёққа қарасангиз, одамлар кийим-кечак емоқ-ичмоқ, ҳовли-жой, зеб-зийнат ортидан қувгани-қувган.

Бу дунё ҳаёти яна **«ўзаро фахрланишдан, мол-мулкни ва бола-чақани кўпайтиришдан иборатдир».**

Одамлар ўз обрўлари, мансаблари, ҳасабу насаблари билан фахрланишга, мол-дунё ва бола-чақани кўпайтиришга урингани-уринган.

Аслида эса, бу нарсалар арзимас, эътиборсиз ашёлардир. Қуръони Карим бу ҳақиқатни янада очикроқ тушунтириш учун кўзимизга доим кўриниб турадиган, лекин кўпларимиз эътибор бермайдиган ҳодисани мисол қилиб келтиради.

«У худди ўсимлиги деҳқонларни ажаблантирган ёмғирга ўхшайдир».

Яъни, бу дунё ҳаёти шундай бир ёмғирга ўхшайдик, у ёққандан сўнг чиққан наботот деҳқонларни ҳайратга

солади, завқлантиради. Аслида эса, бу ҳол ўткинчидир.

«Кейинроқ бу ўсимликлар қуриydi ва сарғайганини кўрасан. У сўнгра хас-чўпга айланиб кетадир».

Яъни, ўсимликларнинг ранги тезда сарғаяди ва қуриб-қовжираб, уқаланиб кетади.

Ҳа, бу дунё ҳаёти ҳам шу каби алдамчидир. Шу билангина овуниб қолмаслик керак.

«Охиратда эса, қаттиқ азоб бор, Аллоҳдан мағфират ва розилик бор».

Чунки охиратда кофирларга қаттиқ азоб, мўминларга эса, Аллоҳнинг мағфирати ва розилиги бор.

«Бу дунё ҳаёти ғурурга кетказувчи матодан ўзга ҳеч нарса эмас».

Албатта, бу гаплар таркидунё қилишга, ҳамма нарсадан юз ўгиришга чақириқ эмас. Балки мезон ва ўлчовларни тўғри йўлга солишга, ўткинчи ҳой-ҳавасдан устун бўлишга даъватдир.

4720- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ط قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ρ بِمَنْكِي

فَقَالَ: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَعُدَّ نَفْسَكَ فِي أَهْلِ الْقُبُورِ. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ: إِذَا أُمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرْضِكَ وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ.

4720. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам елкамдан тутиб туриб:

«Бу дунёда худди ғарибдек ёки ўткинчи йўловчидек бўл. Ўзингни аҳли қабрлардан сана», дедилар».

Ибн Умар: «Қачон кеч киритсанг, сабоҳга интизор бўлмагин. Қачон тонг отдирсанг, кечқурунга интизор бўлмагин. Сиххатингдан беморлигингга олгин. Ҳаётингдан ўлимингга олгин», дер эди».

Шарҳ: Зухд ва рақоик бобида келган барча оят ва ҳадиси шарифлардаги «дунё ҳаёти»дан мурод, Аллоҳ таоло ва охиратни эсдан чиқарадиган ҳой-ҳавас ва мол-дунёлардир.

Пайғамбар алайҳиссаломнинг бу ҳадиси шарифдаги «Бу дунёда худди ғарибдек ёки ўткинчи йўловчидек бўл. Ўзингни аҳли қабрлардан сана» деганлари ҳар бир киши учун доимий керакли эслатмадир. Чунки одам боласи бу дунёда боқий қолмаслигини унутган заҳоти унда ҳаром-харишга, зулмга ва бошқа барча ёмонликларга қарши туйғу йўқолади. Оқибатда у киприк қоқмай гуноҳ қилишга ўтади.

Шунингдек, одам боласи ўзининг бир кун келиб, аҳли қабрлардан бўлишини унутса ҳам, ундан барча ёмонликлар бирин-кетин чиқиб келаверади.

Инсонда ушбу ҳолат, яъни, дунёдан кетиш ва аҳли қабрлардан бўлишни унутиш тез ва кўп учрагани учун Қуръони Карим ва ҳадиси шарифлар бу нарсаларни унга тез-тез ва такрор-такрор эслатиб туради.

Буюк саҳобий Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу Пайғамбар алайҳиссаломнинг юқоридаги насиҳатларидан олиймақом ибрат олган эдилар ва бундан ҳосил бўлган ўта ҳикматли сўзларни бошқаларга ҳам айтиб юрар эдилар.

«Ибн Умар: «Қачон кеч киритсанг, сабоҳга интизор бўлмагин. Қачон тонг отдирсанг, кечқурунга интизор бўлмагин. Сиххатингдан беморлигингга олгин. Ҳаётингдан ўлимингга олгин», дер эди».

Эсон-омон кечқурунга етиб олган одам тонг отишига интизор бўлиши, унинг келишини кутиб бепарво бўлиши мумкин эмас. Ким билади, эҳтимол ўлим унга тонгдан

олдин келар ? Шунинг учун банда ўзига берилган ҳар бир фурсатдан унумли фойдаланишга ҳаракат қилмоғи лозим.

Соғлиқ вақтини ғанимат фурсат билиб, ибодат ва яхши амалларни кўпроқ қилиб олмоғи керак. Бемор бўлганда «Аттанг, соғлиқнинг қадрига етмабман», дейиш фойда бермайди.

Ҳаётлик чоғида зоди роҳилани тайёрлаб олмоқ керак. Ўлганда «Аттанг, тириклигимда у қилсам бўлар экан, бу қилсам бўлар экан», дейишдан фойда йўқ.

4721- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4721. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Икки неъмат бор. Одамларнинг кўплари уларнинг қадрига етмаслар. Улар саломатлик ва фароғатдир», дедилар».

Бухорий ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Мўмин одам саломатликнинг қадрига етиб, уни гуноҳларга эмас, ибодат ва савоб ишларга сарфлашга ҳаракат қилади.

Мўмин одам бўш вақтидан ҳам унумли фойдаланади. У ўзининг бўш вақтини турли бўлмағур нарсаларга эмас, зикр, дуо, Қуръон қироати ва шунга ўхшаш савобли амалларга сарфлайди.

4722- وَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ وَانْتَظَرَ بَعْضُ الصَّحَابَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ هُمْ: وَاللَّهِ مَا الْفَقْرُ أَخْشَى عَلَيْكُمْ وَلَكِنِّي أَخْشَى أَنْ تُبْسِطَ الدُّنْيَا عَلَيْكُمْ كَمَا بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ

قَبْلَكُمْ فَتَنَّا فُسُوها كَمَا تَنَّا فُسُوها فَتُهْلِكُكُمْ كَمَا أَهْلَكْتُهُمْ. رَوَاهُ
الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4722. Абу Убайда Баҳраиндан мол келтирди. Баъзи саҳобалар интизор бўлдилар. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам уларга:

«Аллоҳга қасамки, мен сизлар учун фақирликдан қўрқмайман. Мен сизлар учун дунё сизга сиздан олдингиларга бўлганидек сероб бўлишидан, сиз ҳам улар унинг учун талашганларидек талашиб кетишингиздан ва у уларни ҳалок қилганидек, сизни ҳам ҳалок қилишидан қўрқаман», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Амр ибн Авф Ансорий ал-Бадрий розияллоҳу анҳудан қилинган ривоят бу ҳадиси шарифга баъзи тўлдиришлар киритади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Абу Убайда ибн ал-Жарроҳни Баҳраинга у ернинг жияясини олиб келиш учун юбордилар. Набий алайҳиссалом Баҳраин аҳли билан сулҳ тузиб, уларга Аҳлаа ибн Ҳазрабийни амир қилган эдилар.

Абу Убайда Баҳраиндан молни келтирди. Ансорлар унинг келганини эшитдилар ва бомдод намозини Набий алайҳиссалом билан ўқидилар. У зот намозни ўқиб берганларидан кейин бурилиб кетаётган эдилар, йўлларини ансорлар тўсиб чикдилар. Набий алайҳиссалом уларни кўрганда табассум қилдилар ва:

«Ўйлайманки, сизлар Абу Убайданинг бир нарса келтирганини эшитгансизлар», дедилар.

«Худди шундоқ, эй Аллоҳнинг Расули!» дейишди.

«Суюнаверинглар! Ўзингизни масрур қиладиган нарсани орзу қилаверинглар! Аллоҳга қасамки, мен сизлар учун фақирликдан қўрқмайман. Мен сизлар учун дунё

сизга сиздан олдингиларга бўлганидек сероб бўлишидан, сиз ҳам улар унинг учун талашганларидек талашиб кетишингиздан ва у уларни ҳалок қилганидек, сизни ҳам ҳалок қилишидан қўрқаман», дедилар».

Пайғамбар алайҳиссаломнинг хавфлари уммат ичида ҳамма мол-дунёга берилиб, бир-бирлари билан ҳалокатга олиб борувчи мол талашишга гирифтор бўлишларидан экан. Бу ҳолат олдинги умматларни ҳам ҳалок қилган экан, Демак, кейингиларни ҳам ҳалок қилиши турган гап.

4723- وَلِمُسْلِمٍ: إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ

فِيهَا فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النَّسَاءَ فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةٍ
بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَتْ فِي النِّسَاءِ.

4723. Муслимнинг ривоятида:

«Дунё ям-яшил, шириндир. Албатта, Аллоҳ сизларни унга халифа қилиб қўядир. Қандоқ амал қилишингизга назар соладир. Бас, дунёдан қўрқинглар ва аёллардан қўрқинглар. Шубҳа йўқки, Бани Исроилнинг аввалги фитнаси аёлларда бўлган», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Дунёнинг янги пишган мева каби гўзал кўринишда ва ширин таъмли бўлиши.

2. Аллоҳ таолонинг мўмин-мусулмонларни мол-дунёга ўзидан халифа қилиб қўйиши. Бундан мўмин-мусулмонларнинг ичида бой-бадавлат одамларнинг бўлиши аввалдан маълумлиги келиб чиқади.

3. Аллоҳ таолонинг мўмин-мусулмонларга мол-дунё берганда уларни синаш учун, қандоқ амал қилишларини юзага чиқариш учун назар солиши. Шунинг учун мол-дунёга эга бўлган киши уни Аллоҳ таолони рози қиладиган

йўлларга сарфлаши лозим бўлади.

4. Дунёдан эҳтиёт бўлиш кераклиги. Эҳтиёт бўлмаган киши фитнага учраб, гуноҳкор бўлиб қолиши мумкин.

5. Аёл кишиларга эҳтиёт бўлиш кераклиги. Аёл киши иймон-эътиқодли, диндор, солиҳа, одоб-ахлоқли бўлмаса, бало-офат эканлигига ҳамма ҳам, ҳатто аёлларнинг ўзлари ҳам қўшиладилар.

Эркаклар бошига кўпгина балолар номаъкул аёллар сабабидан келишини эса, тажриба кўрсатиб турибди, бунга тарих шоҳид.

4724- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ.

4724. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Дунё мўминнинг қамоғи ва кофирнинг жаннатидир», дедилар».

Шарҳ: Бу дунёнинг роҳат-фароғатлари Аллоҳ таоло охиратда мўмин-мусулмонларга берадиган жаннат ва унинг неъматлари олдида қамоққа ўхшаб қолади. Шунингдек, Аллоҳ таоло кофир ва мунофиқларга охиратда берадиган дўзах ва унинг азоблари олдида бу дунёнинг роҳат-фароғатлари улар учун жаннатга ўхшаб қолади.

4725- عَنْ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادٍ τ قَالَ: كُنْتُ مَعَ الرَّكْبِ الَّذِينَ وَقَفُوا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ عَلَى السَّخْلَةِ الْمَيْتَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: أَتَرُونَ هَذِهِ هَانَتْ عَلَى أَهْلِهَا حِينَ أَلْقَوْهَا، قَالُوا: مِنْ هَوَانِهَا

أَلْقَوْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: فَإِنَّ الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ هَذِهِ عَلَى أَهْلِهَا.
رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4725. Муставрид ибн Шаддод розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Мен Набий алайҳиссалом билан бирга ўзи ўлган қўйнинг устида турган гуруҳда бўлган эдим. Бас, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ахли мана шуни арзимас нарса сифатида ташлаб юборган деб ўйлайсизларми?» дедилар.

«Арзимагани учун ташлаб юборишганда, эй Аллоҳнинг Расули», дейишди.

«Мана шу нарса ахлига қандай арзимас бўлса, Аллоҳ учун дунё бундан ҳам арзимас бир нарсадир», дедилар».

Иккисини Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Албатта, ўзи ўлиб қолган қўй, эгаси учун тезроқ қутулиш керак бўлган ёқимсиз матоҳга айланиб қолади. Аллоҳ таоло учун бу дунё ундан ҳам кўра арзимасроқ нарса экан.

4726- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَوْ كَانَتِ
الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ.

4726. Саҳл ибн Саъд розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Агар Аллоҳнинг наздида дунё чивиннинг қанотичалик қимматга эга бўлганида, кофирни ундан бир ҳўплам сув билан ҳам суғормас эди», дедилар».

Шарҳ: Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло Ўзига куфр

келтирган кофирларга ҳам бу дунё неъматларини бераверади. Агар дунё Аллоҳ таолонинг наздида бирор қимматга эга бўлганида, ундан кофирга ҳеч нарса бермас эди. Чунки у ўзининг куфри ила бирор қимматли нарсага эга бўлиш ҳуқуқидан маҳрум бўлган. Шу боис мўмин-мусулмонлар ҳам мол-дунё тўплаш ила Аллоҳ таолони рози қила олмайдилар. Аммо ўша мол-дунёни Аллоҳ таолони рози қиладиган равишда тўплаб, сарфлаш билан савоб қилиш мумкин.

4727- عَنْ مُسْتَوْرِدٍ أَخِي بَنِي فَهْرٍ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا

الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعُهُ فِي الْيَمِّ فَلْيَنْظُرْ بِمَاذَا يَرْجِعُ.

4727. Бани Феҳрнинг биродари Муставрид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Дунё охиратда бирингиз панжасини денгизга солгани мислича ҳам эмас. Бас, нима ила қайтишига назар солсин», дедилар».

Шарҳ: Агар банда бутун оламдаги мол-дунёни тўплаб, охиратга олиб борса ҳам унга бирор фойда бермайди. Агар бутун оламдаги мол-дунё тўпланса ҳам, бу нарса охиратда худди денгизга бир панжани солганда ҳеч қандай ўзгариш бўлмагандек тураверади.

Шунинг учун ҳар бир банда бу дунёдан охиратга нима билан қайтишига назар солмоғи лозим. Агар охиратда бирор мақомга эришиш нияти бўлса, шунга лойиқ иймон, ибодат ва солиҳ амалларни қилиши керак. Жумладан, мол-дунёни ҳам ўша мақсадда ишлатиши зарур.

4728- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَلَا إِنَّ الدُّنْيَا
مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ وَمَا وَالَاهُ، وَعَامٌّ أَوْ مُتَعَلِّمٌ.

4728. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Огоҳ бўлинглар! Дунё малъундир ва ундаги нарсалар малъундир. Илло, Аллоҳнинг зикри, У Зотнинг яхши кўрган нарсаси, олим бўлиш ва таълим олиш мустаснодир», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда банда учун бу дунёда қилиш керак бўлган нарсалар зикр қилинмоқда:

Аллоҳнинг зикри.

Бундан мурод, Аллоҳ таолонинг ибодатидир. Яъни, Аллоҳ таолони ва У Зотнинг амрларини эслаб, адо этиладиган амаллардир.

У Зотнинг яхши кўрган нарсаси.

Аллоҳ таоло қайси нарсаларни яхши кўришини Қуръони Карим ва Пайғамбар алайҳиссаломнинг суннатлари баён қилиб берган.

Олим бўлиш.

Аллоҳ таоло нозил қилган диннинг аҳкомларини ўрганиб, олим бўлиш учун қилинадиган ишлар ҳам энг яхши амаллардандир. Аллоҳ таолонинг ҳузурида олимларнинг мартабалари қанчалар улуғ эканлигини шундан ҳам билиб олиш мумкин.

Таълим олиш.

Аллоҳ таолони рози қиладиган илмларни ўрганиш ҳам жуда зарур ва Аллоҳ таолога ёқадиган ишлардандир. Шунинг учун мўмин киши доимо илм олишга ҳаракат қилиши лозим.

Мазкур тўрт нарсани бир четга қўйиб, дунёнинг ортидан тушиш эса Аллоҳ таоло лаънатлаган нарсанинг

ортидан тушиш бўлади.

4729- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الزَّهَادَةُ فِي الدُّنْيَا
لَيْسَتْ بِتَحْرِيمِ الْحَلَالِ وَلَا إِضَاعَةِ الْمَالِ وَلَكِنَّ الزَّهَادَةَ فِي الدُّنْيَا أَلَّا
تَكُونَ بِمَا فِي يَدَيْكَ أَوْثَقَ مِمَّا فِي يَدَيِ اللَّهِ وَأَنْ تَكُونَ فِي ثَوَابِ
الْمُصِيبَةِ إِذَا أَنْتَ أَصَبْتَ بِهَا أَرْغَبَ فِيهَا لَوْ أَنَّهَا أُبْقِيَتْ لَكَ.

4729. *Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Дунёдаги зоҳидлик ҳалолни ҳаром қилиш билан ҳам, молни зое қилиш билан ҳам эмасдир. Лекин дунёдаги зоҳидлик икки қўлингдаги нарсани Аллоҳнинг қўлидаги нарсадан кўра ишончлироқ деб билмаслигиндир, ўзингга етган мусибатнинг савобига етишни унинг сенга етмай қолишидан кўра кўпроқ исташингдир», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифни тўлиқ маънода исломий зоҳидликнинг мукаммал таърифи, десак, муболаға қилмаган бўламиз.

Исломда Аллоҳ таоло ҳалол қилган нарсадан ўзини олиб қочиш ила зоҳидлик қилишга йўл йўқ.

Исломда мол-дунёни зое қилиш билан зоҳидлик қилиш мумкин эмас. Исломда мол-дунёни олиб, ташлаб юборган ёки уни бошқа турли йўллар билан зое қилганлар зоҳид дейилмайди.

Исломда ўз қўлида турган нарсадан кўра, Аллоҳ таоло берадиган савобга кўпроқ ишониш зоҳидлик дейилади. Мусулмон зоҳид ўз қўлида турган дунё матоҳига кул бўлиб қолмайди, балки у ўша қўлидаги матоҳни ҳам Аллоҳ таолонинг ҳузуридаги савобни олиш учун сарф қилади.

Мусулмон зоҳид дунёнинг бошқа барча орзу-

ҳавасларига ҳам шундай қарайди. Ўзига етган моддий неъматларни ҳаётнинг мақсади, деб билмайди, балки ҳаётнинг асосий мақсади, бу дунёда охират учун зоди роҳила тўплаб олишдир, деб билади. У ўзига берилган неъматларни зое қилмайди, балки тўғри йўлда ишлатади. Бу неъматлар мўминнинг қалбини ишғол қилиб олиб, Аллоҳ таолонинг ҳузуридаги нарсаларни унутиб қўймайди.

Шунингдек, мусулмон зоҳид бу дунёнинг мусибатларига ҳам алоҳида муносабатда бўлади. У ўзига мусибат етса, сабр қилиб, савоб олишга ҳаракат қилади. Мусулмон зоҳид бўлиб ўтган ишга афсус қилиб, ўзига етган мусибат етмаганда яхши бўлар эди, деб орзу қилмайди.

4730- عَنْ كَعْبِ ابْنِ عِيَاضٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ فِتْنَةً وَفِتْنَةُ أُمَّتِي الْمَالُ.

4730. Каъб ибн Иёз розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ҳар бир умматнинг ўз фитнаси бордир. Умматимнинг фитнаси молдир», дедилар».

Шарҳ: «Фитна» сўзининг маъноларидан бири «синов»дир. Дарҳақиқат, мол-дунё мусулмон уммати учун бош синов бўлди. Кўпчилик мол-дунё сабабли фитнага учраган. Баъзи кишиларнинг мол-дунёга мубтало бўлганларида ўзларидан кетиб, фитнага учраганлари маълум. Шунинг учун мол-дунё фитнасига учрамаслик чораларини қўриш лозим. Жумладан, тақво ва зоҳидлик йўлидаги тарбияни тўғри йўлга қўйиш керак.

4731- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ τ قَالَ: لَا تَتَّخِذُوا الضَّيْعَةَ فِتْرَةً غَبُورًا فِي

الدُّنْيَا. رَوَى هَذِهِ السَّيِّئَةُ التِّرْمِذِيُّ.

4731. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Даромад манбаини тутишга берилиб кетманглар. Яна дунёга рағбат қилиб кетишингизга сабаб бўлмасин», дедилар».

Ушбу олтитани Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Албатта, бу ҳадиси шариф ҳамма нарсани унутиб, мол-дунёнинг ортидан кетиб қолмасликка ундашдир. Аслида эса, ризқ-рўз учун жидди жаҳд қилиш шариатда матлубдир.

Зотан, Аллоҳ таоло Исро сурасида:

«Қўлингни бўйнингга боғлаб олма. Уни бир йўла ёзиб ҳам юборма. Яна маломат ва ҳасратда ўтириб қолмагин», деган.

Ушбу оятда пулу мол сарфи аслида қандай бўлиши кераклиги баён қилинмоқда.

«Қўлингни бўйнингга боғлаб олма».

Яъни, бахил бўлма. Оятда бахиллик ажойиб бир тамсил ила васф қилинмоқда. Қўлини бўйнига боғлаб олган одам ҳеч қачон ҳамёнига қўл сола олмайди ва ундан пул олиб, бировга нафақа бера билмайди. Демак, бахил одам, кутилмаганда ҳамёнимга қўл солиб, бировга пул бериб юбормай, деб қўлини бўйнига боғлаб олган кишига ўхшатишмоқда.

«Уни бир йўла ёзиб ҳам юборма».

Яъни, қўлингни бир йўла ёзиб, бор-будингни бошқаларга бериб, тугатиб ҳам қўйма.

«Яна маломат ва ҳасратда ўтириб қолмагин».

Ўйламасдан борини беҳуда сарфлаб, сариқ чақасиз қолган одам маломатга учрайди. Уни ҳамма маломат қилади, нотўғри ва ноўрин тасарруфини қоралайди. Шунингдек, вақт ўтгандан кейин унинг ўзи ҳам қилган

ишига пушаймон бўлиб, ҳасрат-надомат чекади. Исломда ҳар бир ишни тавозин билан, меъёрида қилиш тавсия этилади. Бир нарсa жуда ошириб ҳам юборилмайди ёки аксинча, жуда йўқ даражага ҳам тушириб қўйилмайди, балки ўртача меъёрда адо этилади.

4732- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْمُكْثَرِينَ هُمُ الْمُقْلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا مَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ خَيْرًا فَفَضَحَ فِيهِ يَمِينَهُ وَشِمَالَهُ وَبَيَّنَ يَدَيْهِ وَوَرَاءَهُ وَعَمِلَ فِيهِ خَيْرًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4732. *Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кўпайтирувчилар қиёмат куни озайтирувчидирлар. Илло, кимга Аллоҳ яхшиликни берган бўлсаю, у ўнгига ва чапига, олдига ва ортига пуфлаган ва у билан яхшилик қилган бўлса, мустаснодир», дедилар».

Бухорий ривоят қилган

Шарҳ: Бу дунёда мол-дунёни кўпайтирувчилар охиратда савоб ва мартабаларини озайтирувчилардир. Фақат бир тоифа мол-дунёни кўпайтирувчилар ундай бўлмайдилар. Уларга Аллоҳ таоло яхшиликни — мол-дунёни берган бўлади. Аммо улар ўша мол-дунёни ҳар тарафга Аллоҳ таолони рози қиладиган тарзда сарфлайдилар, яъни, ўзларига берилган мол-дунёни фақат яхшиликка сарфлайдилар. Ана ўшалар охиратда савоб ва даражаларини кўпайтирувчилардир.

4733- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ ذَهَبٍ لَا يَبْتَغِي ثَالِثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا الشُّرَابُ

وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ.

4733. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Агар одам боласининг икки водий тўла моли бўлса ҳам, учинчисини талаб қилади. Одам боласининг қорнини фақатгина тупроқ тўлдиради. Ва Аллоҳ тавба қилганнинг тавбасини қабул қилади», дедилар».

Шарҳ: Шунинг учун мол-дунёга ўч бўлмаслик ҳеч қачон Аллоҳ таолони унутмаслик керак.

4734- وَخَطَبَ ابْنُ الزُّبَيْرِ τ عَلَى مِنْبَرٍ مَكَّةَ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ النَّبِيَّ ρ كَانَ يَقُولُ: لَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ أُعْطِيَ وَادِيًا مَلَأَنَ مِنْ دَهَبٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ ثَانِيًا، وَلَوْ أُعْطِيَ ثَانِيًا أَحَبَّ إِلَيْهِ ثَالِثًا، وَلَا يَسُدُّ حَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4734. *Ибн Зубайр Маккада минбарда хутба қилиб:*

«Эй одамлар! Набий алайҳиссалом: «Агар одам боласига водий тўла тилло берилса ҳам, иккинчисига муҳаббат қилади. Агар унга иккинчиси берилса, учинчисига муҳаббат қилади. Одам боласининг қорнини фақатгина тупроқ тўсади. Ва Аллоҳ тавба қилганнинг тавбасини қабул қилади» дер эдилар», деди».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳа, дунёдаги энг бой бўлган одам ҳам тўймаётганини кўриб турибмиз. Унинг тўйиш ўрнига янада очкўз бўлиб бораётгани ҳам бор гап. Одам боласи

мол-мулкка ўч бўлса, ўлиб кўзига тупроқ тўлмагунча, дунёга тўймай юраверади. Аммо Аллоҳ таоло ўз вақтида ўзини билиб, мол-дунёга эмас, Аллоҳ таолога муҳаббат қўйган банданинг тавбасини қабул қилади.

4735- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: تَعِسَ عَبْدُ الدِّينَارِ
وَالدَّرْهَمِ وَالْقُطَيْفَةِ وَالْخَمِصَةِ إِنَّ أُعْطِيَ رِضِي وَإِنْ لَمْ يُعْطَ لَمْ يَرْضَ.

4735. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Динор ва дирҳам бандаси, қатийфа ва хомийса бандаси бадбахт бўлди. Унга берилса, рози бўлади, берилмаса, норози бўлади», дедилар».

Шарҳ: Қатийфа — йўл-йўл чизикли ёпинчиқ, хомийса — қора рангдаги тўртбурчак матохдан иборат кийим. Пулга кул бўлган банда бадбахтдир, чунки у пулнинг айтганини қилиб яшайди. Кийим-кечакка кул бўлган банда бадбахтдир. У ҳам кийим-кечакнинг айтганини қилиб яшайди. Улар эса, бандага ҳеч қачон яхшиликни айтмайди. У ўзига динор ва дирҳам берилса, ина, рози бўлади. У ўзига қатийфа ва хомийса берилса, ина, рози бўлади. Акс ҳолда норози бўлиб ўтади. Мана шу унинг бадбахтлигининг аломатидир.

4736- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَوْ كَانَ لِي مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا
لَسَرَّيْنِي أَلَّا تَمُرَّ بِي ثَلَاثُ لَيَالٍ وَعِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ إِلَّا شَيْءٌ أَرْضِدُهُ
لِدَيْنٍ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ.

4736. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар менинг Уҳуд тоғидек олтиним бўлганида ҳам, уч кеча ўтмай туриб, ундан ҳузуримда бирор нарса қолмаслиги мени масрур қиларди. Илло, қарз учун сақлаганим қоларди», дедилар».

Иккисини Бухорий ривоят қилишиган.

Шарҳ: Мол-дунёни муҳтожларга ёрдам сифатида сарф қилиш қандоқ ҳам яхши!

4737- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَلْبُ الشَّيْخِ شَابٌ عَلَى حُبِّ
اِسْتَنْتَيْنَ طُولَ الْحَيَاةِ وَكَثْرَةَ الْمَالِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4737. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Қариянинг қалби икки нарсани - умрнинг узунлиги ва молнинг кўплигини орзу қилишда ёшидир», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишиган.

Шарҳ: Одам қаригандан кейин кўп нарсадан кўнгли қолади. У нарсаларга ёшлигидаги каби орзу-ҳавас қилмай кўяди. Аммо инсон қариган чоғида ҳам кўп яшашни ва кўп мол-дунёли бўлишни орзу қилишини кўймайди.

4738- عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ أَبِيهِ ط أَنََّّهُ انْتَهَى إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ
يَقُولُ: أَهْلَاكُمُ التَّكَاثُرُ. قَالَ يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِي مَالِي وَهَلْ لَكَ مِنْ
مَالِكَ إِلَّا مَا تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ أَوْ أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ، أَوْ لَبَسْتَ
فَأَبْلَيْتَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ وَلَفْظُهُ: يَقُولُ الْعَبْدُ مَالِي مَالِي إِنَّمَا لَهُ
مِنْ مَالِهِ ثَلَاثٌ مَا أَكَلَ فَأَفْنَى أَوْ لَبَسَ فَأَبْلَى أَوْ أَعْطَى فَأَقْتَى وَمَا

سَوَىٰ ذَٰلِكَ فَهُوَ ذَاهِبٌ وَتَارِكُهُ لِلنَّاسِ.

4738. Мутаррифдан, у эса отаси розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У Набий алайҳиссаломнинг хузурларига етиб борганда У зот:

«Сизларни, кимники кўп, дейиш машғул қилди. Одам боласи «молим, молим» дейди. Сенинг молингдан фақатгина садақа қилиб ўтказганинг, еб битирганинг ва кийиб чиритганинг ўзингники, холос», демоқда эканлар».

Термизий ва Муслим ривоят қилишган.

Муслимнинг лафзида:

«Банда «молим, молим» дейди. Албатта, унга молидан учтаси: еб битиргани, кийиб чиритгани ва бериб, ўзига савоб олгани бўлади, холос. Ундан бошқаси беҳуда кетган ёки одамларга тарк қилинган бўлади», дейилган.

Шарҳ: Одам боласи қанча кўп мол тўпламасин, унга ҳақиқий фойда берадиган мол жуда ҳам оз бўлади. Тўплаган молидан уч нарсасагина бандага фойда бўлиши мумкин.

Одам боласининг ўзи еган моли.

Одам боласининг ўзи кийган моли.

Одам боласининг ўзи хайрсадақа қилгани.

Албатта, биринчи иккиси ҳақида ҳам охиратда савол-жавоб бўлади. Буни ҳам унутмаслик керак.

Бошқа ҳар қандай мол-мулк ўз эгасига вафо қилмайди, балки беҳуда кетган бўлади ёки банда ўлганидан кейин бошқаларга қолиб кетади.

Бас, шундоқ экан, мол-дунёга қул бўлиб яшашнинг нима кераги бор?! Унинг ўрнига банда мол-мулкни ўзига қул қилиб, уни Аллоҳ таолони рози қиладиган йўлда

сарфлаб ўтгани яхши эмасми?!

4739- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَيُّكُمْ مَالٌ وَارِثُهُ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ مَالِهِ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا مَالُهُ أَحَبُّ إِلَيْهِ، قَالَ: فَإِنَّ مَالَهُ مَا قَدَّمَ وَمَالُ وَارِثِهِ مَا أَخَّرَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4739. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимингизга меросхўрининг моли унинг ўзининг молидан кўра маҳбуброқ?» дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, ҳар биримизга ўзимизнинг молимиз меросхўримизнинг молидан кўра маҳбубдир», дейишди.

«Албатта, тақдим қилгани унинг молидир. Тўплаб қўйгани меросхўрининг молидир», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бас, шундоқ бўлгандан кейин, банда ўзига Аллоҳ таоло томонидан берилган молни Аллоҳ таолонинг розилиги йўлида тақдим қилгани маъқул эмасми?! Киши ҳаётлик чоғида садақа, хайр-эҳсон, солиҳ амал шаклида тақдим қилган моли унинг ўзига бу дунё ва охиратда фойда келтириши турган гап.

Аммо емай-ичмай, савобли ишларга сарфламай жамлаган моли меросхўрларга қолади. Унинг вафотидан кейин меросхўрларнинг молига айланади ва фойдаси уларга бўлади. Жумладан, садақа қилинса, савоби уни қилган меросхўрга тегади.

Шунинг учун ҳар ким тириклик чоғида ўз молидан фойдаланиб қолгани, ажр ва савоб касб қилгани маъқул.

Аммо ўлим кўзга кўринганда хайр-эҳсон эсига келиб, ҳамма молини хайрия ишларига сарфлашга васият қилса ҳам, бу бевақт қилинган васиятнинг фақат учдан бири

ўтади, холос. Учдан иккиси меросхўрларга берилади. Чунки мерос қолдирувчи уларнинг дунёга келишига сабаб бўлган ва дунёда яшашларида ҳам ўз моли ила ёрдамчи бўлиши лозим.

4740- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ أَكْثَرَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ مَا يُخْرِجُ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ بَرَكَاتِ الْأَرْضِ قِيلَ وَمَا بَرَكَاتُ الْأَرْضِ، قَالَ: زَهْرَةُ الدُّنْيَا، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: هَلْ يَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ فَصَمَتَ النَّبِيُّ ρ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ يُنْزَلُ عَلَيْهِ، ثُمَّ جَعَلَ يَمْسَحُ عَنْ جَبِينِهِ، فَقَالَ: أَيَنْ السَّائِلُ؟ قَالَ: أَنَا، قَالَ: لَا يَأْتِي الْخَيْرُ إِلَّا بِالْخَيْرِ إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ وَإِنْ كُلَّ مَا أَنْبَتَ الرِّبْعُ يَقْتُلُ حَبَطًا أَوْ يُلْمُ إِلَّا أَكَلَةَ الْخَضِرَةِ أَكَلْتُ حَتَّى إِذَا امْتَدَّتْ خَاصِرَتَاهَا اسْتَقْبَلَتِ الشَّمْسُ فَاجْتَرَّتْ وَتَلَطَّتْ وَبَالَتْ ثُمَّ عَادَتْ فَأَكَلْتُ وَإِنَّ هَذَا الْمَالَ حُلْوَةٌ مَنْ أَخَذَهُ بِحَقِّهِ وَوَضَعَهُ فِي حَقِّهِ فَنِعَمَ الْمَعُونَةُ هُوَ وَمَنْ أَخَذَهُ بِغَيْرِ حَقِّهِ كَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4740. Абу Саъид розияллоху анҳудан ривоят ҳилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Албатта, мен сизлар учун кўпроқ кўрқадиган нарсам Аллоҳ сизларга ер баракотларидан чиқариб берадиган нарсадир», дедилар.

«Ер баракотлари недир?» дейилди.

«Дунёнинг зийнатларидир», дедилар.

Шунда У зотга бир киши:

«Яхшилик ҳам ёмонлик келтирадими?» деди.

Бас, Набий алайхиссалом жим бўлиб қолдилар. Ҳатто биз, У зотга бирор нарса нозил қилинаётганмикан, деб гумон қилдик. Сўнгра У зот пешоналарини силай бошладилар ва:

«Сўровчи қани?» дедилар.

«Менман!» деди у.

«Яхшилик фақатгина яхшилик келтиради. Албатта, бу мол дегани яшил ва шириндир. Албатта, баҳорда ўсган ҳар бир нарса қоринни шишириб ўлдиради ёки ўлдирай дейди. Илло, яшилни егувчилардан еб, икки ёнбоши шишганда қуёшга ўзини тутиб ковуш қайтаргани, ичидагини чиқариб ташлаб, сийгани ва қайтиб бориб яна егани бундан мустасно.

Албатта, бу мол дегани шириндир. Ким уни ҳақи билан олиб, ҳақи билан қўйса, бу қандоқ ҳам яхши ёрдамдир. Ким уни ноҳақлик ила олса, худди еб тўймайдиганга ўхшайди», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Мол-дунё гўзал ва шириншакардир. У бандани ўзига махлиё қилади. Аммо мол-дунёнинг гўзаллиги ва ширинлиги баҳорда янги чиққан ўт-ўланга ўхшайди. У ўзига қараганларга ишва билан қарайди ва уни тановул қилганларга тотли татийди. Аммо баҳорги ўт-ўланни кўп еган ҳайвоннинг қорни шишиб, ҳалок бўлади. Ҳеч бўлмаса, ҳалокат ёқасига бориб қолади. Мазкур ўт-ўланларнинг ҳалокатли зараридан фақат керакли чораларни кўрганларгина соғсаломат қолиши мумкин. Шунингдек, мол-дунёдан ҳам эҳтиётлик билан фойдаланганларгина мақсадга етадилар.

«Албатта, бу мол дегани шириндир».

Шунинг учун уни кўпчилик яхши кўриши турган гап. Бу табиий бир ҳолдир. Фақат ўша ҳолатдан фойдаланишнинг ўзига хос услуги бор.

«Ким уни ҳақи билан олиб, ҳақи билан қўйса, бу

қандоқ ҳам яхши ёрдамдир».

Банда мол-дунёни ҳалол, пок йўл билан топса, уни ҳақ билан олган бўлади. Банда мол-дунёни Аллоҳ таолони рози қиладиган йўлда сарфласа, уни ҳақ билан қўйган бўлади. Шунда мол-дунё бандага яхши ёрдамчи бўлади.

«Ким уни ноҳақлик ила олса, худди еб тўймайдиганга ўхшайди».

Банда мол-дунёни ҳаром йўл билан олса, худди еб тўймайдиган очкўз ҳайвонга ўхшаб қолади. Худди ўша ҳайвон қорни шишиб, ҳалок бўлганидек, ҳаром мол топадиган ҳам ўзи билмаган ҳолда ҳалок бўлади.

البناء لغير حاجة مذموم

ХОЖАТСИЗ БИНО ЯХШИМАС

4741- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر قَالَ: رَأَيْتُنِي مَعَ النَّبِيِّ ر بَنَيْتُ بِيَدِي

بَيْتًا يُكْنِي مِنِّ الْمَطَرِ وَيُظِلُّنِي مِنَ الشَّمْسِ مَا أَعَانَنِي عَلَيْهِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ تَعَالَى.

4741. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг вақтларида ўзимни ёмғирдан пана қиладиган ва қуёшдан тўсадиган уйни ўзим қурдим. Бу ишда менга Аллоҳ таолонинг махлуқотларидан бирортаси ёрдам бермади», деди».

4742- وَعَنْهُ قَالَ: وَاللَّهِ مَا وَضَعْتُ لِنَفْسِي عَلَى لَبَنَةٍ وَلَا عَرَسَتْ

نَحْلَهُ مُنْذُ قُبُضِ النَّبِيِّ ρ . رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ.

4742. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Аллоҳга қасамки, Набий алайҳиссалом қабз қилинганларидан бери бир ғиштнинг устига иккинчисини қўйганим ҳам, бирор дона хурмо экканим ҳам йўқ», деди».

Иккисини Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу икки ривоятнинг соҳиби Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу тақво йўлини маҳкам тутган саҳобалардан эдилар. У киши бу борада бошқа саҳобалардан ҳам ажралиб турар эдилар. Шунинг учун Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳаётлик вақтларида ўзларига курган уйда ўзларидан бошқа одамнинг ишлашини раво кўрмаганлар ва бинони ҳожатни қоплайдиган даражадан оширмаганлар. Набий алайҳиссалом қабз қилинганларидан кейин Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳунинг қўллари ўзлари учун орзу-ҳавас йўлида бирор иш қилишга бормаган экан.

4743- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ قَالَ: مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ ρ وَأَنَا أُطَيِّئُ حَائِطًا لِي أَنَا وَأُمِّي فَقَالَ مَا هَذَا يَا عَبْدَ اللَّهِ؟ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ شَيْءٌ أَصْلَحُهُ، قَالَ: الْأَمْرُ أَسْرَعُ مِنْ ذَلِكَ.

4743. Абдулло ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Онам билан деворни суваётган эдик Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтиб қолдилар ва:

«Бу нима, эй Абдуллоҳ?» дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, шу нарсани тузатмоқдаман», дедим.

«Иш бундан кўра тезроқ», дедилар».

4744- وَعَنْهُ قَالَ: مَرَّ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ نُعَالِجُ خُصًّا لَنَا قَدْ وَهَى فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقُلْنَا: خُصٌّ لَنَا نُصْلِحُهُ، فَقَالَ: مَا أَرَى الْأَمْرَ إِلَّا أَعْجَلَ مِنْ ذَلِكَ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4744. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Биз қамишдан қилинган деворимизни ислоҳ қилаётган эдиқ олдимиздан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтиб қолдилар ва:

«Бу нима?» дедилар.

«Қамишдан қилинган деворимизни ислоҳ қиляпмиз», дедик.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам «Ишни бундан ҳам кўра тезроқ деб биламан», дедилар».

Иккисини Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу икки ҳадиси шарифнинг ровийлари Абдуллоҳ ибн Амр ибн Осс тақво ва зухдлари билан машҳур бўлган саҳобалардан эдилар.

Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Абдуллоҳ ибн Амрга: «Сенинг кунларни рўза, тунларни намоз ўқиш ва Қуръонни хатм қилиш билан ўтказишингдан хабарим бор. Умринг узайиб, ёшинг улғайиб, буларга тоқат қилолмай қолишингдан қўрқаман. Ойда уч кун рўза тут, бир марта Қуръонни хатм қил», дедилар.

Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам менга:

«Менга хабар берилишича, сен тунни бедор ўтказиб, кундузи рўза тутар эмишсан?» дедилар.

Мен: «Албатта, шундай қилурман» дедим.

ўгириб олдилар. У зот буни бир неча марта қилдилар. Охири ҳалиги киши ўзига нисбатан ғазаб ва юз ўгириш борлигини билди. У бу ҳолдан ўз асхобларига шикоят қилди. Бас, унга қубба ҳақида хабар берилди. У қайтиб бориб, уни бузиб, ерга текислаб ташлади. Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўша ердан ўтганларида қуббани кўрмадилар ва у ҳақда сўрадилар. Шунда у зотга:

«Уйнинг эгаси сизнинг ундан юз ўгирганингизни кўриб, қуббани бузиб ташлади», дейишди. Бас, у зот:

«Албатта, ҳар бир бино ўз эгаси учун ҳалокатдир. Илло, лозими, илло, лозими, яъни, лозим бўлгани мустаснодир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

4746- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: النَّفَقَةُ كُلُّهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا
الْبِنَاءَ فَلَا خَيْرَ فِيهِ.

4746. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Нафаканинг барчаси Аллоҳнинг йўлидадир. Фақатгина бинода хайр йўқдир», дедилар».

Иброҳим ан-Наҳаҳий:

«Бинонинг барчаси ҳалокатдир», деди.

«Лозим бўлгани ҳақида нима дейсан?» дейилди унга.

«Ажр ҳам, гуноҳ ҳам йўқ», деди».

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Шайх Мансур Али Носиф раҳматуллоҳи алайҳи ушбу ҳадиси шарифларни келтирганларидан кейин қуйидагиларни айтганлар:

«Бу уларнинг замонларига нисбатандир. Аммо бино қуриш ва уни баланд қилиш унда яшашга, ундан фойда

топишга, ҳожат учун ва яхши одамларнинг одатига биноан бўлса, ҳеч гап эмас. Балки бундай ҳолатларнинг кўпида ажр бўлиши ҳам мумкин. Чунки емоқ, ичмоқ, киймоқ ва аҳли аёл учун сабъ-ҳаракат қилмоқ каби бошқа мувоҳ нарсаларда шундоқ бўлади. Масжид, мадраса, меҳмонхона ва мискинларга аталган биноларда эса, ажр бўлишида шубҳа йўқ».

Бошқа уламоларимиз ҳам бино ҳақидаги ҳадиси шарифлар маълум шахс ва маконлар учун айтилганини қайта-қайта таъкидлайдилар. Ҳақиқатда ҳам, Аллоҳ таоло Қуръони Каримда бандаларга уйларни неъмат ва оромгоҳ қилганлигини алоҳида таъкидлаб, Наҳл сурасида:

«Аллоҳ сизга уйларингизни оромгоҳ қилди. У сизга чорва ҳайвонларининг терисидан кўчадиган ва кўнадиган кунингизда енгил кўтариладиган уйлар қилди. Уларнинг жунлари, юнглари ва қилларидан маълум вақтгача жиҳоз ва мато бўладиган қилди», деган.

Уй инсоннинг энг қулай оромгоҳи ҳисобланади. Уйдан бошқа жойда одам оромини йўқотади. Инсон ўз уйидагичалик тинчлана олмайди. Буни ҳар бир инсон, хусусан, уйи йўқ кишилар жуда яхши ҳис этадилар. Шунинг учун ҳам Ислом динида уйга ва унинг осойишта, хотиржамлик макони бўлишига катта эътибор берилган.

«Аллоҳ сизга уйларингизни оромгоҳ қилди».

Ҳар бир уй оромгоҳдир. Уй мусулмон инсон учун емакхона, омонлик жойи, хотиржамлик маскани ва тинчлик-осойишталик марказидир.

«У сизга чорва ҳайвонларининг терисидан кўчадиган ва кўнадиган кунингизда енгил кўтариладиган уйлар қилди».

Бу ҳам Аллоҳнинг неъматидир. Агар шундай қилмаганида сахро ва чўлу биёбонларда яшовчи кўчманчи қабилалар оромгоҳ топа олмай, қийналар эдилар.

«Уларнинг жунари, юнглари ва қилларидан маълум вақтгача жиҳоз ва мато бўладиган қилди».

Қўйнинг жуни, туянинг юнги ва эчкининг қилида уйга ишлатишдан бошқа ҳам жуда кўп манфаатлар бор. Айниқса, кейинги вақтларда бу матоларнинг қиймати янада ортди, уларга бўлган талаб кучайди. Инсон Аллоҳнинг бу неъматига ҳам шукр қилиши керак. Уларни берган Аллоҳга иймон келтириб, ибодат этиши лозим.

ХУЛОСА

Дунёнинг мазаммати ҳақидаги матнларга алоҳида эътибор бермоқ керак. Бу ерда катта илоҳий ҳикмат бор. Дунёни ва ундаги барча нарсани, жумладан, инсонни ҳам яратган Ҳолиқ уларнинг сир-асрорларини тўла-тўқис билади.

Шунинг учун уларга Ўзи билиб амрлар қилади. Аллоҳ таоло инсонни яратганда уни бу дунёга қизиқадиган қилиб яратган. Агар инсон табиатида бу дунёга қизиқиш бўлмаганида, дунё обод бўлмас эди.

Аллоҳ таоло инсонни бу дунё ва унинг матоҳларига қизиқадиган қилиб яратгани бўйича тек қўйиб қўйганида, у дунёдан бошқа нарсани демай қўяр эди. Шунинг учун дин юбориб, унинг нафсини жиловлаб туришни ҳам йўлга қўйди. Нафс инсонни дунёга тортади, дин эса, уни дунёга қизиқмасликка чорлайди. Оқибатда ўртача ҳолат пайдо бўлади.

Бу улкан ҳақиқатни ва илоҳий ҳикматни қуйидаги оятларнинг тафсирини ўрганиш орқали яна ҳам яхшироқ тушуниб олишимиз мумкин.

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Одамларга аёллардан, болалардан, тўп-тўп тилло ва қумушдан, гўзал отлардан, чорвадан, экинтикиндан иборат шахватларнинг муҳаббати зийнатланди. Улар

дунё ҳаётининг матоҳидир. Аллохнинг ҳузурида эса, хуснли қайтар жой бор», деган (14-оят).

«Шаҳват» сўзи одатда «жинсий майл» маъносида ишлатиб келинади. Аслида эса, бу сўз «иштаҳа» сўзидан олинган бўлиб, кўнгилнинг бирон нарсани тусаши, хоҳлашини англатади. Ушбу ояти каримада одамларнинг кўнглига муҳаббати зийнатланган, иштаҳалари доим тортиб турадиган нарсалар ҳақида сўз кетмоқда.

«Одамларга аёллардан, болалардан, тўп-тўп тилло ва кумушдан, гўзал отлардан, чорвадан, экинтикиндан иборат шаҳватларнинг муҳаббати зийнатланди».

Мазкур нарсалар рўйхатининг бошида аёллар турибди. Эркак кишида аёлга бўлган хоҳиш-истак бошқа зикр қилинган нарсаларга қараганда кўпроқ ва кучлироқдир. У ўша бошқа нарсаларни ҳам аёл йўлида сарфлайди.

Кейин аëлидан туғиладиган болалар зикр қилинмоқда. Ўзини билган ҳар бир инсон учун фарзанд жигарбанд, кўзининг қорачиғи, дилининг пораси ҳисобланади.

Сўнгра тўп-тўп тилло ва кумушнинг зикри келмоқда. Мол-дунё шаҳвати, муҳаббати ҳам жуда кучли шаҳват. Инсон фақат молга эга бўлишнигина эмас, балки ана шу моли тўп-тўп бўлишини хоҳлайди. Молни кўпайтиришнинг ўзи кучли ҳирсшаҳватдандир. Шунинг учун ҳам моли кўплар молсизлардан кўра кўпроқ бойлик тўплашга уринаётганини кўрамиз. Молга бўлган кучли шаҳватнинг сабаби, у бошқа шаҳватларга ҳам эриштирувчи восита эканлигидадир.

Ундан кейин гўзал отларнинг зикри келмоқда. От ўзида муҳаббатга сабаб бўлувчи кўпгина сифатларни жамлаган ҳайвондир. Жуда кўп кишилар яхши отга эга бўлишни ўзлари учун обрў деб билганлар. (Ҳатто ҳозирги техника замонида ҳам миллионлаб долларга баҳоланаётган отлар бор). Аммо бу ерда умуман, улов маъноси ҳам тушунилади. Атрофимизга қарайлиқ биронта уловга эга

бўлиш мақсадида инсон нималар қилмаётганига барчамиз гувоҳмиз.

Шунингдек, одамлар орасида туя, сигир, қўй каби чорва ҳайвонлари ва экинтикинларга ҳам қизиқиш катта бўлиб, уларни ўзлари учун мулк қилишга доимо интилиб келишади.

Ояти каримада ушбу нарсаларнинг муҳаббати зийнатланди, дейилмоқда. Демак, бу муҳаббат инсоннинг асл табиатида бор экан. Бундай ҳолатнинг бўлиши табиий бир ҳол экан. Модомики, инсон табиатида ушбу рағбатлар бор экан, Аллоҳнинг Ўзи инсонни шундай яратган экан, бу нарсалар инсон ҳаётини муҳофаза қилишга, унинг гўзал ва завқли кечишига хизмат қилмоғи лозим. Шунинг учун Ислом дини мазкур нарсаларни ҳаром қилган эмас, балки мубоҳ қилган. Бу нарсаларни ман қилишни эмас, тартибга солишни йўлга қўйган. Ислом кишиларни тарбия қилиб, шахват дарёсида ҳалок бўлмасликка чақиради. Инсон мазкур шахватларнинг қули бўлиб қолмаслиги керак. Балки, у уларнинг хожаси бўлиб, ўз тасарруфига олиши даркор.

Юқорида зикр этилган нарсалар ояти карима тушган вақт ва муҳитнинг шахватларидан намуналар, холос. Улардан бошқа яна кўп нарсалар бор. Лекин қанча бўлса ҳам, **«Улар дунё ҳаётининг матоҳидир».**

Охиратники эмас, абадий ҳаётники эмас, шу дунёники.

«Аллоҳнинг ҳузурида эса, хуснли қайтар жой бор».

Бу жой жаннати наъимдир. Унда киши нимани иштаҳа қилса, ўша муҳайёдир.

Шунинг учун охиратни дунёдан устун қўйиш керак. Кофирлар эса, дунё зийнати ортидан тушишади, холос. Ким дунё зийнатида берилган бўлса, уни огоҳлантириш лозим.

Шунинг учун Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Сен: «Ўша нарсаларингиздан яхшироғининг

хабарини берайми?! Тақво қилганларга Роббилари ҳузурида остидан анҳорлар оқиб турган жаннатлар бор. Унда абадий қолурлар. Покиза жуфтлар ва Аллоҳ томонидан розилик бор. Ва Аллоҳ бандаларни кўриб турувчидир», деб айт», деган (15-оят).

Ҳамма бу дунёнинг матоҳига ўзини уради. Ўшани деб кўплар гуноҳга ботади, диндан чиқади. Ҳолбуки, бу нарсалар шунча уринишга арзимайдиган нарсалардир. Беш кунлик дунёнинг ўткинчи орзу-ҳаваси, холос. Лекин бошқа тарафда ундан-да яхши абадий неъматлар бор. Аллоҳ таоло ушбу оятда Пайғамбаримиз алайҳиссаломга хитобан:

«Сен: «Ўша нарсаларингиздан яхшироғининг хабарини берайми?!» деб айт», деб буюрмоқда.

Охират неъматлари бу дунё матоҳидан нақадар устун эканлиги шак-шубҳасиз ҳақиқатдир. Аммо охират неъматларининг яна бир ўзига хос имтиёзи бор. У ҳам бўлса, уларнинг тақводор бандаларга хослигидир, бошқаларга насиб қилмаслигидир.

«Тақво қилганларга Роббилари ҳузурида остидан анҳорлар оқиб турган жаннатлар бор».

Бу дунёда экинтикинларга, далаларидан чиқадиган маҳсулотларга рағбат, хоҳиш, иштаҳа қилинган бўлса, у дунёда остидан анҳорлар оқиб турган жаннатлар бор. У ерда истиқомат қилувчи қайси мева ёки маҳсулотни хоҳласа, ўша захоти ҳозир бўлади. Агар бу дунёнинг экинтикинлари вақтинчалик бўлса, у дунёники абадийдир:

«Унда абадий қолурлар».

Бу дунёнинг матоҳлари ичида энг иштаҳа уйғотадигани аёллар бўлса, у дунёнинг абадий неъматлари ичида

«Покиза жуфтлар» бор.

Жаннат аҳлларига насиб этадиган бу жуфтлар турли ҳиссий ва маънавий нопокликлардан ҳолидирлар. Уларни Аллоҳ таоло аслида пок қилиб яратган. Уларнинг шу

покликларининг ўзи ҳар қанча ҳавасга арзийди.

Бу дунё матоҳлари ичида чиройли отлар, чорва ва тўп-тўп тилло-кумушлар бошқа шахватларга етишиш воситаси ҳисобланар эди. Жаннатда эса, воситага ҳожат йўқ. Аҳли жаннат нимани хоҳласа, ўша онда мухайё бўлади.

Охират неъматлари ичида ҳамма матоҳдан, орзу-ҳавас қилинган барча нарсадан устун турадиган яна бир нарса бор. У ҳам бўлса:

«Аллоҳ томонидан розилик бор».

Аллоҳнинг розилиги бу дунёнинг матоҳию у дунёнинг неъматларини қўшганда ҳам, улардан устун туради.

«Ва Аллоҳ бандаларини кўриб турувчидир».

Уларнинг қандай яратилганликларини, нималарни хоҳлашларини, уларга қандай муомала қилишни Ўзи яхши билади.

Юқорида зикр этилган инсондаги мол-дунёга нисбатан унга қўшиб, Аллоҳ таоло томонидан яратилган табиий майл ва ўша майлни жиловлаб, тўғри йўлга солишга йўналтирилган диний таълимотлар орасидаги мутаносибликни тўғри тушунмаслик оқибатида турли ноқулайликлар юзага келади.

Дунёнинг мазаммати — ёмонланиши ҳақидаги оят ва ҳадиси шарифлардан хабардор бўлган баъзи кишилар дунёдан бутунлай юз ўгириш зарур экан, деган хулосага келганлар. Улар ўзлари учун фойдали бўлган таом, либос ва бошқа нарсалардан ҳам воз кечганлар.

Аслини олганда эса, дунё матоҳларида инсон учун фойдали нарсалар мавжудлигини ҳеч ким инкор эта олмайди. Ким дунёдан ўзига фойдалисини шариат кўрсатган ҳалол йўл ила тановул қилса, мадҳга сазовор иш қилган бўлади. Ким дунёдан ўзига керагидан ортиғини олса ва очкўзлик қилса, мазамматга лойиқ иш қилган бўлади. Демак, бу масалада ўртача йўл тутиш матлубдир.

Энг машҳур зоҳидлардан бўлмиш Суфён Саврий вақти

келганда яхши таомларни ер ва сафарга чикса, ўша таомлардан ўзи билан бирга олиб кетар эди.

Бошқа бир улкан зоҳид Иброҳим Адҳам раҳматуллоҳи алайҳи бўлса, вақти-вақти билан яхши таомларни ер ва: «Агар топсак, эркаклар емагини еймиз. Агар топмасак, эркаклар сабридек сабр қиламиз», дер эди.

Энг муҳими, бу борада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг саҳобаи киромлари барчамиз учун ўрнак бўлишлари лозим. Улар бу масалада ўртача йўл тутганлар.

الغنى في القناعة

БОЙЛИК ҚАНОАТДАДИР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: كُفِّتُمْ

Алло таоло:

«**Ва У сени камбағал ҳолда топиб, бой қилмадими?**» деган (Зухро, 8).

Ҳақиқатда, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳеч нарсаси йўқ камбағал одам эдилар. Аллоҳ у зотни бу ҳолдан чиқарди. Энг муҳими, — назарларини тўқ қилиб кўйди. Ҳақиқий бойлик шундадир.

4747- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ لَيْسَ الْغِنَى عَنْ

كَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْغِنَى عَنْ النَّفْسِ.

4747. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бойлик матоҳнинг кўплигида эмас, балки назарнинг тўқлигидадир», дедилар».

Шарҳ: Беҳисоб мол-дунёси бўла туриб, тийиннинг устида етти думалайдиган назари оч бандалар қанчадан-қанча. Аммо мол-дунёси кам бўлса ҳам, хотиржам бўлган назари тўқ инсонлар қани?

4748- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ.

4748. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бирингизнинг назарингиз молда ва халқда ўзидан афзал қилинган кишига тушса, ўзидан пастга назар солсин», дедилар».

4749- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: انْظُرُوا إِلَى مَنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ فَهُوَ أَجْدَرُ أَلَّا تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ. رَوَى الثَّلَاثَةُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4749. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:«Ўзингиздан пастга назар солинг. Ўзингиздан баландга назар солманг. Бундоқ қилишингиз Аллоҳнинг сизга берган неъматига ношукр бўлишингизга олиб келиши мумкин», дедилар».

Ушбу учтани икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Мол-дунёда ва тана тузилишида ўзидан афзал кишига қараб ўксиниш, яхши эмас. Мабодо баъзи бир

сабабларга биноан, бу иш содир бўлса, банда мазкур нарсаларда ўзидан паст бўлганларга назар солиб, шукр қилсин. Чунки мазкур нарсаларда ўзидан афзал кишига қараб ўксиниш кишидан шукр қилиш фазлини кетказади.

Аллоҳ таоло Тоҳа сурасида:

«Кўзларингни уларни синаш учун айримларига бахраманд қилиб берганимиз дунё ҳаётининг турли зийнатларига тикма. Роббингнинг ризқи яхши ва боқийдир», деган (131-оят).

Баъзи кишиларга берилган турли зебу зийнатларга ҳавас билан боқма. Улар бу дунё ҳаётининг матоҳи, холос. Биз уларга бу матоҳларни синаш учун вақтинча берганмиз. Беш кунлик дунёнинг зебу зийнатида бақо йўқ. Бирпасда заволга учрайди.

«Роббингнинг ризқи яхши ва боқийдир».

Роббинг сенга берган ризқ энг яхши ризқдир, энг боқий ризқдир. У вақтинчалик эмас, доимийдир. У синаш учун эмас, сийлаш учундир.

Аммо солиҳ амалларда ўзидан афзалларга назар солиш лозим. Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳадиси шарифларидан бирида:

«Икки хислат бор. Кимда ўшалар бўлса, Аллоҳ уни собир ва шокир, деб ёзади: ким дунёсида ўзидан пастга назар солса ва Аллоҳга ўзини ундан афзал қилиб қўйгани учун ҳамд айтса ва ким динида ўзидан афзалга назар солса ва унга иқтидо қилса», дейилган.

4750- وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ρ مَنْ يَأْخُذْ عَنِّي هَوْلًا

الْكَلِمَاتِ فَيَعْمَلْ بِهِنَّ أَوْ يُعَلِّمْ مَنْ يَعْمَلُ بِهِنَّ، قُلْتُ: أَنَا يَا رَسُولَ

اللَّهِ، فَأَخَذَ بِيَدِي فَعَدَّ خَمْسًا وَقَالَ اتَّقِ الْمَحَارِمَ تَكُنْ عَبْدَ النَّاسِ

وَارْضَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ تَكُنْ أَعْيَى النَّاسِ، وَأَحْسَنَ إِلَى جَارِكَ تَكُنْ

مُؤْمِنًا وَأَحَبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُسْلِمًا، وَلَا تُكْثِرِ
الضَّحِكَ فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُيْتِ الْقَلْبَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْإِمَامُ
أَحْمَدُ.

4750. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким мендан бир калималарни олиб, уларга амал қилади ёки уларга амал қиладиганларга таълим беради?» дедилар.

«Мен, эй Аллоҳнинг Расули!» дедим. Бас, у зот менинг қўлимдан тутдилар ва беш нарсани санадилар: харомдан сақлан, одамларнинг энг обиди бўласан. Аллоҳ сенга тақсим қилган нарсага рози бўл, одамларнинг энг бойи бўласан. Қўшнингга яхшилик қил, мўмин бўласан. Ўзингга яхши кўрган нарсани одамларга ҳам яхши кўр, мусулмон бўласан. Кулгини кўпайтирма, чунки кўп кулги қалбни ўлдиради», дедилар».

Термизий ва Акрлад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар алайҳиссалом сиз билан бизнинг ҳар биримизга ўз ҳаётимизда асосий қоида бўлиши лозим бўлган улкан ҳақиқатларни тақдим этмоқдалар:

«Харомдан сақлан, одамларнинг энг обиди бўласан».

Харомнинг кичиги ҳам, каттаси ҳам бандага икки дунёнинг ёмонлигини келтиради. Бу ҳаммага аён бўлган улкан ҳақиқатдир. Аммо ўша улкан ҳақиқатга амал қиладиганлар камдир. Агар банда харомдан сақланса, улкан даражага — одамларнинг энг обиди бўлиш даражасига эришар экан. Бу даражага эришишни истайдиганлар борми?!

«Аллоҳ сенга тақсим қилган нарсага рози бўл,

одамларнинг энг бойи бўласан».

Аллоҳ тақсим қилган нарсага рози бўлган одам қаноат номли улкан сифат соҳиби бўлади. Қаноатли одам эса, одамларнинг энг бойи бўлади.

Имом Тобароний Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоху анхудан ривоят қилган ҳадиси шарифда Пайғамбар алайҳиссалом: «Қаноат туганмас молдир», деганлар.

Ўтган азизларимиздан Абу Ҳазим раҳматуллоҳи алайҳи: «Уч нарса бор. Улар кимда мужассам бўлса, унинг ақли расо бўлади: ким ўзини ўзи билса, ким тилини тийса ва ким Аллоҳ азза ва жалланинг берган ризқига рози бўлса», деган.

«Қўшнингга яхшилик қил, мўмин бўласан».

Дарҳақиқат, бошқа кўпгина ҳадиси шарифларда ҳам таъкид этилганидек, қўшнига яхшилик қилиш мўминликнинг аломатларидан биридир.

«Ўзингга яхши кўрган нарсани одамларга ҳам яхши кўр, мусулмон бўласан».

Ҳақиқий мусулмон барча инсониятга ўзига яхши кўрган нарсани ҳам яхши кўради. Бас, шундоқ экан, соҳидлик йўлига кирган мусулмон бу ишда барчага ўрнак бўлиши лозим.

«Кулгини кўпайтирма, чунки кўп кулги қалбни ўлдирадир».

Беҳуда кулгини ҳамма ҳам хуш кўрмайди. Шунинг учун уни кўпайтиришдан не фойда?! Қалбни ўлдирадиган нарсадан не фойда?!

4751- عَنْ مِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مَلَأَ

أَدَمِيَّ وَعَاءٌ شَرًّا مِنْ بَطْنِهِ، بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْثَلَاتُ يُقَمِّنَ صُلْبُهُ فَإِنْ كَانَ لَا حَالَةَ فَتُلْتُ لِبَطْنِهِ وَتُلْتُ لِشَرَابِهِ وَتُلْتُ لِنَفْسِهِ.

4751. *Миқдом ибн Маъдийкараб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одам боласи тўлдирадиган идишларнинг энг ёмони қориндир. Одам боласига қаддини турғизадиган емаклар етади. Агар жуда лозим бўлса, таоми учун учдан бир, шароби учун учдан бир ва нафаси учун учдан бир», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳам қаноатли бўлиш катта бойлик эканига кучли таъкид бор.

Бугунги кунда озиқ-овқатни исроф даражасида зиёда истеъмол қилишнинг соғлиққа зарари яққол намоён бўлди. Ҳозирги даврнинг кўпгина хасталикларига ушбу исрофгарчилик сабаб бўлмоқда. Бу ҳақиқатни Қуръони Мажиддан узоқ бўлган ғайридинлар ҳам тушуниб етдилар.

Қадимда яҳудийлардан бири хулафодан бирига:

«Сизларнинг Қуръонингизнинг ярим оятига бутун тиб илми жойлашган», деб «Енглар, ичинглар ва исроф қилманглар» ояти каримасини ўқиган экан.

Минг афсуски, Қуръон аҳлиман, деб юрганлардан аксариятимиз бу ҳақиқатни тушуниб етмаймиз. Ислоҳ ҳар бир соҳада мўътадиллик йўлини тутганидек, озиқ-овқат ва кийим-бош масаласида ҳам мусулмонлардан мўътадил бўлишни талаб қилади.

Афсуски, баъзи кишилар еб-ичишнинг хилма-хил ва кўп бўлишини ҳаётнинг асосий мезони деб биладилар.

Бизда одамлар озиқ-овқатни исроф қилиш, деганда уни емай ташлаб юборишни тушунадилар. Бу аслида тўғри. Аммо керагидан ортиқ емоқ ҳам исрофдир. Еб-ичиш керак экан, деб қорин бандаси бўлиш ҳам мусулмон инсонга муносиб эмас.

4752- عَنْ عُثْمَانَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ لَيْسَ لِابْنِ آدَمَ حَقٌّ فِي سِوَى هَذِهِ الْخِصَالِ بَيَّتَ يَسْكُنُهُ وَتَوَبَّ يُؤَارِي عَوْرَتَهُ وَجَلَفَ الْخُبْرَ وَالْمَاءَ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4752. Усмон розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одам боласига куйидаги хислатлардан бошқага ҳақ йўқ: сокинлик топадиган уй, авратини беркитадиган кийим, бир бурда нон ва сув», дедилар».

Иккисини Термизий, Аҳмад ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

4753- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مُحْصَنٍ عَنْ أَبِيهِ ط أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرِّهِ مُعَافٍ فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوْتُ يَوْمِهِ فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4753. Убайдуллоҳ ибн Миҳсандан, у отаси розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизлардан ким хотири жам ва жасади офиятда тонг отдирсаю, ҳузурида бир кунлик қути бўлса, дунё унга мулк бўлибдир», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Чунки тинчлик-омонлик ва сиҳатсаломатлик бўлса, ҳамма нарса топилади.

إياك الحرص وطول الأمل

ХИРС ҚЎЙИШ ВА ЧЕКСИЗ УМИДДАН САҚЛАН

Бир нарсага ҳирс қўйиш унга қаттиқ муҳаббат қўйиб, маҳкам ёпишиб олиш ила бўлади. Ҳирс асосан мол-дунё, мансаб ва обрўга қўйилади.

Чексиз умид эса, инсон ўзи доимий эга бўлишни хоҳлаб уринадиган нарсаларда бўлади. Узоқ умр, битмас-туганмас бойлик ва узилмас мансаб шулар жумласига киради. Чунки инсоннинг ҳаддан ташқари хирсли ва умидли бўлиши одатда, Аллоҳ таолони унуттиради. Аслида эса, бу нарсалар меъёрида бўлса, яхшидир. Солиҳ кишининг

қўлидаги солиҳ мол қандоқ яхши! Умидворлик бўлмаса, дунёнинг обод бўлиши қийин. Қисқа қилиб айтганда, ҳамма нарса шариатда кўрсатилгандек бўлгани яхши.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: نَتَنَزِّلُكَ ط ط ط

Аллоҳ таоло:

«Уларни тек қўй, еб-ичиб, хузурланиб, умидлар ила машғул бўлиб юраверсинлар. Бас, тезда билурлар», деган (Ҳижр, 3).

Эртага уни, индинга бунн қиламан, дея, орзу кетидан орзу, умид кетидан умид қилаверсинлар. Охир-оқибат бутун машғулотлари, бутун ишлари шунга ўхшаш тирикчилик орзу-умиддан иборат бўлиб қолсин. Аммо фурсати келса:

«Бас, тезда билурлар».

Нимани биладилар? Асл иш, асл ҳақиқат қаёқда эканлигини, асл хузур-ҳаловат, асл орзу-умид нимадалигини биладилар. Чунки улар ҳозирги ҳолатларида

абдий қолмайдилар. Ҳамма нарсанинг ҳам вақти-соати бор.

4754- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: لَا يَزَالُ قَلْبُ الْكَبِيرِ شَابًّا فِي اثْنَتَيْنِ فِي حُبِّ الدُّنْيَا وَطُولِ الْأَمَلِ.

4754. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ёши катта одамнинг қалби икки нарсада ёшлигини қўймайди: дунёнинг муҳаббатида ва умиднинг узунлигида», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

4755- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَيَشِبُّ مَعَهُ اثْنَتَانِ: وَالْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ الْحِرْصُ عَلَى الْعُمْرِ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4755. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Одам боласи қарийди. У билан икки нарса ёш қолади. Молга бўлган хирс ва умрга бўлган хирс», дедилар».

Иккисини икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Одам қариганидан кейин кўп нарсадан кўнгли қолади. Яъни, ёшлигидаги каби ҳамма нарсани орзу-ҳавас қилавермайди. Аммо кўп яшаш ва кўп мол-дунёли бўлиш орзуси уни қариган чоғида ҳам тарк этмайди.

4756- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا ذُبَّانِ

جَائِعَانِ أُرْسِلَا فِي غَنَمٍ بَافْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى الْمَالِ
وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ.

4756. Каъб ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кишининг мол ва шуҳратга бўлган ҳирси унинг дини учун қўйлар ичига қўйиб юборилган икки оч бўридан ҳам ёмондир», дедилар».

Термизий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Чунки мол-дунё ва шуҳратга бўлган ҳирс ўз эгасини барча ёмонликлардан қайтмайдиган қилиб қўяди. Оқибатда у ўша икки нарса ортидан тушиб, динини барбод қилади. Динимни бўрилар еб кетмасин, деган банда эса, дунёга ҳирс қўймаслиги лозим.

4757- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط قَالَ: خَطَّ النَّبِيُّ ρ خَطًّا مُرَبَّعًا وَخَطَّ

خَطًّا فِي الْوَسْطِ خَارِجًا مِنْهُ وَخَطَّ خُطَطًا صِغَارًا إِلَى هَذَا الَّذِي فِي

الْوَسْطِ مِنْ جَانِبِهِ الَّذِي فِي الْوَسْطِ وَقَالَ هَذَا الْإِنْسَانُ وَهَذَا أَجَلُهُ

مُحِيطٌ بِهِ أَوْ قَدْ أَحَاطَ بِهِ وَهَذَا الَّذِي هُوَ خَارِجٌ أَمْلُهُ وَهَذِهِ الْخُطَطُ

الصِّغَارُ الْأَعْرَاضُ فَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذَا نَهَشَتْهُ هَذَا وَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذَا نَهَشَتْهُ

هَذَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4757. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам тўртбурчак чизик чиздилар. Кейин ўртасидан ундан чиққан бир чизик чиздилар. Уша ўртадаги чизикқа қаратиб унинг

четидан кичкина чизиклар чиздилар. Сўнгра: «Мана бу - инсон. Бу эса - унинг ажали. Уни ўраб турибди ёки уни ўраб олган. Мана бу чиқиб турган - унинг умиди. Мана бу кичик чизиклар - офатлар. Агар унисидан ўтиб кетса, буниси чақади. Агар бунисидан ўтиб кетса, униси чақади», дедилар».

Бухорий ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, кимнинг орзу-умиди чексиз бўлса, уни чақадиган офатлар ҳам кўп бўлади.

4758- عَنْ أَنَسٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: هَذَا ابْنُ آدَمَ وَهَذَا أَجَلُهُ وَوَضَعَ يَدَهُ عِنْدَ قَفَاهُ ثُمَّ بَسَطَهَا فَقَالَ: وَتَمَّ أَمْلُهُ وَتَمَّ أَمْلُهُ وَتَمَّ أَمْلُهُ.

4758. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бу — одам боласи. Бу эса — унинг ажали», дедилар ва қўлларини бўйинларига қўйиб туриб, ёздилар ҳамда «Қолгани — умиди, қолгани— умиди, қолгани — умиди», дедилар».

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссалом бу билан одам боласининг ажали бўйнида турса ҳам, умидини ҳеч қачон узмаслигига ишора қилдилар.

4759- عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الشَّحِيرِ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَثَلُ ابْنِ آدَمَ وَإِلَى جَنْبِهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ مِثْلَةً إِنْ أَخْطَأَتْهُ الْمَنَايَا وَقَعَ فِي الْهَرَمِ.

4759. Абдуллоҳ ибн Шиххийр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Одам боласининг ёнбошида тўқсон тўққизта офат

бор. Агар офатлар унга етмаса ҳам, албатта, қарилик етади», дедилар».

Шарҳ: Бас, шундоқ экан, дунёга хирс қўйиш ва ҳаддан ташқари чексиз умид қилиш нима учун керак?!

4760- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ط أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟ قَالَ: مَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَحَسَنَ عَمَلُهُ، قَالَ: فَأَيُّ النَّاسِ شَرُّ؟ قَالَ: مَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَسَاءَ عَمَلُهُ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ.

4760. Абу Бакра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули, одамларнинг қай бири яхши?» деди.

«Умри узун бўлиб, амали яхши бўлгани», дедилар.

«Одамларнинг қай бири ёмон?» деди.

«Умри узун бўлиб, амали ёмон бўлгани», дедилар».

Ушбу учтани Термизий ривоят қилган.

4761- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَعْدَرُ اللَّهُ إِلَى أَمْرِي أَخَرَ أَجَلَهُ حَتَّى بَلَغَهُ سِتِّينَ سَنَةً.

4761. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳ ажалини олтмиш ёшга етгунича ортга суриб қўйган кишининг узри қолмайди», дедилар».

Шарҳ: Киши олтмиш ёшга кирганидан кейин «Аллоҳ менга яна умр берса, намоз ўқир эдим, рўза тутар эдим, у қилар эдим, бу қилар эдим» дейишига ўрин қолмайди.

4762- وَقَالَ عَلِيٌّ ت: ارْتَحَلَتِ الدُّنْيَا مُدْبِرَةً وَارْتَحَلَتِ الْآخِرَةُ

مُقْبِلَةً وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بَنُونَ فَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الْآخِرَةِ وَلَا تَكُونُوا
مِنْ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابَ وَعَدَا حِسَابٍ وَلَا عَمَلٌ.
رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ.

4762. Али розияллоху анху:

«Дунё ортга қараб жўнаб кетди. Охират олдга қараб келди. Улардан ҳар иккисининг фарзандлари бор. Бас, охират фарзандларидан бўлинг. Дунё фарзандларидан бўлманг. Ҳар онага ўз боласи эргашади. Бугун амал бор, ҳисоб йўқ. Эртага ҳисоб бор, амал йўқ», деди».

Иккисини Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Шунинг учун амал бор пайтда амал қилиб қолиш керак. Эртага кеч бўлиб қолиши бор. Банда турли бахона топиб, йўқ ердаги нарсаларни тама қилишнинг ўрнига ўзининг икки дунё бахтини таъминловчи шариат кўрсатмаларига амал қилиб борса, муродига етади.

Дунёга ҳирс қўйиш ва ҳаққи бўлмаган нарсалардан умид қилиб, тамагир бўлиш ҳеч кимга яхшилик келтирмаган ва келтирмайди ҳам.

Нафс тарбияси билан машғул бўлган машойихларимиз, уламоларимиз дунёга ҳирс қўйиш ва чексиз умидга берилиш касаллигининг давоси ҳақида ҳам ўз муолажа услубларини тақдим қилганлар.

Ҳирс ва таманинг давоси:

Билки, бу дарднинг давоси уч рукндан иборатдир: сабр, илм ва амал.

Буларнинг жамланишидан беш нарса келиб чиқади:

Биринчидан: маишатда тежамкор бўлмоқ ва нафақани оз қилмоқ.

Иккинчидан: ўзига етарли нарсаси бўлган ҳолда

келажак учун изтиробга тушмаслик. Бунинг учун ўзининг ризки шак-шубҳасиз келишига, шайтон эса, унга камбағалликни ваъда қилаётганига ишончи кучли бўлиши зарур.

Учинчидан: қаноатли бўлишда беҳожатлилик иззати ва ҳирсу тамагирликда хорлик борлигини билмоқ лозим.

Тўртинчидан: мол-дунёга ҳирс қўйиб, тамагирлик билан ўтганларнинг оқибати нима бўлгани ҳақида тафаккур қилмоқ керак. Анбиё, авлиё ва аҳли солиҳларнинг қаноатли ва тамагир бўлмай яшаганлари ва оқибатда саодатга эришганларини ҳар доим эслаб турмоқ зарур.

Бешинчидан: мол-дунёнинг кўплиги хавфу хатар келтиришини ўйлаб кўрмоқ лозим.

الفصل الثاني

И К К И Н Ч И Ф А С Л

في فضل الفقر والفقرء

ФАҚИР ВА ФУҚАРОЛАР ФАЗЛИ ҲАҚИДА

4763- عَنْ سَعْدٍ ط قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ نَقْرُ فَقَالَ

الْمُشْرِكُونَ لِلنَّبِيِّ ﷺ اطْرُدْ هَؤُلَاءِ لَا يَجْتَرِئُونَ عَلَيْنَا وَكُنْتُ أَنَا وَابْنُ

مَسْعُودٍ وَرَجُلٌ مِّنْ هَذِلٍ وَبَالٍ وَرَجُلَانِ لَسْتُ أُسَمِّيهِمَا فَوَقَعَ فِي

نَفْسِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا شَاءَ اللَّهُ فَحَدَّثَ نَفْسَهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ)

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ)

4763. Саъд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Биз Набий алайҳиссалом билан бирга олти киши эдик. Бас, мушриклар Набий алайҳиссаломга «Анавиларни олдингдан қувиб юбор. Бизга қарши журъат қилмасинлар» дейишди. Ўшанда мен, Ибн Масъуд, Ҳузайлдан бир киши, Билол ва яна исмларини унутиб қўйганим икки киши бор эдик. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қалбларига Аллоҳ истаган нарса воқеъ бўлди. У зот ўзларига ўзлари бир нарса дедилар. Шунда Аллоҳ азза ва жалла:

«Эртаю кеч Роббиларига Унинг юзини ирода қилиб, дуо этаётганларни хайдама! Уларнинг ҳисобидан сенинг зиммангда ҳеч нарса йўқ. Сенинг ҳисобингдан уларнинг зиммасида ҳеч нарса йўқ. Уларни хайдаб, золимлардан бўлиб қолма» оятини нозил қилди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Жоҳилият қонуни одамларнинг мол-мулки, бойлигига қараб ҳукм чиқаради. Бой-зодагонлар камбағаллар билан муомалада бўлиш ёхуд бирга ўтириш у ёқда турсин, мискин-бечоралар кирган динга киришни ҳам истамайдилар. Ҳатто камбағаллар билан мулоқот қилган Пайғамбарлар билан ҳам гаплашишни, бирга ўтириб-туришни ўзларига раво кўрмайдилар. Ҳамма нарсани бойлик билан ўлчайдиган одамлар мол-дунёси йўқ камбағални одам ўрнида кўрмайдилар.

Исломда эса, инсон Аллоҳга бўлган иймони ва ихлосига қараб баҳоланади.

«Эртаю кеч Роббиларига Унинг юзини ирода қилиб, дуо этаётганлар» ижтимоий ҳолатлари қандай

бўлишидан қатъи назар, ҳатто дунёдаги энг фақиркамбағал одам бўлсалар ҳам, олиймаком инсон ҳисобланадилар. Шунинг учун ҳам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бойларнинг гапига кириб, уларни ўз ҳузурларидан ҳайдашга ҳақлари йўқ. Уларнинг камбағалликлари Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг зиммаларига қўшимча вазифа юкламайди. Камбағалликлари — ўзларига. Уларнинг ризқини Аллоҳ беради. Шунингдек, улар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ризқларидан масъул эмаслар. У кишига ҳам ризқни Аллоҳ беради. Ёки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам камбағалларни ўз ҳузурларидан ҳайдаб, бойларга юз бурганлари билан бой бўлиб қолмайдилар. Шу боисдан Аллоҳ таоло у кишига бу ояти каримада:

«Уларнинг ҳисобидан сенинг зиммангда ҳеч нарса йўқ. Сенинг ҳисобингдан уларнинг зиммасида ҳеч нарса йўқ», демоқда.

Шундай экан, камбағал бўлсалар-да, қалблари иймону ихлосга бой кишиларни ҳузурларидан ҳайдаш Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга зинҳор-базинҳор тўғри келмайди. Аллоҳ таоло у зотга хитоб қилиб:

«Уларни ҳайдаб, золимлардан бўлиб қолма», демоқда.

Кишиларнинг бой ёки камбағалликлари уларнинг инсоний кадрларини ўлчаш, динга муносабатларини аниқлаш ёки Пайғамбар билан бирга ўтиришга ҳақли эканликларини белгилаш учун эмас, балки бу ҳолнинг бошқа ҳикмати бор.

4764- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعَقِّلٍ ط قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ إِنِّي لِأُحِبُّكَ، فَقَالَ: انْظُرْ مَاذَا تَقُولُ قَالَ:

وَاللَّهِ إِنِّي لِأُحِبُّكَ، فَقَالَ: انْظُرْ مَاذَا تَقُولُ، قَالَ: وَاللَّهِ إِنِّي لِأُحِبُّكَ

ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ تُحِبُّنِي فَأَعِدِّ لِلْفَقْرِ تَحْقَاقًا فَإِنَّ الْفَقْرَ
أَسْرَعُ إِلَى مَنْ يُحِبُّنِي مِنَ السَّيْلِ إِلَى مُتَتَّهَاهُ.

4764. Абдуллоҳ ибн Музаффал розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Набий алайҳиссаломнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули, Аллоҳга қасамки, мен сизни яхши кўраман!» деди.

«Нима деяётганингга назар сол», дедилар.

«Аллоҳга қасамки, мен сизни яхши кўраман!» деди.

«Нима деяётганингга назар сол», дедилар.

У яна уч марта:

«Аллоҳга қасамки, мен сизни яхши кўраман!» деди.

«Агар мени яхши кўрадиган бўлсанг, фақирликка тўқим тайёрлайвер. Албатта, фақирлик мени яхши кўрган киши учун интиҳосига шошилган селдан ҳам кўра тезроқдир», дедилар».

Шарҳ: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга муҳаббат қўйган киши мол-дунё илинжида муҳаббат қўймайди. У зотга муҳаббат қўйишдан асосий мақсад, ер юзида иймон ва адолат ҳукм суриши учун фидокор бўлишдир. Шунинг учун бу йўлга кирган одам, одатда, бундоқ йўлни ихтиёр қилганлар тақдим этадиган фидокорликлардан кўпроқ нарсани тақдим этишга тайёр турмоғи лозим. Ана шу фидокорликларнинг энг биринчиси, мол-дунёни фидо қилишдир. Шунинг учун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга муҳаббат қўйиб, у зотнинг ҳамкори бўлмоқни истаган одам фақирликка томон ҳаракат қилмаса ҳам, фақирликка чидашга тайёр турмоғи лозим. Бунинг асрлар оша собит бўлган тажрибалардан билиб олса ҳам бўлади.

4765- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: عَرَضَ عَلَيَّ رَبِّي

لِيَجْعَلَ لِي بَطْحَاءَ مَكَّةَ ذَهَبًا قُلْتُ: لَا يَا رَبِّ وَلَكِنْ أَشْبَعُ يَوْمًا
وَأَجُوعُ يَوْمًا أَوْ قَالَ ثَلَاثًا أَوْ نَحْوَ هَذَا فَإِذَا جُعْتُ تَضَرَّعْتُ إِلَيْكَ
وَذَكَرْتُكَ وَإِذَا شَبِعْتُ شَكَرْتُكَ وَحَمَدْتُكَ.

4765. Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Роббим менга Макканинг Батҳосини олтин қилиб беришни таклиф қилди. Мен: «Эй Роббим! Лекин бир кун тўйиб, бир кун оч бўлганим яхши, деб уч ёки шунга ўхшаш айтдилар ва давомида, «Оч қолсам, Сенга тазарруъ қилиб, Сени зикр қилурман. Тўйган чоғимда Сенга шуқр қилиб, ҳамд айтурман», дедим», дедилар».

Шарҳ: Агар Пайғамбар алайҳиссаломнинг тоғ-тоғ олтинлари бўлганида, душманлар у зотга «Одамларни мол-дунёси ила ўзига қаратиб олмоқда», деган тухмат қилишлари мумкин эди. Шу билан бирга, даъват соҳибининг мол-дунёга ўралашиб қолиш хавфи ҳам бор эди. Энг муҳими, кишиларга ўрнатилган бўлиш учун Пайғамбар алайҳиссаломнинг ўзларига ихтиёр қилган ҳолатлари энг муносиб ҳолат эди.

4766- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ أَعْظَمَ أَوْلِيَائِي عِنْدِي

لِمُؤْمِنٍ خَفِيفُ الْحَازِ ذُو حَظٍّ مِنَ الصَّلَاةِ أَحْسَنَ عِبَادَةِ رَبِّهِ وَأَطَاعَهُ
فِي السِّرِّ وَكَانَ غَامِضًا فِي النَّاسِ لَا يُشَارُ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ وَكَانَ رِزْقُهُ
كَفَافًا فَصَبَرَ عَلَى ذَلِكَ ثُمَّ نَقَرَ بِيَدِهِ فَقَالَ عَجَّلْتُ مَنِيَّتَهُ قُلْتُ بَوَاكِيهِ

قَالَ تَرَاهُ. رَوَى التِّرْمِذِيُّ هَذِهِ الثَّلَاثَةَ.

4766. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Менинг наздимдаги энг ҳавас қиларлик дўстларим аҳли аёли оз, намоздан насибаси кўп, Роббисининг ибодатини гўзал қилган, У зотга сирли итоат қилган, одамлар ичида таниқли бўлмаган, унга бармоқлар ила ишора қилинмайдиган, ризқи учма-уч бўлган, ўшанга сабр қилганлардир», дедилар ва қўлларини узиб туриб (ўлимга ишора қилиб): «Улими тез келган, ортидан йиғлайдигани оз бўлган ва мероси оз бўлганлардир», дедилар».

Ушбу уchtани Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда мол-дунёга ҳирс қўймай, ибодатда бардавом, сабрли бўлишга даъват бор.

4767- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ط قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ρ فَقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ جَالِسٍ عِنْدَهُ مَا رَأَيْكَ فِي هَذَا؟ فَقَالَ: رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِ النَّاسِ هَذَا وَاللَّهِ حَرِيٌّ إِنْ خَطَبَ أَنْ يُنْكَحَ وَإِنْ شَفَعَ أَنْ يُشَفَّعَ فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ρ ثُمَّ مَرَّ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ρ: مَا رَأَيْكَ فِي هَذَا؟ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ هَذَا حَرِيٌّ إِنْ خَطَبَ أَلَّا يُنْكَحَ وَإِنْ شَفَعَ أَلَّا يُشَفَّعَ وَإِنْ قَالَ أَلَّا يُسْمَعَ لِقَوْلِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: هَذَا خَيْرٌ مِنْ مِلْءِ الْأَرْضِ مِثْلَ هَذَا.

4767. Саҳл ибн Саъд розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг олдиларидан ўтди. Бас, У зот ўз хузурларида ўтирган бир кишига:

«Мана бу ҳақида нима дейсан?» дедилар.

«Бу шарафли одамлардан биридир. Аллоҳга қасамки, агар совчи қўйса, қиз беришга, шафоатчилик сўраса, шафоат беришга ва сўзласа, тинглашга арзийдиган одам», деди.

У зот жим қолдилар. Кейин бошқа бир киши ўтди. Шунда Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мана бу ҳақида нима дейсан?» дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, бу фақир мусулмонлардан биридир. Агар совчи қўйса, қиз бермасликка, шафоатчилик сўраса, шафоат бермасликка ва гапирса, тингламасликка арзийди», деди.

Шунда Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам:

«Бу ҳалигига ўхшаганларнинг ер юзи тўласидан ҳам яхшироқдир», дедилар».

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг олдиларидан биринчи ўтган киши Фақат бойлиги билан танилган одам эди. Иккинчи бўлиб ўтган киши — Жухайл ибн Суроқа розияллоху анҳу камбағаллиги ва тақвоси билан машҳур киши эдилар.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам билан бирга ўтирган киши у зотнинг саволларига бойлик нуқтаи назаридан жавоб берди.

Ҳа, одамларнинг қадр-қийматини ўлчаш уларнинг ўзларига қўйиб қўйилса, уни айнан мол-мулкка қараб ўлчашлари турган гап. Инсон табиати илоҳий таълимотларсиз мазкур ҳолга тушиб қолиши жуда ҳам осон.

Шунинг учун ҳам инсон қадр-қийматини ўлчашни

шариат ўз зиммасига олган. Шариат ўлчови бўйича инсон қадр-қиймати унинг мол-мулкига, мансабию насабига қараб эмас, тақвоси ва аҳли солиҳлигига қараб ўлчанади.

Бир нафар тақводор, солиҳ камбағал Ислом дини назарида ер юзи тўла бой-бадавлат фосиқлардан кўра афзалдир.

Исломда инсоннинг қадри мол-мулкига қараб эмас, мол-мулкнинг қадри унга молик бўлган инсонга қараб белгиланади. Агар мол-мулк тақводор киши кўлида бўлса, яхши мол-мулк бўлади. Аммо фосиқ ва фожир киши кўлида бўлса, ёмон мол-мулк бўлади.

Тақводор, солиҳ одам мол-дунёси бўлса ҳам, бўлмаса ҳам яхшидир. Фосиқ ва фожир одам эса, ҳар икки ҳолда ҳам ёмондир.

4768- عَنْ مِرْدَاسٍ الْأَسْلَمِيِّ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَذْهَبُ الصَّالِحُونَ الْأَوَّلُ فَالْأَوَّلُ وَيَبْقَى حُفَاةٌ كَحُفَاةِ الشَّعِيرِ أَوْ التَّمْرِ لَا يُبَالِيهِمُ اللَّهُ بِأَلَةٍ.

4768. Мирдос ал-Асламий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Солиҳлар бирмабир кетадилар. Арпа ёки хурмонинг қипиғи қолганидек, қипиқлар қоладилар. Аллоҳ уларга қараб ҳам қўймайди», дедилар».

Иккисини Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу аччиқ ҳақиқатни ҳамма билмоғи лозим.

4769- وَقِيلَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ط: أَلَسْنَا مِنْ فُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ؟ فَقَالَ: أَلَاكَ امْرَأَةٌ تَأْوِي إِلَيْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَلَاكَ

مَسْكَنٌ تَسْكُنُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَنْتَ مِنَ الْأَغْنِيَاءِ، قَالَ: فَإِنَّ لِي
خَادِمًا، قَالَ: فَأَنْتَ مِنَ الْمُلُوكِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4769. Абдуллох ибн Амр розияллоху анхуга:

«Биз фақир муҳожирлардан эмасмизми?» дейилди.

«Олдига кирадиган хотининг борми?» деди.

«Ҳа», деди.

«Яшаб турган масканинг борми?» деди.

«Ҳа», деди.

«Сен бойлардан экансан», деди.

«Менинг ходимим ҳам бор», деди.

«Ундоқ бўлса, сен подшоҳлардан экансан», деди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Мазкур нарсаларга қаноат қилиб яшаган одам албатта катта бахтга сазовор бўлади.

4770- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: اللَّهُمَّ ارْزُقْ آلَ

مُحَمَّدٍ قُوتًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ بِلَفْظٍ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ
آلِ مُحَمَّدٍ قُوتًا.

4770. Абу Ҳурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Эй Аллоҳим! Оли Муҳаммадни қут ила ризқлантир», дедилар».

Бухорий, Термизий ва Муслим ривоят қилишган.

Муслимнинг лафзида:

«Эй Аллоҳим! Оли Муҳаммаднинг ризқини қут қилгин», дейилган.

Шарҳ: Қут учма-уч етиб турадиган ризқдир.

4771- وَلِلتَّرمِذِيِّ وَمُسْلِمٍ: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ وَكَانَ رِزْقُهُ

كَفَافًا وَقَنَعَهُ اللَّهُ. وَفِي رِوَايَةٍ: طُوبَى لِمَنْ هُدِيَ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافًا وَقَنَعَ.

4771. Термизий ва Муслим қилган ривоятда:

«Ким мусулмон бўлиб, ризқи учма-уч бўлса ва Аллоҳ унга қаноат берса, батаҳқиқ, нажот топибди», дейилган.

Бошқа бир ривоятда:

«Исломга ҳидоят қилиниб, маишати учма-уч бўлса, унга қаноат қилган одамга яхшилик бўлсин», дейилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифга ўхшаш ҳадисларнинг айтилишига ўзига хос сабаб ва ўзига хос ҳолат ҳамда мақсадлар бор. Уларнинг ҳаммасини жамлаб, умумий маънони англаб олиш ниҳоятда фойдалидир.

Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ансорийлардан бир қанча одамлар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан (мол) сўрадилар. Бас, У зот уларга бердилар. Сўнгра яна сўрадилар. Яна бердилар. Ҳатто, ҳузурларида ҳеч нарса қолмади. Шунда У зот:

«Ҳузуримда не яхшилик бўлса, сизларга бермай олиб қолмасман. Ким иффатталаб бўлса, Аллоҳ уни иффатли қилур. Ким беҳожатлик талаб қилса, Аллоҳ уни беҳожат қилур. Ким сабр талаб қилса, Аллоҳ уни сабрли қилур. Ҳеч кимга сабрдан кўра яхшироқ ва кенгроқ неъмат берилмаган», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Икки Шайх ва Термизийнинг ривоятида:

«Ким мусулмон бўлиб, етарлича ризқлантирилса ва Аллоҳ уни Ўзи берган нарсага қаноатлантирса, батаҳқиқ,

нажот топган бўлур», дейилган.

Бошқа бир ривоятда:

«Аллоҳим, Оли Муҳаммаднинг ризқини ўлмайдиган кут қилгин», дейилган.

Яна бир ривоятда эса:

«Бойлик ориз (мол)нинг кўплигида эмас, балки бойлик нафснинг беҳожатлигидадир», дейилган.

Демак, бу фикрларнинг айтилишига маълум бир ҳодиса сабаб бўлган.

Ушбу ривоятларнинг барчасида мусулмон инсон ўзига берилган ризқ қанча бўлса, ўшанга чидаб, қаноат ҳосил қилиб юриши яхши эканлиги тарғиб қилинган. Мусулмон инсон турмушини яхшилаш учун имкониятидаги барча ҳалол воситаларни ишга солиб, ҳаракат қилаверади. Аммо ризқ бериш Аллоҳдан эканлигини ҳеч қачон унутмайди. Шунинг учун ўзига берилган ризқ-насиба Аллоҳнинг иродаси ила бўлган, деб билади. Оз бўлса, норози бўлмайди, кўп бўлса, ҳовлиқиб кетмайди. Чунки Аллоҳнинг иродасига қарши чиқиш мусулмон одамга тўғри келмайди.

Мазкур ривоятлар мусулмон инсон унга берилган ва берилмаган ризққа нисбатан ўзини қандай тутмоғи лозимлиги ҳақида бир неча кўрсатмалар бермоқда:

Иффатли бўлиш.

Бировнинг молидан умидвор бўлишни ўзи учун ор деб билиш. Ким ўзини иффатли тутишга уринса, Аллоҳ таоло уни иффатли қилиб қўйиши турган гап.

Ўзида бировнинг сариқ чақасига ҳам эҳтиёж йўқлигини изҳор қилиш.

Аллоҳ таоло бандасининг кўзини тўқ қилиб қўйса, унда ҳеч қандай очкўзлик содир бўлмас экан.

Инсон ўзига берилган ризқ кам бўлса ҳам, унга сабр қилиши кераклиги.

Сабр Аллоҳ таоло томонидан бандага инъом этилган

энг катта ва буюк неъмат ҳисобланади. Сабрли киши ризкнинг озига ҳам, йўқчиликка ҳам чидаб, ўзини хор қилмай, бошини тик тутиб кун кўради. Сабр неъматидан бебаҳра банда эса дунёнинг ярмига эга бўлса ҳам, тийиннинг устида ўмбалок ошиб, ўзини хор қилади, очкўзлигини билдириб кўяди.

Мусулмон одам ўзига Аллоҳ таоло томонидан берилган ризққа сабр қилиб, қаноатли бўлиб ўтса, дунёдаги энг катта нажотга эришган киши бўлар экан.

Пайғамбар алайҳиссалом ўз оли байтларига ўлмагудек микдорда қут беришни сўраган эканлар.

Ҳақиқий бойлик мол-дунёнинг кўплигида эмас, нафснинг тўқлигидадир.

Ушбу таълимотларни ҳар бир мусулмон яхшилаб ўрганиб, ўзига сингдириб олиши ва ҳаётга татбиқ қилиши лозим. Ана шундагина орамизда беш танга пул кўйига тушиб, одам ўлдирадиганлар, ўғрилиқ порахўрлик рибохўрлик қиладиганлар, фирибгарлик алдамчилик ёлғончилик ва бошқа разолатларни қиладиганлар қолмайди.

4772- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ر عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اطَّلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ وَاطَّلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4772. Имрон ибн Ҳусойн розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жаннатга қараб, унинг кўп аҳли фақирлар эканини кўрдим. Дўзахга қараб, унинг кўп аҳли аёллар эканини кўрдим», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу маънодаги ҳадиси шарифлар олдин ҳам ўтган.

4773- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: قُتِمَتْ عَلَى
بَابِ الْجَنَّةِ فَإِذَا عَامَّةٌ مِنْ دَخَلَهَا الْمَسَاكِينُ وَإِذَا أَصْحَابُ الْجَدِّ
مَحْبُوسُونَ إِلَّا أَصْحَابَ النَّارِ قَدْ أُمِرَ بِهِمْ إِلَى النَّارِ وَقُتِمَتْ عَلَى بَابِ
النَّارِ فَإِذَا عَامَّةٌ مِنْ دَخَلَهَا النِّسَاءُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4773. Усома ибн Зайд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам: «Жаннатнинг эшиги олдида турдим. Қарасам, унга кираётганларнинг кўпи мискинлар экан. Қарасам, каттазанглар (манманлар, такаббурлар) хибс қилинибдилар. Фақатгина дўзах аҳлининг дўзахга киришларига амр қилинибди. Дўзахнинг эшиги олдида турдим. Қарасам, унга кираётганларнинг кўпчилиги аёллар экан», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

4774- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَدْخُلُ فَقَرَاءُ
الْمُسْلِمِينَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَائِهِمْ يَنْصَفُ يَوْمٌ وَهُوَ خَمْسٌ مِائَةَ عَامٍ.

4774. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллalloҳу алайҳи васаллам: «Мусулмонларнинг фақирлари бойларидан ярим кун аввал жаннатга киради. У эса, беш юз йилга тенгдир», дедилар».

4775- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: اللَّهُمَّ أَحْنِي مِسْكِينًا
وَأْمُتْنِي مِسْكِينًا وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقَالَتْ
عَائِشَةُ: لَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِنَّهُمْ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَائِهِمْ
بِأَرْبَعِينَ خَرِيفًا، يَا عَائِشَةُ لَا تَرُدِّي الْمِسْكِينَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ يَا عَائِشَةُ
أَحْبِي الْمَسَاكِينَ وَقَرِّبِهِمْ فَإِنَّ اللَّهَ يُقَرِّبُكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

4775. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Эй Аллоҳим! Мени мискин ҳолда яшатгин, мискин ҳолда ўлдиргин ва қиёмат куни мискинлар жамоаси ила тирилтиргин», дедилар.

Шунда Оиша:

«Нима учун, эй Аллоҳнинг расули?» деди.

«Чунки улар жаннатга бойлардан қирқ йил олдин кирадилар. Эй Оиша! Мискинни ҳеч бўлмаса яримта хурмосиз қайтармагин. Эй Оиша! Мискинларга муҳаббат қилгин ва уларга яқин бўлгин. Ана шунда Аллоҳ қиёмат куни сени Ўзига яқинлаштиради», дедилар».

Шарҳ: Бу ривоятларда Аллоҳнинг розилигини топган тақводор мискинлар кўзда тутилган. Уларнинг кўнгиллари синиқ бўлади. Улар Аллоҳ таолога қурбат ҳосил қилган бўладилар. Бу ва шунга ўхшаш ҳадиси шарифларда фақир фуқаро ва мискинларга таскин ва уларни сабр-қаноат қилишга даъват бор.

4776- وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ρ

إِذَا أَرَدْتَ اللُّحُوقَ بِي فَلْيَكْفِكَ مِنَ الدُّنْيَا كَزَادِ الرَّكَبِ وَإِيَّاكَ وَمُجَالَسَةَ
الْأَغْنِيَاءِ وَلَا تَسْتَخْلِقِي ثَوْبًا حَتَّى تُرَقِّعِيهِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ التِّرْمِذِيُّ.

4776. *Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам менга:

«Эй Оиша! Агар менга етишмоқни истасанг, дунёдан сенга йўловчининг зоди роҳиласи кифоя қиладиган бўлсин. Бойлар билан мажлис қуриб ўтиришдан сақлан. Ямоқ солинмагунча, кийимингни ташлама», дедилар».

Ушбу уқовини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Мулоҳаза қиладиган бўлсак, ушбу сарлавҳа остида келган ҳадиси шарифларда фақир ва мискинларга ваъда қилинаётган мартабалар уларнинг айнан фақир ва мискин бўлганлари учун эмас, балки фақирмискинликка сабр қилиб, тақводор бўлиб, солиҳ амалларни қилиб юрганлари учундир. Албатта, мискин-фақирлик уларга кўпгина кўнгли синиқлик ва машаққатлар келишига сабаб бўлган. Бу ҳадиси шарифлардаги маънолар эса, уларни сабрга, қаноатга ва ибодатга чорлайди. Шу билан бирга, уларнинг кўнгилларини кўтаради. Албатта, бундан қасддан фақир бўлишга уриниш лозимдир, деган маъно келиб чиқмайди. Зотан, исломий таомилга кўра, шукр қилувчи бой сабр қилувчи мискиндан афзалдир.

الفصل الثالث

УЧИНЧИ ФАСЛ

في معيشة النبي صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم

НАБИЙ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВАСАЛЛАМНИНГ МАИШАТЛАРИ

4777- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا شَبِعَ آلَ مُحَمَّدٍ

ρ مُنْذُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ مِنْ طَعَامٍ بُرٍّ ثَلَاثَ لَيَالٍ تَبَاعًا حَتَّى يُفِضَ.

4777. Ошиа розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Оли Мухаммад алайҳиссалом Мадийнага келганларидан бошлаб, то қабз қилингунларича кетмакет уч кеча тўйиб буғдой таом емаганлар», дедилар.

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссалом ўзлари учун камтарона ҳаётни ихтиёр қилганлари ҳақида ҳамма тўла ва баркамол маълумотга эга. Аллоҳ таолонинг элчиси ўлароқ, у зот ўзлари яшаб турган жамиятдаги оддий аҳолидан иқтисодий жихатдан устун бўлишни ўзларига эп кўрмаганлар. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам ўз аҳлларининг ҳам ана шундай ҳолатда яшашларини хуш кўрганлар. Чунки жаноби Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг аҳли байтлари ҳам у зот билан биргаликда мўмин-мусулмонлар оммаси учун ўрнатилган эдилар.

Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам ўзларига Аллоҳ таоло томонидан мўъжиза тариқасида тоғлар ёки бошқа нарсаларнинг тилло,а айланиб қолишини истамадилар. У зот ўзларига фақат ҳалол йўллар билан келган мол-дунёни ҳам мўмин-мусулмонлар оммаси билан баҳам кўрдилар. Бу борадаги ҳадиси шарифлар, саҳобаи киромларнинг сўзлари ва бошқа маълумотларни ўрганиб чиққанимиздан кейин биз: «Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам халқ оммасидан ажралишни, ўзлари учун дунёвий имтиёз бўлишини истамаган эканлар, У зот ўзлари

яшаб турган муслмон жамиятининг оддий кишилари билан баробар ҳолда яшашни ихтиёр қилган эканлар», деган хулосага келамиз.

4778- وَعَنْهَا قَالَتْ: تُؤَيِّي النَّبِيَّ ρ وَمَا فِي رَفِّي مِنْ شَيْءٍ
يَأْكُلُهُ ذُو كَبِدٍ إِلَّا شَطْرُ شَعِيرٍ فِي رَفٍّ لِي فَأَكَلْتُ مِنْهُ حَتَّى طَالَ عَلَيَّ
فَكَلْتُهُ فَقَنِي. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4778. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам вафот қилганларида токчамда жигари бор зот ейдиган бирор нарса йўқ эди. Илло, бир токчамда озгина арпа бор эди. Мен ўшандан еб турдим. У жуда ҳам узоққа етди. Бас, уни тортган эдим, тугаб қолди», дедилар».

Иккисини икки шайх ва Термизий ривоят қилишган

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар алайҳиссаломнинг камтарона ҳаёт кечирганлари билан бир қаторда у зотнинг мўъжизалари ҳам намоён бўлмоқда. У зотдан қолган озгина арпа узоқ вақт тугамай, Оиша онамизга таом бўлиб тураверган. Аммо у киши ўша арпани тортиб кўрганларида, у тугаб қолган.

4779- وَلِمُسْلِمٍ وَالتِّرْمِذِيُّ: مَا شَبَعَ رَسُولُ اللَّهِ ρ مِنْ خُبْزِ
شَعِيرٍ يَوْمَئِذٍ مُتَتَابِعِينَ حَتَّى قُبِضَ.

4779. Муслим ва Термизийнинг ривожинида:

«Оли Муҳаммад алайҳиссалом У зот қабз қилингунларича арпа нонга икки кун кетма-кет тўймадилар», дейилган.

Шарҳ: Ўша пайтда Пайғамбар алайҳиссалом ва у

зотнинг саҳобалари қанчалар оғир иқтисодий ҳолатда бўлганларини доимо эслаб юрмоғимиз, йўқсилларимиз улардан ўрнак олмоғимиз, борларимиз яна ҳам кўпроқ шукр қилиб, ҳожатмандларга иқтисодий ёрдам беришни йўлга қўймоғимиз лозим.

4780- وَلِمُسْلِمٍ: لَقَدْ مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَا شَبَعَ مِنْ حُبْنِ
وَزَيْتٍ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ.

4780. Муслимнинг ривоятида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам вафот этдилар. Аммо бир кунда икки марта нон ва зайтга тўймадилар», дейилган.

4781- وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ يَأْتِي عَلَيْنَا الشَّهْرُ مَا نُوقِدُ فِيهِ نَارًا
إِنَّمَا هُوَ التَّمْرُ وَالْمَاءُ إِلَّا أَنْ نُؤْتَى بِاللُّحِيمِ.

4781. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Ой ўтиб кетарди. Аммо уйимизда олов ёқилмасди. Хурмо ва сув бўларди, холос. Илло, озгина гўшт берилиши мумкин эди», дедилар».

Шарҳ: Бу ривоятлар ҳам олдинги ривоятларнинг маъноларини таъкидлаб келмоқда.

4782- وَعَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ لِعُرْوَةَ: يَا ابْنُ أُخْتِي إِنْ كُنَّا لَنَنْظُرُ
إِلَى الْهَلَالِ ثَلَاثَةَ أَهْلَةٍ فِي شَهْرَيْنِ وَمَا أُوقِدَتْ فِي أَبْيَاتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
نَارٌ فَقُلْتُ مَا كَانَ يُعِيشُكُمْ قَالَتِ الْأَسْوَدَانِ التَّمْرُ وَالْمَاءُ إِلَّا أَنَّهُ قَدْ

كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ جِيرَانٌ مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ لَهُمْ مَنَائِخُ وَكَانُوا يَمْنَحُونَ
مِنْهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَبْيَانِهِمْ فَيَسْقِيْنَاهُ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4782. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«У киши Урвага:

«Эй синглимнинг ўғли, биз икки ойда уч марта хилолни кўрардик. Аммо Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг уйларида олов ёқилмаган бўларди», дедилар.

«Нима билан яшар эдинглар?» дедим.

«Икки қора нарса: хурмо ва сув ила. Илло, Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг ансорий қўшнилари бор эди. Уларнинг соғиб ичишга бериб турадиган ҳайвонлари бор эди. Ўшалардан Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламга ҳам бериб турар эдилар. У зот бизга ўшандан ичирар эдилар», дедилар».

Иккисини икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссаломнинг оила аъзолари ҳам ўша вақтдаги мусулмонлар жамоасининг бир бўлаги ўларок, қийин иқтисодий аҳволда яшаганларини ушбу ҳадиси шарифдан билиб олиш мумкин. Шу билан бирга, мусулмонлар ичида Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг оилаларига ёрдам беришга қодирлари ҳам бор экан. Бу ҳадиси шарифдан ўрганиб, имкони борлар бечораларга иқтисодий ёрдам беришни йўлга қўйишлари зарур.

4783- عَنْ قَتَادَةَ ﷺ قَالَ: كُنَّا نَأْتِي أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ وَخَبَّازُهُ

قَائِمٌ فَقَالَ: كُلُوا فَمَا أَعْلَمُ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى رَغِيْفًا مُرَقَّقًا حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ
وَلَا رَأَى شَاةً سَمِيطًا بِعَيْنِهِ قَطُّ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4783. Қатода розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Анас ибн Молик розияллоҳу анҳунинг олдиларига борганимизда у кишининг новвойлари турган эди. Бас, у: «Енглар! Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Аллоҳга етишгунларича юмшоқ нонни ва тоблаб пиширилган қўйни ўз кўзлари билан кўрганларини билмайман», деди».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятдан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларидаги фақирона яшаш ноиложликдан бўлганини англаб олишимиз мумкин. Чунки ўн йил давомида Пайғамбар алайҳиссаломнинг хизматларида ҳозир у нозир бўлган улуғ саҳобий Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу кейинчалик ўзларига новвой тутиш даражасигача етган эканлар. Кишиларга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг иқтисодий ночорлик ҳолларини эслата туриб, уларга юмшоқ нонларни тановул қилишни амр қилмоқдалар. Агар фақир бўлмоқ Исломнинг талаби бўлганида, Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу ва бошқа саҳобалар Пайғамбар алайҳиссалом даврларидаги иқтисодий ҳолдан бошқасига рози бўлмас эдилар. Аллоҳ таоло берса, ҳалол йўл билан турмушни яхшилаш керак. Шу билан бирга, ғурурга кетмай, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳолларини ҳам эслаб туриш зарур.

4784- عَنْ التَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ τ قَالَ: أَلَسْتُ فِي طَعَامٍ
وَشَرَابٍ مَا شِئْتُمْ لَقَدْ رَأَيْتُ نَبِيَّكُمْ ρ وَمَا يَجِدُ مِنَ الدَّقْلِ مَا يَمْلَأُ بِهِ
بَطْنَهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ.

4784. Нуъмон ибн Башир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Сизлар истаган таом ва шароб бор эмасми? Батаҳқиқ, мен Набийингиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг паст навли хурмодан қоринларини тўйгазадиганини топа олмай юрганларини кўрганман», деди».

Термизий ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда баъзи кишилар томонидан ношукрликни сезган саҳобий Нуъмон ибн Башир розияллоҳу анҳунинг уларни қойиганлари ҳақидаги маъно келмокда. Турмуши етарли даражада ўтиб турган киши бойларнинг ҳолига боқмасдан, Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳолларига боқса, ўзи учун яхши бўлади.

4785- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ρ يَيْتُ
الْيَلِيَّ الْمُتَابِعَةَ طَوِيًّا وَأَهْلُهُ لَا يَجِدُونَ عَشَاءً وَكَانَ أَكْثَرُ حُبِّهِمْ حُبَّ
الشَّعِيرِ.

4785. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бир неча кечаларни оч ўтказар эдилар. У зотнинг аҳллари кечки таомни топмас эдилар. Уларнинг кўпроқ нонлари арпа нон бўлар эди», деди».

Шарҳ: Бу ҳол ҳам барча мўмин-мусулмонларнинг ёдларидан чиқмаслиги лозим.

4786- عَنْ أَبِي طَلْحَةَ τ قَالَ: شَكَّوْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ρ
الْجَوْعَ وَرَفَعْنَا عَنْ بُطُونِنَا عَنْ حَجَرٍ حَجَرٍ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ρ عَنْ
حَجَرَيْنِ.

4786. *Абу Толҳа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламга очликдан шикоят қилдик. Қорнимиздан (боғлаб олинган) биттадан тошни олиб кўрсатдик. Шунда Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам иккита тошни олиб кўрсатдилар», деди».

Шарҳ: Албатта, саҳобалари очликдан қоринларига тош боғлаб юрган бир пайтда Пайғамбар алайҳиссалом қоринлари тўқ бўлишини ўзларига эп кўрмас эдилар.

4787- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ ط قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي هُرَيْرَةَ وَعَلَيْهِ ثَوْبَانِ مُمَشَّقَانِ مِنْ كَتَّانٍ فَتَمَخَّطُ فِي أَحَدِهِمَا ثُمَّ قَالَ: بَخِ بَخِ يَتَمَخَّطُ أَبُو هُرَيْرَةَ فِي الْكَتَّانِ لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَإِنِّي لِأَخْرُ فِيمَا بَيْنَ مَنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ ρ وَحَجَرَةِ عَائِشَةَ مِنَ الْجُوعِ مَعْشِيًّا عَلَيَّ فَيَجِيءُ الْجَائِي فَيَضَعُ رِجْلَهُ عَلَى عُتْقِي يَرَى أَنَّ بِي الْجُنُونَ وَمَا بِي جُنُونٌ وَمَا هُوَ إِلَّا الْجُوعُ.

4787. *Муҳаммад ибн Сирийн розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Абу Ҳурайрининг олдида эдик. Унинг устида мишиқ ила бўялган икки каноп кийим бор эди. У улардан бирига бурнини артди-да:

«Вох, вох! Абу Ҳурайра бурнини канопга артяпти-я! Бир вақтлар Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг минбарлари билан Оишанинг ҳужраси орасида очликдан ҳушимдан кетиб, йиқилиб ётардим. Баъзилар келиб мени, жиннимасмикан, деб бўйнимга оёғини қўйиб кўрарди. Ҳолбуки, мен жинни эмасдим. Бу очликдан бошқа нарса эмасди», деди».

Шарҳ: Абу Ҳурайра энг қашшоқ саҳобалардан эдилар. Пайғамбар алайҳиссалом вақтларидаги ҳолларини у кишининг ўзлари гапириб бермоқдалар. Шу билан бирга, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтганларидан кейин, иқтисодий ҳолатлари яхшиланганда Абу Ҳурайра ўзларига икки бўялган кийимни бирданига кийишни ҳам эп кўрган эканлар. Шу ҳам қашшоқликни ихтиёр қилиш, қашшоқ бўлишга интилиш Исломот талаб қилган нарса эмаслигига далилдир.

4788- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط قَالَ: نَامَ رَسُولُ اللَّهِ ρ عَلَى حَصِيرٍ
فَقَامَ وَقَدْ أَثَّرَ فِي جَنْبِهِ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ρ لَوْ اتَّخَذْنَا لَكَ (أَيِ
فِرَاشًا لَيْنًا) فَقَالَ: مَا لِي وَمَا لِلدُّنْيَا مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَكَبٍ
اسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا. رَوَى هَذِهِ الْأَرْبَعَةُ التِّرْمِذِيُّ.

4788. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бўйранинг устида ухладилар. Бас, У зот турганларида у ёнбошларига ботиб кетган эди. Шунда биз:

«Эй Аллоҳнинг Расули, агар сизга (юмшоқ тўшак) олганимизда», дедик.

«Менинг дунё билан нима ишим бор. Мен билан дунё худди дарахт соясида дам олган, сўнгра тарк қилиб кетган кишига ўхшайди», дедилар».

Ушбу тўртовини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам барча учун соҳидлик намунаси бўлганлари маълум ва машҳур. Бўйранинг устида ухлашлари ва у ёнбошларига ботиб изи чиқиб қолиши оддий ҳақиқат бўлганлиги ҳам сир эмас.

Аммо ушбу оддий ҳақиқат деб айтилаётган ҳолат баъзида Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг

саҳобаларига ҳам ноқулай туюлар эди. Ана шундай пайтларда улар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга ўзларича турли таклифларни қилишарди. Бу сафар ҳам У зотнинг тағларига бўйранинг ўрнига юмшоқ тўшак солиб беришни таклиф қилдилар. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу адлайҳи васаллам ўзларининг бу дунё ма-тоҳларига нисбатан бўлган ҳақиқий муносабатларини баён қилиб:

«Менинг дунё билан нима ишим бор. Мен билан дунё худди дарахт соясида дам олган, сўнгра тарк қилиб кетган кишига ўхшайди», дедилар».

Одатда, дарахт соясига ўтирган одам бир зум ҳордик чиқариш учун ўтиради. У ерда абадий қолиш ёки умрининг бирор босқичини ўтказиш учун эмас. Бир зум нафас ростлаш, соядан баҳраманд бўлиш учунгина ўтиради. Шунинг учун у ерга юмшоқ тўшак ҳам солмайди, бошқа қулайликларни муҳайё қилишга ҳам уринмайди. Агар бу каби ишлар қилинса, бошқалар қулиши ҳам мумкин.

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам учун ҳам бу дунё шундай бўлган. У зот ўзларини бу дунёда худди дарахтнинг соясига бир оз салқинлаш мақсадида ўтирган кишидек тутганлар.

4789- عَنْ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ ط قَالَ: إِنِّي أَوَّلُ رَجُلٍ مِنَ الْعَرَبِ

رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَقَدْ رَأَيْتُنَا نَعْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ وَمَا لَنَا
طَعَامٌ إِلَّا الْخُبْلَةُ وَهَذَا السَّمَرُ حَتَّى إِنَّ أَحَدَنَا لَيَضَعُ كَمَا تَضَعُ الشَّاةُ
ثُمَّ أَصْبَحَتْ بَنُو أَسَدٍ يُعَزِّرُونِي فِي الدِّينِ لَقَدْ خَبْتُ إِذَا وَضَلَ عَمَلِي.
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ الْبُخَارِيُّ.

4789. Саъд ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят

қилинади:

«Мен араблардан биринчи бўлиб Аллоҳнинг йўлида ўқ отган кишиман. Мен ўзимни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга жанг қилганимда ҳулба ва самурдан бошқа таомимиз йўқ ҳолда кўрганман. Хаттоки, худди қўйнинг қумалоғига ўхшаш нарсани кўяр эдик. Сўнгра Бани Асад мени динда айблайдиган бўлиб қолди. Ундок бўладиган бўлса, ноумид бўлибман ва амалим зое кетибди», деди».

Термизий ва Бухорий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳулба — саҳрода ўсадиган ўсимликнинг уруғи. Самур — дарахтнинг номи.

Куфа аҳлидан бир гуруҳи ўзларига амир бўлиб турган Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳуни айблаб, ҳазрати Умар розияллоҳу анҳуга шикоят қилдилар. Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу бу шикоятни текшириш учун ўз тафтишчиларининг энг машҳури Муҳаммад ибн Масламани юборади ва Саъднинг ўз ҳузурига келишини амр қилади. Саъд розияллоҳу анҳу ўрнига бошқа одамни қўйиб, ўзи Мадийнага йўл олади.

Саъд ибн Абу Ваққоснинг устиларидан қилинган шикоятнинг ўзи кулгули эди. Шикоятчилар у намозни яхши ўқимайди, дейишган эди.

Саъд ибн Абу Ваққос бу гапни эшитиб, кулдилар ва:

«Аллоҳга қасамки, мен уларга Расулуллоҳнинг намозларини ўқиб бераман. Аввалги икки рақъатни узун, кейинги икки рақъатни қисқа ўқийман», дедилар.

Кейин Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳу ушбу ривоятда келаётган гапларни айтдилар.

Бу нарсадан Саъд ибн Абу Ваққос қаттиқ ғазабландилар. Ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу: **«Хафа бўлма, бориб ишингни қилавер», деб қанча ёлворсалар ҳам, кўнмадилар ва:**

«Нима, мени намозни яхши ўқимаслигимни даъво

қилган қавмнинг олдига қайтиб боришимга амр қиласанми!?» деб туриб олдилар.

4790- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ρ فِي سَاعَةٍ لَا يَخْرُجُ فِيهَا وَلَا يَلْقَاهُ فِيهَا أَحَدٌ فَأَتَاهُ أَبُو بَكْرٍ τ فَقَالَ: مَا جَاءَ بِكَ يَا أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ: خَرَجْتُ أَلْقَى رَسُولَ اللَّهِ ρ وَأَنْظُرُ فِي وَجْهِهِ وَالتَّسْلِيمَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ جَاءَ عُمَرُ فَقَالَ: مَا جَاءَ بِكَ يَا عُمَرُ قَالَ: الْجُوعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : وَأَنَا قَدْ وَجَدْتُ بَعْضَ ذَلِكَ فَانْطَلَمُوا إِلَى مَنْزِلِ أَبِي الْهَيْثَمِ بْنِ التَّيْهَانِ الْأَنْصَارِيِّ وَكَانَ رَجُلًا كَثِيرَ النَّخْلِ وَالشَّاءِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ خَدَمٌ فَلَمْ يَجِدُوهُ فَقَالُوا لَامِرَاتِهِ: أَيْنَ صَاحِبُكَ فَقَالَتْ انْطَلِقْ يَسْتَعْذِبْ لَنَا الْمَاءَ فَلَمْ يَلْبَثُوا أَنْ جَاءَ أَبُو الْهَيْثَمِ بِقِرْنَةٍ يَرْعُبُهَا فَوَضَعَهَا ثُمَّ جَاءَ يَلْتَزِمُ النَّبِيَّ ρ وَيُقَدِّيهِ بِأَيْدِيهِ وَأُمُّهُ ثُمَّ انْطَلَقَ بِهِمْ إِلَى حَدِيثَتِهِ فَبَسَطَ لَهُمْ بِسَاطًا ثُمَّ انْطَلَقَ إِلَى نَحْلَةٍ فَجَاءَ بِقَنَوٍ فَوَضَعَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ρ : أَفَلَا تَنْقِيتَ لَنَا مِنْ رُطْبِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَرَدْتُ أَنْ تَخْتَارُوا أَوْ قَالَ تَخَيَّرُوا مِنْ رُطْبِهِ وَبُسْرِهِ فَأَكَلُوا وَشَرَبُوا مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : هَذَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مِنَ النَّعِيمِ الَّذِي تُسْأَلُونَ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ طَلٌّ بَارِدٌ وَرُطْبٌ طَيِّبٌ وَمَاءٌ بَارِدٌ فَانْطَلَقَ أَبُو الْهَيْثَمِ لِيَصْنَعَ لَهُمْ طَعَامًا، فَقَالَ النَّبِيُّ ρ : لَا تَذْجَحَنَّ ذَاتُ دَرٍّ قَالَ فَذَبَحَ لَهُمْ عَنَاقًا أَوْ جَذِيًّا فَأَتَاهُمْ بِهَا فَأَكَلُوا فَقَالَ النَّبِيُّ

ρ: هَلْ لَكَ خَادِمٌ؟ قَالَ: لَا قَالَ: فَإِذَا أَتَانَا سَبِيٌّ فَأَتِنَا فَأُتِيَ النَّبِيُّ ρ
 بِرَأْسَيْنِ لَيْسَ مَعَهُمَا ثَالِثٌ فَأَتَاهُ أَبُو الْهِثَمِ فَقَالَ النَّبِيُّ ρ: اخْتَرِ مِنْهُمَا
 فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ اخْتَرِ لِي فَقَالَ النَّبِيُّ ρ: إِنَّ الْمُسْتَشَارَ مُؤْتَمَنٌ خُذْ
 هَذَا فَإِنِّي رَأَيْتُهُ يُصَلِّي وَاسْتَوْصِ بِهِ مَعْرُوفًا فَانْطَلَقَ أَبُو الْهِثَمِ إِلَى
 امْرَأَتِهِ فَأَخْبَرَهَا بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ρ فَقَالَتْ امْرَأَتُهُ مَا أَنْتَ بِبَالِغٍ مَا قَالَ
 فِيهِ النَّبِيُّ ρ حَتَّى تُعْتِقَهُ فَقَالَ: فَهُوَ عَتِيقٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ρ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ
 يَبْعَثْ نَبِيًّا وَلَا خَلِيفَةً إِلَّا وَلَهُ بِطَانَتَانِ بَطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَاهُ
 عَنِ الْمُنْكَرِ وَبَطَانَةٌ لَا تَأْلُوهُ حَبَالًا وَمَنْ يُوقَ بِطَانَةَ الشُّوءِ فَقَدْ وُقِيَ.

4790. *Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайхи васаллам одатда, ўзлари чикмайдиган ва у зотни биров кўрмайдиган бир соатда чикдилар. Бас, у зотнинг хузурларига Абу Бакр розияллоху анху келди. Шунда у зот:

«Эй Абу Бакр, сени нима олиб келди?» дедилар.

«Расулulloх соллаллоху алайхи васалламни учратгани ва у зотнинг юзларига назар солгани чикдим», деди.

Кўп ўтмасдан Умар ҳам келди. Бас, у зот:

«Сени нима олиб келди, эй Умар?» дедилар.

«Очлиқ эй Аллохнинг Расули», деди.

«Мен ҳам ўша нарсадан баъзисини татидим», дедилар.

Улар Абу Хайсам ибн аттаййихан ал-Ансорий манзилига бордилар. У хурмоси ва қўйлари кўп одам эди. Унинг хизматчилари йўқ эди. У уйда йўқ экан. Бас,

унинг хотинига:

«Сохибинг қани?» дейишди.

«Бизга чучук сув келтиргани кетдилар», деди.

Кўп ўтмай Абу Ҳайсам бир кўзани кўтариб келиб қолди. Уни ерга қўйди. Кейин Набий алайҳиссаломни қучоқлаб, у зотга ота-онасини фидо қила бошлади. Сўнгра уларни боғига олиб борди. Уларга ўтиргани тўшак солди. Кейин хурмозорига бориб, бир шох ҳўл хурмо олиб келди. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бизга ҳўл хурмодан жамлаб (териб) берсанг бўлмайдами?» дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, ўзингиз ҳўлидан ҳам, бошқасидан ҳам хоҳлаганингизни танлаб олишингизни истадим», деди.

Бас, улар еб, ҳалиги сувдан ичдилар. Кейин Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мана шулар, нафсим қўлида бўлган Зот ила қасамки, қиёмат куни сизлардан сўраладиган неъматлардандир - соясалқин, яхши хурмо, совук сув», дедилар.

Абу Ҳайсам уларга таом қилиш учун жўнаб қолди. Бас, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга:

«Зинҳор сути борни сўймагин», дедилар.

У уларга улоқча ёки такачани сўйди. Кейин уни уларга келтирди. Улар едилар. Кейин Набий алайҳиссалом:

«Ходиминг борми?» дедилар.

«Йўқ», деди.

«Бизга асирлар келганда боргин», дедилар.

Бас, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга икки асир келтирилди. Учинчиси йўқ эди. Абу Ҳайсам у зотнинг ҳузурларига келди. Набий алайҳиссалом унга:

«Иккисидан бирини танла», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, менга ўзингиз танлаб беринг», деди.

Шунда Набий алайҳиссалом:

«Маслаҳатчи омонат топширилган одамдир. Мана буни ол. Мен унинг намоз ўқиётганини кўрдим. Унга яхши қарашларини тайинла», дедилар.

Абу Ҳайсам хотинининг олдига борди ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтган гапларнинг хабарини берди. Шунда у:

«Сен буни озод қилмагунингча Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг айтганларига ета олмайсан», деди.

«У озоддир!» деди.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, Аллоҳ қай бир набий ва расулни юборса, албатта, унинг икки хил гумаштаси бўлади. Унга амри маъруф ва наҳйи мункар қиладиган гумашта. Унга ёмонлик етказишда камчиликка йўл қўймайдиган гумашта. Ким ёмон гумаштадан сақланган бўлса, батаҳқиқ, сақланган бўлади», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам гоҳида ҳеч ким йўқ пайтда ёлғиз ўзлари кўчага чиққанлари.

Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳунинг юксак одоблари ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбатан бўлган олиймақом эҳтиромлари.

Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳунинг тўғрисиўзликлари. У киши ҳеч нарсани яширмай, очликдан кўчага чиқишга мажбур бўлганларини айтдилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бошлиқ баъзи саҳобаларнинг егани нарса топа олмаган ҳоллари бўлгани.

Шу билан бирга, саҳобалари ичида Абу Ҳайсам

розияллоху анхуга ўхшаш бой-бадавлат саҳобалар ҳам бўлганлиги.

Саҳобия аёлларнинг Абу Ҳайсам розияллоху анхунинг аёлларига ўхшаш меҳмондўст бўлганликлари.

Абу Ҳайсам розияллоху анхунинг Пайғамбар алайҳиссаломга нисбатан бўлган чексиз муҳаббатлари.

Меҳмон мезбоннинг баъзи нарсаларидан сўраши мумкинлиги.

Улуғ зотларга, ўзингиз танлаб олинг, демоқ ҳам одобдан эканлиги.

Қиёмат куни соясалқин, мева-чева ва совуқ сувнинг ҳам ҳисобини бериш борлиги.

Сутли ҳайвонни сўйиш дуруст эмаслиги.

Бошлиқ ҳиммат кўрсатган кишини мукофотлаши яхши эканлиги. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам Абу Ҳайсам розияллоху анхуни кўрсатган ҳиммати учун ходим ила мукофотладилар.

Улуғ кишиларга бирор нарсани, сиз танлаб беринг, демоқ одобдан эканлиги.

Маслаҳат сўралган одам омонат топширилган одам каби эканлиги. Худди омонатга хиёнат қилинмаганидек, маслаҳатда ҳам хиёнат қилмаслик керак.

Намозхонлик улуғ сифат эканлиги. Пайғамбар алайҳиссалом икки ходимдан бирининг намоз ўқиганини кўрганлари учун мадҳ қилдилар.

Ислонда эрни йўлга солишда хотиннинг ўрни катта эканлиги олий баҳоланиши. Абу Ҳайсам розияллоху анхунинг хотинлари ўз эрларига унча-бунча эркаклар бера олмайдиган олиймақом маслаҳатни бердилар. Бу маслаҳат юзасидан Пайғамбар алайҳиссалом ҳамма учун дарс бўладиган ажойиб бир ҳадис айтдилар.

Киши ўзининг гумаштаси — ҳар бир ишда маслаҳатлашадиган одами яхши бўлиши учун ҳаракат қилмоғи лозимлиги.

4791- وَعَنْهُمْ أَنَّهُمْ أَصَابَهُمْ جُوعٌ فَأَعْطَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَمْرَةً

تَمْرَةً.

4791. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Уларга очлик етди. Бас, Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам уларга бир донадан хурмо бердилар».

Шарҳ: Бу ривоятда очарчилик пайтида кўрилиши лозим бўлган чоралардан бири ҳақида сўз кетмоқда. Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам кишиларга бир донадан хурмо бўлиб бердилар. Бошлиқлар ана шундай бўлмоғи зарур.

4792- عَنْ أَنَسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَقَدْ أُخِفْتُ فِي اللَّهِ وَمَا

يُخَافُ أَحَدٌ وَلَقَدْ أُوذِيتُ فِي اللَّهِ وَمَا يُؤْذَى أَحَدٌ وَلَقَدْ أَتَتْ عَلَيَّ

ثَلَاثُونَ مِنْ بَيْنِ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ وَمَا لِي وَلِإِلَالٍ طَعَامٌ يَأْكُلُهُ ذُو كَبِدٍ إِلَّا

شَيْءٌ يُؤَارِيهِ إِبْطٌ بِلَالٍ.

4792. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Батаҳқиқ, ҳеч ким кўрқитилмаганда, Аллоҳнинг йўлида кўрқитилдим. Ҳеч кимга озор берилмаганда, мен Аллоҳнинг йўлида озорга учрадим. Бошимдан ўттиз куну кеча ўтганда ҳам мен билан Билол иккимизнинг жигари бор жонзот ейдиган таомимиз бўлмаган ҳоллари бўлди. Илло, Билолнинг қўлтиғи беркитган нарса мустасно», дедилар».

Шарҳ: Албатта, бу ривоятда васф қилинаётган ҳолат Исломнинг даслабки пайтларида бўлган. Вақт ўтиши

билан бу ҳолат тамоман яхши тарафга ўзгарган.

4793- وَقِيلَ لِسَهْلٍ ط: أَكَلِ رَسُولُ اللَّهِ ρ النَّعِيَّ يَعْنِي
الْحَوَّارِي فَقَالَ: مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ρ النَّعِيَّ حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ فَقِيلَ لَهُ:
هَلْ كَانَتْ لَكُمْ مَنَاخِلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ρ ؟ قَالَ: مَا كَانَتْ لَنَا
مَنَاخِلُ قِيلَ: فَكَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ فِي الشَّعِيرِ قَالَ: كُنَّا نَنْفُخُهُ فَيَطِيرُ
مِنْهُ مَا طَارَ ثُمَّ نُثَرِّبُهُ فَنَعْجُهُ. رَوَى هَذِهِ الْأَرْبَعَةَ التِّرْمِذِيُّ.

4793. Саҳл розияллоҳу анҳуга:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам соф оқ нон еганмилар?» дейилди.

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Аллоҳга рўбарў бўлганларича соф нонни кўрмаганлар», деди.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида сизларнинг тозалагичларингиз бормиди?» дейилди.

«Бизнинг тозалагичларимиз йўқ эди», деди.

«Арпани нима қилар эдингизлар?» дейилди.

«Уни пуфлар эдик. Ундан учган нарса учиб кетар эди. Сўнгра уни сувга ивитиб, хамир қилар эдик», деди».

Ушбу тўрттани Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссаломнинг даврларида У зот бошлиқ мусулмонлар ўта камбағал ва содда ҳаёт кечирганлар. Улар ниҳоятда камбағал бўлганлари учун соф оқ нон ейиш имконига эга бўлмаганлар. Улар ўта содда ҳаёт кечирганларидан донни пуфлаб тозалашган. Донни тозалайдиган мосламалар ҳам кейинчалик чиққан.

أهل الصفة

АҲЛИ СУФФА

Пайғамбар алайҳиссаломнинг масжидларида усти ёпилган суффа бўлиб, унда фақир, мискин мусулмонлардан бир гуруҳи истиқомат қилар эдилар. Улар доимий равишда ўша ерда яшар, бировдан бирор нарса сўрамас эдилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари уларнинг ҳолларидан хабар олиб турар эдилар. Уларда зоҳидлик сифатлари зоҳир бўлганлигидан, бу китобда алоҳида зикр қилинмоқдалар.

4794- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِنْ كُنْتُ لَأَعْتَمِدُ بِكَبِدِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْجُوعِ وَإِنْ كُنْتُ لَأَشُدُّ الْحَجَرَ عَلَى بَطْنِي مِنَ الْجُوعِ وَلَقَدْ قَعَدْتُ يَوْمًا عَلَى طَرِيقِهِمُ الَّذِي يَخْرُجُونَ مِنْهُ فَمَرَّ أَبُو بَكْرٍ فَسَأَلْتُهُ عَنْ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَا سَأَلْتُهُ إِلَّا لِيُشْبِعَنِي فَمَرَّ وَمَا يَفْعَلُ ثُمَّ مَرَّ بِي عُمَرُ فَسَأَلْتُهُ عَنْ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَا سَأَلْتُهُ إِلَّا لِيُشْبِعَنِي فَمَرَّ فَلَمْ يَفْعَلْ، ثُمَّ مَرَّ بِي أَبُو الْقَاسِمِ ρ فَتَبَسَّمَ حِينَ رَأَى بِي وَعَرَفَ مَا فِي نَفْسِي وَمَا فِي وَجْهِهِ ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا هُرَيْرَ، قُلْتُ: لَبَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: الْحَقُّ فَمَضَى فَتَبِعْتُهُ فَدَخَلَ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لِي فَدَخَلْتُ فَوَجَدَ لَبَنًا فِي قَدَحٍ فَقَالَ: مِنْ أَيْنَ هَذَا اللَّبَنُ؟ قَالُوا: أَهْدَاهُ لَكَ فُلَانٌ أَوْ فُلَانَةٌ، قَالَ: أَبَا هُرَيْرَ، قُلْتُ: لَبَيْكَ يَا رَسُولَ

اللَّهُ قَالَ: الْحَقُّ إِلَى أَهْلِ الصُّفَّةِ فَادْعُهُمْ لِي، قَالَ: وَأَهْلُ الصُّفَّةِ
 أَضْيَافُ الْإِسْلَامِ لَا يَأْوُونَ إِلَى أَهْلِ وَلَا مَالٍ وَلَا عَلَى أَحَدٍ إِذَا أَتَتْهُ
 صَدَقَةٌ بَعَثَ بِهَا إِلَيْهِمْ وَلَمْ يَتَنَاوَلْ مِنْهَا شَيْئًا وَإِذَا أَتَتْهُ هَدِيَّةٌ أَرْسَلَ
 إِلَيْهِمْ وَأَصَابَ مِنْهَا وَأَشْرَكَهُمْ فِيهَا فَسَاءَ بِي ذَلِكَ فَقُلْتُ وَمَا هَذَا اللَّبَنُ
 فِي أَهْلِ الصُّفَّةِ كُنْتُ أَحَقُّ أَنَا أَنْ أُصِيبَ مِنْ هَذَا اللَّبَنِ شَرْبَةً أُنْقَوَى
 بِهَا فَإِذَا جَاءُوا أَمَرَنِي فَأُعْطِيهِمْ وَمَا عَسَى أَنْ يَبْلُغَنِي مِنْ هَذَا اللَّبَنِ وَلَمْ
 يَكُنْ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ وَطَاعَةِ رَسُولِهِ ρ بُدُّ فَأَتَيْتُهُمْ فَدَعَوْتُهُمْ فَأَقْبَلُوا
 فَاسْتَأْذَنُوا فَأَذِنَ لَهُمْ وَأَخَذُوا بِحَالِسَتِهِمْ مِنَ الْبَيْتِ، قَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرٍ،
 قُلْتُ: لَبَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: خُذْ فَأَعْطِهِمْ فَأَخَذْتُ الْقَدَحَ
 فَجَعَلْتُ أُعْطِيهِ الرَّجُلَ فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرَوْى ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ فَأُعْطِيهِ
 الرَّجُلَ فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرَوْى ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرَوْى ثُمَّ
 يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ρ وَقَدْ رَوَى الْقَوْمُ كُلُّهُمْ
 فَأَخَذَ الْقَدَحَ فَوَضَعَهُ عَلَى يَدِهِ فَنَظَرَ إِلَيَّ فَتَبَسَّمَ فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرٍ،
 قُلْتُ: لَبَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ بَقِيْتُ أَنَا وَأَنْتَ، قُلْتُ: صَدَقْتَ يَا
 رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: اقْعُدْ فَاشْرَبْ فَقَعَدْتُ فَشَرِبْتُ فَقَالَ: اشْرَبْ
 فَشَرِبْتُ فَمَا زَالَ يَقُولُ اشْرَبْ حَتَّى قُلْتُ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا
 أَجِدُ لَهُ مَسْلَكًا، قَالَ: فَأَرِنِي فَأَعْطَيْتُهُ الْقَدَحَ فَحَمِدَ اللَّهُ وَسَمَّى وَشَرِبَ

الْفَضْلَةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ.

4794. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«У киши: «Ундан ўзга илоҳи маъбуд йўқ. Аллоҳ ила қасамки, очликдан жигарим ила ерга қадалиб қолар эдим. Очликдан қорнимга тошни боғлаб олар эдим. Бир куни улар чиқадиган йўлга ўтирдим.

Бас, Абу Бакр ўтиб қолди. Мен ундан Аллоҳнинг Китобидаги бир оят ҳақида сўрадим. Фақатгина у мени тўйғазиб қолса ажаб эрмас, деб сўрадим. У буни қилмай, ўтиб кетди.

Сўнгра олдимдан Умар ўтиб қолди. Мен ундан Аллоҳнинг Китобидаги бир оят ҳақида сўрадим. Фақатгина у мени тўйғазиб қолса ажаб эрмас, деб сўрадим. У буни қилмай ўтиб кетди.

Сўнгра олдимдан Абул Қосим соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтиб қолдилар. У зот мени кўрганларида табассум қилдилар. Менинг ичимда нима борлигини ҳам, юзимда нима борлигини ҳам билдилар. Кейин у зот:

«Эй Абу Хирр!» дедилар.

«Лаббай, эй Аллоҳнинг Расули!» дедим.

«Эргаш!» дедилар.

У зот юрдилар. Мен эргашдим. У зот ичкарига кирдилар. Изн сўрадилар. Менга изн бердилар. Мен кирдим. У зот бир қадахда сутни кўрдилар ва:

«Бу сут қаердан?» дедилар.

«Уни сизга фалончи киши ёки фалончи аёл ҳадя қилди», дейишди.

«Эй Абу Хирр!» дедилар.

«Лаббай, эй Аллоҳнинг Расули!» дедим.

«Аҳли суффанинг олдига бориб, уларни менга

чақириб кел», дедилар.

Аҳли суффа Ислоннинг меҳмонлари бўлиб, аҳлга ҳам, молга ҳам, бирор кишига ҳам эга эмасдилар. У зотга садақа келса, ўзлари ҳеч нарсага тегмай, уларга юборар эдилар. Қачон У зотга ҳадя келса, уларга ҳам юборар, ўзлари ҳам олар, уларни ўзларига шерик қилар эдилар.

Халиги гап менга оғир ботиб, ичимда: «Бу сут аҳли суффага нима бўлар эди. Бу сутдан бирор хўплам ичишга мен ҳақли эдим. Ўшанда бир оз қувват топармидим. Улар келганларида менга амр қиладилар. Сутни уларга тутаман. Ўзимга етмай қолади», дедим.

Аммо Аллоҳга ва Унинг Расулига итоат қилиш лозим эди. Бориб, уларни чақириб келдим. Улар келиб, изн сўрадилар. У зот уларга изн бердилар. Улар уйга жойлашдилар. У зот:

«Эй Абу Ҳирр!» дедилар.

Мен: «Лаббай, эй Аллоҳнинг Расули», дедим.

«Ол! Уни уларга бер», дедилар.

Қадахни олдим. Уни бир кишига берсам, у тўйгунича ичиб, қадахни менга қайтарар эди. Кейин бошқа одамга берар эдим. У ҳам тўйгунича ичиб, қадахни менга қайтарар эди. Қавмнинг ҳаммаси тўйиб бўлганидан кейин Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келдим. У зот қадахни олиб, қўлларига қўйдилар ва менга назар солиб, табассум қилдилар ва:

«Эй Абу Ҳирр!» дедилар.

«Лаббай, эй Аллоҳнинг Расули!» дедим.

«Мен билан сен қолдикми?» дедилар.

«Рост айтдингиз, эй Аллоҳнинг Расули», дедим.

«Утир! Ич!» дедилар.

Ўтириб, ичдим.

«Ич!» дедилар.

Ичдим. У зот «Ич!» дейишда давом этдилар. Охири:
«Сизни ҳақ ила юборган Зотга қасамки, бошқа жой қолмади», дедим.

«Менга кўрсат-чи», дедилар.

У зотга қадаҳни бердим. Бас, Аллоҳга ҳамд айтдилар ва бисмиллаҳни айтиб, ортиб қолганни ичдилар».

Бухорий, Термизий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:
Абу Ҳурайрининг фазллари.

Оч қолганда ҳам ифбатни сақлаб, очлигини бировга билдирмасликка уриниш одобдан эканлиги.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўз саҳобаларига меҳрибонликлари.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам садақани ўзларига олмасликлари.

Пайғамбар алайҳиссалом ҳадяни ўзларига олишлари.

Ўша вақтда мусулмонлар қийинчиликда яшаганликлари.

Кишилар Пайғамбар алайҳиссаломга сут ҳам ҳадя қилганликлари.

Аҳли суффа ҳеч кими йўқ кишилар бўлиб, ўз ифбатларини сақлаб, бировдан бирор нарса сўрамаганликлари.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мўъжизалари: озгина сутнинг ҳаммага етганлиги.

Пайғамбар алайҳиссаломнинг ўзларини бошқалардан юқори қўймай, сутни ҳаммадан кейин ичганликлари.

4795- عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ اللَّهِ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا

صَلَّى بِالنَّاسِ يَخْرِجُ رِجَالُ مَنْ قَامَتِهِمْ فِي الصَّلَاةِ مِنَ الْخِصَاصَةِ وَهُمْ

أَصْحَابُ الصُّفَّةِ حَتَّى يَقُولَ الْأَعْرَابُ هَؤُلَاءِ مَجَانِيئُ أَوْ مَجَانُونَ فَإِذَا

صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْصَرَفَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: لَوْ تَعَلَّمُونَ مَا لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ لَأَحْبَبْتُكُمْ أَنْ تَزِدَّادُوا فَاقَةً وَحَاجَةً قَالَ فَضَالَةٌ: وَأَنَا يَوْمَئِذٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4795. Фазола ибн Убайдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам одамлар ила намоз ўқиганларида баъзи кишилар ўта очликдан намозда қулаб тушар эдилар. Улар аҳли суффа эдилар. Аъробийлар: «Анавилар жиннилар», дейишарди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон намоз ўқиб бўлсалар, уларга бурилиб қараб туриб: «Агар сиз учун Аллоҳнинг ҳузурида нималар борлигини билганингизда, фақирлигингиз ва ҳожатмандлигингиз яна зиёда бўлишини хоҳлаган бўлар эдингиз», дедилар.

Фазола: «Уша куни мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга эдим», деди.

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу икки ривоятда ўша вақтдаги қийинчиликлардан бир кўриниш васф қилинмоқда. Албатта, суффа аҳдлари бошқа имконлари бўлса ҳам, бу ҳолатга ўз ихтиёрлари билан, қасддан тушган эмаслар. Кейинчалиқ умумий иқтисодий ҳолат яхшиланганда уларнинг ҳоллари ҳам, айниқса, Абу Ҳурайранинг ҳоллари тамоман яхшиланган.

Демак, тақозои ҳол ила ночор аҳволга тушиб қолган одам сабр қилмоғи лозим экан.

حفظ اللسان فرض

ТИЛНИ ТИЙМОҚ – ФАРЗ.

Тилни қабоҳатли гап-сўзлардан тиймоқ ҳар бир инсон учун фарзи айнди. Чунки бу нарса катта гуноҳдир.

4796- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ يَنْزِلُ بِهَا فِي النَّارِ أْبَعَدَ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ لَا يَرَى بِهَا بَأْسًا يَهْوِي بِهَا سَبْعِينَ خَرِيفًا فِي النَّارِ.

4796. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Банда бир калимани гапиради. Унда нима борлигини ажратмайди. У билан дўзахга, маширик ва мағриб орасидан ҳам узокрокқа қулайди».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Киши бир калимани гапиради. У бунда ҳеч гап йўқ, деб ўйлайди. У билан дўзахга етмиш йилга қулайди», дейилган.

Шарҳ: Шунинг учун тилни тийиш керак. Оғзига келганни бўғзига ютмай гапиравериш керак эмас. Мўмин банда оғзидан чиқаётган ҳар бир сўзнинг жавобини беришини унутмаслиги зарур. Шу билан бирга, банда бир оғиз сўз билан дўзахи бўлиб қолиши ҳеч гап эмаслигини зинҳор эсдан чиқармаслиги керак.

4797- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ

رِضْوَانِ اللَّهِ لَا يُلْقِيَهَا بَلَاءً يَرْفَعُهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَاتٍ وَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ
 بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ لَا يُلْقِيَهَا بَلَاءً يَهْوِي بِهَا فِي جَهَنَّمَ. رَوَاهُ
 الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ اللَّهِ
 مَا يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا بَلَغَتْ فَيَكْتُبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا رِضْوَانَهُ إِلَى يَوْمٍ يَلْقَاهُ
 وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ مَا يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا
 بَلَغَتْ فَيَكْتُبُ اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا سَخَطَهُ إِلَى يَوْمٍ يَلْقَاهُ.

4797. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Банда Аллоҳнинг розилигига оид бир калимани гапиради. Унга эътибор ҳам бермайди. Аммо Аллоҳ у билан ўша банданинг даражасини кўтаради.

Банда Аллоҳнинг ғазабига оид бир калимани гапиради. Унга эътибор ҳам бермайди. Аммо у билан дўзахга қулайди», дедилар».

Бухорий ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Бирингиз Аллоҳнинг розилигига оид бир калимани гапиради. Унинг етадиган жойини гумон ҳам қилмайди. Аллоҳ у билан унга Ўзига рўбарў бўладиган кунгача ўз розилигини битади.

Бирингиз Аллоҳнинг ғазабига оид бир калимани гапиради. Унинг етадиган жойини гумон ҳам қилмайди. Аллоҳ ўша бандага у Ўзига рўбарў бўладиган кунгача ўз ғазабини ёзиб қўяди», дедилар».

Шарҳ: Демак, бир оғиз сўз билан дўзахи ёки жаннати бўлиб қолиш ҳеч гап эмас экан. Шунинг учун ёмон гап-сўзлардан тилни тиймоқ ва яхши гап-сўзларнигина сўзлаб юрмоқ лозим экан.

4798- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ فَلْيُكُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصُومْ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4798. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким Аллоҳга ва охират кунига иймон келтирган бўлса, яхшилиқни гапирсин ёки жим турсин», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Фақат яхши гапни гапириш, ёмон гапдан мутлақо узоқ бўлиш Аллоҳ таолога ва қиёмат кунига бўлган иймоннинг аломати экан.

4799- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ τ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ρ قَالَ: مَنْ
يُضْمَنُ لِي مَا بَيْنَ حَيِّهِ وَمَا بَيْنَ رَجُلَيْهِ أَضْمَنَ لَهُ الْجَنَّةَ. رَوَاهُ
الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4799. Саҳл ибн Саъд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким менга икки жағи ва икки оёғи орасидаги нарсанинг ёмонликдан тийиш кафолатини берса, мен унга жаннатнинг кафолатини бераман», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Банда тилини ва фаржини ёмонликдан тийса, жаннатга кириши кафолатли бўлиб қолар экан. Бас, ҳар банда ўша кафолатни Пайғамбар алайҳиссаломдан олишга ҳаракат қилмоғи лозим.

4800- عَنْ سُفْيَانَ τ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ حَدِّثْنِي بِأَمْرٍ

أَعْتَصِمُ بِهِ، قَالَ: قُلْ رَّبِّيَ اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقِمْ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَخَوْفُ مَا تَخَافُ عَلَيَّ؟ فَأَخَذَ بِلِسَانِ نَفْسِهِ ثُمَّ قَالَ: هَذَا.

4800. Суфён ас-Сақафий розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули, менга бир сўз айтинг, уни маҳкам тутай», дедим.

«Роббим Аллоҳдир, дегин ва кейин мустақим бўлгин», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, мен учун энг кўп кўрқадиган нарсангиз нима?» дедим.

У зот қўллари билан тилларини ушлаб туриб:

«Мана бу!» дедилар».

4801- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ τ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا

النَّجَاهُ؟ قَالَ: أَمْسِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ وَلْيَسْعَكَ بَيْتُكَ وَابْنُكَ عَلَى خَطِيئَتِكَ.

4801. Уқба ибн Омир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули, нажот недир?» дедим.

«Тилингни тий. Уйингга сиғ. Хатоингга йиғла», дедилар».

4802- عَنْ ابْنِ عُمر τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا تُكْثِرُوا الْكَلَامَ

بِعَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بَعِيرٌ ذَكَرَ اللَّهُ فَسَوْءٌ لِلْقَلْبِ وَإِنَّ أَبْعَدَ

النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبُ الْقَاسِي.

4802. *Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳнинг зикрисиз гапни кўпайтирманглар. Чунки Аллоҳнинг зикрисиз гапни кўпайтириш қалбни қаттиқ қилади. Албатта, Аллоҳдан энг узоқ киши қалби қаттиқ кишидир», дедилар».

4803- عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كُلُّ كَلَامٍ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ لَا لَهُ إِلَّا أَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى.

4803. *Умму Ҳабиба розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Одам боласининг барча гапи унинг зиддигадир. Унинг фойдасига эмасдир. Илло, амри маъруф ва наҳйи мункар ёки Аллоҳ таолонинг зикри бундан мустасно», дедилар».

4804- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ: إِذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ فَإِنَّ الْأَعْضَاءَ كُلَّهَا تُكْفِّرُ اللِّسَانَ فَتَقُولُ: اتَّقِ اللَّهَ فِينَا فَإِنَّمَا خَشُنَا بِكَ فَإِنِ اسْتَقَمَّتْ اسْتَقَمَّمْنَا وَإِنِ اعْوَجَجَتْ اعْوَجَجْنَا.

4804. *Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одам боласи тонг оттирса, барча аъзолари тилга

зорланиб:

«Бизнинг ҳаққимизда Аллоҳдан қўрк! Албатта, биз сенга боғлиқмиз. Агар сен тўғри бўлсанг, биз ҳам тўғри бўламиз. Агар сен қийшайсанг, биз ҳам қийшаямиз», дерлар», дедилар».

4805- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ عَيَّرَ أَخَاهُ بِذَنْبٍ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَعْمَلَهُ.

4805. Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Биров ўз биродарини бир гуноҳда айбласа, ўшани ўлимидан олдин ўзи ҳам қилиши бор», дедилар».

Шарҳ: Бировларнинг айбини беҳуда равишда, ғийбат тариқасида гапириш ўз эгасининг бошига кулфат келтиради. Тавба қилиб, хатосини яшириб юрган одамларни айблаш яхши эмас. Аммо тавба қилмай, ошкора тарзда гуноҳ қилиб юрганларни танқид қилиш жоиз.

4806- عَنْ وَائِلَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا تُظْهِرِ الشَّمَاتَةَ لِأَخِيكَ فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ. رَوَى هَذِهِ السَّبْعَةُ التِّرْمِذِيُّ.

4806. Восила розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Биродарингни сўкишни зоҳир қилма. Тағин Аллоҳ унга раҳм қилиб, сени баалога гирифтор қилиб қўямасин», дедилар».

Ушбу еттитани Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Банда ҳеч қачон ўзидан паст даражадаги одамни ҳақорат қилиб, унга паст назар билан қарамаслиги

лозим. Чунки замон айланиб, ўринлар алмашиб қолиши ҳам мумкин. Шунинг учун эҳтиёт бўлмоқ керак.

السلامة في العزلة

САЛОМАТЛИК УЗЛАТДАДИР

Узлат кишиларга аралашмай яшашдир. Кишиларга аралашмай яшаган одам уларнинг ёмонликларидан сақланган бўлади. Баъзи кишилар узлатни ҳам зоҳидлик соликликнинг бир бўлаги, деб биладилар.

Мусулмон оламида, хусусан, уламолар ўртасида узлат ҳақида қарама-қарши фикрлар бор. Улардан баъзилари узлат афзал десалар, бошқалари одамларга аралашиб яшаш афзал, дейдилар.

Ўтган салафи солиҳларнинг сийратларига назар соладиган бўлсак, баъзилари узлатни, бошқалари аралашнишни афзал кўрганлар.

Суфён Саврий, Иброҳим ибн Адҳам, Довуд Тоий, Фузайл ибн Иёз, Бишрул Ҳофий каби азизларимиз узлатни ихтиёр қилиб яшаганлар.

Саъид ибн Мусайяб, Шурайх ал-Қозий, Имом Шаҳбий ва Абдуллоҳ ибн Муборак каби улуғлар кишиларга аралашиб яшашни афзал кўриб, шунга амал қилиб ўтганлар.

Ҳар икки тарафнинг ўзига яраша ҳужжат ва далиллари бор. Шу билан бирга, узлатнинг фойда ва зарарлари ҳақида ҳам сўз кетади.

Узлатнинг фойдалари:

Ибодатга фориғ бўлиш.

Одамлар ила аралашиб яшаганда содир этиладиган гийбат, риёкорлик ва улардан ёмон таъсир олиш каби

нарсалардан холи бўлиш.

Фитна ва хусуматлардан холи бўлиш.

Одамларнинг ёмонлигидан холи бўлиш.

Одамлардан тама қилишдан узилиш.

Ёмон одамларнинг ёмонлигидан қутулиш.

Узлатнинг офатлари:

Илм олиш ва таълим беришдан маҳрум бўлиш.

Фойда олиш ва фойда беришдан маҳрум бўлиш.

Одоб ўрганиш ва одоб ўргатишдан маҳрум бўлиш.

Унсу улфатнинг фойдасидан маҳрум бўлиш.

Савоб олиш ва савоб беришдан маҳрум бўлиш.

Мутавозеъликдан маҳрум бўлиш.

Агар хужжат ва далилларни ҳамда салафи солиҳларимизнинг, хусусан, улуғ зоҳидларимизнинг ҳолатларини синчиклаб ўрганадиган бўлсак, узлат ҳақида ҳаммага баробар умумий ҳукм чиқариб бўлмаслигини англаб етамиз. Узлат маконга, замонга ва шахсга қараб афзал бўлиши ҳам, бўлмаслиги ҳам мумкин. Баъзи вақтларда кишининг яшаётган макони узлатни афзал деб билишга сабаб бўлади. Баъзи вақтларда кишининг яшаётган замони унга узлатни афзал қилиб қўяди. Бошқа бир ҳолатда эса, кишининг шахсияти узлатни афзал қилиб қўяди. Келаси икки ҳадиси шарифдан ҳам бу ҳақиқатни қисман англаб олсак бўлади.

كمال الإيمان في ترك ما لا بأس به

**ИЙМОННИНГ БАРКАМОЛЛИГИ ЗАРАРИ ЙЎҚ
НАРСАНИ ТАРК ҚИЛИШДАДИР**

4807- عَنْ عَطِيَّةَ السَّعْدِيِّ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يَبْلُغُ

الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَدَرًا لِمَا بِهِ
الْبَأْسُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ.

4807. Атийя ас-Саъдий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Банда токи зарари бор нарсадан эҳтиёт бўлиш учун зарари йўқ нарсани тарк қилмагунича муттақийлардан бўла олмас», дедилар».

Термизий ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Муттақийлик улуғ даражадир. Оддий ҳолатда унга етишиш осон эмас. Бу даражага етишиш учун фақат ўзига зарар келтирадиган нарсаларни тарк қилишнинг ўзи кифоя қилмайди. Бунинг учун ўзига зарар келтирмайдиган, лекин фойда ҳам бермайдиган нарсалардан ҳам воз кечиш керак бўлади. Ана шунда муттақийлик даражасига етишиш мумкин.

4808- عَنْ عَلِيٍّ بْنِ حُسَيْنٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ مِنْ
حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَنْفَعُهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4808. Али ибн Ҳусайн розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Киши Исломнинг гўзал бўлиши ўзи учун

бефойда бўлган нарсани тарк қилишидир», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф Исломнинг мадори бўлган тўрт ҳадиснинг биридир.

Имом Абу Довуд раҳматуллоҳи алайҳи:

«Бу ҳадис Исломнинг мадори бўлган ҳадислардандир.

Инсоннинг дини учун тўртта ҳадис кифоя қилур:

1. «Албатта, амаллар ниятга боғлиқдир» ҳадиси.

2. «Бирортангиз токи ўзига яхши кўрган нарсани ўз биродарига ҳам яхши кўрмагунча мўмин бўла олмайди» ҳадиси.

3. «Киши Исломининг гўзал бўлиши ўзи учун беҳуда бўлган нарсани тарқ қилишидир» ҳадиси.

4. «Албатта, ҳалол очиқ-ойдиндир, ҳаром очиқ-ойдиндир» ҳадислари», деган эканлар.

Ҳаётимизга диққат билан назар соладиган бўлсак, кишиларнинг кўп вақти, зехн-заковати, ақл-идроки ва имкониятлари беҳуда нарсаларга сарф қилинаётганини кўрамиз. Беҳуда нарсалардан четда бўлган киши фақат фойдали иш билан машғул бўлишини яхши англаб етишимиз лозим. Бинобарин, бефойда ишлардан ҳар доим ўзимизни четда тутишимиз керак бўлади.

4809- عَنْ أَنَسٍ ط قَالَ: تُؤَيِّ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ فَقَالَ

رَجُلٌ: أَبَشِرْ بِالْجَنَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَوَّلًا تَذْرِي فَلَعَلَّهُ تَكَلَّمَ فِيمَا لَا يَغْنِيهِ أَوْ بَخِلَ بِمَا لَا يَنْفَعُهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4809. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Саҳобалардан бир киши вафот этди. Бас, бир одам: «Жаннатнинг башоратини олавер», деди.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сен қаердан биласан? Эҳтимол, у ўзи учун бефойда нарсани гапиргандир ёки ўзига нуқсон етказмайдиган нарасада бахиллик қилгандир», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бундан бефойда сўзларни гапириш ва ўзига нуқсон етказмайдиган нарсаларда бахиллик қилиш

жаннатга киришга халал берадиган нарсалардан эканлигини билиб оламиз. Шунинг учун бу ишлардан мутлақо четда бўлишга ҳаракат қилмоғимиз лозим бўлади.

الأجر العظيم في الصبر على حكم الله تعالى

АЛЛОҲ ТАОЛОНИНГ ҲУКМИГА САБР ҚИЛИШДА УЛУҒ АЖР БОРДИР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: **يُطِيعُ مَنْطِقُ طَطْطُ طَطْطُ**

Аллоҳ таоло:

«Аллоҳ улардан рози бўлди, улар ҳам Аллоҳдан рози бўлдилар. Уларга остидан анҳорлар оқиб турган жаннатларни тайёрлаб қўйди. Уларда абадий қолурлар. Ана ўша улкан ютукдир», деган (*Тавба, 100*).

Шарҳ: Бу ояти каримани шайх Мансур Али Носиф раҳматуллоҳи алайҳи тўлиқ келтирмаганлар. Бунинг устига бу иқтибосда ҳам, ояти каримани тўлиқ олганда ҳам сарлавҳага оид бирор маънони топа олмадик. Шунинг учун ўзимиз бу борадаги баъзи оятларни эътиборингизга ҳавола қилишни маъқул топдик.

Аллоҳ таоло Тур сурасида:

«**Бас, Роббинг ҳукмига сабр қил. Албатта, сен кўз ўнгимиздасан, ўрнингдан турганингда Роббингга тасбеҳ айт!**» деган (*48-оят*).

Дунёдаги ҳар бир иш Аллоҳнинг иродаси, қазои қадари билан бўлади. Барча қийинчиликларга сабр қилиш лозим, чунки булар ҳам Аллоҳнинг иродаси билан бўлади.

Оятдаги «**Албатта, сен кўз ўнгимиздасан**» деган гап Пайғамбар алайҳиссаломнинг Аллоҳ ҳузуридаги мартабалари нақадар юқори эканлигини билдиради. Ҳеч

бир инсон бу мақомга сазовор бўлган эмас. Ўзга Пайғамбарларга ҳам юқори мартабага далолат қилувчи сўзлар айтилган, лекин ҳеч кимга «кўз ўнгимиздасан» дейилмаган. Шунинг учун ҳам, қанча кўп тасбеҳ айтилса, шунча оз.

Аллоҳ таоло Қалам сурасида:

«Роббинг ҳукмига сабр қил ва бир вақтлар ғамга тўлган ҳолда нидо қилган балиқ соҳибига ўхшама», деган (48-оят).

«Балиқ соҳиби»дан мурод, Юнус алайҳиссалом. У зот ўз қавмига аччиқ қилиб, уларни ташлаб чиқиб кетганлари, кемада кетаётганда қуръага тушиб, денгизга отилганлари, балиқ ютиб юборганда унинг қорнида туриб, Аллоҳга ёлворганлари ҳақида бошқа суралардан батафсил маълумотлар олганмиз. Бу оятда эса Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз алайҳиссаломга саркаш қавмга аччиқ қилмай, сабр ила даъватни давом эттирмак кераклигини баён қилиш учун қисқача эслатма тарзида сўз юритмоқда. Демак, мўмин банда нима бўлганда ҳам, ўз Роббисининг ҳукмига сабр қилмоғи лозим.

Аллоҳ таоло Инсон сурасида:

«Бас, Роббинг ҳукмига сабр қил ва улардан гуноҳкор ёки кофирларига итоат қилма», деган (24-оят).

Баъзи вақтларда гуноҳкорлар ва кофирлар мўмин-мусулмонларни Аллоҳ таолонинг ҳукмига сабр қилмай, бошқача йўл тутишга ундашлари бўлиб туради. Ана шундай пайтларда мўмин-мусулмонлар уларнинг гапига учмасдан, Аллоҳ таолонинг ҳукмига сабр қилишда бардавом бўлишлари керак.

4810- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: يُعُولُ اللَّهُ

تَعَالَى: مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبَضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ

الدُّنْيَا ثُمَّ اِخْتَسَبَهُ اِلَّا الْجَنَّةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4810. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳ таоло: «Дунё аҳлидан кўнгил қўйган одамини қабз қилганимда савоб умидида сабр қилган мўмин бандамга Менинг ҳузуримда жаннатдан ўзга мукофот йўқ», дейди», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Мусулмон инсон яқин кишиси вафот этиб, мусибат етганда сабр қилади, Аллоҳга дуо-фотиҳалар қилади, Аллоҳ таолонинг қазои қадарига рози бўлади. Мусибатга чидамай, бақириб йиғлаш, бидъат-хурофотга берилиб, сочини олдириб ташлаш ёки кийимларини йиртиш эса, мушрик ва кофирларнинг ишидир. Мўмин-муслимлар эса ўз Пайғамбарлари кўрсатган йўлдан бориб, мазкур ишларни мутлақо қилмасликлари лозим.

Аллоҳ жалла шаънуҳу мўминлар ҳақида:

«Улар қачон ўзларига мусибат етса, «Биз Аллоҳникидирмиз ва биз Аллоҳга қайтувчилармиз», дейдилар. Ана ўшаларга ўз Роббиларидан саловотлар ва раҳмат бордир. Ана ўшалар ҳидоят топганлардир», деган.

Умар розияллоҳу анҳу ушбу оят ҳақида:

«Қандай яхши икки идл ва илова», деганлар.

Ушбу ояти каримада Аллоҳ таоло ўзига мусибат етганда сабр қиладиган, рози бўладиган, «Биз Аллоҳникимиз, Ўзи нимани хоҳласа, шуни қилади, охиратда ҳам фақат Ўзигагина қайтиб борамиз», дейдиган кишиларни мадҳ этмоқда ва уларга бериладиган мукофотларни зикр қилмоқда.

Мазкур кишиларга бериладиган мукофотлар иккита асосий ва битта илова мукофотдан иборат экан. Иккита

асосий мукофот — Аллоҳ таолодан бўладиган саловотлар ва раҳмат. Битта илова мукофот уларнинг ҳидоят топганлардан бўлишидир.

Ушбу ояти кариманинг маъносини чуқур англаб етган ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу:

«Қандай яхши икки идл ва илова», деган эканлар.

Арабларда «идл» деб, уловнинг икки биқинига ортилган юкка айтилади.

«Илова» эса, икки биқинидаги юкка илова (*кўшимча*) равишда эгар устига юкланган юкдир.

Ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу мусибат етганда сабр қилиб, «Биз Аллоҳ учунмиз ва биз Аллоҳга қайтувчилармиз» дегувчи кишиларга ваъда қилинган саловот ва раҳматни уловнинг икки биқинига ортилган икки юкка, ҳидоят топганлардан бўлишини эса, эгар устига ортилган кўшимча юкка ўхшатмоқдалар.

Мусибатнинг энг катталаридан бири яқин кишиларнинг ўлимидир. Ким ана шундоқ мусибатга учраса, сабр қилиб, «Инна лиллаҳи ва инна илайҳи рожибуун»ни айтса, мазкур даражага эришар экан.

4811- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الرَّعْلِ لَا

تَزَالُ الرِّيَّاحُ تُمِيلُهُ وَلَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ يُصِيبُهُ الْبَلَاءُ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ مَثَلُ شَجَرَةِ الْأَرْزِ لَا تَهْتَرُ حَتَّى تُسْتَحْصَدَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4811. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Мўмин мисоли майсага ўхшайди. Уни шамол доимо у ёқ-бу ёққа эгиб туради. Мўминга доимо бало етиб туради. Кофир мисоли Арз дарахтига ўхшайди. Қимирламай туриб, бирдан томиридан қўпорилади», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Мўмин бандага бу дунёда турли кўнгилсиз ҳолатлар ориз бўлиб туриши ҳам Аллоҳ таолонинг унга нисбатан яхшилиги бўлиши мумкин. Агар Аллоҳ таоло истаса, уни ҳам кофирни тек кўйиб туриб, бирдан томиридан қўпоргани каби қўпориши мумкин эди. Аммо Аллоҳ таоло бу дунёдаги етадиган мусибатлар орқали мўминга бир неча фойдаларни ирода қилган. Уларнинг нималар эканлигини келгуси ҳадиси шарифларда ўрганамиз.

4812- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا يَزَالُ الْبَلَاءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ فِي نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ.

4812. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Мўмин ва мўминага жонида, боласида ва молида бало етиши бардавом бўлади. Токи, у Роббисига рўбарў бўлганда, бирор гуноҳи қолмасин», дедилар».

Шарҳ: Турли балоларнинг етиши мўминларнинг гуноҳлари ювилишига сабаб бўлар экан. Албатта, ўша бало етганда уни Аллоҳ таолонинг ҳукми, дея розилик ила қабул қилиб олиш ва сабр қилиш шарт ила. Мўмин ўзига, боласига ва молига етган мусибатларни сабр ила қарши олиб, Аллоҳ таолонинг савобини кўпроқ касб қилишга уриниш ила зоҳиддик даражасига етишади.

4813- عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً؟ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَلَا أَمْثَلُ فَيَتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ فَإِنْ كَانَ دِينُهُ صُلْبًا اشْتَدَّ بَلَاؤُهُ وَإِنْ كَانَ فِي

دِينِهِ رَقَّةً ابْتُلِيَ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ فَمَا يَبْرُحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَتْرُكَهُ
يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ مَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ.

4813. *Мусҳаб ибн Саъддан, у отаси розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Эй Аллоҳнинг Расули, қайси одамларнинг балога учраши шиддатлироқ?» дедим.

«Анбиёлар. Сўнгра уларнинг мисолидагилар ва уларнинг мисолидагилар. Киши динининг ҳисобига қараб, балога гирифтор қилинади. Агар дини маҳкам бўлса, бало ҳам шиддатли бўлади. Агар динида рақиклик бўлса, динига қараб балога дучор қилинади. Бало банда ила у ер юзида гуноҳсиз ҳолатда юрадиган бўлгунича бардавом бўлади», дедилар».

Шарҳ: Бундан балолар гуноҳларнинг ювилишига сабаб бўлиш билан бирга, анбиёлар каби бегуноҳ зотларнинг даражалари янада юқори бўлиши учун ҳам хизмат қилиши келиб чиқади. Демак диндор ва такводор кишиларнинг баъзи бир бало-офатларга дучор бўлишларини ҳам худди шу маънода англаш керак. Инчунин, зоҳидлик ишқида юрган солиҳ бандаларга бало-офатлар етиши ҳам бежиз эмаслигини билиб қўймоқ керак.

4814- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ الْوَجَعَ
عَلَى أَحَدٍ أَشَدَّ مِنْهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

4814. *Оиша разияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламдан кўра шиддатлироқ бемор бўлган бирор кишини кўрмадим», дедилар».

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссалом энг афзал банда

бўлганлари учун энг шиддатли балоларга дучор бўлганлар. У зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бемор бўлишлари ҳақидаги ривоятларни диққат билан ўрганган ҳар бир киши бу ҳақиқатни тўла англаб етади.

4815- عَنْ أَنَسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدِهِ
الْخَيْرَ عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ أَمْسَكَ عَنْهُ
بَذَنَّهُ حَتَّى يُوَافِيَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

4815. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон Аллоҳ Ўз бандасига яхшиликни ирода қилса, унга бу дунёда уқубатни тезлатади. Қачон Аллоҳ Ўз бандасига ёмонликни ирода қилса, унга қиёмат куни тўлиқ азоб бериш учун гуноҳига яраша жазо бермай туради», дедилар».

Шарҳ: Демак, мўмин банда бу дунёда ўзига етадиган балоларга қиёматга қолмай ёруғ дунёнинг ўзида гуноҳлари учун олаётган жазо сифатида ҳам қараши керак бўлади. Бу ҳам Аллоҳ таолонинг мўмин бандага кўрсатган меҳридир.

4816- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ عِظَمَ الْجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ
الْبَلَاءِ وَإِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا وَمَنْ
سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ.

4816. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Албатта, мукофотнинг катталиги балонинг катталигига қараб бўлади. Албатта, Аллоҳ таоло қачон бир қавмга

муҳаббат қилса, бало ила синаб кўради. Ким рози бўлса, унга ризолик бўлади. Ким ғазаб қилса, унга ғазаб бўлади», дедилар».

Шарҳ: Аллоҳ таолонинг ҳукмига рози бўлиб сабр қилган бандадан Аллоҳ таоло рози бўлади. Аллоҳ таолонинг ҳукмига рози бўлмай, ўзига етган балодан ғазабланса, ўша бандага Аллоҳ таолонинг ғазаби бўлади. Шунинг учун мўмин банда ўзига етган ҳар бир кўнгилсизликни Аллоҳ таоло томонидан синов деб билаб, сабр қилса, Аллоҳ таолонинг ҳукмига рози бўлса, албатта, Аллоҳ таоло ҳам ундан рози бўлади.

4817- عَنْ سَعْدٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ

رِضَاهُ بِمَا قَضَى اللَّهُ لَهُ، وَمِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ تَرْكُهُ اسْتِخَارَةَ اللَّهِ وَمِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ سَخَطُهُ بِمَا قَضَى اللَّهُ لَهُ.

4817. Саъд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳнинг ҳукмига рози бўлмоғи одам боласининг саодатидандир. Аллоҳнинг истихорасини тарк қилмоғи одам боласининг бадбахтлигидандир. Аллоҳнинг ҳукмидан ғазабланмоғи одам боласининг бадбахтлигидандир», дедилар».

Шарҳ: Мўмин банда ўзига мусибат етганда уни Аллоҳ таолонинг ҳукми сифатида қабул қилиб, рози бўлиши зарурлиги ушбу ҳадиси шарифда алоҳида таъкидланмоқда. Саодатга эришаман, деган одам Аллоҳ таолонинг ҳукмига рози бўлиб, сабр қилмоғи даркор.

Шу билан бирга, ҳар бир муҳим ишни қилишдан олдин Аллоҳ таолога истихора қилиши ҳам керак. Ўша ишни қилиш ёки қилмаслик ҳақида ишорани кутиб, икки рақъат истихора намозини ўқиб ухлаши ва тушига кирган ёки

кўнглига тушган ишорага қараб, иш юритиши лозим.

Ўзига етган мусибатни Аллоҳ таолонинг ҳукми деб билмасдан ғазабланиш эса, банданинг Аллоҳ таоло ғазабига дучор бўлишига сабаб бўлади.

4818- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَوَدُّ أَهْلُ الْعَافِيَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِينَ يُعْطَى أَهْلُ الْبَلَاءِ الثَّوَابَ لَوْ أَنَّ جُلُودَهُمْ كَانَتْ قُرِصَتْ فِي الدُّنْيَا بِالْمَقَارِضِ. رَوَى التِّرْمِذِيُّ هَذِهِ السَّبْعَةَ.

4818. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қиёмат куни аҳли балоларга савоб берилган пайтда аҳли офиятлар дунёда жилдлари қайчи билан қийилган бўлишини орзу қиладилар», дедилар».

Ушбу еттитани Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу дунёда ўзига етган балоларни Аллоҳ таолонинг ҳукмидан билиб, уларга сабр қилган мўмин бандага бериладиган савобларга бу дунёда бало-офатлардан узоқда бўлиб ўтганлар ҳавас қилар эканлар. Шунинг учун Аллоҳ таолонинг иродаси ила етган балоларга сабр қилиб, Аллоҳ таолодан савоб умидида бўлиш лозим. Бу ҳадиси шарифда бу дунёда бало-офатларга учраган мўмин банда учун катта тасалли бор.

Шу билан бирга, алоҳида таъкидлаш лозимки, мўмин банда савоби кўп бўлар экан, деб, ўзини ўзи балога уриши ёки ўзига ўзи бало етишини тилаши мутлақо мумкин эмас.

4819- عَنْ حَذِيفَةَ τ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ فَقَالَ: أَحْصُوا لِي كَمْ يَلْفِظُ الْإِسْلَامَ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَخَافُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ

مَا بَيْنَ السِّتِّ مِائَةٍ إِلَى السَّبْعِ مِائَةٍ، قَالَ: إِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ لَعَلَّكُمْ أَنْ تُبْتَلَوْا، قَالَ: فَأَبْتُلِينَا حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ مِنَّا لَا يُصَلِّي إِلَّا سِرًّا.

4819. *Ҳузайфа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга эдик. У зот:

«Неча киши Ислом лафзини айтганини менга ҳисоблаб беринглар», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, биз олти юз билан етти юз орасида бўлсак ҳам, бизга ёмонлик бўлишидан хавф қиласизми?» дедик.

«Сизлар билмайсизлар. Эҳтимол, ҳали балоларга дучор бўлурсизлар», дедилар.

Дарҳақиқат, балоларга дучор бўлдик. Ҳатто биздан бир киши намозни фақат беркитиб ўқийдиган бўлди».

Шарҳ: Ислом янги тарқалаётган пайтда шунга ўхшаш қийинчиликлар жуда ҳам кўп бўлган. Ислом учун мусибатга учраш қадимдан маълум ва машҳур. Шунинг учун Ислом йўлида юрганларга бу нарса доимий равишда эслатиб турилади.

4820- عَنْ أَنَسٍ رَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مُؤْمِنًا

حَسَنَةً يُعْطَى بِهَا فِي الدُّنْيَا وَيُجْزَى بِهَا فِي الْآخِرَةِ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتٍ مَا عَمِلَ بِهَا لِلَّهِ فِي الدُّنْيَا حَتَّى إِذَا أَفْضَى إِلَى الْآخِرَةِ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُجْزَى بِهَا. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ.

4820. *Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ мўминга бирор яхшиликда зулм қилмайди.

Унинг учун бу дунёда ато беради ва охиратда мукофот беради. Аммо кофирга бу дунёда Аллоҳ учун қилган яхшиликлари учун таом берилади. Токи, охиратга борганда унинг мукофот оладиган яхшилиги қолмаган бўлади», дедилар».

Иккисини Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Аллоҳ таоло кофирнинг қилган яхшиликларига мукофотни бу дунёнинг ўзида тугал бериб қўяди. Кофир учун охиратга ҳеч нарса

қолмайди. Мўмин банданинг қилган яхшиликларига Аллоҳ таоло бу дунёда ҳам, охиратда ҳам мукофот ва даражотлар беради. Жумладан, турли бало-офатларга сабр қилгани учун ҳам. Шунинг учун икки дунё саодатига эришишни ва Аллоҳ таолонинг мукофотини кўпроқ олишни истаган мўмин банд кўпроқ яхшилик қилмоғи керак. Ана шунда у зоҳидлик мақомига эришади.

الفصل الرابع

تۆRTINCHI ФАСЛ

في القضاء والقدر

ҚАЗО ВА ҚАДАР ҲАҚИДА

Замон ўтиши билан турли омиллар сабабли исломий тушунчаларга ҳар хил бузуқ фикрлар, бидъат-хурофотлар аралашиб кетгани маълум.

Ўша исломий тушунчалар ичида энг кўп бузилгани, ҳатто тескари маънога айланиб кетай дегани, қазо ва қадар тушунчаси, десак муболаға бўлмас. Аслида эса, бу ақийда жуда соф ва осон тушуниладиган нарсасидир.

Уламоларимиз «қазо» ва «қадар»ни қуйидагича таърифлайдилар:

«Қазо — Аллоҳ таолонинг ҳамма нарсаларнинг келажакда қандоқ бўлишини азаддан билишидир».

«Қадар — ўша нарсаларнинг Аллоҳнинг азалий илмига мувофиқ равишда вужудга келишидир».

Аҳли сунна ва жамоа мазҳабига биноан, балоғатга етган мусулмонга Аллоҳ таоло бандаларнинг ҳамма ишини ва махлуқотларга боғлиқ нарсаларни авваддан билишига иймон келтириши вожиб бўлади. Қазо ва қадар ақийдаси Аллоҳга иймон келтириш асосидаги Ислом ақийдаларидан бири ҳисобланади. Бу ақийда Аллоҳ таолони тўғри маърифат асосида камол сифатлари билан сифатлашга асослангандир.

Ана шу сифатлардан бири Аллоҳнинг илми, унинг чегарасизлиги, Аллоҳ иродасининг шомиллиги ва қудратининг комиллигидир. Қазо ва қадар ақийдаси Аллоҳнинг ана шу сифатларига асосланган ақийдадир. Шунинг учун ҳам қазои қадарга иймон бўлмаса, Аллоҳга бўлган иймон тугал бўлмайди.

Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло ҳамма нарсани билади. Уяси ичида ғимирлаётган чумолидан тортиб, ўз фалакида ҳаракат қилаётган сайёраларгача билади. У Зотнинг илмидан ҳеч нарса ғойиб бўлмайди. Аллоҳ таоло дунёдаги ҳар бир заррани ва унинг ҳаракатини ҳам билиб туради.

Шунингдек, Аллоҳ таоло қиёматгача нима бўлишини ҳам билади. Агар бу нарсаларни билмаса, У Зотнинг сифати камолиясига нуқсон етган бўлади. Ана шу илоҳий илм «қазои қадар» деб аталади. Бунда жоҳил кишилар ўйлаганидек, Аллоҳ томонидан бандани мажбур қилиш йўқ. Балки Аллоҳ таоло томонидан банда нима қилишини олдиндан билиш бор. Чунки Аллоҳнинг илми чегара билмасдир.

Уламоларимиз бу тушунчани осон фаҳмлаш учун

куйидаги мисолни келтирадилар: Кайфиятингиз ёмон бўлиб турган пайтда ойнага қарадингиз. Аксингизни қовоғингиз солиқ, пешонангиз тиришган, аччиғингиз чиққан ҳолда кўрдингиз. Ана шунда ойнадан ўпкалашга ҳаққингиз борми? Бу ойна менга жабр қилди, мени ёмон кайфиятга туширди, дея оласизми? Албатта, йўқ. Ойна сиздаги бор нарсани ўзингизга кўрсатди, холос. Қовоғингизнинг солинишига, пешонангизнинг тиришишига ва аччиғингиз чиқишига унинг ҳеч қандай дахли йўқ. Қазои қадар ҳам шундай! У Аллоҳнинг ўз азалий илми билан бандаларнинг ишини билиши, холос.

Яна бошқа бир мисол: Устоз ўз шогирдларининг илмий савиясини яхши билади, дейлик. Имтиҳон саволларини ёзган пайтда, фалончи «аъло», пистончи «яхши» баҳо олади, деб айтди. Имтиҳон натижаси устоз айтганидек чикди. Шогирдлар устоз айтган гап учун мазкур натижага эришдиларми? Ёки устознинг ўз тажрибасига асосланган ожизона илми уларни ўша баҳоларни олишга мажбур қилдими?

Албатта, Аллоҳга ҳеч нарсани қиёслаб бўлмайди. Лекин тушуниш учун келтирилган юқоридаги мисоллардан қазои-қадарда бандани бирор нарсага мажбурлаш йўқлигини англаб олишимиз зарур. Ожиз инсон ўзига қарашли нарсаларда шунчалик илмга эга бўлса, нима учун қудратли Аллоҳ, чексиз илм соҳиби бўлган Зот азалдан ҳамма нарсани билмаслиги керак?

Ўтган уламоларимиздан ал-Хаттобий куйидагиларни айтадилар:

«Кўпчилик одамлар қазо ва қадарни Аллоҳ таоло томонидан Ўзи тақдир қилиб қўйган ишларга бандани қаҳр ила мажбур қилиш, деб тушунадилар. Уларнинг бу фикрлари нотўғридир. Қазо ва қадарнинг маъноси, бандаларнинг келажақда бўладиган ишларини Аллоҳ томонидан муқаддам билиб турилишидир».

Шу ерда «Илмга боғлиқ бўлса, тушунарли, аммо ҳамма нарса Аллоҳнинг иродаси билан, Унинг халқ қилиши билан бўлади-ку. У ҳолда бандага нима қолади?» деган савол пайдо бўлади. Бу саволнинг жавоби икки қисмга бўлинади:

Биринчи қисм — дунёдаги инсоннинг дахли йўқ нарсалар. Дунёда бир хил ишлар борки, улар фақат Аллоҳ таолонинг иродаси ва қудрати билан бўлади. Бу ишларга инсоннинг ҳеч қандай дахли йўқ. Мисол учун, инсон ақлининг ўткир ёки ўтмас, гавдасининг турлича, мижозининг ҳар хил бўлиши, хуснининг чиройли ёки хунуклиги, туғилиш вақти ва жойи, ота-онанинг ким бўлиши, ўзининг эркак ёки аёллиги, наслдан-наслга ўтадиган баъзи сифатлари ҳамда шунга ўхшаш бир қанча хусусиятлар борки, уларга инсоннинг ҳеч қандай дахли йўқ. Инсон бу нарсалардан сўралмайди ҳам.

Мисол учун, ҳеч ким уни «Нима учун қоматинг узун ёки қисқа бўлиб қолган?» деб сўроқ қилмайди. Шунингдек, «Нима учун фалон куни туғилдинг, фалон куни ўлдинг?» ҳам демайди. Буларнинг ҳаммаси Аллоҳдан. Бу турдаги қадарга иймон келтириш ҳар бир мўмин-мусулмонга вожиб.

Иккинчи қисм инсон томонидан содир этилган иш ва амалларга боғлиқдир. Буларга инсоннинг дахли бор, у бу ишларда ўз майли, ақли, хоҳиши, ихтиёри ва ҳаракати билан иштирок этади. Масаланинг нозик жойи шу ерда. Худди шу турдаги ишларни қандоқ баҳолаш керак? Қадимдан бу саволга турли жавоблар берилган. Юнон файласуфлари ҳам бу ҳақда кўп ихтилофлар қилишган.

Кейинчалик мусулмонларнинг ичидан ҳам бу ҳақда турли фикрларни айтганлар чиққан. Мўътазилий мазҳабадагилар: «Инсон ўз амалини ўзи халқ қилади, бунга Аллоҳ аралашмайди», деганлар. Бу эса, Аллоҳнинг баркамоллик сифатларига нуқсон бўлиб тушади. Агар

мўътазилийлар айтган гап тўғри дейилса, дунёда Аллоҳнинг иродасидан, қудратидан, Унинг холиқлигидан ташқари нарсалар ҳам бор бўлиб қолади. У ҳолда Аллоҳ таолонинг иродаси шомил бўлмайди. Қудрати чексиз бўлмайди. Холиқлиги ягона бўлмайди.

Жабрия мазҳабидагилар эса: «Инсон бу дунёда денгизга ташланган чўпдек гап», дейдилар. Уларнинг фикрича, инсон ҳеч бир нарсани ўз ихтиёри билан қилмайди, балки ҳамма нарсани Аллоҳнинг мажбурлаши ила амалга оширади. Бу фикр ҳам мутлақо нотўғри! Агар жабрия мазҳабидагиларнинг гаплари тўғри, дейилса, Аллоҳ таолонинг адолат сифатига футур етади. У Зот таоло одил эмас, жабр қилувчи бўлиб қолади. Чунки, бандани Аллоҳнинг Ўзи ҳар нарсага мажбур қилиб, кейин сўроқ қилиши, «Нима учун бу ишни қилдинг?» дея жазолаши жабр ҳисобланади.

Ушбу икки мазҳаб ҳам залолатга кетган бўлиб, маълум вақтдан кейин ўз-ўзидан йўқ бўлиб кетди. Мусулмончиликнинг соф ақийдаси эса, Аҳли сунна ва жамоа мазҳабида ўз аксини топган. Бу ақийдага биноан, инсоннинг ихтиёрий амаллари Аллоҳ халқ қилган нарсалар жумласидандир. Чунки дунёда Аллоҳ халқ қилган — яратган нарсадан бошқа нарса бўлиши мумкин эмас. Лекин бу, инсон ҳамма ишни мажбур бўлиб қилади, дегани эмас. Чунки инсон бир ишни амалга оширадиган бўлса, ўша иш икки нарсага боғлиқ бўлади.

Биринчиси — уни амалга ошириш учун зарур бўлган омиллар.

Иккинчиси — инсоннинг ўша ишни амалга ошириш учун йўналиши. Инсон айна ушбу иккинчи нарса, яъни, ишни амалга ошириш учун йўналиши туфайли ирода ва ихтиёр эгаси ҳисобланади. Ҳамда ана шу иродаси ва ихтиёри учунгина жавобгар бўлади. Ташқи омилларни яратиш ва вужудга келтиришда унинг дахли йўқ.

Бу масалани ҳиссий баён билан тушунтириш учун, уламоларимиз қуйидаги мисолни келтирадилар: Инсон қўли билан вараққа бир нарсани ёзмакчи. Бу ишнинг ташқи омиллари — қўл, унинг томирлари, пайлари ва бошқалар Аллоҳ халқ қилган нарсалардир. Шунингдек, варақ, қалам ва уларнинг ёзиш хусусиятларини ҳам Аллоҳ таоло халқ қилган. Ушбу нарсаларнинг бирлашиб ҳаракат қилиши оқибатида вараққа бир нарса ёзилади. Бу иш Аллоҳнинг қудрати ва яратиши билан бўлишига шубҳа қолмаган бўлса керак. Аллоҳ инсоннинг амалини халқ қилади, деган гапнинг маъноси шу.

Аммо бу, Аллоҳ инсонни вараққа ёзишга мажбур қилди, дегани эмас. Чунки мазкур ташқи омилларнинг топилиши билангина вараққа ўз-ўзидан бирор нарса ёзилиб қолмайди. Балки, унинг учун инсон аввало ёзишни ихтиёр қилиши ва шу ниятни амалга ошириш учун йўналиши керак. Ана шунда Аллоҳ инсонда Узи яратган ёзиш қобилиятига ва ёзиш учун зарур бўлган ташқи омилларга ёзишни амалга оширишга изн беради. Шундоқ қилиб, «ёзиш» деб номланган иш амалга ошади. Бу ишнинг амалга ошишида ният ва йўналиш инсондан, ташқи ва ички омилларни яратиш Аллоҳ таоло томонидан бўдди. Албатта, инсоннинг нияти ва йўналиши ҳам Аллоҳ унда халқ қилган хусусиятлар орқали бўлади. Инсон ўша нияти ва йўналиши учун жавобгар бўлади. Унинг ихтиёри хурлиги ана ўшандадир. Аллоҳ хоҳласа, ушбу бобдаги ҳадиси шарифларни ўрганиб чиқишимиз билан яна кўп нарсалар ойдинлашади.

4821- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط قَالَ: الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ

وَالسَّعِيدُ مَنْ وَعِظَ بَعِيرَهُ فَأَتَى حَذِيفَةَ فَأَخْبَرَهُ بِذَلِكَ وَقَالَ: وَكَيْفَ

يَشْقَى رَجُلٌ بَعِيرٍ عَمَلٍ, فَقَالَ لَهُ حَذِيفَةُ: أَتَعْجَبُ مِنْ ذَلِكَ فَإِنِّي

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا مَرَّ بِالنُّطْفَةِ ثِنْتَانِ وَأَرْبَعُونَ لَيْلَةً بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهَا مَلَكًا فَصَوَّرَهَا وَخَلَقَ سَمْعَهَا وَبَصَرَهَا وَجِلْدَهَا وَلَحْمَهَا وَعِظَامَهَا، ثُمَّ قَالَ يَا رَبِّ أَذْكَرُ أَمْ أُنْثَى فَيَقْضِي رُبُّكَ مَا شَاءَ وَيَكْتُبُ الْمَلِكُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَجَلُهُ فَيَقُولُ رُبُّكَ مَا شَاءَ وَيَكْتُبُ الْمَلِكُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ رِزْقُهُ فَيَقْضِي رُبُّكَ مَا شَاءَ وَيَكْتُبُ الْمَلِكُ، ثُمَّ يَرْجِعُ الْمَلِكُ بِالصَّحِيفَةِ فِي يَدِهِ فَلَا يَزِيدُ عَلَى مَا أُمِرَ وَلَا يَنْقُصُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4821. Абдуллох розияллоху анху:

«Бадбахт онасининг қорнида бадбахт бўлгандир. Бахтли ўзидан бошқадан ваъз олгандир», деди.

Буни эшитган бир киши Ҳузайфанинг олдига келиб, ўша гап ҳақида хабар берди ва:

«Инсон амалсиз қандоқ бадбахт бўлиши мумкин?» деди.

Шунда Ҳузайфа унга:

«Шундан ажабланияпсанми? Мен Расулуллох соллаллоху алайҳи васалламнинг «Нутфага қирқ икки кеча ўтса, Аллох унга бир фариштани юборади. Бас, унинг суратини тўғрилайди, қулоғини, кўзини, жилдини, гўштини ва суягини халқ қилади.

Сўнгра «Эй Роббим, ўғилми, қизми?» дейди.

Роббинг истаганини ҳукм қилади ва фаришта ёзади.

Кейин: «Эй Роббим, ажали-чи?» дейди.

Бас, Роббинг истаганини айтади ва фаришта ёзади.

Кейин: «Эй Роббим, ризқи-чи?» дейди.

Бас, Роббинг истаганини ҳукм қилади ва фаришта

ёзади.

Кейин фаришта қўлида саҳифа билан чиқади. Унга зиёда ҳам, нуқсон ҳам етказмайди», деганларини эшитганман», деди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Сиртдан қараганда, ушбу ҳадиси шарифда Аллоҳ таоло томонидан бандани бир ишга аввалдан мажбур қилиш борга ўхшайди. Инсон онасининг қорнидаги вақтидаёқ бўлар иш бўлиб, битиб қўйилганга ўхшайди. Лекин бу ердаги баъзи лафзларга алоҳида эътибор берадиган бўлсак, бошқача маъно келиб чиқиши турган гап.

«Бадбахт онасининг қорнида бадбахт бўлгандир. Бахтли ўзидан бошқадан ваъз олгандир».

Яъни, Аллоҳ таолонинг илми шунчалик чексизки, У Зот кишининг бадбахтлигини у онасининг қорнида турганидаёқ билган бўлади.

Киши бошқалардан ўрнат олиб, яхшига ёндашиб, ёмондан четлашиб бориб, бахтли бўлиши мумкин. Буни ҳам Аллоҳ таоло азалдан билади. Чунки У Зотнинг илми чексиздир. Шундоқ бўлмаса, У Зотнинг алиймлик сифатига футур етади ва бу нарса мутлақо мумкин эмас.

«Буни эшитган бир киши Ҳузайфанинг олдига келиб, ўша гап ҳақида хабар берди ва:

«Инсон амалсиз қандоқ бадбахт бўлиши мумкин?» деди».

Демак, қазо ва қадар масаласини аниқ тушуниш саҳобаи киромлар даврларида ҳам ҳамма учун осон бўлавермаган. Баъзи кишилар бу масалани тўғри тушуниш учун бошқаларнинг ёрдамига муҳтож бўлганлар. Шунинг учун ҳам Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан юқоридаги гапни эшитиб, уни амалсиз тўғридан-тўғри бадбахт бўлиб қолиш, деб англаган киши бу масалани чуқурроқ тушуниб олиш учун Ҳузайфа ибн Ямон

розияллоху анхуга мурожаат қилди. У киши қуйидаги жавобни бердилар:

«Шундан ажабланияпсанми? Мен Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг «Нутфага кирқ икки кеча ўтса, Аллоҳ унга бир фариштани юборади. Бас, унинг суратини тўғрилайди, қулоғини, кўзини, жилдини, гўштини ва суягини халқ қилади», деганларини эшитганман», дейди.

Демак, уруғлик она қорнида урчиганидан кирқ икки кун ўтганидан кейин ҳомилага инсоний шакл кира бошлар экан. Ўша пайтдаёқ унинг бошқа барча ҳолатларини Аллоҳ таоло Ўзининг азалий ва чексиз илми ила билиб туради. Бу эса, амалсиз бадбахт бўлиш, дегани эмас.

Ҳа, инсоннинг она қорнидаги жисмоний ҳолатлари муолажа қилинганидан кейин фаришта унинг ножисмоний ҳолатлари қандоқ бўлиши ҳақида Аллоҳ таолодан сўрай бошлайди.

«Сўнгра «Эй Роббим, ўғилми, қизми?» дейди.

Роббинг истаганини ҳукм қилади ва фаришта ёзади».

Роббил олабийн ҳомиланинг ўғил бўлишини ҳам, қиз бўлишини ҳам азалдан билади.

«Кейин: «Эй Роббим, ажали-чи?» дейди.

Бас, Роббинг истаганини айтади ва фаришта ёзади».

Роббил олабийн мазкур ҳомиланинг ажалини ҳам азалдан билади.

«Кейин: «Эй Роббим, ризқи-чи?» дейди.

Бас, Роббинг истаганини ҳукм қилади ва фаришта ёзади».

Роббил олабийн мазкур ҳомиланинг ризқини ҳам азалдан билади.

Кейин фаришта қўлида саҳифа билан чиқади. Унга зиёда ҳам, нуқсон ҳам етказмайди», деганларини

эшитганман», деди».

Ха, Аллоҳ таолонинг бенуксон илмида собит бўлган нарсани ўзгартириб бўлармиди?!

Эътибор берадиган бўлсак, бу ерда мажбур қилиш ҳақида гап кетаётгани йўқ. Ёзиш ҳақида гап кетмоқда.

Ёзиш нима дегани? Ёзиш — билимни қайд қилиш, дегани.

Бир асарда «Илмни ёзиш ила қайд қилинглар», дейилган. Ёзиш илмни янада аниқроқ исбот қилиб қўйишни англатади. Бирор нарсани ёзиб, илмни қайд қилиб қўйиш, бошқа бировни ўша ёзилган нарсага мажбур қилиш, дегани эмас. Хусусан, ўша ёзилган нарса сир тутилса, унинг ҳеч қандай таъсири бўлмайди, бўлиши мумкин ҳам эмас. Инсон онасининг қорнидалигидаёқ келажакдаги унга тегишли маълумотлар, Аллоҳнинг илми қайд қилинади. Хўш, ушбу илмни ёзиб қўйиш, яъни, қайд қилишни уни мажбурлаш, дейиш мумкинми? Йўқ, албатта! Хусусан, қайд қилинган нарсалар Аллоҳдан бошқа ҳеч ким билмайдиган нарсалар-ку! Энди мазкур ёзиб қўйилган нарсаларни алоҳида ўрганиб чиқайлик:

«Ўғилми, қизми» экани?

Албатта, ҳомила қирқ кунлик чоғида унинг ўғил ёки қиз эканлигини билишни даъво қиладиган оқил бўлмаса керак. Буни фақатгина Аллоҳ таолонинг Ўзигина билади ва ўша билимини амр ила фариштага ёздириб қўяди.

Ажали.

Бу ҳам фақат Аллоҳ таолодан бошқа ҳеч ким билмайдиган нарсалардан. Аллоҳ Ўзининг шомил илми ила барча жонзотларнинг, жумладан, ҳар бир инсоннинг ажалини аниқ билади. Аллоҳдан бошқа ҳеч ким, ҳатто муқарраб фаришталар ҳам бирор жонзотнинг ажалини билмайди. Дунёнинг ҳаммаси тўпланиб, бир дона кичкина кумурсқанинг ажалини билишга ҳаракат қилсалар ҳам, буни уддалай олмайдилар. Дунёдаги барча жонзотларни,

жумладан, инсонларни яратган Зот Аллоҳдир. Уларга жон ато этган Зот ҳам Аллоҳдир. Уларни ўлдирадиган Зот ҳам Аллоҳдир. Бинобарин, ҳар бир жонзотнинг, жумладан, ҳар бир инсоннинг ажалини фақат Аллоҳнинг Ўзи билиши ҳам ажабланарли нарса эмас. Ўша Ўзи билган нарсани фаришталаридан бирига айтиб, ёздириб қўйиши қийин иш эмас. Агар Аллоҳ ҳар бир жонзотнинг ажалини тўлиқ ва аниқ билмаса, Аллоҳлиги қолармиди?! Аллоҳнинг бу илмида ҳам мажбурлаш йўқ.

Ризқи.

Дунёдаги барча жонзотларнинг ризқини Фақат Аллоҳнинг Ўзи билади. Бу жонзотларнинг қайси бирига қачон, қанча ва қандоқ ризқ тегишини Аллоҳ таолонинг Ўзидан бошқа ҳеч ким билмайди. Бутун дунё тўпланиб, биргина жонзотнинг бир лаҳзалик ризқини билмоқчи бўлсалар, бунга эриша олмайдилар.

Халқ ичида «ютганинг ўзингники, чайнаганинг гумон», деган нақл бор. Бу гап ризқ Аллоҳдан бошқа ҳаммага гумон эканлигини таъкидлаш учун айтилган. Бу кишининг оғзида чайнаб турган таоми ўзига ризқ бўладими-йўқми, буни ҳеч ким билмайди, деган маънони билдиради. Аслида бу ҳам унчалик аниқ ифода эмас, чунки ютилган лўкманинг ризқ бўлиши ҳам гумон бўлади. Томоқдан ўтган нарсани ҳам тўлиқ ризқ бўлади, деб айта олмаймиз. Аллоҳ унинг ризқ бўлишини хоҳламаса, ўша таом заҳарга айланиб, инсонни бемор қилиши, шунда инсоннинг кўнгли айланиб, ўша таомни қайт қилиб ташлаши мумкин. Баъзан ёмон таом кишини ҳалок қилиши ҳам мумкин.

Барча жонзотларни йўқдан бор қилган Зот ҳам, жумладан, инсонни яратган Зот ҳам Аллоҳ таолодир. Унинг нутқалигидан олдинги ҳолатини ҳам, ўлгандан кейинги барча ҳолатларини ҳам аниқ биладигон Зот Аллоҳдир. Дунёдаги барча ризқларни яратган, уларни яхши ва тўлиқ биладиган, тадбирини қиладиган Зот ҳам

Аллоҳдир. Бинобарин, ҳар бир инсонга қанча ва қандок ризқ тегишини ҳам фақат Аллоҳнинг Ўзи билиши ғариб нарсаси эмас. Ўша Ўзи билган нарсани фаришталаридан бирига айтиб, ёздириб қўйиши ҳам қийин эмас. Агар Аллоҳ таоло ҳар бир жонзотнинг ризқини аниқ ва тўлиқ билмаси, Аллоҳлиги қолармиди?! Аллоҳнинг бу илмида мажбурлаш аломати йўқ. Илм бир нарсани кашф қилувчи нурдир, бировни мажбур қилувчи куч эмас!

4822- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ وَكَّلَ بِالرَّحِمِ مَلَكًا فَيَقُولُ: أَيُّ رَبِّ نُطْقَةٌ، أَيُّ رَبِّ عَلَقَةٌ، أَيُّ رَبِّ مُضَعَّةٌ، فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَمُضِيَ خَلْقًا قَالَ الْمَلَكُ: أَيُّ رَبِّ دَكْرٌ أَوْ أُنْثَى، شَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، فَمَا الرِّزْقُ، فَمَا الْأَجَلُ فَيُكْتَبُ كَذَلِكَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4822. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, Аллоҳ азза ва жалла раҳмга (бачадонга)

бир фариштани вакил қилгандир. Бас, у:

«Эй Роббим! Бу нутфадир!

«Эй Роббим! Бу лахта қондир!

«Эй Роббим! Бу чайналган гўштдир!» дейди.

Қачон Аллоҳ яратишни қазо қилганда фаришта «Эй Роббим! Эркакми, қиз? Бадбахтми, некбахт? Ризқи нима? Ажали нима?» дейди. Онасининг қорнида ана шундоқ ёзилади», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф ҳам ўзидан олдинги ҳадиси шарифнинг узвий давомидир. Бунда Аллоҳ таолонинг ҳар бир раҳмга бир фариштани вакил қилиб қўйгани ва ҳомила ҳали нутфалигидаёқ унинг хабарини бериб туриши ҳақида

тушунча бермоқда. Фаришталар нутфанинг ҳомилага айланиш жараёнини бирмабир хабар қилиб турар экан. Вақти келганда эса, фаришталарга ўша ҳомиланинг қазои қадарини, яъни, Аллоҳ таолонинг азалий илмидаги ҳолини ёзиб қўйишга ҳам изн берилар экан.

Аввалги ҳадисда ўғил ёки қиз эканлиги, ажали ва ризқи ёзилиши ҳақида сўз кетган ва бу нарсалар ҳақида батафсил тўхталиб ўтган эдик. Бу ҳадиси шарифда эса, уларга қўшимча равишда, бахтли ёки бахтсиз эканлиги ҳам ёзиб қўйилиши ҳақида хабар берилмоқда. Дарҳақиқат, бу масала ҳам фақатгина Аллоҳ таолонинг илмига боғлиқ нарсадир.

Ҳар бир инсон бахтли ёки бахтсиз эканлигини фақат Аллоҳ таолонинг Ўзи билади. Билганда ҳам, Ўзининг ҳамма нарсани қамраб олувчи илми ила азалдан билади. Нафақат инсонга онасининг қорнида жон пуфлаганда, балки азалдан билади. Ушбу ҳадисда айтилаётган маъно ўша азалий илмни қайд қилиш, холос. Бутун инсоният тўплансаю уларнинг ичидан бирортасининг бахтли ёки бахтсиз эканлигини билишга қанчалик уринсалар ҳам, била олмайдилар. Ҳатто пайғамбарларнинг саййиди Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи васаллам ҳам фақат Аллоҳнинг билдириши ила ўн кишинигина жаннатга кириши ҳақида башорат берганлар, холос. Қолганларнинг тақдирини нима бўлишини фақат Аллоҳнинг Ўзи билади. Агар Аллоҳ буни билмаса, Аллоҳлиги қолармиди?!

Аллоҳ таоло ўша илмни фаришталаридан бирига айтиб ёздириб қўйиши қийин эмас. Шу билан бирга, ўша илмни ёзиб, қайд қилиб қўйиш бандани бадбахт ёки некбахт бўлишига мажбур қилиш эмас. Чунки илм бир нарсани кашф қилувчи нурдир, бировни мажбур қилувчи куч эмас!

يَدِهِ عُوْدٌ يَنْكُثُ بِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ عُلِمَ
مَنْزِلُهَا مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلِمَا نَعْمَلُ أَفَلَا نَتَّكِلُ،
قَالَ: اْعْمَلُوا فَكُلُّ مُيَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ ثُمَّ قَرَأَ (فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى
وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى) الْآيَتَيْنِ . رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ .

4823. *Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтирган ҳолда қўлларидаги чўп ила чизар эдилар. Бас, у зот бошларини кўтардилар ва:

«Сиздан жаннатдаги ва дўзахдаги манзили билинмаган бирор жон йўқ», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, амал нимага қилинади? Ўшанга суянсак бўлмайдами?» дейишди.

«Амал қилинглар! Ҳаммага ўзи халқ қилинган нарсa муяссар қилингандир», дедилар ва «Аммо кимки (ато) берса ва тақво қилса. Ва гўзал (сўз)ни тасдиқ қилса. Бас, Биз уни осонга муяссар қиламиз» оятларини кироат қилдилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда қазо ва қадар масаласига мўминларнинг қандай муносабатда бўлишлари лозимлиги ҳақидаги улкан қоида баён қилинмоқда.

«Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтирган ҳолда қўлларидаги чўп ила чизар эдилар. Бас, У зот бошларини кўтардилар ва:

«Сиздан жаннатдаги ва дўзахдаги манзили билинмаган бирор жон йўқ», дедилар».

Ўша манзилларни яккаю ягона Зот Аллоҳ таолонинг Ўзигина билади. Агар Аллоҳ таоло буни билмаса, Аллоҳлиги қолмасди. У Зотга нуксон сифати нисбат берилган бўларди. Бошқа ҳеч ким мазкур нарсаларни

билмайди. Баъзи бир саҳобалар бу гапни ўзларича англадилар ва Пайғамбар алайҳиссаломга:

«Эй Аллоҳнинг Расули, амал нимага қилинади? Ўшанга суянсак бўлмайдими?» дейишди».

Яъни, ҳар бир жоннинг жаннати ёки дўзахи бўлиши Аллоҳ таоло томонидан билинган бўлса, ўша илмга суяниб, ибодат ва амали солиҳ қилмай юраверса бўлмайдими? Албатта, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бу саволга энг тўғри жавобни бердилар.

«Амал қилинглар! Ҳаммага ўзи халқ қилинган нарса муяссар қилингандир», дедилар ва «Аммо кимки (ато) берса ва тақво қилса. Ва гўзал (сўз)ни тасдиқ қилса. Бас, Биз уни осонга муяссар қиламиз» оятларини қироат қилдилар».

Ҳа, айнан шариатга биноан, амал қилиш кимнинг кимлигини ажратишга аломат бўлгандир. Ҳар кимни Аллоҳ таоло нима учун халқ қилган бўлса, ўша бандага мазкур нарсага олиб боровчи амаллар осон кўринади ва уларга амал қилишга ўтади. Бу ҳақиқатни Қуръони Карим ҳам таъкидлаган:

«Аммо кимки (ато) берса ва тақво қилса. Ва гўзал (сўз)ни тасдиқ қилса. Бас, Биз уни осонга муяссар қиламиз» (Лайл, 5 — 7).

Ким Аллоҳ таолонинг йўлида мол-дунё сарф қилса, Аллоҳ таолога тақво қилиб яшаса ва «гўзал сўз» — «Лаа илаҳа иллаллоҳу»ни тасдиқ қилса, Аллоҳ таоло унга жаннатга киришини осон қилади.

«Аммо кимки бахиллик ва истиғно қилса ва гўзал (сўз)ни ёлғонга чиқарса. Бас, Биз уни қийинга муяссар қиламиз».

Ким Аллоҳ таолонинг йўлида мол-мулк сарфламай бахиллик қилса, тақво қилишдан истиғно қилса ва «гўзал сўз» — «Лаа илаҳа иллаллоҳу»ни ёлғонга чиқарса, Аллоҳ таоло унинг дўзахга киришини осон қилади.

4824- قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَ لَنَا دِينًا كَأَنَّا خُلِقْنَا الْآنَ فِيمَا

الْعَمَلِ الْيَوْمَ أَفِيمَا جَعَلْتَ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ أَمْ فِيمَا
نَسْتَقْبِلُ قَالَ: لَا بَلْ فِيمَا جَعَلْتَ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ، قَالَ:
فَفِيمَا الْعَمَلُ؟ قَالَ: كُلُّ عَامِلٍ مُيسَّرٌ لِعَمَلِهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ
وَلَقُظَةُ: قَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ مَا نَعْمَلُ فِيهِ أَمْرٌ مُبْتَدَعٌ أَوْ
مُتَّبَعٌ أَوْ فِيمَا قَدْ فُرِعَ مِنْهُ فَقَالَ: فِيمَا قَدْ فُرِعَ مِنْهُ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ
وَكُلُّ مُيسَّرٌ أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَإِنَّهُ يَعْمَلُ لِلْسَّعَادَةِ وَأَمَّا
مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَإِنَّهُ يَعْمَلُ لِلشَّقَاءِ.

4824. «Эй Аллоҳнинг Расули, бизга динимизни худди ҳозир халқ қилинганимиздек баён қилиб беринг. Бугун нима учун амал қилинади? Қаламлар қуриган ва тақдирлар жорий бўлган нарсаларгами ёки келажақда кутиб оладиганимиз нарсаларгами?» дейилди.

«Қаламлар қуриган ва тақдирлар жорий бўлган нарсаларга», дедилар.

«Унда амални нимага қиламиз?» дейилди.

«Ҳар бир амал қилувчи ўз амалига муяссар қилингандир», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Умар:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Айтинг-чи, биз амал қилаётган нарса янги чиққан нарса учунми ёки бўлари бўлиб бўлган нарса учунми?» деди.

«Бўлари бўлиб бўлган нарса учун. Эй Ибн Хаттоб!

Ҳаммага муяссар қилинганидир. Ким аҳли саодатдан бўлса, саодат учун амал қилади. Ким аҳли шақоватдан бўлса, шақоват учун амал қилади», дедилар».

Шарҳ: Жаннат аҳлининг кимлиги ҳам, дўзах аҳлининг кимлиги ҳам билинган бўлса, унда овора бўлиб амал қилишнинг нима кераги бор? Ана шу маънодаги саволга Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳаммага муяссар қилинганидир. Ким саодат аҳлидан бўлса, саодат учун амал қилади. Ким шақоват аҳлидан бўлса, шақоват учун амал қилади», деб жавоб бердилар.

Бу жумлани уламоларимиз: «Ҳар бир инсон ўзи учун халқ қилинган амалга муяссар бўлади: саодатманд инсон саодат аҳлининг амалига, бадбахт инсон эса, шақоват аҳлининг амалига муяссар бўлади. Шунинг учун Аллоҳ амр қилган амалларни қилиш ҳар бир инсондан матлубдир», деб тушунтирганлар.

Ҳа, Аллоҳ таоло барча бандаларини амал қилишга амр этган. Шариатнинг ҳукмлари ҳам, Қуръони Карим ҳам, Суннат ҳам Аллоҳнинг бандаларига қилган амрларидан иборатдир. Бандадан ушбу амрларга амал қилиш талаб қилинган. Ушбу талабни бажарган бандага эса, саодат ваъда қилинган.

Шунингдек, бандаларга қазои қадарга иймон келтириш амр қилинган. Қазои қадарга иймон келтирган бандага саодат, иймон келтирмаган бандага бадбахтлик ваъда қилинган.

Аммо бандаларга қазои қадар тўғрисида тортишиш, чуқур кетиш буюрилмаган. Аллоҳнинг бу ҳақдаги илмини билиш ҳам, қазои қадарни баҳона қилиб, амални тарк этиш ҳам амр қилинмаган.

Ушбу ҳадиси шарифда мусулмон инсоннинг келгуси ишларда қазои қадарни қандоқ тушуниши лозимлиги баён этилган. Мусулмон инсон бўлажак ишларда «Барчага ўзи

учун халқ қилинган амал муяссардир» жумласини шиор қилиб олиб, ўзини амалга уриши керак. Ўзи учун яхши амалларни қилиш муяссар эканлигини исботлашга ҳаракат қилиши керак.

Бундай яхши ишларга муяссар бўлганда эса, хурсанд бўлиши даркор. Баъзи кўнгилсиз ишлар бўлиб қолганда уларни хато, ожизлик ҳисоблаб, дарҳол тавба қилиши, ёмон амаллар ўзи учун муяссар эмаслигини исбот қилишга уриниши керак.

Бўлажак ишлар қаршисида мусулмон инсон ўзини қазои қадарга нисбатан қандай тутиши лозимлиги тўғрисидаги Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг баёнлари, саҳобаи киромларнинг ҳамда салафи солиҳларимизнинг тушунчалари ва амаллари ана шундан иборат. Улар доимо ўзларини яхши ишга муяссар кишилар, дея ҳисоблаб яшаганлар. Мусулмон бўлишларини катта бахт аломати, деб билишган. Ҳаётлари давомида ўзларини доимо яхши ишга уриб яшаганлар. Тақво билан бетавфиқликка бирданига дуч келсалар, яхши амалга муяссар бўлиш ниятида ўзларини тақвога урганлар. Сахийлик билан бахилликка дуч келсалар, ўзларини сахийликка урганлар. Ишчанлик ва дангасаликка дуч келсалар, ўзларини ишчанликка урганлар. Бутун умрларини «Қандай қилиб кўпроқ савобли амал қилар эканман?» деган фикр ва ҳаракат билан ўтказганлар. Шунинг учун ҳам улар чарчок, машаққат, кийинчилик ва ўлимдан заррача қўрқмаганлар. Шунинг учун ҳам барча тўсиқларни осонлик билан енгганлар. Шунинг учун ҳам уларга доимо муваффақият ёр бўлган.

Қазои қадарга бўлган шу шаклдаги иймон заифлашганда эса, ҳамма ишлар орқага кетди. Амал қилиш ўрнига қазои қадарни тескари таъвил қилиб, «Амалнинг фойдаси бўлармикан ёки йўқми?» деб, қуруқ сафсата сотилганда ишлар расво бўлди. Бунинг натижасида беҳуда

жанжал кўпайди. Исломий фазилатлар ўрнини иккиланиш, кўрқоклик дангасалик ва бошқа разолатлар эгаллади.

Натижада салафи солиҳлар ўрнига Қуръони Каримда айтилганидек: «Уларнинг ортидан намозни зое қиладиган ва шахватларга бериладиган ўринбосарлар келдилар».

Мусулмонлар ўз шахсиятларини, муносиб ўринларини тикламоқчи бўлсалар, қазои қадарга бўлган иймонларини аввалги соф ҳолига келтиришлари ҳам ўта зарур ишлардан бири эканлигини унутмасликлари керак.

4825- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ط قَالَ: إِنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ مُرَيْنَةَ

أَتَيَا رَسُولَ اللَّهِ ρ فَقَالَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ مَا يَعْمَلُ النَّاسُ الْيَوْمَ

وَيَكْدَحُونَ فِيهِ أَشْيَاءُ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَمَضَى أَوْ فِيمَا يُسْتَقْبَلُونَ بِهِ

فَقَالَ: لَا بَلْ شَيْءٌ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ

وَجَلَّ (وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا) . رَوَاهُ مُسْلِمٌ

وَالْتِّرْمِذِيُّ.

4825. Имрон ибн Ҳусойн розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Музайнадан икки киши Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг хузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Айтинг-чи, бугун одамлар нима учун амал қилмоқдалар ва чарчамоқдалар? Уларга қазо қилинган ва ўтган нарсагами ёки келажақда кутиб оладиган нарсаларигами?» дейишди.

«Йўқ! Балки уларга қазо қилинган нарсага. Бунинг тасдиғи Аллоҳнинг Китобида бор: «Ва нафс билан ва унинг бекам-кўст қилиб яратилиши билан қасам. Бас, унга (нафсга) фужурини ва тақвосини билдирди»,

дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдаги савол ҳам ўтган ҳадиси шарифлардаги саволларнинг бошқача шаклда ифодаланган нусхасидир. Шунинг учун ҳам Пайғамбар алайҳиссалом жавобни ҳам ўзига яраша бермоқдалар ҳамда далил учун бошқа бир ояти каримани келтирмоқдалар:

«Ва нафс билан ва унинг бекам-кўст қилиб яратилиши билан қасам. Бас, унга (нафсга) фужурини ва тақвосини билдирди»

Аллоҳ таоло инсон нафсини мўътадил қилиб, яъни, тақвони ҳам, фужурни ҳам, яхшилиқни ҳам, ёмонлиқни ҳам қабул қилишга лаёқатли қилиб яратган.

Аллоҳ таоло инсонга ҳақ билан ботилни ажратишга ярайдиган ақл берган.

Аллоҳ таоло динни юбориб, нима қилиш керагу нимани қилмаслик кераклигини ҳам баён қилган.

Аллоҳ таоло инсонга ҳақни қилиб, ноҳақдан четда бўлишга, яхшилиқни қилиб, ёмонликдан четда бўлишга, ростни айтиб, ёлғондан четда бўлишга қудрат ҳам берган.

Инсон Аллоҳ таоло берган ақлни ишга солиб, Аллоҳ таоло юборган диндан ўрганиши ва Аллоҳ таоло берган қудратни ишга солган ҳолда ҳақни қилиб, ноҳақдан четда бўлиши, яхшилиқни қилиб, ёмонликдан четда бўлиши, ростни айтиб, ёлғондан четда бўлиши лозимдир.

Ҳа, ҳар бир банда ўзи нима учун халқ қилинган бўлса, унга ўша нарса муяссар қилинади. Ҳар бир банда қилганига қараб, жаннат ёки дўзахга киритилади. Буларнинг ҳаммасини Аллоҳ таоло азалдан билиб туради.

4826- عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ سُلَيْمٍ τ قَالَ: قَدِمْتُ مَكَّةَ

فَلَقِيْتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَاحٍ فَقُلْتُ: لَهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ أَهْلَ الْبَصْرَةِ

يَقُولُونَ فِي الْقَدَرِ، قَالَ: يَا بُنَيَّ أَتَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ فَاقْرَأِ
الزُّحْرُفَ فَقَرَأْتُ (حم وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِّي حَكِيمٌ) فَقَالَ: أَتَدْرِي مَا أُمُّ
الْكِتَابِ؟ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَإِنَّهُ كِتَابُ كِتَبَةِ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ
يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ، فِيهِ إِنَّ فِرْعَوْنَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَفِيهِ (تَبَّتْ
يَدَا أَبِي هَبٍ). قَالَ عَطَاءٌ: فَلَقِيتُ الْوَلِيدَ بْنَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ
صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلْتُهُ: مَا كَانَ وَصِيَّةَ أَبِيكَ عِنْدَ الْمَوْتِ؟
قَالَ: دَعَانِي أَبِي فَقَالَ لِي يَا بُنَيَّ اتَّقِ اللَّهَ وَاعْلَمْ أَنَّكَ لَنْ تَنْتَفِيَّ اللَّهُ حَتَّى
تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ فَإِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا
دَخَلْتَ النَّارَ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ
الْقَلَمَ فَقَالَ: اكْتُبْ، فَقَالَ: مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبِ الْقَدَرَ مَا كَانَ
وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْأَبَدِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

4826. Абдулвоҳид ибн Сулайм розияллоҳу анхудан
ривоят қилинади:

«Маккага келиб, Ато ибн Абу Рабоҳга учрашдим
ва:

«Эй Абу Мухаммад! Аҳли Басра қадар ҳақида
гапирмокдалар», дедим.

«Эй ўғилчам! Қуръонни кироат қиласанми?» деди.

«Ҳа», дедим.

«Зухруф»ни кироат қил», деди.

«Ҳа-а. Мийм. Оқиқ-ойдин китоб ила қасам.

Албатта, Биз уни арабча Қуръон қилдик. Шоядки, ақл юритсангиз. Албатта, у ҳузуримиздаги она китобдадир, у олийдир, ҳикматлидир», деб кироат қилдим.

«Она китоб нималигини биласанми?» деди.

«Аллоҳ ва Унинг Расули аълам», дедим.

«У бир китобдир. Аллоҳ уни осмонлару ерни халқ қилишдан олдин ёзгандир. Унда «Фиръавн аҳли дўзахлардандир» бор. Унда «Таббат ядаа Аби Лаҳаб» бордир», деди.

Кейин Ато:

«Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобалари Валид ибн Убода ибн Сомитни кўриб қолиб:

«Ўлим олдидан отангнинг васияти нима бўлган эди?» деб сўрадим.

«Отам мени чақириб туриб: «Эй ўғлим! Аллоҳга тақво қил! Ва билки, Аллоҳга ва қадарнинг барчасига: яхшисига ҳам, ёмонига ҳам иймон келтирмагунингча зинҳор Аллоҳга тақво қила олмассан. Бундан бошқада ўлсанг, дўзахга кирасан.

Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Албатта, Аллоҳ биринчи халқ қилган нарса қаламдир. Бас, У Зот:

«Ёз!» деди.

«Нимани ёзай?» деди.

«Қадарни. Бўлганини ва абадий бўлувчисини ёз!» деди», деганларини эшитганман».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Абдулвоҳид ибн Сулайм розияллоҳу анҳу сиз билан бизга қазои қадар масаласида, уни тушуниб етишда бошларидан ўтган бир тажрибани ҳикоя қилиб бермоқдалар:

«Маккага келиб, Ато ибн Абу Рабоҳга учрашдим ва:

«Эй Абу Мухаммад! Басра аҳли қадар ҳақида гапирмоқдалар», дедим».

Улкан тобеъинлардан бўлган Ато ибн Абу Рабоҳ розияллоҳу анҳу катта олим ҳам эдилар. У киши ўз вақтида аҳли Макканинг имоми бўлганлар. Ҳамма ўзига керак масалаларни шу кишидан сўрар эди. Ато ибн Абу Рабоҳ розияллоҳу анҳу бу сафарги саволга савол билан жавоб бера бошлаб:

«Эй ўғилчам! Қуръонни қироат қиласанми?» деди.

«Ҳа», дедим.

«Зухруф»ни қироат қил», деди.

«Ҳа-а. Мийм. Очиқ-ойдин китоб ила қасам. Албатта, Биз уни арабча Қуръон қилдик. Шоядки, ақл юритсангиз. Албатта, у ҳузуримиздаги она китобдадир, у олийдир, ҳикматлидир», деб қироат қилдим».

Келинг, ушбу ўқилган ояти карималарнинг маъносини билиб олайлик.

«Ҳа-а. Мийм. Очиқ-ойдин китоб ила қасам. Албатта, Биз уни арабча Қуръон қилдик. Шоядки, ақл юритсангиз».

Яъни, ақл юритасиз, деган мақсадда очиқ-ойдин китобни араб тилидаги Қуръон қилиб юбордик.

«Албатта, у ҳузуримиздаги она китобдадир, у олийдир, ҳикматлидир».

Ушбу оятда Қуръони Карим Аллоҳ таоло наздида қанчалик олий макомга эга эканлиги кўриниб турибди.

«Албатта, у ҳузуримиздаги она китобдадир».

Уламоларимиз, «она китоб»дан мурод, Лавҳул Махфуз, деганлар. Демак, Қуръони Карим Аллоҳ таолонинг ҳузuriдаги Лавҳул Махфузда сақланган. Бу эса, Аллоҳ таоло уни нақадар юксак қадрлаганини кўрсатади.

«У олийдир, ҳикматлидир».

Яъни, Қуръон олий мартабали ва серҳикмат китобдир.

Ато ибн Абу Рабоҳ розияллоҳу анҳу савол берувчига

яна кўшимча маълумот бериш мақсадида:

«Она китоб нималигини биласанми?» деди.

«Аллоҳ ва Унинг Расули аълам», дедим.

«У бир китобдир. Аллоҳ уни осмонлару ерни халқ қилишдан олдин ёзгандир. Унда «Фиръавн аҳли дўзахлардандир» бор. Унда «Таббат ядаа Аби Лаҳаб» бордир», деди».

Ато ибн Абу Рабоҳ розияллоҳу анҳу мазкур она китобда Фиръавннинг дўзах аҳлидан эканлиги ва «Таббат ядаа Аби Лаҳаб» калимаси борлигини бўлиб ўтган ходисалардан кейингина билмоқдалар. Бу нарсалар Аллоҳ таолонинг қазосида — илми азалийсида бор эди. Кейин қадари ила воқеъликда содир бўлди. Бошқасини Аллоҳ таолодан ўзга ҳеч ким билмайди.

Қадар ҳақидаги маълумотларни улкан тобеъин Ато ибн Абу Рабоҳ розияллоҳу анҳу кимлардан ўрганганларини кейинги жумлаларда баён қилиб берадилар.

«Кейин Ато:

«Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобалари Валид ибн Убода ибн Сомитни кўриб қолиб:

«Ўлим олдидан отангнинг васияти нима бўлган эди?» деб сўрадим.

«Отам мени чақириб туриб: «Эй ўғлим! Аллоҳга тақво қил! Ва билки, Аллоҳга ва қадарнинг барчасига: яхшисига ҳам, ёмонига ҳам иймон келтирмагунингча зинҳор Аллоҳга тақво қила олмассан. Бундан бошқада ўлсанг, дўзахга кирасан.

Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Албатта, Аллоҳ биринчи халқ қилган нарса қаламдир. Бас, У Зот:

«Ёз!» деди.

«Нимани ёзай?» деди.

«Қадарни. Бўлганини ва абадий бўлувчисини ёз!»

деди», деганларини эшитганман».

Демак, қадарга иймон келтирмаган одам тақводор бўла олмайди. Бошқачароқ қилиб айтадиган бўлсак, қадарга иймон келтирмаган одам мўмин-мусулмон бўла олмайди ва бу эътиқоддан бошқада ўлса, дўзахга киради.

Қазои қадар эса, Аллоҳ таоло Ўзи биринчи яратган нарса — қаламга амр қилиб, Ўзининг илми азалийсидаги нарсаларни қайд қилдирган нарсалардир. Ҳа, бу илмни қайд қилиш, холос. Аллоҳ таоло илмининг чексизлигини баён қилиш, холос. Бунда жабр ҳам йўқ, зулм ҳам йўқ.

Демак, Аллоҳ таоло ҳалойиқни, борлиқни яратишдан олдин Ўзи ҳаммадан олдин яратган Қаламга айтиб, қиёмат қоимгача бу дунёда бўладиган ишларни ёздириб қўйган. Ана ўша нарсага ҳар бир мусулмон иймон келтириши керак. Ана шунда ўтган нарсага ноўрин муносабатда бўлиб, ўзини ҳам, ўзгаларни ҳам қийнамайди, қазои қадар ақийдасига шак келтирмайди.

Худди шу ақийдада яшаб, худди шу ақийдада ўлиш ҳар бир мусулмон учун ниҳоятда зарурдир. Чунки бу ақийдадан четга чиққан одам залолатга кетган бўлади.

Улуғ саҳобий Убода ибн Сомит розияллоҳу анҳу бошқа бир ривоятда мўминлик ва оталик бурчларини адо этиб, ўғилларига қазои қадарга иймон келтиришдан дарс берганлар. У киши ўғилларига мурожаат қилиб:

«Эй ўғлим! Сен то ўзингга етган нарса сени четлаб ўтиши мумкин эмаслигини ва ўзингни четлаб ўтган нарса сенга етиши мумкин эмаслигини билмагунингча, ҳеч қачон иймон ҳақиқати таъмини топа олмассан», деганлар.

Қаранг, иймон ҳақиқатининг таъми қазои қадарга ишонишда экан! Ўзига етган нарсани: «Бу мени четлаб ўтиши мумкин эмас эди, шу нарса албатта бўлиши керак эди», деб билишда экан! Ўзига етмай, ундан четлаб ўтиб кетган нарсани: «Бу шундоқ бўлиши керак эди, барибир

менга етмас эди», деб билишда экан!

Агар бунга жиддийроқ эътибор берадиган бўлсак, гап бўлиб ўтган ишлар ҳақида кетмоқда: Ўзингга етган нарса сени четлаб ўтиши мумкин эмаслигини, яъни, сенга етган яхшилик сени четлаб ўтиши мумкин эмаслигини билмагунигча, иймон ҳақиқати таъмини топа олмассан! Бу яхшилик ўзимнинг усталигимдан, бошқалардан устунлигимдан ёки фалончининг ёрдамидан етди, деб ўзингдан кетма. Шу нарсага Аллоҳнинг хоҳиши бўлган экан, менга етди, деб Аллоҳга шукр айт!

Шунингдек, Сенга етган ёмонлик сени четлаб ўтиши мумкин эмаслигини билмагунигча, иймон ҳақиқати таъмини топа олмассан! Бу ёмонлик фалон нарса бўлгани учун ёки фалончининг қўли билан етди, агар ундоқ бўлмаганда, бундоқ бўлар эди, дейдиган бўлсанг, иймон ҳақиқати таъмини топишингга йўл бўлсин! Қачон «Шу нарса менга етиши керак эди, четлаб ўтиши мумкин эмас эди, мен қазои қадарга иймон келтирадиган одамман», десанггина иймон ҳақиқати таъмини топишдан умид қилсанг бўлади.

Ўтган ишга афсус-надомат чекиш, ўзини ҳам, ўзгаларни ҳам овора қилиб, ақл-заковатни, куч-имкониятни самарасиз уриниш ва вақтни беҳуда ўтказишга сарфлаш мусулмон одамга тўғри келмайди. Шунинг учун бўлиб ўтган ишни қазои қадардан кўриб, келажакни ўйлаш, келажак учун ҳаракат қилиш керак.

«Ўзингни четлаб ўтган нарса сенга етиши мумкин эмаслигини билмагунигча, ҳеч қачон иймон ҳақиқати таъмини топа олмассан».

Сени бир яхшилик четлаб ўтса, аттанг қилиб: «Ундоқ қилмай, бундоқ қилганимда, бу яхшилик мени четлаб ўтмасмиди» деб юрма! Ёки «Бу иш фалончининг айби билан бўлди, агар ўшанинг айби бўлмаганда, бу яхшилик мени четлаб ўтмас эди», деб юрма! Ундоқ қилсанг, ҳеч

қачон иймон ҳақиқати таъмини топа олмассан. «Бу яхшилик мени четлаб ўтиши керак экан, шундай бўлди, менга етиши мумкин эмаслиги учун етмади», десанггина иймон ҳақиқати таъмини топа олурсан! Чунки, шундагина қазои қадарга чин иймон келтирган бўлурсан!

Агар сени бир ёмонлик четлаб ўтган бўлса, «Усталик қилиб, бу ёмонликни четлаб қолдим», деб қувонма! Фалончининг ёрдами бўлмаганида, ишим чатоқ эди, деб юрма. Бунда қазои қадарга шак келтирган бўласан! «Шу ёмонлик мени четлаб ўтиши керак эди, менга етиши керак эмас эди, шундай бўлди», дегин. Ана шунда иймон ҳақиқати таъмини топа оласан.

Бу маъноларнинг тасдиғини Қуръони Каримдан топамиз:

«Бирор мусибатни пайдо қилмасимиздан олдин у Китобда битилган бўлур, акс ҳолда ер юзида ва ўз шахсларингизда сизга бирор мусибат етмас. Албатта, бу иш Аллоҳ учун осондир» (Ҳадид, 22).

Ушбу оятда Аллоҳ таоло бизга етадиган ҳар бир мусибат, касаллик очлик камбағаллик ўлим ва бошқалар улар юзага чиқишидан аввал ҳам Лавҳул Махфузда, Аллоҳнинг илмида собит бўлишини таъкидламоқда. Шунинг учун мазкур мусибатларга ортиқча хафа бўлиб, ўзни қийнашнинг ҳожати йўқ. Ҳар бир мусибатни сабр-бардош билан қарши олиш фақат мусулмонларга хос эканлигини ҳамма билиши керак.

Худди мусибат каби ҳар бир хурсандчилик яхшилик ҳам авваддан Лавҳул Махфузда ёзилган бўлади. Шунинг учун бирон-бир неъмат, яъни, яхшилик етса, ортиқча хурсанд бўлиб, ўзини йўқотиб қўйиш ҳам мусулмонларга хос иш эмас. Ушбу ҳолатларни кейинги оят баён қилади:

«Токи, кетган нарсага қайғуриб, келган нарсадан хурсанд бўлмаслигингиз учун Аллоҳ барча димоғдор ва мактанчокдарни суймас» (Ҳадид, 23).

Биз ўрганаётган ушбу ҳадиснинг ҳикмати қазои қадар ақийдасидан кўзланган ҳикматнинг асосини ташкил қилади десак, муболаға бўлмайди. Бу эса, инсоният учун жуда зарур нарсадир. Ўйлаб кўрадиган бўлсак, қазои қадар ақийдаси асосан бўлиб ўтган нарсага нисбатан ишлатилади. Бировга мусибат етади, бировнинг бошига оғир иш тушади, молида, жонида нуксонга учрайди, яна биров кўзлаган яхшилигига эриша олмайди. Ана шунда афсус-надомат бошланади. Умидсизлик юзага чиқади. «Нима учун шундай бўлди?» деган савол пайдо бўлади. Бу мусибатларнинг сабабини ахтара бошлайди. Ўз фикрича, мусибатига сабабчи бўлганларга душманлик қилишни бошлайди. Ўзи руҳиймаънавий зарар кўргани етмагандек, бошқаларга зарар етказиш, ижтимоий алоқаларни бузиш бошланади. Кўйингки, ўтиб кетган иш учун, қайта тиклаб бўлмайдиган нарса учун беҳудадан-беҳуда зарар кўриш бошланади. Қазои қадарга ишонган одам эса, ушбу ҳадиси шарифга амал қилади-да: «Менга етган ушбу нарса мени четлаб ўтиб кетиши мумкин эмас эди, муқаррар иш бўлди. Қазои қадардаги бор нарсага беҳуда афсус-надомат чекиб ўтиришнинг хожати йўқ, энди ўзимга муяссар бўлган ишни қилишдан қолмай», дейди. Беҳудага асабини бузишдан, руҳиймаънавий эзилишдан, ақл-заковат, куч-қудрат сарфлашдан, ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам зарар етказишдан тийилади. Куч ва имкониятларини келажаги учун сарфлашга ўтади.

Бу ҳолат фақат мусулмонларда бўлиши мумкин, холос. Франциялик олимлардан бири ўзининг мусулмон бўлишига сабаб бўлган ҳодиса ҳақидаги хотираларида жумладан, қуйидаги фикрларни айтади:

«Илмий гуруҳ билан узоқ Жазоир қишлоқларидан бирида эдик. Бир куни қаттиқ шамол турди. Бош кўтариб, кўз очишнинг имкони бўлмай қолди. Ерлик аҳоли бутун имкониятларини ишга солиб, ўзларини, мол-мулкларини

кутқаришга ҳаракат қилар эди. Шамол эса, борган сари кучаяр, йўлда нима тўғри келса, учириб кетар эди. Бу ҳол бир неча кун давом этди. Зарар кўрмаган турар жой қолмади. Тирик ҳайвон қолганининг аломати ҳам йўқ эди. Дов-дарахт, экинтикин тўғрисида гапирмаса ҳам бўлаверади. Умуман, ҳаётдан асар қолмади. Биз ўзимизча «Энди ерлик аҳоли бошқа жойга кўчиб кетса керак», деб ўйлар эдик.

Шамол тўхтади. Аммо, биз кутган нарсаларнинг бирортаси бўлмади. Ҳеч ким «дод-вой» солмади. Ҳеч ким бўлиб ўтган фалокатдан шикоят қилмади. Ҳамма ўз жойидан чиқиб, ҳеч нарса бўлмагандек, қолган-кутган нарсаларни тартибга солишни бошлади. Биров кўрилган зарарга афсус-надомат чекмас, фақат қолган нарсалардан фойдаланиб, ҳаётни аввалгидай давом эттириш пайдан бўлар эди. Бу оддий, саҳровий одамларнинг ўзларини тутишлари менга қаттиқ таъсир қилди.

Сўраб-суриштириб, уларнинг қазои қадарга ишонишларини, ўша ақийдага биноан иш тутаётганларини англадим».

Ҳозирги кунда дунёнинг кўплаб жойларида қазои қадар ақийдасининг йўқлиги туфайли муаммолар тўлиб-тошиб ётибди. Турли-туман асабий касалликлар, тушкунлик ва умидсизликлар, ўз жонига қасд қилишлар ҳамда бошқа муаммолар шулар жумласидандир. Бунинг бирдан-бир сабаби, бўлиб ўтган нарсани қазои қадар ақийдасига биноан тушунмасликдир. Биз, мўмин-мусулмонлар бу ақийдани ўз ўрнида ишлатмоқни билишимиз зарур.

4827- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ فَيْرُوزٍ الدَّيْلَمِيُّ: أَتَيْتُ أَبِي بْنَ كَعْبٍ

فَقُلْتُ لَهُ: وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنَ الْقَدَرِ فَحَدَّثَنِي بِشَيْءٍ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ

يُذْهِبُهُ مِنْ قَلْبِي، فَقَالَ: لَوْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ
أَرْضِهِ لَكَانَ غَيْرَ ظَالِمٍ لَهُمْ وَلَوْ رَحِمَهُمْ لَكَانَتْ رَحْمَتُهُ إِيَّاهُمْ خَيْرًا لَهُمْ
مِنْ أَعْمَالِهِمْ وَلَوْ أَنْفَقْتَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا قَبِلَهُ اللَّهُ
مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ وَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ وَأَنَّ
مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبِكَ وَلَوْ مِتُّ عَلَى غَيْرِ هَذَا لَدَخَلْتَ النَّارَ،
قَالَ: ثُمَّ أَتَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ أَتَيْتُ حُذَيْفَةَ
ابْنَ الْيَمَانِ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، قَالَ ثُمَّ أَتَيْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ فَحَدَّثَنِي عَنِ
النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَ ذَلِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4827. Абдулло ибн Файруз аддайлабий розияллоху
анхудан ривоят қилинади:

«Убай ибн Каъбнинг хузурига бордим ва унга:

«Қадар ҳақида нафсимда бир нарса воқеъ бўлди.
Менга бирор нарса айтиб бер. Шояд, Аллоҳ таоло
ўшани қалбимдан кетказса», дедим.

«Агар Аллоҳ таоло осмонларининг аҳлини ва
ерининг аҳлини азобласа, албатта, У Зот уларга золим
бўлмас эди. Агар уларга раҳм қилса, албатта, У
Зотнинг раҳмати улар учун ўзларининг амалларидан
яхши бўлар эди. Токи, қадарга иймон
келтирмагунингча ва сенга етган мусибат сени четлаб
ўтиши мумкин эмаслигини ҳамда сени четлаб ўтгани
сенга етиши мумкин эмаслигини билмагунингча, агар
Аллоҳ таолонинг йўлида Уҳуд мислича тиллони
нафақа қилсанг ҳам, Аллоҳ уни сендан қабул қилмас.
Агар бундан бошқа (эътиқод)да ўлсанг, албатта, дўзахга
кирасан», деди».

Кейин Абдуллоҳ ибн Масъудга бордим. У ҳам худди шуни айтди. Кейин Ҳузайфа ибн Ямонга бордим. У ҳам худди шуни айтди. Кейин Зайд ибн Собитга бордим. У ҳам менга Набий алайҳиссаломдан худди шу ҳадисни айтди».

Абу Довуд ривоят қилган

Шарҳ: Абдуллоҳ ибн Файруз аддайламий розияллоҳу анхунинг қалбларига қазои қадар масаласида шубҳа тушиб, уни кетказишнинг осон йўли — бу масалани биладиган олим зот билан суҳбатлашиш, деган фикр ила катта ва олим саҳобалардан бўлмиш Убай ибн Каъб розияллоҳу анхунинг ҳузурларига бориб, ўз дардларини тўкиб солибдилар. Шунда Убай ибн Каъб розияллоҳу анху ҳаммага ҳам яхши дарс бўладиган ажойиб гапларни айтдилар:

«Агар Аллоҳ таоло осмонларининг аҳлини ва ерининг аҳлини азобласа, албатта, У Зот уларга золим бўлмас эди».

Аллоҳ таоло нафақат одамлар, балки осмонлар аҳлининг барчасини ва ер аҳлининг барчасини йўқдан бор қилган ва уларга ҳаёт ҳамда турли керакли неъматларни ато қилган Зот. Бу ишларда У Зотга бирортаси ёрдам ҳам бермаган. Бас, шундоқ экан, Аллоҳ таоло уларни нима қилса ҳам, жумладан, ҳеч қандай сабабсиз энг ашаддий азоблар ила азобласа ҳам, ҳақлидир. Чунки нима қилса, Ўз мулкида қилган бўлади. Аллоҳ таоло заррача сабабсиз барча мавжудотни барча азоблар ила азоблаган чоғида ҳам, заррача зулм қилмаган бўлади.

Бас, шундоқ экан, баъзи бир қазои қадар масаласини тўғри тушунмаган бандаларнинг нотўғри эътирози ила Аллоҳ таолога зулм нисбатини бериш мумкинми?

«Агар уларга раҳм қилса, албатта, У Зотнинг раҳмати улар учун ўзларининг амалларидан яхши бўлар эди».

Агар бандаларнинг амалларига яраша ҳисоб-китоб қилинадиган бўлса, уларнинг амаллари ҳеч нарсага арзимаёқ қолиши турган гап. Шунинг учун Аллоҳ таоло бандаларга раҳм қилса, Ўз фазли ила раҳмат қилади. Баъзи бир қазои қадар масаласини тўғри тушулмаган бандаларнинг амаллари яхшилаб ҳисоб-китоб қилинадиган бўлса, улар оғир аҳволда қолишлари турган гап. Гап адолат ёки адолатсизлик ҳақида кетаётгани йўқ. Гап Аллоҳ таолонинг мисли йўқ камолот сифатлари ҳақида, жумладан, дунёдаги бўлажак ҳар бир нарсани азаддан ипидан-игнасиғача билиб туриши ҳақида кетмоқда.

«Токи, қадарга иймон келтирмагунингча ва сенга етган мусибат сени четлаб ўтиши мумкин эмаслигини ҳамда сени четлаб ўтгани сенга етиши мумкин эмаслигини билмагунингча, агар Аллоҳ таолонинг йўлида Уҳуд мислича тиллони нафақа қилсанг ҳам Аллоҳ уни сендан қабул қилмас».

Биров Аллоҳ таолонинг йўлида Уҳуд тоғича келадиган тиллони нафақа қилди. Аммо унинг қадарга иймони йўқ. Бас, ундан мазкур нафақа қабул бўлмайди.

Биров Аллоҳ таолонинг йўлида Уҳуд тоғича келадиган тиллони нафақа қилди. Аммо у ўзига етган мусибатни «Четлаб қолишим мумкин эди. Шуни вақтида ва керагича қилмадим», дея афсус-надомат қилади. Бас, ундан мазкур нафақа қабул бўлмайди.

Биров Аллоҳ таолонинг йўлида Уҳуд тоғича келадиган тиллони нафақа қилди. Аммо у ўзига етмаган мусибатни «Усталик билан четлаб қолдим. Агар усталик қилмаганимда, чатоқ бўлар эди», дея фахрланди. Бас, ундан ҳам мазкур нафақа қабул бўлмайди.

Чунки бу нарсаларга иймони йўқ одам мўмин бўла олмайди. Аллоҳ таоло эса, мўмин бўлмаган банданинг нафақасини қабул қилмайди. Шунинг учун ҳам:

«Агар бундан бошқа (эътиқод)да ўлсанг, албатта,

дўзахга кирасан», деди».

4828- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ خَلْقَهُ فِي ظُلْمَةٍ فَأَلْقَى عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ فَمَنْ أَصَابَهُ مِنْ ذَلِكَ النُّورِ اهْتَدَى وَمَنْ أَخْطَأَهُ ضَلَّ فَلِذَلِكَ أَقُولُ جَفَّ الْقَلَمُ عَلَى عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4828. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг «Албатта, Аллоҳ азза ва жалла Ўз махлуқотларини зулматда халқ қилди. Бас, уларга Уз нуридан илқо қилди. Кимга ўша нурдан етса, ҳидоятга қиради. Кимга етмаса, залолатга кетади. Шунинг учун «Аллоҳ таолонинг илмидаги нарсада қалам қуриган» дейман-да», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда кишиларнинг ҳидояти ҳақидаги масала кўтарилмоқда. Албатта, бу масала қадимдан кўпчиликнинг бошини қотириб келган. Киши ҳидоятни ўз ихтиёри ила топадики ёки бу ишга унинг дахли йўқми? Баъзилар, инсон ҳеч қандай ихтиёрга эга эмас, у пешонасига нима ёзилса, шунга юради, дейдилар. Бошқалар эса, инсоннинг ўз ихтиёри бор, у нимани хоҳласа, шуни қила олади, дейдилар.

Исломда бу масала ҳам ўзига хос услубда муолажа қилинган. Исломий таълимотларга кўра, инсон турли қувват, малака ва истеъдодлар билан яратилади. Инсон ана шу қувват, малака ва истеъдодларни яхши томонга ҳам, ёмон томонга ҳам йўллаши мумкин. Инсон фақат яхши ёки ёмон бўлмайди, балки Аллоҳ таоло ҳар бир инсонни соф

табиат ила яратади. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинган ҳадиси шарифда:

«Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ҳар бир туғилган бола фақат фитрат (соф табиат) ила туғилади. Бас, ота-онаси уни яҳудий ва насроний ёки мажусий қилади. Бу худди ҳайвоннинг бут-бутун ҳайвон туғишига ўхшайди. Сиз унда кулоқ-бурни кесилганини ҳис қилганмисиз?» дедилар.

Сўнгра Абу Хурайра: «Агар хоҳласангиз, «Аллоҳнинг одамларни яратган фитратидир. Аллоҳнинг яратишини ўзгартириш йўқ. Ана ўша энг тўғри диндир», деган оятни ўқинг», дер эди».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Ушбу ҳадисда Аллоҳ таоло инсонларни соф табиат билан яратса ҳам, кейинчалик инсонларнинг, хусусан, ота-онанинг тарбияси сабабли бу софликка футур етиши, унинг бузилиши ҳақида сўз кетмоқда. «Фитрат» дегани, соф табиат, динни тўғри қабул қилишга бўлган истеъдод, деганидир.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам дунёда туғиладиган ҳар бир бола соф табиат билан, Аллоҳ таолонинг динини қабул қилиш истеъдоди билан туғилиши ҳақида хабар бермоқдалар.

Демак, Аллоҳ таоло ҳеч кимни аввалдан, сен яҳудий бўласан, сен насроний бўласан, сен мажусий бўласан, деб мажбур қилмайди. Одамларнинг турли динга мансуб бўлишига сабаб бор:

«Бас, ота-онаси уни яҳудий, насроний ва мажусий қилади».

Яъни, ота-оналар ўз болаларини ўз динларида тарбиялашлари оқибатида болаларнинг соф табиати бузилиб, яҳудий, насроний ва мажусий бўлиб қоладилар.

Шу жойда Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам ушбу маънони тўлиқроқ тушунтириш мақсадида

саҳобаи киромларга ҳиссий бир мисол келтирмоқдалар.

«Бу худди ҳайвоннинг бут-бутун ҳайвон туғишига ўхшайди. Сиз унда қулоқ-бурни кесилганини ҳис қилганмисиз?» дедилар.

Яъни, ҳар бир ҳайвон боласи онасидан бут-бутун туғилади. Бирортасининг қулоғи ёки бурни кесилмаган бўлади. Аммо эгалари белги қўйиш мақсадида ва яна бошқа ниятда қулоқларини, бурунларини кесадилар ва ҳоказо. Шунга ўхшаб, инсон ҳам онадан соф табиат билан туғилади, у яхудий, насроний ёки мажусий бўлиб туғилмайди. Ота-онасининг тарбияси туфайли яхудий, насроний ёки мажусий бўлади. Ҳазрати Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳунинг ушбу ҳадисни ривоят қилгандан сўнг:

«Агар хоҳласангиз, «Аллоҳнинг одамларни яратган фитратидир. Аллоҳнинг яратишини ўзгартириш йўқ. Ана ўша энг тўғри диндир» деган оятни ўқинг», деб қўядиган одатлари бор эди. Яъни, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадисларида келган маънони Қуръони Карим ҳам тасдиқлашини билдириб қўймоқчи бўлар эдилар.

Аллоҳ таоло инсонга ҳақни ботилдан, яхшини ёмондан ва ростни ёлғондан ажратиш учун ақл берди. Шунингдек, Аллоҳ таоло инсонга ҳақни ўрнатиш ва ботилни йўқ қилиш, яхшилиқни қилиш ва ёмонлиқни тарк қилиш ҳамда ростни гапириб, ёлғондан четланиш қобилиятини ҳам берган.

Аллоҳ таоло инсонга дин, пайғамбар ва китоб юбориб, бу дунёда тўғри яшаш йўлларини кўрсатиб берди.

Аллоҳ таоло инсонга тўғри йўлда юриш, ҳақни тутиш, рост гапириш, ҳалол-пок бўлишни амр қилди.

Аллоҳ таоло инсонни залолатдан, ёмонликдан, зулмдан, ёлғондан ва бошқа зарарли нарсалардан қайтарди.

Бинобарин, инсоннинг яхши йўлни танлаши ва ёмон йўддан четлаши матлубдир. Агар баъзи кишилар ўйлаганидек, ҳидоят йўлини танлашда ва унга ҳаракат қилишда инсоннинг ҳеч қандай ўрни бўлмаганида, яхши билан ёмон одамнинг орасида фарқ бўлмасди. Динлар, пайғамбарлар ва илоҳий китобларнинг мутлақо аҳамияти қолмас эди.

Мушриклар ўзларининг ширки Аллоҳ таолонинг хоҳиши билан бўлганлигини ва уларнинг айблари йўқлигини даъво қилишганда, Аллоҳ таоло Анъом сурасида уларга кучли раддия қилган:

«Ҳали ширк келтирганлар: «Агар Аллоҳ хоҳлаганда, биз ҳам, ота-боболаримиз ҳам ширк келтирмас эдик ва бирор нарсани ҳаром қилмас эдик», дерлар. Улардан олдингилари ҳам азобимизни татигунларига қадар шунга ўхшаш ёлғонга чиқариб турганлар. «Сизнинг ҳузурингизда бизга чиқариб кўрсатадиган бирон илм-ҳужжат борми? Сизлар фақат гумонга эргашимоқдасиз ва сизлар фақат ёлғон гапирмоқдасизлар», деб айт» (148-оят).

Бу ояти каримада Аллоҳ таоло ҳақиқий илмий тортишув, баҳс давомида енгилиб қолган мушрик ва кофирлар энг сўнггида айтадиган гапларни келтирмоқда:

«Ҳали ширк келтирганлар: «Агар Аллоҳ хоҳлаганда, биз ҳам, ота-боболаримиз ҳам ширк келтирмас эдик ва бирор нарсани ҳаром қилмас эдик», дерлар.

Хўш, уларнинг бу гаплари янги гапми? Йўқ, эски, сийқаси чиққан гап. Мантиқсиз гап.

«Улардан олдингилари ҳам азобимизни татигунларига қадар шунга ўхшаш ёлғонга чиқариб турганлар».

Шунингдек, улардан кейингилар ҳам шундай қиладилар. Улар ҳеч бир ишни Аллоҳнинг хоҳишидан

ташқарида қилмаган эмишлар. Яъни, агар Аллоҳ хоҳлаганида, ширк келтирмас, кофир бўлмас, гуноҳ қилмас эканлар. Шу билан ўзларини оқламоқчи бўладилар.

Хўш, уларнинг бу гапига нима дейиш керак? Уларга ушбу гапларига яраша қуйидаги, Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга ўргатган саволни бериш керак:

«Сизнинг ҳузурингизда бизга чиқариб кўрсатадиган бирон илм-ҳужжат борми?»

Яъни, Аллоҳ сизларнинг ширк келтиришингизни, баъзи нарсаларни ҳаром, деб эълон қилишингизни хоҳлаганини исбот қиладиган ҳужжатингиз борми? Аллоҳ Ўз бандаларидан нимани хоҳласа, очиқ-ойдин айтиб қўйган. Бандаларнинг иймон келтиришларини хоҳлагани учун «Иймон келтиринглар», деган. Кофир-мушрик бўлишларини хоҳламагани учун, куфр келтирманглар, мушрик бўлманглар, деб қатъий ҳукм этган. Шунингдек, бандалари нимани қилишини хоҳласа, амр, нималарни қилмаслигини хоҳласа, наҳйи қилиб, қайтариб қўйган. Аллоҳнинг барча хоҳиш-истаги очиқ-ойдин, илмий собит нарсалардир. Аллоҳнинг хоҳиш-истаги ичида «Ширк келтиринг, баъзи нарсаларни ҳаром қилинг», деган буйруқ йўқ. Ёки, менинг ғойиб, ҳеч ким билмайдиган хоҳишларимни излаб топиб, ўшанга амал қилинг, дегани ҳам йўқ. Аммо:

«Сизлар фақат гумонга эргашмоқдасиз ва сизлар фақат ёлғон гапирмоқдасизлар», деб айт».

«Сен: «Етук ҳужжат Аллоҳнинг Узидадир. Агар хоҳласа, ҳаммангизни ҳидоятга солар эди», деб айт».

Мушрикларнинг «Агар Аллоҳ хоҳласа, ширк келтирмас эдик» деган гапларини тасдиқловчи ҳеч қандай далил-ҳужжатлари йўқ эканлиги аён бўлди. Аммо уларга қарши ва Аллоҳ таолонинг ҳақ эканлиги ҳақидаги

«Етук ҳужжат Аллоҳнинг Ўзидадир».

Бу очик-ойдин ҳужжат ва далиллардир.

«Агар хоҳласа, ҳаммангизни ҳидоятга солар эди».

Аллоҳ, шубҳасиз, бунга қодир. Мисол учун, фаришталарни шундай қилиб яратди. Улар доимо итоаткор, исёнсиз табиат соҳиблари қилиб яратилдилар. Лекин одамларни хоҳласа ҳам, хоҳламаса ҳам, ҳидоятга юрадиган қилиб яратишдан нима фойда бор? Аллоҳ таоло одамларга ҳидоят ва залолат йўлини кўрсатиб қўйди, ақл-идрок ато этди ва хоҳлаган йўлини танлаш ихтиёрини берди. Ана шу ихтиёрга қараб, жазо ёки мукофот олади. Мушрик ва кофирлар ана шу ёмон — залолат йўлини танлаганлардир. Улар ўша ихтиёрлари учун жазоларини оладилар.

Ҳидоят ёки залолат баъзи сабабларнинг натижасидир. Худди таом еса тўйганидек, сув ичса қонганидек, пичоқ кесиб, олов куйдирганидек, ҳидоят ёки залолатга ҳам сабаб бўладиган нарсалар бор.

Ҳидоят яхши ният ва солиҳ амал самарасидир.

Залолат ёмон ният ва ёмон амал самарасидир.

Ҳидоят ёки залолатни Аллоҳ таолога нисбат бериш эса, У Зотнинг сабабларни ва уларнинг таъсир қилиш низомини яратганидандир. Баъзилар ўйлаганидек, бандаларни ҳидоят ва залолатга мажбур қилганидан эмас. Бу маъно Қуръони Карим оятларида яққол намоён бўлган. Аллоҳ таоло Раъд сурасида:

«Албатта Аллоҳ кимни хоҳласа, залолатга кетказур ва Ўзига йўналганларни ҳидоят қилур», деган (27-оят).

Ушбу жумладаги «йўналган» деган сўз Қуръони Каримдаги «аноба» деган сўзнинг таржимасидир. Бу сўз аслида «яхшилиқ навбатига кириш», яъни, Аллоҳга таслим бўлиш, унинг оятларини кўриб, унга қайтиш ва тавба қилиш маъноларини англатади. Демак, бирор кишининг ҳидоятга муяссар бўлиши шарт, аввало унинг ўзида истак Аллоҳга томон йўналиш бўлиши кераклиги экан. Ана

шунда Аллоҳ уни ҳидоятга солар экан.

Аллоҳ таоло Иброҳим сурасида:

«Аллоҳ иймон келтирганларни бу дунё ҳаётида ҳам, охиратда ҳам собит сўз ила собитқадам қилур. Аллоҳ золимларни залолатга кетказур. Аллоҳ хоҳлаганини қилур», деган.

Аллоҳ таоло мўмин бандаларни иймонли бўлганлари, собит сўзни — иймон сўзини айтиб, унга амал қилганлари туфайли бу дунёю охиратда собитқадам қилади. Ҳа, **«Аллоҳ иймон келтирганларни бу дунё ҳаётида ҳам, охиратда ҳам собит сўз ила собитқадам қилур».**

Мўмин банда бу дунёда иймон соясида яшагани учун собитқадам бўлади. Ҳар бир қиладиган иши, айтадиган сўзи аниқ: Аллоҳ томонидан олдиндан кўрсатиб қўйилган, олдиндан нима қилиши ва оқибати нима бўлишини яхши билган, билганда ҳам, асосий масдар, яъни, Аллоҳ таоло томонидан билинган одам собитқадам бўлмай, ким бўлсин?! Шунингдек, Аллоҳ таоло мўмин бандаларни собит сўз, иймон ила охиратда ҳам собитқадам қилади. Охиратда мўмин собитқадам бўлмаса, ким собитқадам бўлади?!

«Аллоҳ золимларни залолатга кетказур».

Улар золим бўлганлари учун залолатга кетадилар. Шунинг учун улар икки дунёда ҳам собитқадам бўла олмайдилар.

«Аллоҳ хоҳлаганини қилур».

Унинг истаги, хоҳиши ва иродасининг чеки йўқ.

Аллоҳ таоло Бақара сурасида бундай деган:

«У ўша билан кўпчиликни залолатга кетказар ва кўпчиликни ҳидоятга солар» (26-оят).

Демак, синов ҳар кимга ҳар хил таъсир қилади. Эси бор одам ундан фойда олиб, иймони мустаҳкамланади. Ақли шайтоннинг қўлида бўлганлар эса, уни масхара қилиб, куфрда янаям чуқур кетади. Куфрда чуқур

кетадиганлар фосиклардир. Одатда, гуноҳ ишларни қилган мусулмонлар фосиқ деб аталади. Фисқ сўзи уламолар истилоҳида, гуноҳи кабира қилиш ёки кичик гуноҳларда бардавом бўлиш, Аллоҳнинг амридан чиқиш маъноларини англатади. Куръони Каримда эса, мавзуга қараб, кофир ва мунофиқлар ҳам баъзан фосиқ дейилади.

Келгуси оятда ўша залолатга кетадиган фосиқ, кофир мунофиқларнинг сифатлари зикр қилинади:

«Улар Аллоҳнинг аҳдини боғлангандан сўнг бузадиган, Аллоҳ боғланишига буюрган нарсаларни кесадиган, ер юзида фасод қиладиган зотлардир. Ана ўшалар ютказувчилардир» (Бақара, 27).

Ушбу оятда Аллоҳ залолатга кетадиган кофир ва мунофиқларнинг учта катта сифатини келтирган.

Биринчи сифат:

«Аллоҳнинг аҳдини боғлаганидан сўнг бузадиган...»

Яъни, ҳар бир банданинг Яратган билан боғлаган аҳди бор. Кофир ва мунофиқлар ўша аҳдни бузиш билан бошқалардан ажралиб турадилар. Бу аҳд кўп нарсаларда боғланган, жумладан:

а) Аллоҳ таоло ҳар бир бандани яратиш чоғида унинг табиатига диндорликни солган. Кофир ва мунофиқлар ана шу табиатга хилоф чиқадиладар;

б) Аллоҳ таоло одам боласини Ўзининг ердаги халифаси қилган, улар бу аҳдни бузиб, халифаликка хиёнат қиладилар;

в) Ҳар бир шариат келганда, Аллоҳ Ўзидан бошқага сиғинмаслик аҳдини олган бўлса ҳам, кофир ва мунофиқлар хиёнат қиладилар. Шунингдек, фосиқлар, яъни, кофир ва мунофиқлар ҳаётларида Аллоҳнинг шариатига амал қилиш, унинг кўрсатган йўлидан юриш каби нарсаларга боғлаган аҳдларини бузадилар.

Иккинчи сифат:

«Аллоҳ боғланишига буюрган нарсаларни

кесадиган...» Аллоҳ кўп нарсаларни, жумладан, қариндошлик алоқаларини боғлашга, инсоний алоқаларни боғлашга, иймон ва диндошлик алоқаларини боғлашга ва ҳоказо ишларга буюрган. Фосиқ — кофир ва мунофиқлар ушбу алоқаларни ҳам кесадилар.

Учинчи сифат:

«Ер юзида фасод қиладиган...»

Фасоднинг тури ниҳоятда кўп. Жумладан, юқоридаги икки сифат ҳам ер юзини фасодга тўлдирадиган сифатлардан ҳисобланади. Аммо энг катта фасод борлиқни яратувчи Зот бўлмиш Аллоҳ таоло кўрсатган йўлни тарк этиб, бошқача яшашга ҳаракат қилишдир. Ҳамма фасод шундан келиб чиқади.

Мазкур сифатлар қандай натижага элтади? Албатта, бундай сифатли кишилар ютқазадилар. Бу дунёларини ҳам, у дунёларини ҳам ютқазадилар!

«Ана ўшалар ютқазувчилардир».

Шу билан бирга, инсоннинг ҳар бир хоҳиши Аллоҳ таолонинг катта хоҳиши доирасида бўлишини унутмаслик лозим.

Аллоҳ таоло Таквир сурасида:

«Оламларнинг Роббиси Аллоҳ хоҳламаса, сизлар хоҳлай олмассизлар», деган.

Ҳа, ҳар бир нарса Аллоҳ таолонинг хоҳиши ила бўлади. Жумладан, ҳидоят ва залолат ҳам Аллоҳнинг хоҳишига боғлиқ. Аллоҳ эса ҳидоят ва залолат уларни хоҳлаган кимсаларга бўлишини хоҳлашини Ўзи айтиб турибди. Агар, инсон хоҳлагани Аллоҳ таолонинг хоҳишисиз ҳам бўлаверади, дейилса, Аллоҳ таолога нуқсон нисбати берилган бўлади ва бу мутлақо мумкин эмасдир.

لا ينبغي التنازع في القدر

ҚАДАР ҲАҚИДА НИЗО ҚИЛИШ КЕРАК ЭМАС

4829- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ρ وَنَحْنُ نَتَنَازَعُ فِي الْقَدَرِ فَعَضِبَ حَتَّى احْمَرَّ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّما فُقِئَ فِي وَجْهِتَيْهِ الرُّمَانُ فَقَالَ: أَهَذَا أَمْرُكُمْ أَمْ هَذَا أُرْسِلْتُ إِلَيْكُمْ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَنَازَعُوا فِي هَذَا الْأَمْرِ عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أَلَّا تَتَنَازَعُوا فِيهِ.

4829. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам бизнинг тепамизга келдилар. Биз қадар ҳақида низо қилмоқда эдик. Бас, у зот ғазабландилар. Хатто, юзлари қизариб кетди. Икки ёноқларида анор ўйилгандек бўлди. Сўнг у зот:

«Сизлар шунга амр қилинганмисизлар?! Ёки мен сизларга шу билан юборилганманми?! Сизлардан олдин ўтганлар ҳам мана шу ишда низо қилганларида ҳалок бўлганлар, холос! Сизларга қасам ичаманки, сизларга қасам ичаманки, бу нарсада низо қилманглар!» дедилар».

Шарҳ: Қазои қадар масаласи ўта нозик ва англаш осон бўлмаган масала бўлганлиги учун хатто саҳобаи киромлар ҳам у ҳақда низо қилган эканлар. Бу эса, ўз навбатида Пайғамбар алайҳиссаломнинг қаттиқ ғазабланишларига сабаб бўлди. Ғазабнинг шиддатидан у зотнинг юзлари қизариб, ёноқлари ловиллаб кетди ва саҳобаларга қарата куйидаги гапларни айтдилар:

«Сизлар шунга амр қилинганмисизлар?!»

Сизлар қазои қадар масаласида бир-бирингиз ила низо

қилиб, талашиб-тортишишга амр қилинганмисизлар ?!
Нима учун бу ишни қилмоқдасизлар?! Ахир сизларга қазои
қадар масаласида бир-бирингиз билан низо қилиб,
талашиб-тортишишга амр қилинмаган-ку! Сизларга қазои
қадар масаласига иймон келтириш амр қилинган. Сиз
ўзингизга амр қилинган ишни қилинг! Қазои қадар
масаласига иймон келтиринг! Бу борада бошқа нарса ила
ишингиз бўлмасин!

«Ёки мен сизларга шу билан юборилганманми?!

Аллоҳ таоло мени сизларга қазои қадар масаласида
низо қилишни ўргатишим учун юборганми?! Мен сизларга
ўша нарсани таълим бермоқдаманми?! Билиб қўйинглар!

**«Сизлардан олдин ўтганлар ҳам мана шу ишда низо
қилганларида ҳалок бўлганлар, ҳолос!»**

Сиздан олдин ўтган умматларнинг ҳалок бўлишининг
бош сабабларидан бири уларнинг қазои қадар масаласида
низо қилишлари бўлган. Улар айнан шу масалада низо
қилганлари учун ҳалок бўлганлар.

**Сизларга қасам ичаманки, сизларга қасам
ичаманки, бу нарсада низо қилманглар!»**

4830- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى
يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئْهُ وَأَنَّ
مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبْهُ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

4830. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

**«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Токи
қадарнинг яхшисию ёмонига иймон келтирмагунча ва
ўзига етган мусибат уни четлаб ўтиши мумкин
эмаслигини ҳамда ўзини четлаб ўтгани унга етиши
мумкин эмаслигини билмагунча банда мўмин
бўлмайди», дедилар».**

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ва шу маънодаги бошқа далиллар асосида қазои қадарга иймон келтириш иймоннинг руқнларидан бири эканлиги қаттиқ таъкидланган.

4831- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: سِتَّةٌ

لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَكُلُّ نَبِيٍّ كَانَ: الرَّائِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ، وَالْمُكَذِّبُ
بِقَدْرِ اللَّهِ، وَالْمُتَسَلِّطُ بِالْجَبْرُوتِ لِيُعْزَّ بِذَلِكَ مَنْ أَدَّلَ اللَّهُ وَيُذِلَّ مَنْ
أَعَزَّ اللَّهُ، وَالْمُسْتَحِلُّ لِحَرَمِ اللَّهِ، وَالْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِتْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ،
وَالتَّارِكُ لِسُنَّتِي. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ.

4831. Ошша разияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Олти тоифани мен ҳам лаънатладим, Аллоҳ ҳам ва ўтган ҳар бир набий ҳам лаънатлади: ААллоҳнинг Китобига зиёда қилгани, Аллоҳнинг қадарини ёлғонга чиқаргани, Аллоҳ хор қилгани азиз қилиш учун ва Аллоҳ азиз қилгани хор қилиш учун жабарут ила султонга эга бўлгани, Аллоҳнинг ҳарамини ҳалол санагани, аҳли байтимдан Аллоҳ ҳаром қилган нарсани ҳалол санагани ва суннатимни тарк қилгани», дедилар».

Термизий ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда дунёдаги энг ёмон олти тоифа одам ҳақида сўз кетмоқда. Уларни Аллоҳ таоло, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва барча набийлар лаънатлаган.

Аллоҳнинг Китобига зиёда қилган.

Бу жинойт дунёдаги энг катта ва даҳшатли жинойтлардан биридир. Аллоҳ таоло томонидан

бандаларга икки дунё саодатини кўрсатиш учун нозил қилинган китобга ўзи томонидан зиёда қўшган одамни Аллоҳ таоло, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва барча набийлар лаънатлагандир.

Аллоҳнинг қадарини ёлғонга чиқарган.

Аллоҳ таоло томонидан, иймоннинг руқнларидан бири, деб қайд этилган қазои қадар масаласини ёлғонга чиқарган нобакорни Аллоҳ таоло, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва барча набийлар лаънатлагандир.

Аллоҳ хор қилганни азиз қилиш учун ва Аллоҳ азиз қилганни хор қилиш учун жабарут ила султонга эга бўлган.

Султонга эга бўлганда Аллоҳ хор қилганни азиз қилган ва Аллоҳ азиз қилганни хор қилганни Аллоҳ таоло, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва барча набийлар лаънатлагандир. Чунки аслида Аллоҳ таоло азиз қилганни азиз қилмоқ ва Аллоҳ таоло хор қилганни хор қилмоқ керак эди.

Аллоҳнинг ҳарамини ҳалол санаган.

Аллоҳнинг ҳарами Маккаи Мукаррамдир. Аллоҳ таолонинг Ўзи бу муқаддас шаҳар ва унинг атрофидаги маълум ҳудудни ҳарам — баъзи нолойиқ ишларни қилиш ҳаром бўлган жой қилиб қўйган. У ернинг ов ҳайвонлари овланмайди, ўт-ўланлари юлинмайди, дарахтлари синдирилмайди, у ерда уруш қилинмайди ва ҳаказо. Ўша ҳарамни ҳалол санаганни Аллоҳ таоло, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва барча набийлар лаънатлагандир.

Пайғамбар алайҳиссаломнинг аҳли байтларидан Аллоҳ ҳаром қилган нарсани ҳалол санаган.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз аҳли байтларига эҳтиром билан қарашни ўз умматларига қаттиқ тайинлаганлар. Уларни беҳурмат қилганни Аллоҳ таоло, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва барча набийлар

лаънатлаган.

Пайғамбар алайҳиссаломнинг суннатларини тарк қилган.

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг суннатлари Ислom шариатининг иккинчи масдари ҳисобланади. Суннат Қуръони Каримдан кейинги ўринда турадиган нарсадир. Ким суннатни тарк қилса, уни Аллоҳ таоло, Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам ва барча набийлар лаънатлагандир.

ХОТИМА

Қазои қадарга бағишланган мазкур бобда бир неча ояти карима ва ҳадиси шарифларни ўргандик. Албатта, қазои қадарга тегишли ҳамма оят ва ҳадислар шулардан иборат эмас. Бошқа кўпгина оят ва ҳадислар бор бўлиб, улардан баъзилари ушбу китобнинг бошқа жойларида ҳам келган. Лекин масаланинг моҳияти, асосий йўналишлари атрофлича кўриб чиқилди. Шундан келиб чиқиб, баъзи бир ҳулосаларни чиқарсак ҳам бўлади.

Аввало, бир масала бўйича бир ёки бир неча оят ёки ҳадисга суяниб ҳукм чиқариш мумкин эмас экан. Иложи борича, атрофлича ўргангандан сўнггина бир нарсa дейиш керак.

Ушбу бобдаги баъзи ҳадисларда банданинг ҳеч қандай ихтиёри йўққа ўхшаб кўринса, айримларида аксинчага ўхшаб кўринади. Баъзиларида иш бўлишидан олдин қазои қадарга қандай муносабатда бўлиш баён қилинган. Бошқаларида эса, иш бўлиб ўтгандан кейин қазои қадарга қандoқ муомалада бўлиш баён қилинган ва ҳоказо.

Қазои қадар масаласини баён қилувчи оят ва ҳадисларда зоҳиран бандани мажбурлаш ва ихтиёрига қўйиб бериш маънолари борлиги баъзи кишиларнинг йўлдан озишига сабаб бўлган. Улардан бир қисми «Банда

бу дунёда ҳамма ишни ўз ихтиёри билан эмас, мажбур бўлиб қилади», деганлар.

Ана шундай фикр ва эътиқоддаги кишилар «Жабрия» мазҳабидагилардир. Бу мазҳабнинг кўзга кўринган тоифаларидан бири Жаҳм ибн Савфон Самарқандийга мансуб «Жаҳмийя» тоифасидир.

Жабрия мазҳабига қарши ўлароқ, баъзилар «Инсон ўзининг ҳамма ишларида хурдир, у ўз ихтиёри билангина иш қилади, ўз амалини ўзи халқ қилади», деганлар. Булар «Қадария» (қадарни инкор этувчи) деб аталган бўлиб, уларнинг асосчилари «Мўътазилийлар»дир. Ушбу икки тоифа ҳам адашган ҳисобланади.

Ислоннинг соф ақийдасини тутиб қолган Аҳли сунна ва жамоа мазҳаби эса, ўртача йўл тутган. «Инсоннинг дунёдаги ўзига ориз бўладиган ишларда ихтиёри борлари ҳам бор, ихтиёри йўқлари ҳам бор», деганлар. Уларнинг таъкидлашларича, инсон ўз ихтиёри йўқ ишларда жавобгар эмас, аксинча, ихтиёри бор ишларда жавобгардир. Ҳақиқат ҳам шунинг рост эканлигини кўрсатади. Саҳобалар, тобеъинлар ва ўтган салафи солиҳинларнинг барчалари шу эътиқодда бўлганлар.

Ривоят қилинишича, Имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳи Имом Жаъфар ибн Муҳаммад Содик розияллоҳу анхудан сўраган эканлар:

«Эй Расулуллоҳнинг ўғиллари, Аллоҳ ишни бандаларга тавфиз қилиб, яъни, топшириб қўйганми?

- Аллоҳ таоло Роббликни бандаларга топшириб қўйишдан юқоридир!

- Бўлмаса уларни мажбур қилурми?

- Аллоҳ таоло аввал уларни бир ишга мажбур қилиб туриб, сўнгга азоблашдан кўра одилроқдир!

- Бу нима дегани?

- Бу ўртача, дегани. Мажбур қилиш ҳам йўқ, бутунлай қўйиб бериш ҳам йўқ. Зўрлаш ҳам йўқ, эга қилиб қўйиш

ҳам йўқ».

Биз бу жавобларнинг нақадар тўғри эканлигини юқоридаги баҳсларимизда англаб етдик.

Гоҳида қадар истилоҳи ва унинг муродифлари дунёни ва ундаги нарсаларни тартибга солиб турувчи қонун-қоидалар, тузумлар ва сабабларга ҳам ишлатилади.

Мисол учун, «Албатта, Биз ҳар бир нарсани қадар билан яратдик» деган ояти карима «ўлчов билан яратдик» маъносини англатади. Яъни, «дунёдаги ҳар бир нарсанинг ўзига яраша ўлчови, миқдори бор». Бу маънодаги оятлар анчагина бор.

Қазои қадар иймоннинг руқнларидан бўлиб, унга ҳеч қачон эътиборсизлик билан қараб бўлмайди. Бу соҳада доимо ҳушёр бўлиш керак. Ана шу ҳушёрлик эҳтиёткорлик йўқолса, инсоннинг залолат йўлига кириб кетиши ҳеч гап эмас. Қадимда бундай ишлар кўп бўлган. Кўпчилик айнан қадар масаласида ё у тарафга, ё бу тарафга оғиб, залолатга кетган. Қадар ва унга тегишли масалалар катта фитналарнинг келиб чиқишига сабаб бўлган, мусулмонларга улкан зарарлар етказган. Шунинг учун ҳам Аҳли сунна ва жамоа уламулари бу масалада каттиқ турганлар, ҳар бир мусулмон бу масалада ўзини қандоқ тутиши лозимлигини аниқ иборалар билан ифода этиб, ақийда китобларига битиб қўйганлар.

Бу ҳақда Аҳли сунна ва жамоа мазҳабининг, яъни, мусулмонлар оммаси эътиқод қиладиган ақийдавий мазҳабнинг энг мўътабар китобларидан бири бўлган «Ақийдаи Таҳовийя»нинг матнида жумладан қуйидагилар айтилади:

«Аслида қадар Аллоҳ таолонинг махлуқотлардаги сирридир. У нарсадан муқарраб фаришта ҳам, юборилган набий ҳам хабардор эмас. У нарсада чуқур кетиш, назар солиш хорлик сабабчиси, маҳрумлик нарвони ва тугён даражасидир. У нарсага назар солишдан, фикр қилишдан

ва васвасадан эҳтиёт бўлинг ва яна эҳтиёт бўлинг. Чунки Аллоҳ таоло қадар илмини ўз бандаларидан ўраб қўйгандир ва уларни уни қасд қилишдан қайтаргандир.

Аллоҳ таоло Ўз Китобида: «У Зот қилганидан сўралмас, улар сўралурлар» дегандир. Бас, кимда-ким «Нима учун бундоқ қилди?» деб сўраса, Қуръоний ҳукми рад қилган бўлур. Ким Қуръоннинг ҳукмини рад қилса, кофирлардан бўлур».

Ушбу сўзлар кўплаб аччиқ тажрибалар бўлиб ўтгандан кейин, қадар тўғрисидаги ояту ҳадислар, саҳобаларнинг айтган гаплари атрофлича ўрганиб чиқилгандан сўнг битилган сўзлардир. Бу натижага эришгунча Аҳли сунна ва жамоа уламолари кўп тортишувларни, мунозараларни, ҳужжат солиштиришларни ва тажрибаларни бошларидан ўтказганлар. Охир-оқибат мусулмонлар оммаси бу масалада мазкур қоидаларга амал қилсалар фойдали бўлади, деган қарорга келганлар.

«Аслида қадар Аллоҳ таолонинг махлуқотлардаги сирридир».

Яъни, қадарни фақат Аллоҳ таолонинг Ўзи билади. Бу дунёда махлуқотларга нима қадар қилинганини билиш Аллоҳ таолонинг Ўзигагина хосдир.

«У нарсадан муқарраб фаришта ҳам, юборилган набий ҳам хабардор эмас».

Аслида муқарраб фаришта ва юборилган Пайғамбарлар кўп сир-асрорлардан хабардор бўладилар. Аммо Аллоҳ таоло қадар илмини улардан ҳам сир тутган. Улар ҳам махлуқотларга нима қадар қилингани ҳақида ҳеч нарса билмайдилар. Чунки қадар масаласи Аллоҳнинг илми чексиз эканлигини баён қилувчи масаладир.

«У нарсада чуқур кетиш, назар солиш хорлик сабабчиси, маҳрумлик нарвони ва туғён даражасидир».

Яъни, қадар масаласида чуқур кетиб, уни текширишга ўтиш охири хорликка сабаб бўлади, инсонни кўп нарсадан

махрум қилади. Бу нарса охири келиб банданинг туғёнга кетишига сабаб бўлади. Дарҳақиқат, Қадария ва Жабрия мазҳаблари ва уларга эргашганлар шу ҳолга тушганлар.

«У нарсага назар солишдан, фикр қилишдан ва васвасадан эҳтиёт бўлинг ва яна эҳтиёт бўлинг».

Яъни, қадар илмини биламан, деб уринишдан, у тўғрида: «Нимага ундоқ бўлди, нимага бундоқ бўлди, ундоқ қилса, нима бўлар эди», каби фикр қилишдан эҳтиёт бўлинг.

Шунингдек, «Ҳамма нарса маълум бўлса, амалнинг нима кераги бор, унинг ўрнига бундоқ деса бўлмасмиди?» каби васвасалардан ҳам эҳтиёт бўлинг. Чунки ҳамма нарса маълум бўлса, сизга эмас, Аллоҳга маълум. Аллоҳ сизни қадарга иймон келтиришга, амрига, шариатига амал қилишга буюрган, шуни қилинг!

«Чунки Аллоҳ таоло қадар илмини бандаларидан ўраб қўйгандир».

Бандаларнинг ҳаммаси бир бўлиб кичик бир зарранинг қадарини билишга уринсалар ҳам, била олмайдилар.

«Ва уларни уни қасд қилишдан қайтаргандир».

Яъни, Аллоҳ таоло бандаларни қадар илмини билишни қасд қилишдан қайтаргандир.

Аллоҳ таоло Ўз Китобида: «У Зот қилганидан сўралмас, улар сўралурлар», дегандир.

Яъни, Аллоҳ таоло нима қилса, Ўзи билади. Ундан биров «Бу ишни нима учун қилдинг»? деб сўрай олмайди. Аммо Аллоҳ таоло бандаларнинг ҳаммасидан ҳар бир ишни «Нима учун қилдинг?» деб сўрайди.

«Бас, ким «Нима учун бундоқ қилди?» деб сўраса, Қуръоннинг ҳукмини рад қилган бўлур».

Яъни, кимки бўлган нарса Аллоҳнинг қазои қадари экан, деб таслим бўлмай, «Аллоҳ нима учун бундоқ қилди?» деб сўраса, Қуръоннинг «У Зот қилганидан сўралмас» деган ҳукмини рад қилган бўлади.

«Ким Қуръоннинг ҳукмини рад қилса, кофирлардан бўлур».

Шунинг учун ҳам бу масалада ўта эҳтиёткор бўлмоқ керак. Эҳтиёткорлик шу даражада бўлиши керакки, ҳатто қадар масаласида чуқур кетадиганларга яқинлашмаслик керак.

Аслида қазои қадар масаласи иймон китобида келади. Биз ҳам бу масалани «Ҳадис ва ҳаёт»нинг «Иймон ва Ислоҳ» китобида ўрганиб чиққан эдик. Аммо бу масала зоҳидликнинг кўзга кўринган аломатларидан бири бўлгани учун бу ерда ҳам ўзига хос услубда ўрганиб чикдик. Бу ерда яна ҳам нозикроқ равишда ўргандик десак ҳам муболага қилмаган бўламиз.

الآجال و الأرزاق محدودة

АЖАЛЛАР ВА РИЗҚЛАР ЧЕГАРАЛАНГАНДИР

Ажал ҳам, ризқ ҳам бошқа барча нарсалар каби фақатгина Аллоҳ таолодан эканлигига аниқ ва тўлиқ ишониш муҳим нарсадир. Бу нарса айниқса, зоҳидлик йўлига юрганларда яққол намоён бўлиши зарурлиги туфайли бу ерда шу масалага оид ҳадиси шарифлар келтирилмоқда. Аслида бу масала ҳам ақоидга боғлиқ масалалардан бўлиб, у аввал ўрганиб ўтилган эди. Ажал ва ризқнинг Аллоҳ таолодан эканлиги ва уларнинг миқдори ва вақти чегараланганлигига умумий эътиқод қилиш лозим ва лобуддир. Аммо улар ҳақидаги тафсилотлар фақат Аллоҳ таолонинг илмига ва Уммул Китоб — Лавҳул Махфузга хосдир. Айниқса, бу нарсаларга иш содир бўлгандан кейин амал қилиш матлубдир. Ризқи улуғ бўлган банда буни Аллоҳ таолодан деб билиб, шукр қилмоғи ва оз бўлганда ҳам буни Аллоҳ таолодан деб

билиб, сабр қилмоғи лозим. Ўзига яқин кишиларнинг жонига мусибат етганда ажалга чап бериб бўлмаслигини эсламоқ керак.

Шу билан бирга, баъзи ҳолатларда бу икки масалада ҳам ўзгариш юз бериши мумкинлигини ҳам билиб қўйиш керак. Аллоҳ таоло Раъд сурасида:

«Аллоҳ нимани хоҳласа, маҳв қилур, нимани хоҳласа, собит қилур. Она Китоб Унинг даргоҳидадир», деган.

Ҳа, Аллоҳ таоло дунёдаги нарсалардан нимани хоҳласа, фойдасиз ёки муддати битди, деб топса, маҳв этади, йўқотади. Нимани фойдали деб топса, турсин деса, собит қилади, қолдиради. Буларнинг ҳаммаси битиб қўйилган, бундан бошқа нарсалар ҳам ёзилган Она Китоб Аллоҳнинг ҳузуридадир. Шу жумладан, ризқ ва ажал масаласи ҳам Аллоҳ таолонинг азалий илмига оид нарсалар бўлиб, уларни ўзгартиришга ҳам фақатгина ҳар бир нарсага қодир бўлган Аллоҳнинг Ўзи қодирдир.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: مَنْ أَتَاكَ كُفْرٌ وَوُؤْ

Аллоҳ таоло:

«Ажаллари келган вақтида бирор соатга кетга ҳам, олдинга ҳам сура олмаслар», деган (*Наҳл, 61*).

Дунёга келган ҳар бир шахснинг белгиланган ажали бўлиб, ўша ажал келганда бу дунёни албатта тарк этиши ҳақиқатдир. Шунингдек, оламдаги ҳар бир уммат, ҳар бир халқ ва ҳар бир қавмнинг ҳам белгиланган ажали бор. Бу ажал муқаррар суратда, ўз вақтида келади. Уни на бирор соат олдинга, на бирор соат ортга сура оладилар.

Аллоҳ таоло Анъом сурасида:

«У сизларни лойдан яратган, сўнгра ажални белгилаб қўйган Зотдир. Белгиланган ажал эса Унинг ҳузуридадир.

Шундан кейин ҳам сиз шак келтиурсиз», деган.

Яъни, Аллоҳ сизларнинг отангиз бўлмиш Одамни лойдан яратди. Шу билан бирга, ҳар бирингизнинг бу дунёда қанча муддат яшашингизни — ажалингизни белгилаб қўйди. Охиратда қайта тирилишингиз ҳам белгили бўлди. Ушбу ишларни билиб туриб ҳам, яна шак-шубҳа қиласиз-а!

Лойдан ясалган жасадга жон киритиш ҳозиргача ҳаммани лол қолдираётган ҳаёт масаласидир. Жонли махлуқотлардаги жон қаердан пайдо бўлган? Уни кўриш мумкинми? Уни илмий тажрибаларда, лабораторияларда яратиб бўладими? Худосизлар ҳар қанча уринсалар ҳам, жон ва ҳаёт ҳақидаги бунга ўхшаш саволларга жавоб топа олмадилар.

Шунингдек, жонни берган Зот уни қачон қайтиб олишини — ажалини ҳам белгилаб қўйган. Қачон олишини Ўзидан бошқа ҳеч ким билмайди. Бу дунё ажалидан сўнг бир куни у дунё учун белгиланган қиёмат вақтини ҳам тайин этган. Бу вақтнинг, яъни, қиёматнинг қачон бўлишини ҳам Ўзидан бошқа ҳеч ким билмайди. Мана шу аломатлар ақл-инсофи бор инсонларга ягона Аллоҳга иймон келтириш, Унга ўзгани тенглаштирмаслик учун далил ва омил бўлиши керак. Лекин шундан кейин ҳам шак-шубҳа қиладиганлар бор.

Аллоҳ таоло Юнус сурасида:

«Ҳар умматнинг ўз ажали бор. Ажаллари келган вақтда бир соатга орқага ҳам, олдинга ҳам сура олмаслар», деган (49-оят).

Аллоҳ азоб юборишни хоҳласа, азоб келади, хоҳламаса, келмайди. Сизлар шошилиб, ҳадеб сўрайверманглар:

«Ҳар умматнинг ўз ажали бор».

Ажални Аллоҳ таолонинг Ўзи белгилаб қўйган ва унинг қачон келишини ҳам фақат У Зотнинг Ўзи билади.

Аммо умматлар:

«Ажаллари келган вақтда бир соатга орқага ҳам, олдинга ҳам сура олмаслар».

Ажал келган соатнинг айнаи ўзида ҳалок бўладилар. Бунга ўтган умматлар, хусусан, Қуръони Каримда зикри келган умматлар ёрқин мисолдир. Баъзи уламоларимиз умматларнинг ҳалокати фақат жисмоний бўлиши шарт эмас, маънавий ҳалокат ҳам шунга киради, дейдилар.

Аллоҳ таоло Фотир сурасида:

«Агар Аллоҳ одамларни қилганларига яраша оладиган бўлса, ер устида қимир этган жониворни қўймас эди. Лекин уларни белгиланган муддатгача қўйиб қўюр. Ўша ажаллари келганда эса. Бас, албатта, Аллоҳ бандаларини кўриб тургувчи Зотдир», деган (45ят).

Ушбу оятда Аллоҳ таолонинг илми яққол кўзга кўринмоқда. Шунчалик илми ва қудрати бўлса ҳам, гуноҳкор бандаларини жазолашга шошилмайди.

«Агар Аллоҳ одамларни қилганларига яраша оладиган бўлса, ер устида қимир этган жониворни қўймас эди».

Нафақат одамларнинг ўзини, балки бошқа жонзотларни ҳам қўймас эди. Одам боласининг гуноҳи туфайли бошқа жонзотлар ҳам зарар кўришини шундан билиб олиш мумкин.

«Лекин уларни белгиланган муддатгача қўйиб қўюр».

Ўша вақтгача ризқларини териб еб, кунларини кўриб юраверадилар.

«Ўша ажаллари келганда эса...» нима қилишни Аллоҳ таолонинг Ўзи билади.

«Бас, албатта Аллоҳ бандаларини кўриб тургувчи Зотдир».

Шунга биноан, Ўзи билиб тасарруф қилади.

Нима учундир шайх Мансур Али Носиф раҳматуллоҳи алайҳи ризқларнинг чегараланганлиги ҳақидаги ояти карималарни келтирмаганлар. Биз бу борадаги оятлардан баъзиларини тафсири билан келтирамиз.

Аллоҳ таоло Худ сурасида:

«Ер юзида ўрмалаган нарса борки, уларнинг ризқи Аллоҳнинг зиммасидадир. У уларнинг турар жойларини ҳам, борар жойларини ҳам билур. Ҳаммаси очиқ-ойдин китобдадир», деган (6-оят).

«Ер юзида ўрмалаган нарса» одамзод, ҳайвонот, ҳашарот, қурт-қумурска ва бошқа жонзотлардир. Шуларнинг ҳаммасига Аллоҳ таоло ризқ беради. Ҳаммасининг юриши, туриши, туғилиши ва бошқа ҳолатларини билади. Буларнинг ҳаммаси китобда очиқ-ойдин ва равшан ёзиб ҳам қўйилган. Ана шундай сифатларга эга бўлган Зотдан беркинишга уриниш жуда ҳам кулгили-ку!

Аллоҳ таоло Анкабут сурасида:

«Ўз ризқини кўтара олмайдиган қанчадан-қанча жонзотлар бор. Уларга ҳам, сизларга ҳам Аллоҳ ризқ берадир. Ва У ўта эшитгувчи ва ўта билгувчи Зотдир», деган (60-оят).

Дарҳақиқат, ўйлаб кўрадиган бўлсак, кўпгина жонзотлар ризққа муҳтож бўлганида уни тановул қилишдан бошқа нарсани билмайди. Ризқ топиш учун ҳаракат ҳам қилмайди. Ризқни ўзи билан кўтариб ҳам юрмайди. Ўзига ризқ жамғармайди ҳам. Фақат ризқ керак бўлганида уни тановул қилади, холос.

Аммо уларнинг бирортаси ризқ топилмасдан, оч қолиб ўлиб ҳам қолмайди, ризқини териб еб юраверади. Фақат инсонгина ризқ тўплашни одат қилган. Илоҳий таълимотлардан узоқ бўлган баъзи бир одамлар ҳаётни ризқ-рўз учун курашишдан иборат, деб ўйлайдилар. Улар ўзларича, ризқни ўзимиз топмоқдамиз, деб гумон

қиладилар. Аслида эса:

«Уларга ҳам, сизларга ҳам Аллоҳ ризқ берадир».

Яъни, ризқини кўтара олмайдиган ўша жонзотларга ҳам, инсонларга ҳам ризқни Аллоҳ таоло беради. Бошқа ҳеч ким бера олмайди.

Аллоҳ таоло Раъд сурасида:

«Аллоҳ хоҳлаган кишининг ризқини кенг қилур ва (хоҳлаганиникини) тор қилур. Улар бу дунё ҳаёти ила шод бўлдилар. Ҳолбуки, бу дунё ҳаёти охираат олдида арзимас матоҳ, холос», деган (26-оят).

Одамлар «бу дунё ҳаёти охираат олдида арзимас матоҳ» эканлигини англаб етиб, оқибатини ўйлаб иш тутганларида ҳам бу дунёни, ҳам охираатни қозонган бўлур эдилар. Аллоҳ аввал бу дунё неъматларини бериб, сўнгра охираат неъматларига эриштирар эди. Чунки У зот Ўзи хоҳлаган кишининг ризқини кенг қилиб қўяди, хоҳлаганиникини тор қилиб қўяди.

Имом Муслим ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Бу дунё охираат олдида ҳеч нарсаси эмас. Магар сизлардан бирингиз мана бу бармоғини денгизга солганига ўхшайди. Назар солсинчи, бармоғига нима илашибди», деб кўрсаткич бармоқларига ишора қилдилар», дейилган.

Аллоҳ таоло Исро сурасида:

«Албатта, Роббинг ризқни кимга хоҳдаси, кенг қилур ёки тор қилур. Албатта, У бандаларидан хабардор ва кўргувчи Зотдир», деган (30-оят).

Кишилардан баъзиларининг ризқини кенг, бой-бадавлат қилувчи ҳам, баъзиларининг ризқини кесиб, камбағал-бечора қилувчи ҳам Аллоҳ таолонинг Ўзи. Аллоҳ таоло бандага берилган неъматларни Ўзи берган тавозин ила сарф қилишни амр этмоқда.

«Албатта, У бандаларидан хабардор ва кўргувчи Зотдир».

Кимнинг ризқини кенг қилган бўлса, хабардорлик ила ва кўриб-билиб қилган. Кимнинг ризқини тор этган бўлса ҳам, хабардорлик ила кўриб-билиб туриб амр этган. Унинг амрини бажарган кам бўлмайди.

4832- قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: اللَّهُمَّ مَتَّعْنِي بِزَوْجِي

رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبِأَيِّ أَبِي سُفْيَانَ وَبِأَخِي مُعَاوِيَةَ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّكَ سَأَلْتِ اللَّهَ لَأَجَالٍ مَضْرُوبَةٍ وَأَثَارٍ مَوْطُوءَةٍ وَأَرْزَاقٍ مَقْسُومَةٍ لَا يُعَجَّلُ شَيْئًا مِنْهَا قَبْلَ حِلِّهِ وَلَا يُؤَخَّرُ مِنْهَا شَيْئًا بَعْدَ حِلِّهِ وَلَوْ سَأَلْتِ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ لَكَانَ خَيْرًا لَكَ قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ الْقِرْدَةُ وَالْحَنْزِيرُ هِيَ مِمَّا مُسِحَّ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَهْلِكْ قَوْمًا أَوْ يُعَذِّبْ قَوْمًا فَيَجْعَلَ لَهُمْ نَسْلًا وَإِنَّ الْقِرْدَةَ وَالْحَنْزِيرَ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4832. Умму Ҳабиба:

«Эй Аллоҳим! Мени завжим Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан, отам Абу Суфён билан ва укам Муовия билан ҳузурлантиргин», деди.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга:

«Албатта, сен Аллоҳдан белгиланган ажаллар, босилган излар ва тақсимланган ризқларни сўрадинг. Улардан бирор нарса ўз маҳалидан олдинга сурилмайди. Улардан бирор нарса ўз маҳалидан кейинга сурилмайди. Агар Аллоҳдан сени дўзах азобидан ва қабр азобидан офиятда сақлашини сўраганингда, албатта, ўзинг учун яхши бўлар эди»,

дедилар.

Шунда бир киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули, маймун ва тўнғизга айлантирилганлар-чи?» деди.

«Албатта, Аллоҳ аzza ва жалла бирор қавмни ҳалок қилган бўлса ёки бирор қавмни азобга дучор қилган бўлса, улардан насл қолдирмаган. Маймунлар ва тўнғизлар бундан олдин ҳам бор эди», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар алайҳиссалом завжаи мутоҳҳаралари Умму Ҳабиба онамиз орқали бутун умматга ажойиб бир таълим бермоқдалар. Бу таълимда банда иймон келтириши лозим бўлган ажал ва ризқ ҳақидаги маълумотлар ҳам бор.

Умму Ҳабиба онамиз разияллоҳу анҳо Аллоҳ таолога дуо қилароқ:

«Эй Аллоҳим! Мени завжим Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан, отам Абу Суфён билан ва укам Муовия билан ҳузурлантиргин», деди».

У киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ва оталари ҳамда акаларининг умрлари узун бўлишини Аллоҳ таолодан сўрадилар.

«Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга:

«Албатта, сен Аллоҳдан белгиланган ажаллар, босилган излар ва тақсимланган ризқларни сўрадинг» дедилар.

Ҳолбуки, Аллоҳ таолонинг илмида ҳар бир банданинг ажали, амали ва ризқи белгилангандир. Уларни ўзгартириш ҳақида дуо қилиш қандоқ бўлади?

Улардан бирор нарса ўз маҳалидан олдинга сурилмайди. Улардан бирор нарса ўз маҳалидан кейинга сурилмайди».

Ҳаммаси Аллоҳ таолонинг азалий илмига мувофиқ

равишда ўз вақти ва маконида аниқ равишда содир бўлади. Шунинг учун бу нарсаларни сўраганингдан кўра, **«Агар Аллоҳдан сени дўзах азобидан ва қабр азобидан офиятда сақлашини сўраганингда, албатта, ўзинг учун яхши бўлар эди», дедилар».**

Албатта, Аллоҳ таолонинг азалий илмида дўзах азоби ҳам, қабр азоби ҳам кимга берилиб, кимга берилмаслиги аниқдир, аммо бундан офиятда бўлишни сўрашга изн берилган. Бу ҳам бошқа сўралиши мумкин бўлган нарсалар қаторига киради. Аслида ҳамма нарса аввалдан Аллоҳ таолонинг илми азалида маълум, аммо шулардан кўпини дуода сўрашни Аллоҳ таолонинг Ўзи ва Пайғамбар алайҳиссалом таълим берганлар. Бундан Аллоҳ таоло хоҳласа, ўша изн берилган нарсаларни ўзгартириши ҳам мумкинлиги келиб чиқади.

«Шунда бир киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули, маймун ва тўнғизга айлантирилганлар-чи?» деди.

«Албатта, Аллоҳ аза ва жалла бирор қавмни ҳалок қилган бўлса ёки бирор қавмни азобга дучор қилган бўлса, улардан насл қолдирмаган. Маймунлар ва тўнғизлар бундан олдин ҳам бор эди», дедилар».

Шу жумладан, Аллоҳ таоло маймун ва тўнғизга айлантирган яҳудиилар ҳам уч кун ичида қирилиб битганлар. Ҳозирги маймун ва тўнғизлар уларнинг наслдан эмас. Улар аслида шу шаклда яратилган ҳайвонларнинг наслларидир.

4833- قَالَ خَالِدُ الْحَدَّاءِ ط قُلْتُ لِلْحَسَنِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ

أَخْبِرْنِي عَنْ آدَمَ أَلْسَمَاءٍ خُلِقَ أَمْ لِلْأَرْضِ؟ قَالَ: بَلْ لِلْأَرْضِ، قُلْتُ:
أَرَأَيْتَكَ لَمْ يَأْكُلْ مِنَ الشَّجَرَةِ؟ قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنْهُ بُدٌّ،

قُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى (مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ) قَالَ: إِنَّ الشَّيَاطِينَ لَا يَفْتِنُونَ بِضَلَالَتِهِمْ إِلَّا مَنْ أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَحِيمَ سَأَلَهُ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى (وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ) قَالَ: خَلَقَ هَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ.

4833. Холид ал-Ҳаззаа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мен Ҳасанга:

«Эй Абу Саъид! Менга Одам алайҳиссаломнинг хабарини бер. У киши осмон учун халқ қилинганларми ёки ер учун?» дедим.

«Ер учун», деди.

«Айт-чи, агар у киши маҳкам туриб, дарахтдан емаганларида?» дедим.

«Унинг бўлиши лобуд эди», деди.

«Менга Аллоҳ таолонинг «У Зотга қарши фитнага солгувчи бўла олмассиз. Ўзи (аслида) жаҳаннамга киргувчи кимсадан бошқани», деган қавлидан хабар бер», дедим.

«Шайтонлар Аллоҳ жаҳиймни вожиб қилган кимсадан бошқани ўз залолатлари ила фитнага сола олмаслар», деди.

«Ва ундан Аллоҳ таолонинг «Шунинг учун уларни халқ қилди» деган қавли ҳақида сўрадим. Бас, у «Анавиларни бунинг учун, манавиларни бунинг учун халқ қилди», деди».

Иккисини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда Холид ал-Ҳаззаа розияллоҳу анху ўзларининг ҳаётларида содир бўлган бир суҳбат ҳақида сўзлаб бермоқдалар.

«Мен Ҳасанга:

«Эй Абу Саъид! Менга Одам алайҳиссаломнинг хабарини бер. У киши осмон учун халқ қилинганларми ёки ер учун?» дедим».

Бу ерда Ҳасан машҳур тобеъин Ҳасан ал-Басрий розияллоҳу анҳудирлар. У киши катта олим бўлганлари учун кўпчилик ўзи учун керак бўлган масалаларни улардан сўраб турар эди. Мана, Холид ал-Ҳаззаа розияллоҳу анҳу ҳам ўзлари учун ўта мушкул бўлган масалани сўрамоқдалар. У киши Ҳасан ал-Басрий розияллоҳу анҳуга у кишининг куняларини тилга олиб, Абу Саъид, деб мурожаат қилдилар ва Одам ато осмон учун яратилганмилар ёки ер учунми, деб сўрадилар. Ҳасан ал-Басрий розияллоҳу анҳу бу саволга жавобан:

«Ер учун», деди».

Аллоҳ таоло уларни ерда яшашлари учун яратган эди.

«Айт-чи, у киши маҳкам туриб, дарахтдан емаганда?» дедим».

Одам ато Аллоҳ таоло ейишни ман қилган дарахтдан еб кўйиб, жаннатдан ерга тушдилар. Агар уни емаганларида, нима бўлар эди? Барибир ерга тушишлари керак экан, уни еб гуноҳкор бўлмай, тўғридан-тўғри тушаверсалар бўлмасмиди?

«Унинг бўлиши лобуд эди», деди».

Чунки Аллоҳ таолонинг иродаси шунга кетган эди. Бундан бошқача бўлиши мумкин эмас эди.

Кейин Холид ал-Ҳаззаа розияллоҳу анҳу Ҳасан ал-Басрий розияллоҳу анҳудан бошқа бир савол сўради.

«Менга Аллоҳ таолонинг «У Зотга қарши фитнага солгувчи бўла олмасиз. Ўзи (аслида) жаҳаннамга киргувчи кимсадан бошқани», деган қавлидан хабар бер», дедим».

Холид ал-Ҳаззаа розияллоҳу анҳу бу оятдаги «Бандани Аллоҳ таолога қарши фитнага солиш мумкин эмаслиги, мабодо бўлса ҳам, азалдан жаҳаннамга кириши аниқ

бўлган кишигина фитнага учраши мумкин» деган маънони қандоқ тушуниш кераклиги ҳақида сўрадилар.

Ҳасан ал-Басрий розияллоҳу анҳу бу саволга қуйидаги жавобни бердилар.

«Шайтонлар Аллоҳ унга жаҳиймни вожиб қилган кимсадан бошқани ўз залолатлари ила фитнага сола олмаслар», деди».

Холид ал-Ҳаззаа розияллоҳу анҳу Ҳасан ал-Басрий розияллоҳу анҳуга яна бошқа савол бердилар.

«Ва ундан Аллоҳ таолонинг «Шунинг учун уларни халқ қилди» деган қавли ҳақида сўрадим.

Холид ал-Ҳаззаа розияллоҳу анҳунинг бу саволи Аллоҳ таолонинг Ҳуд сурасидаги «Агар Роббинг хоҳласа, одамларни бир уммат қиларди. Улар ихтилоф қилишда бардавом бўлурлар. Роббинг раҳм қилганларидан бошқалари. Уларни шунинг учун яратгандир», деган қавли ҳақидадир.

Аллоҳ таоло қудрати ва хоҳиши чексиз Зотдир. У нимани хоҳласа, шуни қилади. «Бўл» деса, ҳамма нарса бўлади. Агар У хоҳласа, ҳамма одамларни бир хил қилиб яратиши мумкин эди. Барча одамларни мўмин қилиб яратиш Унинг учун ҳеч қандай қийинчилик туғдирмайди. Шунингдек, ҳамма одамларни кофир қилиб яратиши ҳам мумкин эди. Ҳа, «Агар Роббинг хоҳласа, одамларни бир уммат қиларди».

Лекин бундай қилмади. Уларнинг турли-туман бўлишини хоҳлади. Чунки Унинг Ўзи борликда яратган ҳаётнинг тақозоси шу. Аллоҳ инсоннинг ушбу турли-туман шароитда яшашини, ўзи ҳам турлича бўлишини хоҳлади. Унга ўша турли нарсалардан яхшисини танлаб олиш ихтиёрини берди. Ҳамда ўша ихтиёр юзасидан сўроқ қилишни тайин этди. Одамлар бир хил бўлмаганлари учун:

«Улар ихтилоф қилишда бардавом бўлурлар. Роббинг раҳм қилганларидан бошқалари. Уларни шунинг учун

яратгандир».

Ҳа, улар турлича яратилганлар. Динда ҳам ихтилоф қиладилар. Магар Аллоҳ раҳм қилганларгина хилофсиз Аллоҳнинг айтганларида юрадилар. Бошқалар эса, Аллоҳ таолонинг амридан бўйин товлайдилар. Шунинг учун Ҳасан ал-Басрий розияллоҳу анху ўз жавобларида:

«Бас, у «Анавиларни бунинг учун, манавиларни бунинг учун халқ қилди», деди».

القلوب في قبضة الرحمان

ҚАЛБЛАР РОҲМАННИНГ КАБЗАСИДАДИР

4834- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ:
يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ، فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ آمَنَّا بِكَ
وَمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا؟ قَالَ: نَعَمْ إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ أَصْبَعَيْنِ
مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ وَلَقَطُهُ: إِنَّ
قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ كَقَلْبٍ وَاحِدٍ
يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ. اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ آمِينَ.

4834. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам кўпинча:
«Эй қалбларни айлантирувчи Зот, қалбимни динингда
собит қилгин», дер эдилар. Бас, биз:

«Эй Аллоҳнинг Расули, сизга ва сиз келтирган
нарсга иймон келтирдик. Бизга бирор нарса
бўлишидан кўрқасизми?» дедик.

«Ҳа. Албатта, қалблар Аллоҳнинг панжаларидан икки панжа орасидадир. Уларни У Зот қандок хоҳласа, айлантириб турадир», дедилар».

Термизий ва Муслим ривоят қилишган.

Муслимнинг лафзида:

«Албатта, одам болаларининг қалблари, барчаси худди бир кишининг қалбидек Роҳманнинг панжаларидан икки панжа орасидадир. У Зот уни хоҳлаган тарафига бурадир», дейилган.

Шарҳ: Албатта, борлиқдаги ҳар бир нарса Аллоҳ таолонинг қабзасида ва У Зот уларни хоҳлаган тарафга буради. Аммо қалб иши энг нозик бўлгани учун ҳамда иймон ва куфр, жаннат ва дўзах масаласи айнан қалбга боғлиқ бўлгани учун у алоҳида зикр қилинмоқда. Ушбу ҳадиси шарифда келган маънога доимий ишонч ила яшаган одам Аллоҳ таолога доимий боғлиқ бўлади ва ҳар лаҳзада У Зотдан ўзини иймон ва исломда собит қилишини сўраб туради. Бу ҳам зоҳидлар мисолида яққол намоён бўлади.

ما ورد في أطفال الكفار

КОФИРЛАРНИНГ БОЛАЛАРИ ҲАҚИДА ВОРИД БЎЛГАН НАРСАЛАР

Бу сарлавҳа остидаги бобда кофир қавмларнинг вояга етмай ўлиб кетган ёш болалари ҳақида келган таълимотлар ҳақида сўз кетади.

4835- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا

يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجُ

الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ ثُمَّ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ:
وَأَفَرُّوْا إِنَّ شَيْئَكُمْ (فَطَرَهُ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا). رَوَاهُ الْإِسْنَدُ.

4835. *Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Хар бир туғилган бола фақат фитрат (софтабиат) ила туғилади. Бас, ота-онаси уни яҳудий ва насроний ёки мажусий қилади. Бу худди ҳайвоннинг бус-бутун ҳайвон туғишига ўхшайди. Сиз унда кулоқ-бурни кесилганини ҳис қилганмисиз?» дедилар.

Сўнгра Абу Хурайра: «Агар хоҳласангиз, «Аллоҳнинг одамларни яратган фитратидир. Аллоҳнинг яратишини ўзгартириш йўқ. Ана ўша энг тўғри диндир», деган оятни ўқинг», деди».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисда Аллоҳ таоло инсонларни яратиш пайтида соф табиат билан яратса ҳам, кейинчалик инсонлар, хусусан, ота-она тарбияси сабабли бу софликка футур етиши, унинг бузилиши ҳақида сўз кетмоқда. «Фитрат» сўзи «соф табиат», «динни тўғри қабул қилишга бўлган истеъдод» деган маъноларни англатади.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам дунёда туғиладиган ҳар бир боланинг соф табиат билан, Аллоҳ таолонинг динини қабул қилиш истеъдоди билан туғилиши ҳақида хабар бермоқдалар.

Демак, Аллоҳ таоло ҳеч кимни аввалдан, сен яҳудий бўласан, сен насроний бўласан, сен мажусий бўласан, деб мажбур қилмайди. Одамларнинг турли динга мансуб бўлишига сабаб бор:

«Бас, ота-онаси уни яҳудий, насроний ва мажусий қилади».

Яъни, ота-оналар ўз болаларини ўз динларида

тарбиялашлари оқибатида болаларнинг соф табиати бузилиб, улар яхудий, насроний ва мажусий бўлиб қоладилар.

Шу жойда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу маънони тўлиқроқ тушунтириш мақсадида саҳобаи киромларга ҳиссий бир мисол келтирмоқдалар.

«Бу худди ҳайвоннинг бус-бутун ҳайвон туғишига ўхшайди. Сиз унда қулоқ-бурни кесилганини ҳис қилганмисиз?» дедилар».

Яъни, ҳар бир ҳайвон боласи онасидан бус-бутун туғилади. Бирортасининг қулоғи ёки бурни кесилмаган бўлади. Аммо эгалари белги қўйиш мақсадида ва яна бошқа ниятда қулоқларини, бурунларини кесадилар ва ҳақозо. Шунга ўхшаб, инсон ҳам онадан соф табиат билан туғилади, у яхудий, насроний ёки мажусий бўлиб туғилмайди. Ота-онасининг тарбияси туфайли яхудий, насроний ёки мажусий бўлади.

Ҳазрати Абу Ҳурайра розияллоҳу анхунинг ушбу ҳадисни ривоят қилгандан сўнг, **«Агар хоҳласангиз, «Аллоҳнинг одамларни яратган фитратидир. Аллоҳнинг яратишини ўзгартириш йўқ. Ана ўша энг тўғри диндир» деган оятни ўқинг»,** деб қўядиган одатлари бор эди.

Яъни, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадисларида келган маънони Қуръони Карим ҳам тасдиқлашини билдириб қўймоқчи бўлар эдилар.

Ушбу ҳадисдан қуйидагича фойдалар оламир:

Туғиладиган ҳар бир бола соф табиат билан туғилиши.

Ота-она тарбияси боланинг динига асос бўлиши.

Аллоҳ таоло бандани бирор динда бўлишига мажбур қилмаслиги.

Маънавий нарсаларни тушунтириш учун ҳиссий мисолларни келтириш фойдали эканлиги.

Ҳадисларнинг маъносини таъкидлаш учун Куръон оятларини далил қилиб келтириш аҳамиятли эканлиги.

Кофирларнинг вояга етмай бу дунёдан ўтган фарзандлари соф табиат ила ўлишлари.

Ушбу ҳадисда катта ҳикмат мавжуддир.

Аввало, ўз қилмишига қазои қадарни рўкач қилиш нотўғри эканлигини тушуниб оламиз. Чунки Аллоҳ таоло ҳаммани соф табиат билан яратади. Баъзиларни соф табиатли, баъзиларни бузуқ табиатли қилиб яратмайди. Ўша соф табиатни сақлаб қолишда ёки уни бузиб юборишда инсоннинг ҳам ўрни бор.

Бу ишда ота-онанинг тутадиган ўрни жуда ҳам каттадир. Боланинг динининг шаклланишида ота-она ўз тарбияси билан муҳим ўрин тутadi. Ота-онага Аллоҳ томонидан берилган неъматлар ичида энг улуғларидан бири фарзанддир. Ўша неъматнинг қадрига етиш эса уни берувчи Зот яратган соф табиат ила Аллоҳнинг динида юрадиган қилиб тарбиялашдир. Бу ота-онанинг бурчидир. Ҳар бир мусулмон ота-она шу масъулиятни тўлиқ тушуниши, ушбу ҳадисда айтилган тарбиянинг аҳамиятига катта эътибор бериши керак.

Кофир қавмларнинг вояга етмаган болалари соф табиат ила ўлганлари туфайли уларга куфр нисбати берилмайди.

4836- وَسَبَقَ فِي كِتَابِ الرُّؤْيَا فِي آخِرِ شَرْحِ الْحَدِيثِ الطَّوِيلِ

مَا نَصَّه: وَالرَّجُلُ الطَّوِيلُ الَّذِي فِي الرَّوْضَةِ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَمَّا

الْوِلْدَانُ الَّذِينَ حَوْلَهُ فَكُلُّ مَوْلُودٍ مَاتَ عَلَى الْفِطْرَةِ فَقَالَ بَعْضُ

الْمُسْلِمِينَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ.

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4836. «Туш китоби»да, узун ҳадис шарҳининг охирида қуйидаги матн ўтган:

«Боғдаги новча одам Иброҳим алайҳиссаломдир. Унинг атрофидаги болалар эса, соф фитрат ила ўлган барча болалардир. Шунда мусулмонлардан бири:

«Эй Аллоҳнинг Расули, мушрикларнинг болалари ҳамми?» деди.

«Мушрикларнинг болалари ҳам», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Мазкур «Туш китоби»да ўрганиб ўтганимиз узун ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом ўзлари кўрган тушларини айтиб берганлар. Ўшанда кўпгина нарсалар каторида «Биз юриб кетдик. Охири яшил боққа етиб бордик. Унда улкан дарахт бор. Унинг остида бир чол ва кичкина болалар» деган гаплар ҳам бор эди. Ўша саёҳат охирида фаришталар Пайғамбар алайҳиссаломга ўзлари кўрган нарсаларни шарҳлашлари асносида ҳозир биз ўрганаётган матнни ҳам айтганлар.

Демак, кофир қавмларнинг соф фитрат ила ўлган ёш болалари жаннатда мусулмонларнинг болалари билан бирга бўлар эканлар.

4837- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ سُئِلَ عَنْ ذُرَارِيِّ

الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

4837. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламдан мушрикларнинг зурриётлари ҳақида сўралди. Шунда у зот:

«Уларнинг нима қилувчи эканларини Аллоҳ билгувчирокдир», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан кофир қавмларнинг ёш ўлиб кетган фарзандлари нима бўлишини фақат Аллоҳ таолонинг Ўзи билади, деган маъно келиб чиқади.

4838- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ تُوِيَ صَبِيٌّ فَقُلْتُ:
طُوبَى لَهُ عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَوْ لَا تَذَرِينَ
أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ النَّارَ فَخَلَقَ لَهُدِهِ أَهْلًا وَلَهُدِهِ أَهْلًا. وَفِي
رِوَايَةٍ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلًا خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ
وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلًا خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ
وَأَبُو دَاوُدَ.

4838. Ойша разияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Бир гўдак вафот қилди. Унга яхшилик бўлди. Жаннатнинг чумчуқларидан бир чумчуқ бўлди, дедим.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ жаннат ва дўзахни халқ қилганини, унисига ҳам аҳлни, бунисига ҳам аҳлни яратганини билмайсанми?» дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Албатта, Аллоҳ жаннат учун аҳлини халқ қилган. Уларни ул учун халқ қилганидан бери улар оталарининг сулбида эдилар. У Зот дўзах учун аҳлини халқ қилган. Уларни ул учун халқ қилганидан бери улар оталарининг сулбида эдилар», дейилган.

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ерда ҳеч кимнинг, ҳатто кичик болаларнинг ҳам жаннатий ёки дўзахий эканлигини бандалар қатъий суратда билмасликлари ҳақида сўз кетмоқда. Фақат Аллоҳ таолонинг Ўзигина жаннат аҳли ва дўзах аҳллари

Ўзининг илми азалийсиз ила билиб туради.

4839- وَعَنْهَا قَالَتْ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَرَارِيُّ الْمُؤْمِنِينَ

قَالَ: هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ فَقُلْتُ: بِلَا عَمَلٍ قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا
عَامِلِينَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَذَرَارِيُّ الْمُشْرِكِينَ قَالَ: مِنْ آبَائِهِمْ قُلْتُ
بِلَا عَمَلٍ قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4839. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули, мўминларнинг зурриётлари-чи?» дедим.

«Улар ота-оналари биландир», дедилар.

«Амалсиз ҳам-а?» дедим.

«Уларнинг нима қилувчи эканларини Аллоҳ билгувчидир», дедилар».

«Эй Аллоҳнинг Расули, мушрикларнинг зурриётлари-чи?» дедим.

«Улар ота-оналари биландир», дедилар.

«Амалсиз ҳам-а?» дедим.

«Уларнинг нима қилувчи эканларини Аллоҳ билгувчидир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу масала бўйича ўрганиб ўтган ривоятларимизга разм соладиган бўлсак, кофир қавмларнинг вояга етмай ўлиб кетган ёш болаларининг охиратдаги ҳоллари ҳақида уч хил ривоят борга ўхшайди.

Аммо бошқа далил ва ҳужжатларни ҳам синчиклаб ўрганиб чиққан муҳаққиқ уламоларимиз, улар жаннат аҳллари ила бўладилар, деганлар. Мана шу қавл Аллоҳ таолонинг раҳмати кенглигига тўғри келиши ҳам таъкидланади.

Шунга биноан, кофир қавмларнинг вояга етмай ўлиб

кетган ёш болалари жаннат аҳлининг хизматида бўладилар, дейилган.

ما ورد في أهل الفترة

ФИТРАТ АҲЛИ ҲАҚИДА КЕЛГАН НАРСАЛАР

Фитрат аҳли икки пайғамбар даъвати орасида яшаб ўтган кишилардир. Улар ўзларига даъват етиб бормагани учун ҳеч қайси пайғамбарга иймон келтирмаган ҳолда ўлиб кетганлар.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: رَدْنَا نَائِبَهُنَّ

Аллоҳ таоло:

«Токи, Пайғамбар юбормагунимизча, азобловчи бўлган эмасмиз», деган (*Исро, 15*).

Яъни, «Инсонга ўзига берилган ақл, фаросат билан дунёдаги қудратимизга, ҳолик ва мудаббир, розик эканлигимизга далолат этувчи мўъжизалардан хулоса чиқарган ҳолда тўғри йўлни танлаб, Бизга иймон келтириб, ибодат қилишни фарз қилишга, агар у бажармаса, жазолашни жорий қилишга ҳаққимиз бор эди. Аммо бундай қилмадик. Бандаларимизга раҳм қилдик. Маскур нарсалар устига яна огоҳлантирувчи, эслатувчи Пайғамбар юборишни ҳам ирода этдик. Пайғамбар огоҳлантиргандан кейин ҳам иймон ва Ислом йўлини танламаганларни азоблашга, Пайғамбар ва унинг даъвати етмаганларни эса, азобламасликка қарор қилдик».

Демак, фитрат аҳллари ҳам Аллоҳ таоло у дунёда азобламайди. Чунки улар пайғамбар юборилмаган қавмлар каторидадирлар.

4840- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ أَبِي؟
قَالَ: أَبُوكَ فِي النَّارِ فَلَمَّا فَقِيَ قَالَ النَّبِيُّ ρ: إِنَّ أَبِي وَأَبَاكَ فِي النَّارِ.

4840. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши:

«Эй Аллохнинг Расули, отам қаерда?» деди.

«Отанг дўзахда», дедилар.

У одам ортига қайтиб кетгандан кейин у зот:

«Албатта, отам ва отанг дўзахдадир», дедилар».

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссаломдан «Отам қаерда?» деб сўраган одамнинг исми Абу Разин бўлган. Уламоларимиз: «Пайғамбар алайҳиссаломнинг «отам» деганларида кўзда тутилган шахс - Абу Лаҳаб», деганлар.

Абу Лаҳаб Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг амакилари бўлган ва дўзахга кириши аниқ бўлган шахсдир. Арабларда «Амаки ота ўрнида», деган гап бор. Пайғамбар алайҳиссалом ушбу ҳадиси шарифдаги гапни ана шу эътибордан айтганлар. У зотнинг наслий оталари Абдуллоҳ фитрат аҳлидан бўлганлар ва жаннатга тушишига жумхур уламолари иттифоқ қилганлар.

4841- عَنْ عَامِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْوَائِدَةُ وَالْمَوْءُودَةُ فِي
النَّارِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ.

4841. Омир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Воида ва мавухда дўзахдадир», дедилар».

Иккисини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Воида — кичик қизни тириклай кўмиб ташловчи аёл. Мавухда — тириклай кўмилган қиз.

Зоҳирдан тириклай кўмилган қиз ҳам дўзахга тушиши англаниши мумкин.

Лекин уламоларимиз бу ҳадиси шариф ҳақида бошқача маъно айтганлар. Уларнинг фикрларича, Воида — кичик қизни тириклай кўмиб ташловчи доя аёл. Мавухда — ўша қизни тириклай кўмишга рози бўлиб, бу ишда дояга ёрдам бериб турган она.

4842- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ τ قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ ρ فِي حَائِطٍ لِبَنِي النَّجَّارِ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ وَنَحْنُ مَعَهُ إِذْ حَدَّثَ بِهِ فَكَادَتْ تُلْقِيهِ وَإِذَا أَقْبَرُ سِتَّةٍ أَوْ خَمْسَةٍ أَوْ أَرْبَعَةٍ فَقَالَ: مَنْ يَعْرِفُ أَصْحَابَ هَذِهِ الْأَقْبَرِ؟ فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا، قَالَ: فَمَتَى مَاتَ هَؤُلَاءِ؟ قَالَ: مَاتُوا فِي الْإِشْرَاقِ، فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ الْمَحْمَدِيَّةَ تُبْتَلَى فِي قُبُورِهَا فَلَوْلَا أَلَّا تَدَافِنُوا لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِي أَسْمَعُ مِنْهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ.

4842. Зайд ибн Собит розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Бани Нажжорнинг боғида ўзларининг хачирларини миниб борар эдилар. Биз у зот билан бирга эдик. Хачир у зотни олиб қочиб йиқитиб юборай деди. Қарасак, тўрттами, бештами, олтитами қабр турибди.

«Манави қабрларнинг эгаларини ким билади?» дедилар.

«Мен», деди бир киши.

«Улар қачон ўлганлар?» дедилар.

«Ширкда ўлганлар», деди.

«Албатта, бу уммати мухаммадия қабрларида синовга учрайдилар. Агар дафн қилишдан бош тортишингиз бўлмаганида, Аллоҳга мен эшитиб турган қабр азобини сизларга ҳам эшиттиришини сўраб дуо қилардим», дедилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, ширкда ўлганлар дўзахга тушадилар. Демак, қабр азоби ҳақ ва уни эшитган бандалар дафн этилишдан бош тортадиган даражада ундан кўрқадилар.

Жумҳур уламолари иттифоқларига биноан, Ислом даъвати етмаган кишилар ҳам «аҳли фитрат» дейилади. Даъват етмагани учун уларни кофир, деб ҳукм чиқарилмайди. Дўзахга тушишлари ҳақида ҳам ҳукм қилинмайди. Улар «фитрат аҳли» деб номланадилар ва қиёматда дўзах азобидан нажот топадилар ва бошқа жонзотлар қатори тупроққа қоришиб кетадилар.

الأعمال بالخواتيم

ИШЛАР ХОТИМАГА ҚАРАБ БЎЛАДИ

4843- عَنْ سَهْلِ ٢ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَعْظَمِ الْمُسْلِمِينَ غَنَاءً عَنِ الْمُسْلِمِينَ فِي غَزَاةٍ غَزَاهَا مَعَ النَّبِيِّ ٣ فَنَظَرَ النَّبِيُّ ٤ فَقَالَ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى الرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَذَا فَاتَّبَعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ وَهُوَ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ حَتَّى جُرِحَ فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَجَعَلَ ذُبَابَةً سَيْفِهِ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ حَتَّى خَرَجَ مِنْ بَيْنِ كَتِفَيْهِ فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ إِلَى النَّبِيِّ ٥ مُسْرِعًا فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ

فَقَالَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَ: قُلْتُ عَلَى فُلَانٍ مِّنْ أَحَبِّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ
 مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلْيَنْظُرَ إِلَيْهِ وَكَانَ مِنْ أَعْظَمِنَا غِنَاءً عَنِ الْمُسْلِمِينَ
 فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَا يَمُوتُ عَلَى ذَلِكَ فَلَمَّا جُرِحَ اسْتَعْجَلَ الْمَوْتُ فَقَتَلَ نَفْسَهُ
 فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ عَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنَّهُ مِنْ
 أَهْلِ الْجَنَّةِ وَيَعْمَلُ عَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَإِنَّمَا الْأَعْمَالُ
 بِالْخَوَاتِيمِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4843. Саҳл розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мусулмонларнинг ичида мусулмонлардан энг беҳожат бўлганларидан бир киши Набий алайҳиссалом билан қилган жангларида бирида юриб борар эди. Бас, Набий алайҳиссалом унга назар солдилар ва:

«Ким дўзах аҳлидан бир кишига назар солмоқчи бўлса, манавинга назар солсин», дедилар.

Қавмдан бир киши унга эргашди. У эса ўша ҳолатда мушрикларга нисбатан энг шиддатли одамлардан бири эди. У жароҳатланди ва ўлимга шошилди. У қиличининг учини икки кўкраги ўртасига қўйиб туриб икки кураги орасидан чиқарди. Ҳалиги киши Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига шошилиб бориб:

«Сизнинг Аллоҳнинг Расули эканингизга шохидлик бераман!» деди.

«Нима бўлди?» дедилар.

«Сиз фалончи ҳақида «Ким дўзах аҳлидан бир кишига назар солмоқчи бўлса, манавинга назар солсин», деган эдингиз. У ичимизда мусулмонлардан энг беҳожат бўлганларидан бир киши эди. Бас, мен унинг бу ҳолда ўлмаслигига ишондим. У

жароҳатланганида ўлимга шошилди. Ўзини ўзи ўлдирди», деди.

Шунда Набий алайҳиссалом:

«Албатта, банда ўзи жаннат аҳлидан бўлса ҳам, дўзах аҳлининг амалини қилиши мумкин. Албатта, банда ўзи дўзах аҳлидан бўлса ҳам жаннат аҳлининг амалини қилиши мумкин. Албатта, амаллар хотималарига қараб бўлур», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Ўзини ўзи ўлдирган одамнинг исми Кузмон эди. Унга эргашиб борган одамнинг исми Аксам ибн ал-Жувн эди.

Бу ҳадиси шарифда улкан маъно акс этган. Банда ҳар қанча тоат-ибодат ва амали солиҳда бўлган бўлса ҳам, бирор лаҳза ўзидан кетиб: «Менинг оқибатим хайрли бўлади», деган ишончга бориб қолмаслиги лозим. У доимо Аллоҳ таолодан ўз оқибатининг хайрли бўлишини сўраб туриши керак.

Аксинча, банда қанчалар осийлик ва жинояткорликда бўлса ҳам, бирор лаҳза ноумид бўлиб, «Менинг оқибатим ёмон бўлади», деган ишончга бориб қолмаслиги лозим. У доимо Аллоҳ таолодан ўз оқибати хайрли бўлишини сўраб туриши ва шунга муносиб уриниши керак. Чунки Аллоҳ таоло томонидан жорий қилинган асосий қоида: «Албатта, амаллар хотималарига қараб бўлур».

4844- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ

ρ وَفِي يَدِهِ كِتَابَانِ فَقَالَ: أَتَذَرُونَا هَذَانِ الْكِتَابَانِ؟ فَقُلْنَا: لَا يَا رَسُولَ

اللَّهِ إِلَّا أَنْ تُخْبِرَنَا فَقَالَ لِلَّذِي فِي يَدِهِ الْيُمْنَى: هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ

الْعَالَمِينَ فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أَجْمَلَ

عَلَّاخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا. ثُمَّ قَالَ لِلَّذِي فِي
 شِمَالِهِ: هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ
 وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أَجْمَلَ عَلَى آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا
 فَقَالَ أَصْحَابُهُ: فَفِيمَ الْعَمَلِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَ أَمْرٌ قَدْ فُرِعَ مِنْهُ؟
 فَقَالَ: سَدُّوْا وَقَارِبُوا فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ
 عَمِلَ أَيَّ عَمَلٍ وَإِنَّ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنْ عَمِلَ
 أَيَّ عَمَلٍ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدَيْهِ فَبَذَهُمَا ثُمَّ قَالَ فَرَعَ رُكُومًا مِنَ
 الْعِبَادِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ.

4844. Абдулло ибн Амр розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллалллоху алайҳи васаллам бизнинг олдимизга қўлларида иккита китоб ила чиқдилар ва:

«Бу икки китоб нималигини биласизларми?» дедилар.

«Йўк! Эй Аллоҳнинг Расули, илло, сиз бизга хабар берсангиз, билишимиз мумкин», дедик.

Бас, у зот ўнг қўлларидагини кўрсатиб:

«Бу оламлар Роббисидан бир китобдир. Унда аҳли жаннатларнинг исмлари, уларнинг оталарининг ва қабиаларининг исмлари бор», дедилар.

Сўнгра охиригача васф қилдилар. Кейин У зот чап қўлларидагини кўрсатиб:

«Бу оламлар Роббисидан бир китобдир. Унда аҳли дўзахларнинг исмлари, уларнинг оталарининг ва қабиаларининг исмлари бор», дедилар.

Сўнгра охиригача васф қилдилар ва:

«Уларга ҳеч зиёда ҳам, нуқсон ҳам қилинмас», дедилар.

Шунда у зотнинг саҳобалари:

«Эй Аллоҳнинг Расули, агар ишдан фориғ бўлинган бўлса, амал нимага?» дедилар.

«Маҳкам бўлинглар ва яқинлашинглар! Албатта, жаннат соҳибига аҳли жаннат амали ила хотима берилади. Гар қандоқ амални қилган бўлса ҳам. Албатта, дўзах соҳибига аҳли дўзах амали ила хотима берилади. Гар қандоқ амални қилган бўлса ҳам», дедилар.

Сўнгра Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қўлларидагини ташладилар-да:

«Роббингиз бандалардан фориғ бўлди. Бир гуруҳ жаннатда ва бир гуруҳ дўзахда», дедилар».

Шарҳ: Демак, банда доимо хавф ва ражо орасида бўлиши лозим.

4845- عَنْ أَنَسٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا

اسْتَعْمَلَهُ، فَقِيلَ: كَيْفَ يَسْتَعْمَلُهُ؟ قَالَ: يُوقِّفُهُ لِعَمَلٍ صَالِحٍ قَبْلَ الْمَوْتِ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

4845. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон Аллоҳ бир бандага яхшилиқни ирода қилса, уни амалга солиб қўяди», дедилар.

«Қандоқ қилиб амалга солади?» дейилди.

«Ўлимдан олдин солиҳ амалга муваффақ қилади», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Аллоҳ таоло барчамизнинг хотимамизни яхши қилсин! Омин!

تجب المبادرة بالعمل الصالح

АМАЛИ СОЛИҲГА ШОШИЛИШ ВОЖИБДИР

4846- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ
فَتَنَّا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا أَوْ يُمْسِي
مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ
وَالْتِّرْمِذِيُّ.

4846. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кечанинг зулмат бўлакларига ўхшаш фитналар келгунча амалларни қилиб қолишга шошилинг. Ўшанда киши мўмин бўлиб тонг отдириб, кофир бўлиб кеч киритади. Мўмин бўлиб кеч киритиб, кофир бўлиб тонг отдиради. У ўз динини дунёнинг ўткинчи хавасига сотади», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар алайҳиссалом кучли фитна бўладиган замон келишидан олдин солиҳ амалларни қилиб қолишга тарғиб қилмоқдалар. Бу ҳаммага вожибдир.

Шундоқ замонлар бўлар эканки, унда одам бир кечаю кундуз орасида иймон ва куфрда тез-тез алмашиб турар экан. Энг даҳшатлиси, банда ўз динини дунё учун сотиб юборар экан. Аллоҳ таолонинг Ўзи асрасин!

4847- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سَبْعًا هَلْ تَنْتَظِرُونَ إِلَّا فَقْرًا مُنْسِيًّا، أَوْ غِنًى مُطْغِيًّا، أَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا، أَوْ هَرَمًا مُفْنِدًا، أَوْ مَوْتًا مُجْهِزًا، أَوِ الدَّجَالَ فَشَرُّ غَائِبٍ يُنْتَظَرُ، أَوِ السَّاعَةِ فَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمَرُّ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالحَاكِمِيُّ.

4847. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Етти нарсдан олдин амалларга шошилинг! Сизлар унутилган фақирни, туғёнга кетказувчи бойликни, бузғунчи хасталикни, фоний қилувчи қариликни, шошқалоқ ўлимни ва Дажжолдан бошқа нарсани кутаётганингиз йўқ. Бас, (олдинда) кутилаётган ёмонлик ёки (қиёмат) соати бордир. Соат эса, шиддатли ва аччиқдир», дедилар».

Термизий ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Заррача ақли бор одам боласи ўзича бир ўйлаб кўрса, албатта, уни келажакда ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинган нарсалар кутаётганини англаб етади. Уларнинг ёмонлигидан қутулиш учун эса, ёмонликлардан узокда бўлиш, иложи борида кўпроқ амали солиҳ қилиш зарур бўлади.

4848- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سِتًّا: طُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، أَوِ الدُّخَانَ، أَوِ الدَّجَالَ، أَوِ الدَّابَّةَ، أَوْ خَاصَّةَ أَحَدِكُمْ، أَوْ أَمْرَ الْعَامَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ.

4848. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Олти

нарсадан олдин амалларга шошилинг: қуёш мағрибдан чиқишидан, Тутундан, Дажжолдан, Доббадан, ўлимдан ва омманинг амридан», дедилар».

Муслим ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: «Омманинг амри» иборасида қиёмат кўзда тутилган.

Бу нарсалар қиёматнинг аломатлари бўлиб, улар билан ўз ўрнида батафсил танишамиз.

Хуллас, банда имкони борида амали солиҳни қилиб қолиш пайидан бўлиши лозим. Аллоҳ таоло уни шунга амр қилган. Бошқа турли баҳоналарни топиб, ибодат, тақво ва яхши амаллар қилишдан ўзини четга олишига амр қилмаган.

الخوف من الله تعالى

АЛЛОҲ ТАОЛОДАН ХАВФДА БЎЛИШ

Бу ерда Аллоҳ таолонинг азоби ва иқобидан хавфда бўлиш — кўрқиб туриш ҳақида сўз кетмоқда. Бу иш ҳар бир банда учун вожибдир. Албатта, хавфдан кўра умидворлик устун туриши лозим. Аммо хавфни унутиш мутлақо мумкин эмас. Бундоқ хавф кишини тутиб туради ва уни яхшиликларга чорлаб, ёмонликлардан қайтаради.

قال الله تعالى: **تُفَفِّقُ**

Аллоҳ таоло:

«Бас, агар мўмин бўлсангиз, Мендан кўрқинглар», деган.

Аслида бу жумла Оли Имрон сурасидаги бир оятнинг бўлагидир. Унда Аллоҳ таоло томонидан мўминларга У

Зотдан хавф қилиш — кўрқишга амр бор. Шунинг учун муаллиф уни шу ўринда келтирмоқда. Маънони тўлиқ англаб етиш учун оятни тўлиқ ҳолида ўрганишимиз афзал бўлса керак.

«Албатта, бундай бўлишингиз шайтондандир, у ўз яқинларидан кўркитур. Улардан кўркманглар. Бас, агар мўмин бўлсангиз, Мендан кўрқинглар (175-оят).

Яъни, одамлар сизга қарши куч тўпладилар, улардан кўрқинглар, деган хабардан кўрқинчга тушсангиз, бу холингиз шайтондандир. У сизларни ўз яқинларидан кўркитади. Шайтон ўзига эргашганлар сизнинг кўзингизга кучли бўлиб кўринишини истайди. Худди улардан фойда ёки зарар етадигандек, улардан кўрқинишингизни хоҳлайди.

«Агар ҳақиқий мўмин бўлсангиз, улардан кўркманглар, уларнинг қўлидан ҳеч нарса келмайди. Улар фойда ҳам, зарар ҳам етказа олмайдилар. Фақат Мендан кўрқинглар», дейди Аллоҳ таоло. Чунки ҳақиқий фойда ва зарар етказувчи фақат Ўзидир.

Аллоҳ таоло «Роҳман» сурасида:

«Роббиси ҳузурида туришдан кўркқанлар учун икки жаннат бор», деган (46-оят).

Қиёмат куни Парвардигори оламнинг ҳузурида саволларга жавоб беришдан, ҳисоб-китоб мақомидан кўрқиб, тириклигидаёқ тайёргарлик кўриб, яхшилик билан кун кечирганларга икки жаннат бор экан.

«Икки жаннат»нинг бир неча шарҳлари бор, жумладан, инсга алоҳида жаннат, жинга алоҳида жаннат ёки икковларидан ҳар бирларига иккитадан жаннат бор. Гуноҳкорлар жаҳаннам билан ўта қайноқ сув ўртасида айлансалар, тақводорлар биринчи жаннатлари, яъни, боғлари билан иккинчи жаннатлари — боғлари орасида сайр қилиб юрадилар. Яъни, роҳат устига роҳат, фароғат устига фароғат!

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Аллоҳ сизларни Ўз (азоб)идан огоҳ қилади. Ва қайтиб бориш Аллоҳнинг Ўзигадир», деган (28-оят).

Аллоҳга тақво қилганлар ва Унинг азобидан огоҳ бўлганлар доимо ютуққа эришадилар. Хусусан, Аллоҳнинг ҳузурига қайтиб борганда нажот топишлари аниқ.

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Ҳар бир жон қилган яхши амалини ҳозир топадиган ва ёмон амалини узоқ масофада бўлишини истайдиган кунда. Аллоҳ сизларни Ўз (азоб)идан огоҳ қилади. Аллоҳ бандаларига меҳрибон Зотдир», деган (30-оят).

Кофирлар ноқулай ҳолатдан қутулишга ҳар қанча ҳаракат қилсалар ҳам, қиёмат кунидан қутула олмайдилар.

«Ҳар бир жон қилган яхши амалини ҳозир топадиган ва ёмон амалини узоқ масофада бўлишини истайдиган кунда».

У кунда ҳар бир жоннинг яхшилиги-ю ёмонлиги охиригача сарҳисоб қилинади. Агар банданинг бу дунёдаги амаллари яхши бўлса, хурсандчиликка, бахтга, саодатга эришади. Ёмон бўлса, қани энди ушбу ёмон амаллар олис-олисларда бўлса эди, менга яқин бўлмаса эди, деб орзу қилади. Лекин энди вақт ўтди. Бундай орзудан фойда йўқ.

«Аллоҳ сизларни Ўз азобидан огоҳ қилади. Аллоҳ бандаларига меҳрибон Зотдир».

Меҳрибонлигидан уларни қайта-қайта огоҳлантирмоқда. У дунёда азобга дучор бўладиганларга қўшилиб қолмасликка чақирмоқда. Мўмин банда ушбу чақириққа «Лаббай!» деб жавоб бериши, доимо Аллоҳ таолонинг азоби ва иқобидан хавфда туриши вожибдир.

4849- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: لَوْ تَعْلَمُونَ مَا

أَعْلَمَ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4849. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар мен билганни билганингизда, албатта, оз кулиб, кўп йиғлар эдингиз!» дедилар».

Бухорий ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифнинг айтилиш тафсилотини имом Бухорий ва имом Муслим Анас розияллоҳу анҳудан куйидагича ривоят қиладилар:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга саҳобаларидан бир нарсга етди. У зот хутба қилиб:

«Менга жаннат ва дўзах арз қилинди. Бугунги кунчалик яхшилик ва ёмонликни кўрмадим. Агар мен билганни билганингизда, албатта оз кулиб, кўп йиғлар эдингиз!» дедилар.

Саҳобаларга ўша кундан кўра шиддатлироқ кун келмаган эди. Улар йиғлаб, ҳатто бошларини буркаб олдилар.

Шунда Умар туриб:

«Аллоҳни Робб деб, Исломи дин деб, Муҳаммадни Набий деб, рози бўлдик!» деди.

Бас, ҳалиги одам туриб:

«Отам ким?» деди.

«Отанг — фалончи!» дедилар.

Шунда: «Эй иймон келтирганлар! Ҳар хил нарсаларни сўрайверманглар. Агар зоҳир бўлса, сизга ёмон бўлади» ояти нозил бўлди».

Агар одамлар ўлим, қабрдаги нарсалар ва охиратдаги ҳолатлар ҳақида тўлиқ маълумотларга эга бўлганларида, албатта, Аллоҳ таолонинг азоби ва иқобидан қўрқиб, кўп йиғлаган ва оз кулган бўлур эдилар.

وَحُجِبَتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4850. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Дўзах шахвоний нарсалар ила ўралгандир.

Жаннат ёқимсиз нарсалар ила ўралгандир», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Дўзахнинг атрофига ҳавойи нафс ўзини урадиган маишатпарастлик зино, қимор, ўғрилиқ порахўрлик каби нарсалардан парда қилиб кўйилган. Ким ўша ишларни қилса, мазкур пардани кўтарган бўлади. Ким ўша пардани кўтарса, унинг ортида турган жаҳаннамга қулайди.

Жаннатнинг атрофига ҳавойи нафсга ёқмайдиган ибодат, тақво, сабр, аччиқни ютиш, бошқаларнинг ёмонликларини кечириш каби нарсалардан парда қилиб кўйилган. Ким ўша ишларни қилса, мазкур пардани кўтарган бўлади. Ким ўша пардани кўтарса, унинг ортида турган жаннатга киради.

4851- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى

أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَالنَّارُ مِثْلُ ذَلِكَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ.

4851. Абдулло розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жаннат сизнинг ҳар бирингизга оёқ кийимининг ипидан ҳам яқиндир. Дўзах ҳам ўшандок», дедилар».

Бухорий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Шунинг учун ҳар қанча кичик бўлса ҳам яхшилик қилмоқ керак. Шояд, ўша сизнинг назарингизда арзимаган бўлиб кўринган яхшилик жаннатга киришингизга сабаб бўлиб қолса.

Бинобарин, ҳар қанча кичик бўлса ҳам ёмонликдан қочмоқ керак чунки ўша сизнинг назарингизда арзимаган бўлиб кўринган ёмонлик дўзахга киришингизга сабаб бўлиб қолиши мумкин.

4852- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يُخْرِجُ فِي آخِرِ
الرَّيَّانِ رِجَالٌ يَخْتَلُونَ الدُّنْيَا بِالَّذِينَ يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ جُلُودَ الضَّأْنِ مِنَ
الَّذِينَ أَلَسْتُهُمْ أَحْلَى مِنَ السُّكَّرِ وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الذُّنَابِ يَقُولُ اللَّهُ
عَزَّ وَجَلَّ: أَيْيَ يَغْتَرُّونَ أَمْ عَلَيَّ يَجْتَرُّونَ فَبِي حَلَفْتُ لَا أَبْعَثَنَّ عَلَى
أُولَئِكَ مِنْهُمْ فِتْنَةً تَدْعُ الْحَلِيمَ مِنْهُمْ حَيْرَانًا.

4852. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Охири замонда бир кишилар чиқади. Улар дин ила дунёни талаб қиладилар. Улар одамлар учун юмшоқ қўй териларини киядилар. Тиллари шакардан ҳам ширин. Қалблари эса, худди бўриларнинг қалбларидек. Аллоҳ азза ва жалла «Мен ила ғурурга кетдиларми ёки Менга журъат қилдиларми?! Бас, Ўзим ила қасам ичиб айтаманки, албатта, ўшаларнинг бошларига уларнинг ўзларидан фитна юбораман. У халимни ҳам ҳайрон қолдиради», дейди», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда Пайғамбар алайҳиссалом охири замон бўлганда пайдо бўладиган бир ҳолат ҳақида сўз юритмоқдалар. Бу ҳолатни ўрганиш жуда ҳам муҳим. Чунки унинг оқибати ниҳоятда кўркинчлидир. Келинг, ўша ҳолат ила ҳадиси шариф матни юзасидан яхшилаб танишиб чиқайлик.

«Охир замонда бир кишилар чиқади. Улар дин

ила дунёни талаб қиладилар».

Охири замон бўлганда чиқадиган бу қавм мантиққа ва барча хайрли таълимотларга қарши ўлароқ, иш кўрар эканлар. Улар дунёни ишга солиб, динни топиш ўрнига тамоман тескари, яъни, динни ишга солиб, дунё топишга уринар эканлар. Одамларнинг диний ишлари юзасидан мол-дунё топишга ўтар эканлар. Умуман олганда, улар ўзларининг дунёвий мақсадларига етишишлари учун диний мақсадларни ишга солар эканлар. Мазкур нобакорлар ўз мақсадларига эришиш йўлида ўзларини қўйдай ювош кўрсатишга ҳаракат қиладилар:

«Улар одамлар учун юмшоқ қўй териларини киядилар».

Одамларнинг кўзига юмшоқ супурги бўлиб кўринадилар. Ўзларини диндор ҳамда дин учун фидокор қилиб кўрсатишга уринадилар. Ва бу йўлда нима керак бўлса, ҳаммасини қиладилар.

«Тиллари шакардан ҳам ширин».

Фақат дину диёнатдан, тақвою ибодатдан гапирадилар. Динни ишга солиб, дунё орттириш учун қандай ширин гап керак бўлса, ўшани гапирадилар.

«Қалблари эса, худди бўриларнинг қалбларидек».

Кўзга кўринган нарсага чанг солиш пайидан бўладилар. Нима қилиб бўлса ҳам бировларнинг ҳаққини юлиб қолиб, ўзларига бойлик орттиришга уринадилар. Албатта, динни восита қилиб олиб, дунёни талаб қилиш улкан гуноҳдир. Бу Аллоҳ таолонинг чексиз ғазабига олиб борадиган гуноҳдир. Ўша гуноҳ содир бўлганда Аллоҳ таолонинг ғазаби қўзийди ва:

«Аллоҳ азза ва жалла: «Мен ила ғурурга кетдиларми ёки Менга журъат қилдиларми?! Бас, Ўзим ила қасам ичиб айтаманки, албатта, ўшаларнинг бошларига уларнинг ўзларидан фитна юбораман. У ҳалимни ҳам ҳайрон қолдиради», дейди».

Ҳа, дин ила дунёни талаб қилиш Аллоҳ таоло ила ғурурга кетишдир.

Ҳа, дин ила дунёни талаб қилиш Аллоҳ таолога нисбатан журъат қилишдир.

Ҳа, дин ила дунёни талаб қилиш Аллоҳ таоло қасам ила таъкидлайдиган азобга сазовор ишдир.

Ҳа, дин ила дунёни талаб қилишга ўтганлар ҳалимни ҳам ҳайрон қолдирадиган фитнага дучор бўладилар.

Ҳа, дин ила дунёни талаб қилишга мутлақо яқинлашиш керак эмас.

4853- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَمُوتُ إِلَّا نَدِمَ

قَالُوا: وَمَا نَدَامَتُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِنْ كَانَ مُحْسِنًا نَدِمَ إِلَّا يَكُونُ

ازْدَادَ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا نَدِمَ إِلَّا يَكُونُ نَزَعَ.

4853. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ўлганлардан ҳар бир киши, албатта, надомат қиладир», дедилар.

«Унинг надомати недир, эй Аллоҳнинг Расули?», дейишди.

«Агар яхши бўлса, кўпроқ қилмаганидир. Агар ёмон бўлса, тезроқ суғурилиб чиқмаганидир», дедилар».

Шарҳ: Банда хоҳ яхши бўлсин, хоҳ ёмон бўлсин, барибир ўлганидан кейин афсус-надомат қилар экан. Чунки у ўз ўлиmidан кейин бу дунёда заррача бўлса ҳам қилган ҳар бир амали учун мукофот ёки жазо олишига ишончи комил бўлади. Бу ҳақиқатни ўз бошидан ўтказади.

Яхши бандалар ўзларига бу дунёда қилган яхшиликлари учун бериладиган мукофотларни кўрганларидан кейин: «Аттанг, яна ҳам кўпроқ яхшилик

қилсам бўлар экан», дейдилар.

Ёмон бандалар эса, ўзларига бу дунёда қилган ёмонликлари учун бериладиган жазоларни кўрганларидан кейин: «Аттанг, тезроқ гуноҳлардан ажраб чиқсам бўлар экан», дейди.

Бас, шундоқ экан, ҳеч қандай яхшиликни оз санамай, иложи борича кўпроқ амали солиҳ қилиш пайдан бўлиш керак. Турли сабабларга кўра, ёмон йўлга юриб қолганлар эса, зудлик билан бу йўлдан тўғри йўлга ўтишлари лозим.

4854- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ خَافَ أَذْلَجَ وَمَنْ أَذْلَجَ بَلَغَ الْمَنْزِلَ أَلَا إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ غَالِيَةٌ أَلَا إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ الْجَنَّةُ

4854. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким хавфсираса, кечаси юради. Ким кечаси юрса, манзилга етади. Огоҳ бўлинг! Албатта, Аллоҳнинг савдо моли қимматдир. Огоҳ бўлинг! Албатта, Аллоҳнинг савдо моли жаннатдир», дедилар».

Шарҳ: Душмандан кўркқан одам қийин бўлса ҳам, кечаси сафар қилади. Кечаси сафар қилса ҳам, кўп қийинчиликларга дучор бўлса ҳам, бари-бир у ўз манзилига етади ва мақсади ҳосил бўлади. Худди Шунингдек, Аллоҳнинг азоби ва иқобидан кўркқан одам ҳам қийин бўлса ҳам, яхши ишларни қилишга шошилади. Ҳамда охир-оқибат жаннатга дохил бўлади.

4855- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ لَا يَلْجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ وَلَا يَجْتَمِعُ عُبَّارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدُخَانُ جَهَنَّمَ.

4855. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«То сут елингга қайтмагунча Аллоҳдан кўрқиб йиғлаган киши дўзахга кирмас. Аллоҳнинг йўлидаги чанг ила жаҳаннам тутуни жам бўлмас», дедилар».

Шарҳ: Аллоҳ таолонинг азоби ва иқобидан кўрқиб, чин дилдан йиғлаган одам худди соғилган сутни елингга қайтариб бўлмаганидек, жаҳаннамга тушиши мумкин эмас экан.

Шунинг учун мўмин банда Аллоҳ таолонинг азоби ва иқобидан кўрқиб, доимо шай туриши, яъни, ўзини ҳар дам ийғлаидиган ҳолда тутиши лозим. Ана шундагина банда зоҳидлар мақомига эришади.

4856- عَنْ هَانِيٍّ قَالَ: كَانَ عُثْمَانُ ط إِذَا وَقَفَ عَلَى قَبْرِ

بَكِي حَتَّى يَبْلَّ لِحِيَّتَهُ فَيَقِيلَ لَهُ: تَذَكَّرُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ فَلَا تَبْكِي وَتَبْكِي مِنْ هَذَا فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ فَإِنْ بَجَا مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ مَا رَأَيْتُ مَنْظَرًا قَطُّ إِلَّا الْقَبْرُ أَفْظَعُ مِنْهُ.

4856. Ҳонеъ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Усмон розияллоҳу анҳу қачон қабр устида турса, соқолини ҳўл қилгунча йиғлар эди. Бир куни унга:

«Жаннат ва дўзахни зикр қилганда йиғламайсан-у, аммо бундан йиғлайсанми?» дейилди.

Шунда у:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам «Қабр охират манзилларининг биринчисидир. Агар ундан нажот топса, кейингилари ундан кўра енгилдир. Агар ундан

нажот топмаса, кейингилари ундан кўра қийиндир. Қабрдан кўра қўрқинчлироқ манзарани кўрмаганман», деганлар», деди».

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссаломга барча манзаралар, жумладан, қабрдаги манзаралар ҳам кўринар эди. Шунинг учун у зот мазкур манзараларни солиштириш имконига эга эдилар.

Мўмин киши қабр азобидан қўрқиш малакасини ҳосил қилмоғи лозим. Ана шунда у зоҳидлик мақомига эришишда муҳим қадам босган бўлади.

4857- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ
وَأَسْمَعُ مَا لَا تَسْمَعُونَ أَطَّتِ السَّمَاءُ وَخُقَّ لَهَا أَنْ تَبْطَأَ، مَا فِيهَا مَوْضِعٌ
أَرْبَعِ أَصَابِعٍ إِلَّا وَمَلَكٌ وَاضِعٌ جَبْهَتَهُ سَاجِدٌ لِلَّهِ، وَاللَّهُ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا
أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا وَمَا تَلَذَّذْتُمْ بِالنِّسَاءِ عَلَى الْفُرَشِ
وَلَخَرَجْتُمْ إِلَى الصُّعَدَاتِ تَجَارُونَ إِلَى اللَّهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ شَجَرَةً
تُعْضَدُ. رَوَى هَذِهِ السَّنَّةَ التِّرْمِذِيُّ.

4857. *Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, мен сиз кўрмаган нарсаларни кўрурман ва сиз эшитмаган нарсаларни эшитурман. Осмон кучанди ва унга кучаниш ҳақ ҳам эди. Унга фаришталар тўрт панжа сиғадиган жой ҳам қолдирмай тўлдилар. Ҳаммалари Аллоҳга сажда қилиб пешоналарини қўйдилар.

Аллоҳга қасамки, агар мен билганни билганингизда, албатта, оз кулиб, кўп йиғлар эдингиз! Тўшаклар устида аёллардан лаззат олмас эдингиз. Ва

албатта манзиллардан чиқиб, Аллоҳдан паноҳгоҳ излар эдингиз! Қани эди, кесилиб ташланадиган дарахт бўлсам!» дедилар».

Ушбу олтитани Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссалом бир неча ҳадиси шарифларида кўпчилик кўрмаган нарсаларни кўриб, эшитмаган нарсаларни эшитишларини қайта-қайта такрорлайдилар. Мазкур ҳадиси шарифларнинг барчасида такво ва зоҳидлик ҳақида сўз кетади. Бундан такводорлик ва зоҳидликка эришиш учун ўта ҳассос бўлиш, кўпчилик ҳис қилмайдиган нарсаларни ҳам ҳис қилиш малакасига эга бўлиш кераклигини англаб оламиз.

Албатта, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдаги бу ҳислатлар у зотга Аллоҳ таоло томонидан алоҳида инъом этилган. У зотнинг умматларидан бўлган баъзи кишилар эса, ўз ибодатлари ва саъй-ҳаракатлари ила маълум даражадаги мақомларга эришишлари мумкин бўлади.

Мана, Пайғамбар алайҳиссалом ушбу биз ўрганаётган ҳадиси шарифларида яна:

«Албатта, мен сиз кўрмаган нарсаларни кўрурман ва сиз эшитмаган нарсаларни эшитурман», демоқдалар.

Ва шу билан бирга, ўша нарсанинг нима эканлигини ҳам баён қилмоқдалар.

«Осмон кучанди ва унга кучаниш ҳақ ҳам эди».

Осмон худди уловга оғир юк юкланганда уни кўтаришда қийналиб, кучаниб овоз чиқарганидек овоз чиқарди. Осмоннинг кучанишига сабаб:

«Унга фаришталар тўрт панжа сиғадиган жой ҳам қолдирмай тўлдилар. Ҳаммалари Аллоҳга сажда қилиб, пешоналарини қўйдилар».

Ана ўша издиҳом ва оғирлик осмонни кучантирди.

«Аллоҳга қасамки, агар мен билганни билганингизда, албатта, оз кулиб, кўп йиғлар эдингиз!»

Ана шу нарсаларни билмаганингиз учун кўп кулиб, оз йиғлаб юрибсиз.

«Тўшаклар устида аёллардан лаззат олмас эдингиз».

Чунки мазкур нарсаларнинг даҳшати сизни бошқача қилиб кўяр эди. Шунинг учун ҳою ҳавасни йиғиштириб кўяр, **«Ва албатта манзиллардан чиқиб, Аллоҳдан паноҳгоҳ излар эдингиз!»**

Чунки Аллоҳ таолодан ўзга паноҳ йўқлигини англаб етган бўлар эдингиз.

«Қани эди, кесилиб ташланадиган дарахт бўлсам!»

Кесилиб кетсаму, кейин бутунлай унут бўлсам.

Бундан Пайғамбар алайҳиссалом кўрган ва билган нарсалар жуда ҳам даҳшатли ва оғир эканлиги келиб чиқади. Ана шу ҳолни унутмаслигимиз лозим. Зоҳидлик даъвоси бор ёки ўша мақомга яқинроқ юриш нияти бор мўмин мазкур ҳолни зинҳор ёдидан чиқармаслиги керак.

التوكل على الله تعالى

АЛЛОҲ ТАОЛОГА ТАВАККАЛ ҚИЛИШ

Аллоҳ таолога таваккал қилиш луғатда «суяниш» маъносини англатади. Шаръий истилоҳда эса, У Зотга эътимод қилиш ва барча ишларни қалбдан ишониб, У Зотга ҳавола қилиш, У Зот бандаларининг ишларига Ўзи кафил ва ҳар бир нарсага қодир, дея инониш, шу билан бирга, Аллоҳ таоло бандаларига амр қилган ва одат бўлиб қолган сабабларни ишга солишдир. Бунга оч қолганда таом тановул қилиш, совуқ қотганда кийим кийиш, чанқаганда сув ичиш, бола кўришни истаганда оила куриш, ҳосил истаганда уруғ сепиб, экин экиш, дарахт ва мева истаганда кўчат экиш каби нарсалар мисол бўлади. Банда бу

ишларни қилаётганда фақат Аллоҳ таолога суянган ҳолда қилади. Бошқа фикрга кетса, Аллоҳ таолога таваккал қилмаган бўлади.

قال الله تعالى: **هَبْهَبْهَبْ**

Аллоҳ таоло:

«Ким Аллоҳга таваккал қилса, бас, унга У Зотнинг Ўзи кифоядир», деган (*Талоқ 3-оят*).

Талоқ сурасидаги бир оятдан олинган бу жумла тафсирига уламоларимиз қуйидаги ҳадисни келтирадилар:

«Пайғамбар алайҳиссалом Абдуллоҳ ибн Масъудга қилган насиҳатларида, жумладан:

«...Ва билки, агар умматнинг барчаси йиғилиб, сенга манфаат етказмоқчи бўлсалар ҳам, Аллоҳ сен учун тақдир қилиб қўйган нарсадан ўзга ҳеч бир нарса қила олмайдилар. Агар сенга зарар етказиш учун тўплансалар ҳам, Аллоҳ сен учун тақдир қилиб қўйган нарсадан ўзга ҳеч бир нарса қила олмайдилар», деганлар.

Демак, банда Аллоҳ таолога таваккал қилиб яшаши керак.

Аллоҳ таоло Тавба сурасида:

«Мўминлар Аллоҳгагина таваккал қилсинлар», деган (*51-оят*).

Ҳа, мўминлар фақатгина Аллоҳнинг Ўзигагина суянсинлар. Аллоҳнинг қазою қадарига ишониш ва Унга таваккал қилиш тайёргарлик ва ҳаракатга зид эмас, балки Аллоҳнинг амрини бажо келтиришдир.

Аллоҳнинг амрини бажармаган ва ҳаракат қилмаганлар ҳеч қачон таваккал қилмаган (суянмаган) бўладилар.

Аллоҳ таоло Анфол сурасида:

«Албатта, Аллоҳ зикр қилинса, қалблари титрагувчи, оятлари тиловат этилса, иймонларини

зиёда қилгувчи ва Роббиларига таваккал қилгувчиларгина мўминлардир», деган (2-оят).

Бу оятда мўминларнинг бир неча сифати зикр қилинган. Оят «Албатта» деган таъкид билан бошланаётгани диққатни тортади.

«Аллоҳ зикр қилинса, қалблари титрагувчи»лар мўминлардир.

Демак, мўминни ажратиш учун Аллоҳни зикр қилиш керак экан. Аллоҳ зикр қилинганда қалбини титроқ босиб, ундан кўрқиб турган одам мўмин бўлади. Яъни, масалан, бирон ишни, Аллоҳ буюрган, қилиш керак дейилса, Аллоҳдан кўрқиб ўша ишни бажаришга киришган одам мўмин бўлади.

Мисол учун, Аллоҳ намоз ўқишни фарз қилган, Унинг амрини бажариш ҳар бир мусулмонга фарздир, дейилса, қалбини титроқ босиб, дарҳол намоз ўқишни бошлаган одам мўминдир.

Шунингдек, ароқ ичишни Аллоҳ ҳаром қилган, ким уни ичса, гуноҳкор бўлади, дейилса, Аллоҳдан кўрқиб, ароқ ичмай қўйган одам мўминдир.

«оятлари тиловат этилса, иймонларини зиёда қилгувчи»лар мўминлардир.

Яъни, Аллоҳнинг оятлари тиловат қилинганда иймони зиёда бўладиган инсон мўминдир. Қалбига Қуръон таъсир этадиган, иймонини бақувват қиладиган инсон мўминдир.

«...ва Роббиларига таваккал қилгувчиларгина мўминлардир».

Яъни, фақат Аллоҳ таологагина қайтадиган, Унигина кўзлайдиган, Ундангина паноҳ тилайдиган, Ундангина хожатларини раво қилишни сўрайдиган, Унгагина рағбат қиладиган, У хоҳласа, бўлади, хоҳламаса, бўлмайди, деб эътиқод қиладиган кишиларгина мўминлардир.

Лекин бу, дунёдаги ишларга аралашмай, сабабини ахтармай туравериш керак дегани эмас. Мўмин ҳар бир

ишни режага солиб, пухта ўйлаб, турли сабабларни топиб, кейин қилади. Лекин ўша тадбирларнинг ўзигагина суяниб қолмайди. Фикр, режа ва тадбирлар натижа берди, ҳам демайди. Балки, Аллоҳга суянади. Натижани Аллоҳдан, деб билади.

Аллоҳ таоло Наҳл сурасида Аллоҳ таолонинг йўлида хижрат қилган бандаларини мадҳ қилиб:

«Улар сабр қилган ва Роббиларига таваккал қилганлардир», деган (42-оят).

Аллоҳ таоло Наҳл сурасида яна:

«Албатта, иймон келтирганлар ва ўз Роббиларига таваккал қилганларга у (шайтон)нинг султони йўқ», деган (99-оят).

Шайтон қанча уринмасин, қанча васваса қилмасин, Аллоҳга иймони бор одамни йўлдан ура олмайди. Чунки мўмин одамнинг қалби Аллоҳга боғлиқ бўлади. Аллоҳга боғлиқ қалбга эса на васваса таъсир қилади ва на ғулғула тушади. Аллоҳгагина таваккал қиладиган, фақат Унгагина суянадиган мўминлар бошқа томонга умуман қиё бокмайдилар.

Шунинг учун ҳам шайтон мўминга ва Аллоҳга таваккал қилувчи шахсга султонини-ҳукмини ўтказа олмайди.

Аллоҳ таоло Шўро сурасида:

«Аллоҳнинг ҳузуридаги яхши ва боқий нарсалар эса, иймон келтирган ва Роббиларига таваккал қилганлар учундир», деган (36-оят).

Банда Аллоҳнинг ҳузуридаги яхши ва боқий, қадр-қийматли нарсаларга эришиши учун қуйидаги сифатларни ўзида мужассам қилиши лозим:

Биринчиси — Иймонли.

Иймон мазкур сифатларнинг асли ва асосидир. Иймон, умуман, дунёдаги барча яхши сифатларнинг асосидир. Агар иймон бўлмаса, инсон инсон эмас. Агар иймон

бўлмаса, бошқа ҳамма яхши сифатларнинг заррача ҳам фойдаси бўлмайди. Иймон бўлмаса, дунё ва ундаги нарсаларни тўғри тушуниб ҳам бўлмайди. Иймон бўлмаса, дунё ҳақидаги тасаввур ҳам, ундаги тасарруф ҳам умуман бошқача, яъни, нотўғри бўлади. Шунинг учун иймонсиз бирор яхши иш қилиб бўлмайди, қилинганда ҳам асоссиз, қандайдир ғараз билан қилинганлиги учун мақбул бўлмайди. Инсоннинг дунё ҳақидаги, ҳаёт ҳақидаги тасаввури ва ундаги тасарруфи фақат иймон билангина тўғри бўлиши мумкин.

Шу сабабдан ҳамма нарсанинг ҳақиқатда яхши бўлиши учун иймон шартдир. Шу сабабдан ҳам Аллоҳ таолонинг ҳузуридаги яхши ва боқий нарсаларга эга бўлишга сазовор кишиларнинг энг бош сифати ўлароқ, иймон зикр этилмоқда.

Иккинчиси — Роббиларига таваккал қилган. Аллоҳ ҳузуридаги яхши ва боқий нарсаларга эга бўлишга сазовор кишиларнинг иймондан кейинги иккинчи сифати Роббиларига таваккал қилишдир. Ҳар бир нарасада фақат Аллоҳ таолога суянишдир. Бу эса, ҳақиқий тавҳиддир. Мўмин-мусулмон ўзининг фикрида ҳам зикрида ҳам, тасаввурида ҳам, фақат Аллоҳ таолонинг ўзигагина таваккал қилади — суянади. Унинг Аллоҳдан ўзга ҳеч бир суянчиғи йўқдир.

Бирор нарасада Аллоҳдан бошқага суяниш тавҳидга зарар етказди, ширкка олиб келади. Шунинг учун ҳам барча нарасада фақат Аллоҳга таваккал қилиш, Унгагина суяниш иймондан кейинги энг муҳим сифат ҳисобланади.

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Аллоҳнинг раҳмати ила уларга мулойим бўлдинг. Агар қўпол, қалби қаттиқ бўлганингда, атрофингдан тарқаб кетар эдилар. Бас, уларни авф эт. Уларга истиғфор айт ва улар билан ишларда машварат қил. Азму қарор қилганингдан сўнг Аллоҳга таваккал қил.

Албатта, Аллоҳ таваккал қилувчиларни севадир»,
деган (159-оят).

Уҳуд урушида мусулмон аскарларининг учдан бири йўлдан орқасига қайтиб кетди. Бундан аввал ҳам улар Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг гапларига кирмай, Мадийнада қолмаган, ҳаммани Уҳудга чиқишга мажбур қилишган эди. Сўнгра эса камончилар Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг амрларини бузиб, ғаниматни кўриб, нафснинг сўзига кирдилар. Пайғамбар алайҳиссалом ўлди, деган ёлғон хабар тарқалганда эса, сустлашиб, ҳеч кимга карамай, Пайғамбар алайҳиссаломни мушрик душманлар ичига ёлғиз ташлаб, қочиб қолишди. Натижада у кишига каттиқ жароҳатлар етди.

Бу ишлар Пайғамбар алайҳиссаломнинг қалбларида уларга нисбатан бирор асорат қолдирган бўлиши мумкин. Шу боис ушбу ояти карима у зоти бобаракотнинг кўнгилларини кўтаряпти. Айни чокда мусулмонларга ҳам бу зот уларга Аллоҳ томонидан берилган улуғ неъмат эканлигини баён қияпти.

«Аллоҳнинг раҳмати ила уларга мулойим бўлдинг. Агар қўпол, қалби қаттиқ бўлганингда, атрофингдан тарқаб кетар эдилар».

Демак, Расули акрам соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мўмин-мусулмонларга мулойим бўлишлари ўзлари учун ҳам, умматлари учун ҳам Аллоҳнинг раҳмати экан. Мулойим, ширин сўз бўлиш катта бахт ҳисобланади.

Чунки одамлар бир оғиз бўлса ҳам, яхши сўзнинг гадоси. Киши яхши сўз эшитган жойига, мулойим муомала кўрган шахсига меҳр кўяди, ўша ерда, ўша шахснинг атрофида тўпланади.

Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг сифатлари бу жиҳатдан энг олий эди. У зоти бобаракотнинг энг жозибадорлик кучлари ҳам шунда эди. Агар у киши қўпол ва қалблари қаттиқ бўлганида,

атрофларида ҳеч ким қолмай, тарқаб кетар эди. Лекин шундай Пайғамбарни — йўлбошчини Уҳуд уруши кунини ёлғиз ташлаб қочишлари қизиқ бўлди. Майли, ҳалимлик мулоимлик ва қалби кенглик ҳеч қачон зарар қилмаган.

«Бас, уларни авф эт. Уларга истиғфор айт».

Аллоҳ таоло ушбу амр ила Пайғамбар алайҳиссаломни қалби кенгликда, мулоимликда, яъни, кишиларни аatroфларида жамловчи олий сифатларда бардавом бўлишга чақириб, айб иш қилишган бўлса ҳам, мусулмонларни авф этишга буюрмоқда ҳамда «Менга истиғфор айтиб, уларнинг гуноҳларидан ўтишимни сўра», демоқда.

«...ва улар билан ишларда машварат қил».

Яъни, «Уҳуд урушидан олдинги шўронинг фикрига амал қил, ноқулай ҳолатда қолганлигини тўсиқ бўлмасин, бундан кейинги ишларда ҳам улар билан маслаҳатмашварат қилиб иш олиб бор».

Ушбу оят Исроилга кўра ҳукм юритишда шўронинг, яъни, кўпчиликнинг фикрини олиш, унга амал қилиш лозимлигига асос бўладиган оятлардан бири ҳисобланади.

«Азму қарор қилганингдан сўнг Аллоҳга таваккал қил».

Шўро мажлисида бир қарорга келиндими, ўша фикрга амал қилишга келишилдими, Демак, энди азму қарорни маҳкам қилиб, уни ҳаётга татбиқ этишга ўтиш керак. Қарор қабул этилгач, шўронинг вазифаси тугайди. Ишни амалга оширишда эса, Аллоҳ таолога таваккал қилиш керак.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом Уҳуд урушида бу қоидага айнан риоя этдилар. Аввало, ўз фикрларига зид бўлса ҳам, шўродаги кўпчиликнинг маслаҳатига кўндилар. Кўниб, шунга азму қарор қилганларидан сўнг кўпчилик ўз фикридан қайтса ҳам, Пайғамбар алайҳиссалом қайтмадилар, Аллоҳга таваккал қилдилар. Ишнинг оқибати

яхши бўлмаслиги маълум эди, аммо шўронинг қарорига қандай муносабатда бўлиш лозимлиги тўғрисида дарс бериш учун шундай қилдилар.

«Албатта, Аллоҳ таваккал қилувчиларни севадир».

Аллоҳга таваккал қилиш — улуғ сифат. Аммо таваккал, Аллоҳ ирода қилганидек, тўғри ҳолда бўлиши керак. Баъзи кишилар таваккални нотўғри тасаввур этадилар. Ўйламай-нетмай, чора-тадбир кўрмай, сабабларни ахтармай, кўр-кўрона ҳаракат қилишни таваккал деб тушунувчилар кўп. Бу эса, мутлақо нотўғри тушунчадир.

Масалан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Уҳуд урушида қилган таваккаллари олиб кўрайлик. Мушрикларнинг аскар тортиб Уҳудга етиб келганларини эшитишлари билан тезда мусулмонларни йиғиб, шўро мажлисини ўтказдилар. Шўро қабул этган қарорга ўзлари биринчи бўлиб амал қилиб, Хужраи Саодатга кириб, устма-уст иккита совут кийиб чикдилар.

Эътибор беринг-а, Аллоҳга таваккал қилувчиларнинг энг улуғи, биринчиси бўлган Муҳаммад алайҳиссалом урушга кетаётганлари учун бир эмас, иккита совут кийиб чикдилар! Манзилга тезроқ, осонроқ ва тинчроқ элтувчи йўлни биладиган одамни топиб, унга йўл бошлашни топширдилар. Етиб боргандан кейин ҳам душманнинг ҳолини, куч-қувватини яхшилаб ҳисоб-китоб қилдилар.

Сўнгра ўз жангчилари билан бирмабир танишиб, ҳаммани жой-жойига қўйдилар. Ўнг қанот ва чап қанотларда кимлар бўлишини белгилаб, уларга амир тайинладилар. Орқа томоннинг ҳимоясига Абдуллоҳ ибн Жубайр розияллоҳу анҳу бошчилигидаги камончиларни қўйдилар. Хуллас, урушга зарур бўлган чоратадбирларни керагидан ҳам ортиқроқ кўриб қўйдилар. Шу билан бирга, ҳар бир чоратадбирда Аллоҳни вакил, деб эътиқод қилдилар. Ҳатто ҳозирги замон ҳарбий мутахассислари

ҳам бу қадар пухта тайёргарликни кўриб, ҳайратдан ёқа ушламоқдалар.

Негаки бу ерда Аллоҳга таваккал бу ишлардан айри эмас, балки уларнинг барчасини боғлаб турган бир ипдир, барчасини ҳаракатга келтирган бир кучдир.

Агар қалбда вакиллик маъносида, нусрат кутиш маъносида Аллоҳдан бошқа томонга сал бўлса-да мойиллик сезилса, буни Аллоҳга таваккал, деб бўлмайди. Афсуски, кўпчилик таваккални дангасаликка, чора кўрмай кутиб ётса ҳам иш ўзи бўлаверади, деган тушунчаларга айлантириб олган.

Муаллиф Мансур Али Носиф матнда зоҳидлик учун Аллоҳ таолога таваккал қилувчи банда бўлиш зарурлигини эслатиш учун битта ояти карима келтирган бўлсалар ҳам, биз бу маънони тўлиқроқ англаб олишимиз учун бир неча ояти каримани тафсири билан келтирдик. Бизнинг фикримизча, мана шу кифоя қилса керак.

Энди Аллоҳ таолодан ёрдам сўраган ҳолимизда бу борада келган ҳадиси шарифларни ўрганишга киришамиз.

4858- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ

أُمِّي سَبْعُونَ أَلْفًا بَغَيْرِ حِسَابٍ هُمُ الَّذِينَ لَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ
وَعَلَى رَهْبِهِمْ يَتَوَكَّلُونَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4858. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Менинг умматимдан етмиш минги жаннатга ҳисобсиз кирурлар. Улар: дам солишни талаб қилмайдиганлар, шумланмайдиганлар, тамға қиздириб босмайдиганлар ва Роббиларига таваккал қиладиганлар», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, жаннатга ҳисобсиз кирадиганлардан бўлиш учун тўрт сифатга эга бўлиш керак экан:

1. «дам солишни талаб қилмаслик»

Яъни, жоҳилиятнинг ширкдан иборат дам солишини талаб қилмайдиган, Ислом ижозат берган дам солиш ўз-ўзидан шифо беради, деб эътиқод қилмайдиган, балки шифо фақатгина Аллоҳ таоло томонидан бўлади, деган эътиқодда бўлиш.

2. «шумланмаслик»

Яъни, фалон нарса бўлди, энди ёмонлик етса керак пистон нарса кўринди, у шумқадам эди, энди ишлар чаток бўлади, каби эътиқоддан йироқ бўлиш. Бу дунёдаги барча яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам фақатгина Аллоҳ таолонинг иродаси ила бўлади, деган қатъий ишонч билан яшаш.

3. «тамға қиздириб босмайдиган»

Бунда ҳам баъзи яраларга тамға қиздириб босиб даволаганда жоҳилиятдаги каби, тамға қиздириб босиш шифо берди, деган Аллоҳ таолога ширк келтиришдан иборат эътиқодда юрмаслик кўзда тутилган.

4. «Роббиларига таваккал қиладиган»

Ҳамма нарсада фақат Аллоҳ таологагина суянадиган.

Ана шу тўрт сифатни ўзида мужассам қилган киши жаннатга ҳисобсиз кирадиган етмиш минг кишининг ичида бўлар экан.

4859- عَنْ عُمَرَ رَ عَنِ النَّبِيِّ ر قَالَ: لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ

عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطَّيْرُ تَعْدُو خِمَاصًا وَتَرْوُحُ بِطَانًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4859. Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар сизлар Аллоҳга ҳақиқий таваккал

қилганинигизда, оч кетиб тўқ қайтадиган қушдек ризқланган бўлур эдингиз», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда агар бандалар Аллоҳ таолога ҳақиқий таваккал қилсалар, яъни, суянсалар, Аллоҳ таоло худди ҳеч қандай жамғармага эга бўлмаган қушларга керак пайтда керакли ризқни бергани каби уларга ҳам ризқ бериши турган гап эканлиги ҳақида сўз кетмоқда. Ўйлаб кўрадиган бўлсак, эрталаб уйғонган ҳар қандай қуш очликдан қорни ичига қапишган ҳолда бўлади.

Шу билан бирга, унинг ҳеч қандай жамғармаси ҳам, кўзлаб қўйган ризқ манбаи ҳам бўлмайди. Аммо у ризқ топиш мақсадида уясидан чиқади. Маълум вақт ўтгандан кейин қарасангиз, қорни қаппайиб, қайтиб келаётган бўлади.

Дунёдаги барча ҳайвонотнинг ҳоли шу. Агар бандалар Аллоҳ таолога ҳақиқий таваккал қилсалар, Аллоҳ уларга ҳам ғайбдан ризқ бериши турган гап. Фақат қуш уясидан чиқиб, ўз ризқини топишга ҳаракат қилганидек, банда ҳам керакли ҳаракатни қилмоғи керак. Аллоҳ таоло ҳатто қушларга ва қурт-кумурскаларга ҳам ўзлари ҳаракат қилмасалар, уларнинг ризқини ётган жойига олиб келиб бермайди.

4860- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ أَوْ أُطْلِقُهَا وَأَتَوَكَّلُ قَالَ: اعْقِلُهَا وَتَوَكَّلْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ فِي أَحْرِ كِتَابِهِ.

4860. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши: «Эй Аллоҳнинг Расули, (уловимни) тушовлаб туриб, таваккал қилайми ёки қўйвориб, таваккал қилайми?» деди.

Бас, у зот: «Уни тушовлаб туриб, кейин таваккал қил», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бир киши ўз уловини минган ҳолда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келди-да, у зотга мурожаат қилиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули, (уловимни) тушовлаб туриб таваккал қилайми ёки қўйвориб таваккал қилайми?» деди.

Шунда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Уни тушовлаб туриб, кейин таваккал қил», дедилар».

Бу ҳадиси шарифдан таваккал қилиш билан бирга, сабаб бўладиган ишларни ҳам пухта равишда олиб бориш лозимлиги келиб чиқади.

Чунки таваккал қалб иши, бу нарса — банданинг қалбига, нияти ва эътиқодига боғлиқ амал. Воқеъликдаги ишларнинг юзага келиши эса, Аллоҳ таоло томонидан жисмга ва унинг аъзоларининг амалига боғлиқ қилинган.

4861- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ

فَأَنْزَلَهَا بِالنَّاسِ لَمْ تُسَدَّ فَاقَتُهُ وَمَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِاللَّهِ فَيُوشِكُ
اللَّهُ لَهُ بِرِزْقٍ عَاجِلٍ أَوْ آجِلٍ أَوْ أَجَلٍ عَاجِلٍ.

4861. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимга фақирлик етсаю, уни одамлар ила қайтармоқчи бўлса, унинг фақирлиги қайтмас. Кимга фақирлик етсаю, уни Аллоҳ ила қайтармоқчи бўлса, Аллоҳ уни зудликла тез ёки кейинроқ бериладиган бойлик билан ёхуд тез ўлим билан беҳожат қилур», дедилар».

Шарҳ: Ҳар бир жонзотга ризқ берувчи ва олувчи ҳам, уни кенг қилувчи ва тор қилувчи ҳам Аллоҳ таолонинг

Ўзи! Шунинг учун шиддатли фақирликка учраган одам ўзидан ўша фақирликнинг кўтарилишини, аришини фақат Аллоҳ таолодан сўраши керак. Фақат Аллоҳ таолонинг Ўзигагина ёлворса, Аллоҳ уни беҳожат қилади, бу мушкул ҳолатдан қутулади. Турли сабабларга кўра, уни беҳожат қилиб қўяди. Еки бошқа сабаблари бўлса, ўлим бериб бўлса ҳам, бандани мазкур қийин ҳолатдан қутқариб қўяди.

Аммо кимки шиддатли фақирлик ҳолатига дучор бўлганида Аллоҳни унутиб, одамларга юзланса, улардан умидвор бўлса, «бу қийин ҳолатимдан фалончи ёки пистончи чиқаради», деса, иши расво бўлади. Ўзини доимий хор-зорликка, бировларнинг миннати остида яшашга урган бўлади. Мусулмон инсон ҳаммавақт, жумладан, оғир иқтисодий аҳволга тушиб қолган вақтда ҳам Аллоҳга ёлвориши лозим. Фақат шундагина тўғри иш қилган бўлади.

4862- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ أَخَوَانِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ
فَكَانَ أَحَدُهُمَا يَأْتِي النَّبِيَّ ﷺ وَالْآخَرُ يَخْتَرِفُ فَشَكَا الْمُحْتَزِفُ أَخَاهُ إِلَى
النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ لَعَلَّكَ تُزَرِّقُ بِهِ.

4862. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг вақтларида икки ака-ука бор эди. Улардан бири Набий алайҳиссаломнинг хузурларига келар, бошқаси хунармандлик қилар эди. Бас, хунармандлик қилувчи Набий алайҳиссаломга ўз укасидан шикоят қилди. Шунда у зот:

«Эҳтимол, сен унинг сабабидан ризқланаётгандирсан!» дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан ишламай илм ўрганиб

ўтирган одамнинг шарофати ила ишлайдиган кишига ризқ берилар экан, деган қоида чиқмаслигини уламоларимиз алоҳида таъкидлаганлар. Балки кимнинг ризқи кимнинг сабабидан берилаётганини бандалар билмайдилар. Шунинг учун ризқ Аллоҳдан деган эътиқодни маҳкам ушлаш керак ва ҳалол йўл билан ризқ талабида бўлиш лозим. Баъзи вақтларда Аллоҳ таоло бировларнинг сабабидан бошқаларга ризқ бериши ҳам мумкин.

4863- كَتَبَ مُعَاوِيَةُ ط إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنْ أَكْتُبِي

إِلَيَّ كِتَابًا تُوصِينِي فِيهِ وَلَا تُكْثِرِي عَلَيَّ فَكَتَبْتُ إِلَيْهِ: سَلَامٌ عَلَيْكَ أَمَّا
بَعْدُ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ التَّمَسَ رِضَا اللَّهِ بِسَخَطِ
النَّاسِ كَفَاهُ اللَّهُ مُؤْنَةَ النَّاسِ وَمَنْ التَّمَسَ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَهُ
اللَّهُ إِلَى النَّاسِ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ التِّرْمِذِيُّ.

4863. Муовия розияллоху анху Оиша розияллоху анҳога: «Менга бир мактуб ила тавсиялар қилинг, чўзиб юборманг», деб мактуб ёзди. Бас, у киши унга: «Сенга салом. Аммо баъду, Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг: «Ким Аллоҳнинг розилигини одамларнинг норозилиги ила изласа, Аллоҳ уни одамларнинг ёмонлигидан асрайди. Ким одамларнинг розилигини Аллоҳнинг норозилиги ила изласа, Аллоҳ уни одамларга топшириб қўяди», деганларини эшитганман. Сенга салом!» деб мактуб ёздилар».

Учовини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Аллоҳ таолога таваккал қилган банда барча нарсада У Зотнинг ўзига суянади. Одамларга суянмайди. Агар унинг таваккали ҳақиқий бўлса, Аллоҳ таоло уни одамларга зор қилиб қўймайди. Аммо Аллоҳ таолони

унутиб, одамларга суяниб қолса, иши чатоқ бўлади. Аллоҳ таоло уни одамларнинг ихтиёрига ташлаб қўяди. Чунки у банда Аллоҳ таолога эмас, бандаларга суянган эди. Аслида эса, ҳар бир банда чин дилдан Аллоҳ таолога таваккал қилган ҳолда бандаларга сабабчи бир омил сифатида қарамоғи лозим.

الفصل الخامس

БЕШИНЧИ ФАСЛ

في الرقائق

РАҚОИҚЛАР ҲАҚИДА

Аввал ҳам айтиб ўтилганидек, рақоиқ луғатда рақиқнинг жами бўлиб, «нозик», «ўта таъсирли» деган маънони билдиради. Бошқача қилиб айтилганда, қалбни рақиқ-юмшоқ қиладиган нарсалар деганидир.

Рақоиқ Қуръони Карим ояти, ҳадиси шариф, мавъиза, кишининг қалбини юмшатадиган манзара ёки ҳолат бўлиши мумкин. Рақоиқ ҳисобланган нарсалар Аллоҳ таолодан кўрқиш, қалбнинг титраши ва кўзга ёш келишига сабаб бўладиган нарсалардир.

4864- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : إِنَّ اللَّهَ

تَعَالَى قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُهُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ

بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ
الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي
لَأُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيدَنَّهُ وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ
تَرَدَّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ. رَوَاهُ
الْبُخَارِيُّ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ.

4864. Абу Хурайрадан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ таоло: «Ким менинг валийимга душманлик қилса, батаҳқиқ, Мен унга уруш эълон қилурман. Бандам Менга Мен унга фарз қилган нарсаларим ила яқинлашгани каби Менга маҳбуб нарса ила яқинлаша олмас. Бандам менга нафллари ила яқинлашишда бардавом бўлса, Мен унга муҳаббат қилурман. Қачон Мен унга муҳаббат қилсам, унинг эшитадиган қулоғи, кўрадиган кўзи, ушлайдиган қўли ва юрадиган оёғи бўлурман. Агар Мендан сўраса, албатта, унга берурман. Агар у Мендан паноҳ тиласа, Мен уни Уз паноҳимга олурман. Ҳеч бир нарсада мўминнинг жони ҳақида иккиланганимдек иккиланган эмасман. У ўлимни ёқтирмайди. Мен эса, унга ёмонлик қилишни истамайман», деди», дедилар».

Бухорий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда жуда ҳам нозик масалалар жуда ҳам нозик иборалар ила баён қилинган. Шунинг учун унинг зоҳирий маъносига учмасдан, уламоларимиз узоқ изланишлар оқибатида эришган нозик натижаларни хушёрлик билан ўзлаштиришимиз лозим.

Аввало, бу ривоят ҳадиси қудсий эканлигини англамоғимиз лозим, чунки Пайғамбар алайҳиссалом бу

гапларни Аллоҳ таолодан ривоят қилмоқдалар.

Иккинчидан, бу ривоят тасаввуф бобида катта баҳсларга сабаб бўлганлигини билмоғимиз керак. Чунки бу ерда Аллоҳ таолога валий бўлган шахс У Зотга қурбат ҳосил қилиш учун нима қилиши кераклиги ҳақида сўз кетмоқда.

Учинчидан, бу ривоятда зоҳирий маъноси таъвилсиз англаниши мумкин бўлмаган иборалар келмоқда.

Келинг, ҳадиси шариф матни билан яқиндан танишиб чиқайлик.

«Ким менинг валийимга душманлик қилса, батаҳқиқ, Мен унга уруш эълон қилурман».

Демак, ким Аллоҳ таолога валий бўлиш шарафига эришган бўлса, ана шу бандага душманлик қилган одамни Аллоҳ таоло Ўзига душман тутар экан. Хўш, бунчалик олий мақомга сазовор бўладиган кишилар кимлар ўзи?

Валий сўзи араб тилида «яқин дўст» маъносини англатади. Оддий ҳолатларда, айниқса, Қуръони Карим оятларидан келиб чиқадиган маъноларда «валий» деб, тақводор мўмин кишига айтилади.

Аллоҳ жалла ва аъло Юнус сурасида бу ҳақда қуйидагиларни айтади:

«Огоҳ бўлингким, Аллоҳнинг валийларига хавф йўқдир ва улар хафа ҳам бўлмаслар» (62-оят).

Аллоҳнинг валийларига бу дунёда ҳам, охиратда ҳам ҳеч қандай хавф йўқдир. Улар икки дунёда ҳам тўлиқ омонликдадирлар. Улар бу дунёда Аллоҳга валий бўлганлари учун, У Зотнинг кўрсатмалари бўйича ҳалол-поқ тўғри яшаганлари учун уларга ҳеч нарса хавф-хатар солмайди. Уларнинг соғлигига, молу мулкига, обрў-эътиборига, оиласига, жонларига ҳеч қандай хавф йўқ.

Шунингдек, охиратда ҳам уларга дўзахнинг, ундаги азоб-уқубатларнинг ҳеч қандай хавфи йўқ.

Аллоҳнинг валийлари бу дунёю охиратда заррача хафа

ҳам бўлмаслар. Улар доимо хурсанд бўлулар.

Ана шу бахтиёр шахслар — Аллоҳнинг валийси бўлиш шарафига муяссар бўлганлар, икки дунёда хавфдан холи бўлганлар, икки дунёда хафа бўлмайдиганлар кимлардир?

«Улар иймон келтирганлар ва тақво қилганлардир».

Демак, Аллоҳнинг валийси бўлиш жуда ҳам осон экан. Бунинг учун аввало, У Зотга иймон келтириш, иккинчидан эса, тақводор бўлиш, яъни, Аллоҳнинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтиб яшаш лозим экан. Кимнинг иймонида заррача хато бўлса ёки Аллоҳнинг кўрсатмалари асосида эмас, ўзганинг йўлида ҳаёт кечирса ёхуд ўзига-ўзи йўлланма тузиб олса, у одам Аллоҳга валий бўлиш бахтидан маҳрумдир. Аллоҳга валий бўлганларга эса:

«Уларга дунё ҳаётида ҳам, охиратда ҳам хушхабар бор. Аллоҳнинг сўзларини ўзгартириш йўқ. Ана ўша улуғ ютукдир».

Аллоҳнинг валийларига икки дунё саодатининг хушхабари бор. Улар иймонлари ва тақволари туфайли Аллоҳнинг инояти ила, аввало, бу дунёда саодатли ҳаёт кечирадилар. Охиратда эса, худди шу иймонлари ва тақволари сабабли жаннатга дохил бўладилар.

Мазкур хушхабар Аллоҳнинг сўзларидир.

«Аллоҳнинг сўзларини ўзгартириш йўқ. Ана ўша улуғ ютукдир».

Ҳозирда баъзи мусулмон жамиятлар бу дунё ҳаётида ўша улуғ ютукка эриша олмаётган бўлсалар, бу нарса Аллоҳнинг калималари ўзгарганига эмас, балки иймон ва тақвода камчилик борлигига ёки иймон ва тақвонинг умуман йўқлигига далилдир.

Аммо урфда ва ҳаётда валий-авлиё деганда, юқорида зикр қилингандан кўра, тор доирадаги маълум бир кишилар кўзда тутиладиган бўлиб қолган. Уларнинг васфи айнан ушбу ҳадиси шарифда келган. Улар Аллоҳ таолога

алоҳида яқин бўлиш шарафига муяссар бўлган саодатманд зотлардир. Уларнинг қандоқ тарзда Аллоҳ таолога яқинлик ҳосил қилганларининг баёни ҳадиси шарифнинг давомида келади.

«Бандам Менга Мен унга фарз қилган нарсаларим ила яқинлашгани каби Менга маҳбуб нарса ила яқинлаша олмас».

Бундан Аллоҳ таолога яқин бўлиш учун банда аввало, ўзига фарз қилинган нарсаларни ўрнига қўйиб адо этадиган бўлиши керак. Фарз амалларни бекаму кўст адо қилган банда Аллоҳ таолога яқин бўлар экан. Фарз амалларни қилмай туриб, Аллоҳ таолога яқин бўлиш ҳақида ўйлаб ўтириш ҳам мумкин эмас экан. Фарз амалларни тўлиқ адо этиб, Аллоҳ таолога яқинлик ҳосил қилган бандалар У Зотга янада яқинроқ бўлиш имконига эга эканлар. Бунинг учун улар нафл ибодатлар билан машғул бўлмоқлари лозим экан.

«Бандам менга нафллар ила яқинлашишда бардавом бўлса, Мен унга муҳаббат қилурман».

Агар банда фарзларни тўлиқ адо қилганидан кейин нафлларни бардавом бажариб турса, маълум даражага етганида Аллоҳ таолонинг муҳаббатига сазовор бўлар экан.

«Қачон Мен унга муҳаббат қилсам, унинг эшитадиган қулоғи, кўрадиган кўзи, ушлайдиган қўли ва юрадиган оёғи бўлурман».

Бу жумлада келган Аллоҳ таолонинг «Унинг эшитадиган қулоғи бўламан», дегани банданинг фақат Аллоҳ таолони рози қиладиган нарсаларни эшитадиган, бошқа нарсаларни эшитмайдиган ҳолга етиб қолишини билдиради. Бу ерда зинҳор зоҳирий маънони хаёлга келтирмаслик керак.

Шунингдек, кўрадиган кўзи, деганда банда Аллоҳ таолони рози қиладиган нарсадан бошқа нарсани

кўришдан ўзини тортадиган, ушлайдиган қўли, деганда банда фақат Аллоҳ таолони рози қиладиган нарсаларни ушлайдиган бўлишини ва юрадиган оёғи, деганда банда фақатгина Аллоҳ таолони рози қиладиган ишларга юрадиган ҳолга етишишини тушунмоқ керак.

Демак, банда фарзларни адо этиш ила Аллоҳ таолога яқин бўлади. Нафл ибодатларини кўп қилиш ила Аллоҳ таолонинг муҳаббатига сазовор бўлади. Сўнгра фақат Аллоҳ таолони рози қиладиган нарсаларни эшитадиган, кўрадиган, ушлайдиган ва Аллоҳ таолони рози қиладиган жойларга юрадиган ҳолга эришади. Бу ҳол унинг учун алоҳида бир мақомга эришиш имконини беради. У ҳолда нималар бўлишини Аллоҳ таолонинг қуйидаги сўзларидан билиб оламиз:

«Агар Мендан сўраса, албатта, унга берурман. Агар у Мендан паноҳ тиласа, Мен уни Ўз паноҳимга олурман».

Қисқа қилиб айтиладиган бўлса, бу ҳолда банда дуоси тўхтовсиз қабул бўладиган шарафга ноил бўлади. Валийларнинг ҳоли шундайдир.

«Ҳеч бир нарсада мўминнинг жони ҳақида иккиланганимдек иккиланган эмасман».

Бу жумладаги иккиланиш ҳам Аллоҳ таолонинг фаришталарига нисбатан айтилмоқда. Яъни, бу жумладан фаришталар мўминнинг жонини олишда иккиланганлари каби бошқа бирор нарсада иккиланмайдилар, деган маъно келиб чиқади, Чунки Аллоҳ таолога иккиланиш нисбатини бериб бўлмайди. Хўш, нима учун фаришталар мўмин банданинг жонини олишда иккиланар эканлар?

«У ўлимни ёқтирмайди. Мен эса, унга ёмонлик қилишни истамайман».

Яъни, мўмин банда ўлишни хоҳламайди, Аллоҳ таоло эса, унга ёмонлик қилишни хоҳламайди.

Валий бўлиш учун нималар қилиш кераклигини ҳам

ўрганиб олдик. Аммо бу ҳадиси шарифни нотўғри талқин қилиш оқибатида кўпгина ноқулайликлар келиб чиққанини ҳам эслатиб ўтмоғимиз лозим. Баъзи кишилар бу ҳадиси шарифдаги маъноларнинг зоҳирини олиб, банда нафлибодатларни кўп қилиши орқали Аллоҳ таоло билан бирлашиб кетади, ваҳдатул вужуд шундандир, деган фикрга бориб, кўпгина тортишувлар, адашувлар ва ғавғоларга сабаб бўлганлар. Бу нарсанинг нотўғрилигини айтиш билан, ҳаммани бундан огоҳлантириш билан кифояланганимиз маъқул.

4865- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: إِذَا خَرَجْتَ رُوحَ الْمُؤْمِنٍ تَلَقَّاهَا مَلَكَانِ يُصْعِدَانِهَا. قَالَ حَمَّادٌ τ: فَذَكَرَ مِنْ طِيبٍ رِيحُهَا وَالْمِسْكِ وَيَقُولُ أَهْلُ السَّمَاءِ: رُوحٌ طَيِّبَةٌ جَاءَتْ مِنْ قِبَلِ الْأَرْضِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ وَعَلَى جَسَدٍ كُنْتَ تَعْمُرِيْنَهُ فَيَنْطَلِقُ بِهِ إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ يَقُولُ انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى آخِرِ الْأَجَلِ قَالَ: وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا خَرَجَتْ رُوحُهُ قَالَ حَمَّادٌ: وَذَكَرَ مِنْ نَتْنِهَا وَذَكَرَ لَعْنًا وَيَقُولُ أَهْلُ السَّمَاءِ: رُوحٌ خَبِيثَةٌ جَاءَتْ مِنْ قِبَلِ الْأَرْضِ قَالَ فَيُقَالُ: انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى آخِرِ الْأَجَلِ قَالَ فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ρ رِبْطَةً كَانَتْ عَلَيْهِ عَلَى أَنْفِهِ هَكَذَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4865. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

У киши:

«Қачон мўминнинг руҳи чиқса, уни икки фаришта қабул қилиб олиб, юқорига олиб чиқа бошлайдилар»,

деди.

Ҳаммод айтди:

«У бизга унинг хиди хушбўйлигини ва мушкни зикр қилди. Осмон аҳли: «Пок руҳ ер томондан келди. Аллоҳ сенга ва сен обод қилган жасадга раҳмат назари билан қарасин», дейди. Бас, у Роббиси азза ва жалланинг ҳузурига олиб борилади. Сўнгра У Зот:

«Уни белгиланган жойнинг охиригача олиб боринглар!» дейди.

Кейин Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам «мана бундоқ қилиб» деб, елкаларида турган бўйинбоғни бурунлари томон қайтардилар.

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда мўмин кишининг ажали етиб, вафот этадиган бўлса, унинг руҳига кўрсатиладиган эҳтиром ҳақида сўз кетмоқда. Албатта, мўминнинг руҳини икки фаришта қабул қилиб олиб, юқорига олиб чиқиши, унинг руҳидан мушку анбарнинг хидидек хушбўй хид чиқиб туриши, осмон аҳли уни олқишлар билан кутиб олиб, мактов сўзларини айтишлари ҳамда Аллоҳ таоло томонидан уни юқори мартабанинг охириги нуқтаси бўлмиш, Сидратул мунтаҳогача олиб боришга амр қилиши катта гапдир. Бунда мўмин ҳолда ўлиш қанчалар улуғ мақом эканига далил бор.

4866- عَنْ الْبَرَاءِ τ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ فِي جَنَازَةِ

رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَنْتَهَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ وَلَمَّا يُلْحَدُ فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ρ

وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُوسِنَا الطَّيْرُ وَفِي يَدِهِ عُودٌ يَنْكُثُ بِهِ فِي

الْأَرْضِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: اسْتَعِيدُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ مَرَّتَيْنِ أَوْ

ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ وَهُوَ

يَسْمَعُ خَفَقَ نَعَالِهِمْ يَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ: مَنْ رُبُّكَ؟
فَيَقُولُ: رَبِّيَ اللَّهُ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ: دِينِي الْإِسْلَامُ،
فَيَقُولَانِ لَهُ: مَنْ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ؟ فَيَقُولُ: هُوَ رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ، فَيَقُولَانِ: وَمَا يُدْرِيكَ؟ فَيَقُولُ: قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ فَأَمَنْتُ بِهِ
وَصَدَّقْتُ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ
الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ) فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ قَدْ
صَدَّقَ عَبْدِي فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَالْبُسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى
الْجَنَّةِ قَالَ: فَيَأْتِيهِ مِنْ رَوْحِهَا وَطِيْبِهَا قَالَ وَيُفْتَحُ لَهُ فِيهَا مَدَدٌ بَصَرِهِ وَإِنَّ
الْكَافِرَ أَوْ الْمُنَافِقَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَعَادَتْ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ يَأْتِيهِ
مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ: مَنْ رُبُّكَ؟ فَيَقُولُ: هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي،
فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ: هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي، فَيَقُولَانِ: مَا هَذَا
الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ؟ فَيَقُولُ هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي قَالَ: فَيُنَادِي مُنَادٍ
مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ فَأَفْرِشُوهُ مِنَ النَّارِ وَالْبُسُوهُ مِنَ النَّارِ وَافْتَحُوا لَهُ
بَابًا إِلَى النَّارِ قَالَ: فَيَأْتِيهِ مِنْ حَرِّهَا وَسُمُومِهَا وَيُضَيَّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى
تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ قَالَ ثُمَّ يُقَيِّضُ لَهُ أَعْمَى أَبْنَمَ مَعَهُمْ رِزْقَهُ مِنْ
حَدِيدٍ لَوْ ضَرَبَ بِهَا جَبَلٌ لَصَارَ تُرَابًا فَيَضْرِبُهُ بِهَا ضَرْبَةً يَسْمَعُهَا مَا
بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ إِلَّا الثَّقَلَيْنِ فَيَصِيرُ تُرَابًا قَالَ ثُمَّ تُعَادُ فِيهِ الرُّوحُ.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

4866. Баро розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ансорийлардан бирининг жанозасига чиқдик. Қабрга етиб бордик. Ҳали лаҳад қазиб бўлинмаган экан. Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтирдилар. Биз ҳам у зотнинг атрофларида ўтирдик. Биз худди бошимиз устида қуш учаётгандек жим ўтирар эдик. У зот қўлларидаги чўп билан ерга чизар эдилар. Сўнгра у зот бошларини кўтариб, уч ёки икки марта «Қабр азобидан Аллоҳнинг Ўзи паноҳ берсин», дедилар. Сўнгра ўз сўзларида давом этиб:

«Қачон мўмин қабрга қўйилиб, асхоблари унинг олдидан қайтиб кетсалар, у уларнинг ковушлари овозини эшитиб турган бир пайтда икки фаришта келиб, уни ўтқазадилар ва унга:

«Роббинг ким?!» дейишади.

«Роббим Аллоҳ!» дейди.

«Дининг нима?!» дейишади.

«Диним Ислом!» дейди.

«Ичингизга юборилган бу киши ким?» дейишади.

«У Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васалламдир», дейди.

«У сенга нима билдирди?» дейишади.

«Аллоҳнинг Китобини ўқидим. Унга иймон келтириб, тасдиқ қилдим», дейди.

Бунинг тасдиғи Аллоҳ таолонинг «Аллоҳ иймон келтирганларни бу дунё ҳаётида ҳам, охирада ҳам собит сўз ила собитқадам қилур», деган қавлидир. Сўнгра осмондан бир нидо қилувчи нидо қилиб:

«Батаҳқиқ, бандам тўғри айтди. Унга жаннатдан жой солиб беринглар. Унга жаннатдан либос

беринглар. Унга жаннат эшигини очиб қўйинглар», дейди.

Бас, унга унинг ҳиди ва хушбўйлиги келади ва унинг учун ундан кўзи етгунча жой очилади.

Қачон кофир ёки мунофиқ қабрига қўйилса ва унинг руҳи жасадига қайтса, унинг олдида икки фаришта келиб ўтказадилар ҳамда унга:

«Роббинг ким?!» дейишади.

«Ҳоҳ, ҳоҳ, билмайман», дейди.

«Дининг нима?!» дейишади.

«Ҳоҳ, ҳоҳ, билмайман», дейди.

«Ичингизга юборилган бу киши ким?» дейишади.

«Ҳоҳ, ҳоҳ, билмайман», дейди.

Шунда осмондан бир нидо қилувчи нидо қилиб:

«Батаҳқиқ, бу ёлғон гапирди. Унга дўзахдан жой солиб беринглар. Унга дўзахдан либос беринглар. Унга дўзах эшигини очиб қўйинглар», дейди.

Бас, унга унинг иссиғидан ва қизиган шамолидан келади. Унга қабри тор қилинади. Ҳатто қовурғалари бир-бирига киришиб кетади. Сўнгра унга бир кўр ва кар қўриқчи берилади. Унинг темир гурзиси бўлади. Агар у билан тоғ урилса, тупроқ бўлиб кетади. Бас, уни ўша билан бир зарба урилади ва у зарбани машриқ ва мағриб орасидаги барча эшитади. Фақатгина инс ва жин эшитмайди, холос. У тупроққа айланади. Сўнгра унга руҳи қайтарилади».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Банда вафот этганидан кейин бўладиган ҳолатлар, қабрга қўйилгандан кейинги ишлар ҳақида ва мўминнинг ўша вақтдаги хушбахтлиги-ю, кофир ва мунофиқнинг бадбахтлиги ҳамда қабр азоби тўғрисидаги бир қанча ҳадиси шарифлар «Намоз китоби»нинг жаноза бобида батафсил ўрганилган.

Албатта, бу борадаги барча ҳадислар, шу жумладан,

ушбу биз ўрганаётган ҳадиси шариф ҳам ҳар бир кишининг қалбини ларзага солувчи манзара ва сўзларга бойдир. Ҳар бир банда бунга ўхшаш ҳолатларни доимо ёдга олиб турмоғи лозим. Кишининг тақвоси ошишида, Аллоҳ таолога яқин бўлишида бу ишнинг ўрни катта бўлади.

Шунинг учун ҳам тасаввуф тариқатларида, хусусан, Нақшбандия тариқатида «Робитатул мавт» номли нарса бор. Унга кўра, солиқ зикрни бошлашдан олдин ўлимни ва унга боғлиқ нарсаларни кўз олдига келтириб, руҳан ўша ҳолатга боғланади. Бу эса, унга зикрни яна ҳам ихлос ила амалга оширишга ёрдам беради. Ҳар бир мўмин банда бу нарсадан вокиф бўлиб, унга амал қилиб турса, катта фойда топади.

4867- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: إِذَا فُيِّرَ الْمَيِّتُ أَوْ قَالَ أَحَدُكُمْ أَتَاهُ مَلَكَانِ أَسْوَدَانِ أَرْقَانِ يُقَالُ لِأَحَدِهِمَا الْمُنْكَرُ وَالْآخَرُ النَّكِيرُ فَيَقُولَانِ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ مَا كَانَ يَقُولُ: هُوَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، فَيَقُولَانِ: قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ هَذَا، ثُمَّ يُفْسَخُ لَهُ فِي قَبْرِهِ سَبْعُونَ ذِرَاعًا فِي سَبْعِينَ، ثُمَّ يُنَوَّرُ لَهُ فِيهِ وَيُقَالُ لَهُ: نَمْ فَيَقُولُ: أَرْجِعْ إِلَى أَهْلِي فَأُخْبِرْهُمْ فَيَقُولَانِ: نَمْ كَنُومَةِ الْعُرُوسِ الَّذِي لَا يُوقِظُهُ إِلَّا أَحَبُّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ حَتَّى يَبْعَثَهُ اللَّهُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذَلِكَ وَإِنْ كَانَ مُتَافِقًا قَالَ: سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ فَقُلْتُ مِثْلَهُ لَا أَذْرِي فَيَقُولَانِ: قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ ذَلِكَ فَيُقَالُ لِلْأَرْضِ: التَّيْمِي عَلَيْهِ فَتَلْتَمِسُ عَلَيْهِ

فَتَخْتَلِفُ فِيهَا أَضْلَاعُهُ فَلَا يَزَالُ فِيهَا مُعَذَّبًا حَتَّى يَبْعَثَهُ اللَّهُ مِنْ
مَضْجَعِهِ ذَلِكَ.

4867. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Қачон майит қабрга қўйилса ёки бирингиз уйқуга ётсангиз, унга икки қоп-қора, кўм-кўк фаришта келади. Уларнинг бирини Мункар дейилади ва бошқаси Накир дейилади. Бас, икковлари унга:

«Бу киши ҳақида нима дер эдинг?»» дерлар.

Бас, у ўзи айтиб юрган нарсасини айтиб:

«У Аллоҳнинг бандаси ва расули. Ашҳаду аллаа илаҳа иллalloҳу ва ашҳаду аннаа Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳу», дейди.

«Батаҳқиқ, биз буни айтиб юрганингни билар эдик», дерлар.

Сўнгра қабр унинг учун етмиш аршинга етмиш аршин қилиб кенгайтирилади. Кейин у унинг учун мунаввар қилинади. Ва унга:

«Ухла», дейилади.

«Аҳлимга қайтиб, уларга хабар берайин», дейди.

«Ухла. Худди энг маҳбуб аҳлидан бошқа киши уйғотмайдиган куёвга ўхшаб ухла», дейилади.

Бас, у то Аллоҳ уни ўша ётган еридан қайта тирилтиргунча ухлайди.

Агар мунофиқ бўлса:

«Билмайман, одамлар айтиб юрган нарсани эшитиб, айтиб юрганман», дейди.

«Биз сенинг ўшани айтиб юрганингни билар эдик», дейди икковлари.

Сўнгра ерга «Уни бир сиққин» дейилади. Бас, уни сиққанда, қовурғалари бир-бирига киришиб кетади.

Бас, у то Аллоҳ уни ўша ётган еридан қайта тирилтиргунча азобланган ҳолда қолади», дедилар».

4868- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَا مِنْ حَافِظَيْنِ رَفَعَا إِلَى اللَّهِ مَا حَفِظَا مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ فَيَجِدُ اللَّهُ فِي أَوَّلِ الصَّحِيفَةِ وَفِي آخِرِ الصَّحِيفَةِ خَيْرًا إِلَّا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ عَفَرْتُ لِعَبْدِي مَا بَيْنَ طَرَفَيْ الصَّحِيفَةِ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ فِي الْجَنَائِزِ.

4868. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Қачон икки муҳофаза қилувчи фаришта Аллоҳнинг ҳузурига кечами, кундузми, ўзлари хифз қилган нарсани кўтаришса-ю, Аллоҳ саҳифанинг аввалидами ёки охиридами яхшилиқни топса, албатта, Аллоҳ таоло: «Сизларни гувоҳ қилиб айтаманки, Мен шубҳасиз бандамнинг саҳифанинг икки тарафи орасидаги нарсасини мағфират қилдим», дейди», дедилар».

Иккисини Термизий ривоят қилган

Шарҳ: «Намоз китоби»да ҳам худди ушбу ҳадис маъносидаги ҳадиси шариф ривоят қилинган эди. Унда:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ичингизда кечаси бир хил фаришталар, кундузи бир хил фаришталар алмашиб турадилар. Улар бомдод намозида ва аср намозида жамланиб турадилар. Сўнгра ичингизда тунаганлар кўтариладилар. Бас, Роббилари Ўзи билиб турса ҳам улардан:

«Бандаларимни қай ҳолда тарк қилдингиз?» деб сўрайди. Улар:

«Уларни намоз ўқиётган ҳолларида тарк қилдик. Уларнинг ҳузурига борганимизда ҳам намоз ўқиётган эканлар», дейишади», дедилар», дейилган эди.

Ушбу икки ҳадиси шарифда зикри келаётган фаришталар бандаларни муҳофаза қилиш учун ер юзига навбат билан тушиб туришади. Кундузи муҳофаза қилиш учун алоҳида фаришталар бор. Кечаси муҳофаза қилиш учун алоҳида фаришталар бор. Уларнинг алмашиш вақти бомдод ва аср намозлари вақти бўлади. Бомдод намози вақтида тун фаришталари кўтарилиб, кундуз фаришталари муҳофаза учун тушадилар. Ана шу вақтда икки тоифа фаришталар жамланиб, бир-бирлари билан кўришадилар. Аср намозида эса, кундузи муҳофаза қилган фаришталар кўтарилиб, кечаси муҳофаза қиладиган фаришталар тушадилар. Бу пайтда ҳам икки тоифа фаришталар бир-бирлари билан учрашадилар.

Бандаларнинг ичида турган фаришталар кўтарилганларида Аллоҳ таоло Ўзи билиб турса ҳам фаришталардан:

«Бандаларимни қай ҳолда тарк қилдингиз?» деб сўраши намозхон инсоннинг шаънини олий мақомга кўтаришидир. Аллоҳнинг ҳузурига, Аллоҳга муқарраб бўлган фаришталар тўпига кўтаришидир. Бу эса намознинг ўта улкан ва ўта фазилатли ибодат эканидандир.

Шу билан бирга, ўша икки вақтда намозини ўқиб, яхши амал қилиб турган бандаларнинг бу икки вақт орасида билмай қилган хатолари мағфират қилинар экан. Ана шу улкан фазлни эсдан чиқармасдан, мазкур вақтларда савоб ишлар қилиш керак.

4869- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ كَانَتْ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ

اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ وَمَنْ كَانَتْ

الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ

الدُّنْيَا إِلَّا مَا قُدِّرَ لَهُ.

4869. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким охират ғамида бўлса, Аллоҳ унинг қалбини беҳожат ва хотирини жам қилиб қўяди. Унга хоҳламаса ҳам, дунё ўз-ўзидан келади. Ким дунё ғамида бўлса, Аллоҳ унинг кўзлари олдига камбағалликни келтириб қўяди ва хотиржамлигини пароканда қилади. Унга дунёда ўзига тақдир қилинганидан бошқаси келмайди», дедилар».

Шарҳ: Албатта, охират ғамида бўлган банда унда бирор нарсага эришиш учун ҳаракат қилади ва ўша ҳаракати унга ютуқ келишига сабаб бўлади.

Зеро, Аллоҳ таоло Исро сурасида:

«Ким охиратни истаса ва унга эришиш учун мўмин бўлган ҳолида керакли ҳаракатини қилса, бас, ана ўшаларнинг ҳаракатлари мақбулдир», деган (19-оят).

Демак, охират саодатига эришиш учун фақат уни иташ-хоҳлашнинг ўзи кифоя қилмас экан. Унга эришиш учун истак билан бирга, иймон ва жиддий ҳаракатлар ҳам даркор экан. Истак билан бирга, энг аввал иймон керак усиз ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Истак ва иймон бўлсаю, керакли саъй-ҳаракат қилинмаса ҳам натижа чиқмайди. Демак, охират саодатига эриштирувчи ишларни ҳам амалга ошириш керак. Яъни, одам охиратда яхши натижага эриштирадиган ишларни қилиши, охиратда жаҳаннамга дучор этадиган ишларнинг яқинига йўламаслиги лозим бўлади.

«...бас, ана ўшаларнинг ҳаракатлари мақбулдир».

Улар бу дунё ва охиратнинг саодатига эришадилар. Аллоҳ таоло бу дунёда уларнинг қалбини беҳожат ва хотиржам қилиб қўяди. Уларга хоҳламаса ҳам, дунё ўз-ўзидан келадиган қилиб қўяди.

Бас, шундоқ экан, банда дунёнинг ғамини бир четга

қўйиб, охират ғами билан яшамоғи лозим. Ана шундагина бу дунёси ҳам, у дунёси ҳам обод бўлади.

4870- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ

شَرَّةٌ وَلِكُلِّ شَرَّةٍ فَتْرَةٌ فَإِنْ كَانَ صَاحِبُهَا سَدَّدَ وَقَارَبَ فَارْجُوهُ وَإِنْ أَشِيرَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ فَلَا تَعُدُّوهُ.

4870. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳар бир нарсанинг фаолияти бор. Ҳар бир фаолиятнинг тўхташи ҳам бор. Агар унинг эгаси тўғри иш қилган ва яқинлаштирган бўлса, унинг учун яхшилиқни орзу қилинг. Агар унга бармоқлар ила ишора қилинса, уни (ўша яхшилиқ орзу қилинадиганлардан) ҳисобламанг», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда кишиларнинг бу дунёда олиб борадиган фаолиятларининг натижалари ҳақида гап кетмокда. Агар кишининг бу дунёдаги фаолияти мўътадил ва ўртача бўлса, унинг оқибати яхши бўлишидан умид қилса бўлар экан. Аммо бир киши бу дунёдаги дунёвий ва диний ишларда қўл билан ишора қиладиган даражада машҳур бўлса, ортида бир гап бўлар экан. Чунки одатда, Аллоҳ таоло баъзи сақлаганлардан бошқаларда, бармоқ билан ишора қилинадиган даражага етганларнинг фаолиятлари риё учун бўлади.

Шунинг учун банда бундоқ ишларда ҳушёр бўлмоғи лозим.

4871- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ : يَا ابْنَ آدَمَ

تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمْلَأْ صَدْرَكَ غِنًى وَأَسَدَّ فَقْرَكَ وَإِلَّا تَفْعَلْ مَلَأْتُ يَدَيْكَ
شُغْلًا وَمَلَأْتُ أَسَدَّ فَقْرَكَ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ التِّرْمِذِيُّ.

4871. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Аллох: «Эй одам боласи, ибодатимга фориғ бўл, кўксингни бойликка тўлдираман ва камбағаллигингни тўсаман. Агар ундоқ қилмасанг, икки қўлингни меҳнатга тўлдираман ва камбағаллигингни тўсмайман», дейди», дедилар».

Учаласини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдаги Аллоҳ таолонинг ибодатига фориғ бўлиш киши ўз қалбида Аллоҳ таолонинг муҳаббатидан бошқа нарсанинг муҳаббатига жой қолдирмаслигидир. Бундай мақом эса, ибодатни кўп қилиш, бошқачароқ қилиб айтганда, фарз ибодатларни мукамал адо қилиб бўлгандан сўнг нафл ибодат, хусусан, зикр билан машғул бўлиш ила юзага келади. Албатта, бу даражага етган кишининг қалби савдо-сотик, тижорат, касб билан шуғулланаётган пайтда ҳам Аллоҳ таоло билан бирга бўлади. Қўли иш қиладию, қалби Аллоҳ таолонинг зикри билан машғул бўлади. Аллоҳ таоло ана шундоқ даражага етган бандасининг кўксини бойликка тўлдиради ва камбағаллигини тўсади. Бу банданинг назари тўқ бўлади. Унинг қалбидаги Аллоҳ таолога бўлган муҳаббат ўткинчи дунё ҳақида ташвиш қилишга йўл қўймайди.

Шу билан бирга, у камбағал ҳам бўлиб қолмайди. Тарихда мол-мулкнинг ҳисобига етиб бўлмайдиган тариқат шайхлари бўлган. Аммо уларнинг мол-мулклари ибодат ва зикр билан машғул бўлишларига халақит бермаган. Ва аксинча, ибодат ва зикрлари мол-мулкларига зарар етказмаган. Ана шу азизларнинг қалбларида Аллоҳ таолонинг муҳаббатидан бошқа нарса бўлмаган.

Агар банда Аллоҳ таолонинг ибодатига фориғ бўлмаса, унинг назари оч бўлади ва доимо мол-дунё ташвишида бўлади. Бундай кишининг керагидан кўп моли бўлса ҳам, яна дунёга ўзини уришдан ва очкўзликдан тўхтамайди. Аллоҳ таоло бундай кишининг икки қўлини меҳнатга тўлдиради ва камбағаллигини тўсмайди.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, банданинг қалби Аллоҳ таолонинг муҳаббати, ибодати ва зикри билан тўлиб-тошган бўлса, у қалбда дунёнинг муҳаббатига жой қолмайди. Бундоқ банда жисми билан мол-мулк учун ҳаракат қилаётган бўлса ҳам, қалби доимо Аллоҳ таолонинг зикри билан банд бўлади. У Нақшбандийнинг «Даст ба кору дил ба ёр» шиорига амал қилган бўлади.

Оқибатда унинг қалби Аллоҳ таоло муҳаббати ила тўлади. Қалби илоҳнинг муҳаббати ила тўлиб-тошган бандага Аллоҳ таоло ҳақиқий маънодаги бойликни ато қилади ва уни қашшоқликдан қутқаради. Аксинча, қалби Аллоҳ таолонинг муҳаббати, ибодати ҳамда зикри билан обод бўлмаган банда очкўз бўлиб, доимий қашшоқликда қолиши турган гап.

Гап моддий маънодаги мол-дунёнинг кўп ёки озлигида эмас. Гап банданинг ўша мол-дунёга бўлган муносабатидадир. Юқорида айтиб ўтганимиздек, тарихда мол-дунёси ҳад-ҳисобсиз бўлган тариқат шайхлари анчагина бор. Уларнинг бошқа бойлардан фарқи, ўз мол-дунёларига заррача муҳаббат қўймасдан, фақат Аллоҳ таолонинг ибодати ва зикри билан машғул бўлиб, қалбларида мол-дунё муҳаббатига жой қолмаганидадир.

Камина — ходимингиз ёшлик чоғимда асримизда кўзга кўринган тасаввуф билимдонларидан бири «ал-Азҳар» дорилфунунининг раҳбари, шайх Абдул Ҳалим Маҳмуд ҳазратларининг тасаввуфга оид бир неча китобларини ўқиган эдим. Уша китоблардан бирида ҳозир сиз билан биз ўрганаётган мавзуга оид маълумотлар ҳам бор эди.

Хусусан, бир қисса менга жуда ҳам қаттиқ таъсир қилган эди. Ижозатингиз билан ўша қиссанинг хулосасини ўз ибораларим ила айтиб ўтсам.

Зоҳидликка қизиққан бир киши балиқ овлаб ҳаёт гузарон қилар экан. Бир куни у иккита балиқ овлабди. Бирини пишириб еб, иккинчисини келажак учун асраб қўйишга қарор қилибди. Бир оз ўтиб, бир балиқни бечораларга садақа қилмасдан ўзи учун асраб қўйиши қалбини ром қилганидан ташвишга тушибди. «Бу балиқни ўзимга олсаммикин, бировга берсаммикин», деган ҳаёлий тортишувда ўзини устун қўйгани ўзига ёқмабди. Қалби тўқ бўлмагани уни ташвишга солибди. Ўзидаги бу ҳолат зоҳидлик мартабасига эришиш истагига зид эканлигидан ўқинибди. Шунда у ўзидаги бу камчиликни йўқотиш учун нима қилиш кераклиги ҳақида тариқат шайхлари билан маслаҳатлашишга қарор қилибди.

Шу мақсадда ўша вақтнинг донғи кетган машойихларидан бири билан учрашиш учун йўл олибди. Қаҳрамонимиз шайхнинг исмларини эшитган экану, ўзларини ҳам, уйларини ҳам кўрмаган экан. Одамлардан сўраб-сўраб, у зотнинг уйларини топиб борибди. Топиб борибдию, эсанкираб туриб қолибди. Шайхнинг қароргоҳи оддий уй эмас, кўркам қаср экан. Шайх ҳазратларининг ўзлари йўқ эканлар. У кишини пойлаб ўтириб, қаҳрамонимизнинг кўнглидан ҳар хил фикрлар ўтибди. «Мен ўзи қаерга келиб қолдим? Ўзим учун битта балиқни ортиқча кўриб келган эдим. Бу ерда нималарни кўриб турибман?» дея, ўзига-ўзи савол берибди.

Шу пайт шайх ҳазратлари келиб қолибдилар. Салом-аликдан сўнг у киши зиёратчига қараб: «Агар банда Аллоҳ таолонинг ибодатига фориғ бўлиб чиқмаган бўлса, қалби Аллоҳ таолонинг муҳаббати ила тўлиқ бўлмаган бўлса, унинг қалбига битта балиқнинг муҳаббати ҳам ўрнашиб қолаверади», дептилар. Шунда ҳалиги киши узр айтиб, у

зотга шогирд тушган экан.

Демак, киши Аллоҳ таолонинг ибодатига фориғ бўлиб, ўз қалбини Аллоҳ таолонинг муҳаббати ила тўлдирса, бу дунёнинг фақирчилигидан кўркмаса ҳам бўлаверар экан.

4872- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الطَّاعِمُ الشَّاكِرُ بِمَنْزِلَةِ الصَّائِمِ الصَّابِرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4872. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Шокир таомланувчи, собир рўза тутувчи кабидир», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф Исломда диний таълимотларга амал қилиб яшаган кишининг ҳар бир иши ибодат даражасига кўтарилиши турган гаплигини яна бир бор намоиш қилмоқда. Ният билан нафл рўза тутиб, очлиқ чанқоқ ва бошқа нарсаларга сабр қилинса, савобга эришилади.

Аммо нафл рўза тутмай, оғзи очиқ юрган одам ҳам савоб олиши мумкин экан. Бунинг учун Исломий таълимотга амал қилиб, ўзи тановул қилаётган неъматларга етарлича шукр қилишнинг ўзи кифоя қилар экан. Албатта, шукр қилишни билиш керак. Шукр икки хил бўлади.

Биринчиси, неъмат берувчига мактов сўзлари, ҳамду сано айтишдир.

Иккинчиси, эса берилган неъматни неъмат берувчини рози қиладиган тарзда сарф қилишдир.

Баъзи уламоларимиз: «Ҳақиқий шукр Аллоҳ таолога берган неъматларига яраша шукр қилишдан ожиз эканликни баён қилишдир», деганлар.

4873- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ Ψ قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ρ يَوْمًا فَقَالَ: يَا غُلَامُ إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ : احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظَكَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ ، رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَحُفَّتِ الصُّحُفُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4873. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир куни Набий алайҳиссаломнинг ортларида эдим. Бас, у зот:

«Эй Ғулом! Мен сенга калималарни таълим бераман. Аллоҳни муҳофаза қилгин, У Зот сени муҳофаза қилади. Аллоҳни муҳофаза қилгин, У зотни ўз рўбарўингда топасан. Қачон сўрасанг, Аллоҳдан сўра. Қачон кўмак истасанг, Аллоҳдан кўмак иста. Ва билки, агар умматнинг ҳаммаси сенга манфаат бериш учун жамланса ҳам, Аллоҳ сенга ёзган нарсадан бошқа манфаатни бера олмаслар. Агар уларнинг ҳаммаси сенга зарар етказиш учун жамланса ҳам Аллоҳ сенга ёзган нарсадан бошқа зарарни етказа олмаслар. Қаламлар кўтарилди ва саҳифалар қуриди», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бир куни ушбу ривоятнинг ровийлари Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳу Пайғамбар алайҳиссаломнинг хачирларига мингашиб олиб, у зотнинг ортларида кетаётган эдилар. Шунда Пайғамбар алайҳиссалом у кишига бутун Ислому умматига зарур

бўладиган ушбу ҳадиси шарифдаги гапларни айтдилар:

«Аллоҳни муҳофаза қилгин, У Зот сени муҳофаза қилади».

Аллоҳ динининг амр ва наҳйиларини муҳофаза қилсанг, Аллоҳ таоло сени муҳофаза қилади. Зотан, У Зотдан ўзга муҳофаза қиладиган йўқ. Демак, зоҳид Аллоҳ таолонинг динига тўлиқ амал қилиш ила ўзининг Аллоҳ томонидан бўладиган муҳофазасини таъминлайди.

«Аллоҳни муҳофаза қилгин, У Зотни ўз рўбарўингда топасан».

Банда Аллоҳ таолонинг динига оғишмай амал қилиши натижасида дуоסי тўхтовсиз қабул бўладиган даражага ҳам эришар экан. Ушбу жумладан англанадиган ҳақиқат шудир.

«Қачон сўрасанг, Аллоҳдан сўра».

Чунки барча нарса У Зотнинг ихтиёридадир. У Зотдан ўзга берувчи йўқ. Бошқа зоҳирий берувчилар ҳам У Зотнинг амри ила У Зотнинг берганидан берадилар. Шунинг учун орага бошқани кўшмай, тўғридан-тўғри ҳақиқий берувчининг Ўзидан сўраш керак.

«Қачон кўмак истасанг, Аллоҳдан кўмак иста».

Чунки ҳақиқий кўмакчи — У зотнинг ўзи. Бошқаларнинг барчаси кўмакка муҳтож.

«Ва билки, агар умматнинг ҳаммаси сенга манфаат бериш учун жамланса ҳам, Аллоҳ сенга ёзган нарсадан бошқа манфаатни бера олмаслар».

Шунинг учун ҳаммани кўйиб, фақат Аллоҳ таолонинг ўзигагина таваккал қил.

«Агар уларнинг ҳаммаси сенга зарар етказиш учун жамланса ҳам, Аллоҳ сенга ёзган нарсадан бошқа зарарни етказа олмаслар. Қаламлар кўтарилиди ва саҳифалар қуриди».

Шунинг учун ҳаммани кўйиб, фақат Аллоҳ таолонинг ўзигагина таваккал қил.

4874- عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ Ψ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: دَعُ مَا يَرِيْبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيْبُكَ فَإِنَّ الصَّدَقَ طُمَأْنِيْنَةٌ وَإِنَّ الْكَذِبَ رِيْبَةٌ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَابْنُ حِبَّانَ .

4874. Ҳасан ибн Али розияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади:

**«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:
«Сени шакка солган нарсани қўйиб, шакка
солмаган нарсага ўт. Албатта, содиқлик
хотиржамликдир. Албатта, каззоблик шубҳадир»,
дедилар».**

Термизий, Акрлад ва Ибн Ҳиббон ривоят қилишган.

Шарҳ: Банда бирор гап, иш ёки нарсанинг яхши-ёмонлигида, ҳалол-ҳаромлигида шакка тушиб қолса, ушбу ҳадиси шарифга амал қилган ҳолда дарҳол уни тарк қилиши керак. Кўнгли тўлган нарсанигина ихтиёр қилмоғи лозим. Зотан, ёмон, ҳаром ва бўлмағур нарсаларга кўнгил чопмай туради. Кўнгил чопган нарса эса, одатда, яхши нарса бўлади.

Бу маънода фуқаҳоларимиз чуқур ва теран изланишлар олиб борганлар ва сиз билан бизга керакли маълумотларни қолдирганлар. Мисол тариқасида баъзи иқтибослар келтиришга ижозат бергайсиз.

«Ва икковлари орасида шубҳали нарсалар бордир».

Яъни, ҳалол билан ҳаром орасида шубҳали нарсалар бордир.

«У (шубҳали) нарсаларни одамларнинг кўплари билмаслар».

Бундоқ нарсаларни шариат илмларини пухта биладиган уламоларгина биладилар.

Демак, баъзи нарсаларнинг ҳалоллиги ҳам, ҳаромлиги

ҳам очик-ойдин билинмайди. Ҳалол, дейин деса, ҳаромга ўхшайди. Ҳаром, дейин деса, ҳалолга ўхшайди. Бундок нарсалар «шубҳали нарсалар» дейилади. Асосий мушкуллик худди шу нарсалардадир.

«Шубҳа» сўзи луғатда, «ўхшаш» маъносини билдиради. Яъни, шубҳали нарса ўзидан бошқа нарсага ўхшашдек туюлади. Аниқлиги йўқ бўлади.

Уламоларимиз ҳалол ва ҳаром бобидаги шубҳали нарсани: «Икки хил эътиқодни тақозо қилувчи икки нарса содир бўлгани учун, икки хил эътиқодга сазовор бўлган нарса шубҳали нарса дейилади», деганлар.

Демак, шубҳали нарсалар бир неча хил бўлади:

1. Бир нарсанинг ҳалоллиги ҳақида бир томондан, ҳаромлиги ҳақида иккинчи томондан далил келган бўлса, улардан қайси бири оддин эканлиги билинмаса, у шубҳали нарса бўлади.

Бунга уламоларимиз келажакда ўрганиладиган «Мухобара» номли муомалани мисол қиладилар.

2. Шариатда ҳукми баён қилинган бўлса ҳам, машҳур бўлмагани учун кўпчилик билмайди.

Мисол учун, «зобб» номли калтакесакдан катта, эчкиэмардан кичик ҳайвон ҳалол, аммо ўша ҳайвон яшамайдиган жойларда буни кўпчилик билмайди.

3. Умумий маъно ёки қиёсдан олинадиган ҳукм бўлиб, уламолар турлича тушунган нарсалар.

4. Шариатда мубоҳлиги ёки мубоҳ эмаслиги ҳақида ҳукм келган, аммо бу ҳукмнинг вақтинчалик ёки доимий эканлигида ихтилоф бор нарсалар. Ёввойи эшақ ҳачир ва отга ўхшаш нарсалар.

Мужтаҳид уламолар шунга ўхшаш нарсаларнинг

хукмини, яъни, ҳалол ёки ҳаромлигини оят, ҳадис, ижмоъ, киёс ва истисҳоблар билан солиштириб, ўрганиб чиқадилар. Сўнгра унинг ҳалол ёки ҳаром эканлиги ҳақида ҳукм чиқарадилар. Шундан кейингина унга ҳалол ёки ҳаром деган сифат берилади. Юқоридаги зикр этилган нарсаларнинг зоти, яъни, аслидаги ҳалоллик ёки ҳаромлик ҳақидаги маълумотлардир.

Аммо зоти ҳалол бўлган нарсанинг бирор кишига ҳалол мулк бўлишига тегишли шубҳалар ҳам бир неча хил бўлади:

1. Биринчи хили — ҳалол ёки ҳаром қилувчи сабабда шубҳа пайдо бўлиши.

Мисол учун, бир одам асли ҳалол қушга ўқ отди. Бу хиддаги овланган қуш аслида ҳалол бўлади. Лекин отилган қуш сувга тушсаю, овчи уни сувдан олиб чиққанда ўлган бўлса, шубҳа бўлади. Отилган ўқ билан ўлдими ёки сувга тушиб бўғилиб ўлдими, билиб бўлмайди. Уламолар шу ва шунга ўхшаш шубҳали ҳолатларда ҳаромлик устун эканлигига фатво чиқарганлар.

Бундоқ шубҳалар айниқса ҳалол билан ҳаромнинг аралашиб кетишидан келиб чиқади. Мисол учун, бир дона ҳаром ўлган ҳайвон гўшти, битта ёки ўнта ҳалол йўл билан сўйилган ҳайвонларнинг гўштига аралашиб кетса, ҳамма гўшт шубҳали бўлиб қолади. Ҳаром гўштни ажратиб олишнинг имкони бўлмагани учун мазкур бир ёки бир неча ҳайвон гўшти ҳам ҳаром, деб эълон қилинади.

Яна бир мисол: Бир йигитнинг эмикдош синглиси бор, унга уйланиши шариат ҳукми бўйича ҳаром. Лекин ўша қиз ким эканлиги айнан маълум эмас. Фақат бешта-ўнта ёки маълум адад қизлардан бири эканлиги аниқ.

Шу ҳолатда шариат ҳаром қилган кишини никоҳлаб олиш шубҳаси туғилади ва адад чегараланган бўлганидан, шубҳадан қочиб уларнинг бирортасига ҳам уйланмаслик

вожиб бўлади.

2. Чегараланган ҳаром нарсанинг чегараланмаган ҳалол нарсага аралашиб кетиши. Бу ҳолда ҳам шубҳа ҳосил бўлади. Лекин катта мушкул эътиборидан шариат бундоқ ҳолатларда ҳалолликни ғолиб ҳисоблайди.

Мисол учун, бир одам ўзи билан эмикдош бўлган қиз шаҳарнинг қизларидан бири эканлигини яхши билади. Аммо ким эканлиги аниқ эмас. Шу сабабдан, ҳамма аёллар унга ҳаром, деб эълон қилинмайди, балки, хоҳлаганига уйланаверади. Уламоларнинг иттифоқи шундоқ.

Шунингдек, мол-дунёга ҳаром аралашгани маълум, лекин ўша ҳаромнинг нималиги номаълум. Шунинг учун олди-сотди ёки емоқ-ичмоқни тарк қилиш вожиб бўлмайди. Бундоқ бўладиган бўлса, кишилар учун катта танглик пайдо бўлади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида ҳам рибохўрлик ўғирлик содир бўлган, кўп мол-мулкка ҳаром аралашиб кетган эди, лекин пул муомаласи ёки ўғирланган нарсалар жинсидан бўлган ашёларни сотиб олиш ман қилинмаган. Уламоларимиз шунга ўхшаш нарсаларни сўраб-суриштириб, четлашга уриниш васвасадир, дейдилар.

3. Чегараланмаган ҳаромнинг чегараланмаган ҳалолга аралашиб кетиши. Ҳозирги замондаги моллар шунинг мисолидир. Бундай пайтда ҳаромлигига хужжат-далил бўлган нарсани ҳаром, деб айтилади. Бошқа нарсалар ҳалоллик ҳукмини олади. Чунки, шариатнинг ҳукми бўйича, моллар аслида ҳалолдир. Кишилардаги фисқ эса ғолибдир. Шариат қондасига кўра, асл билан ғолиб тўқнашиб қолса ва ғолибнинг аниқ белгиси бўлмаса, асл устун келади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ва

саҳобаи киромлар даврида ҳаромдан топилган молу дунё, рибохўрликдан келган фойда, ўлжадан беркитиб олинган нарсалар, баъзи талаб олинган моллар аралашиб кетган. Бу нарсаларнинг ҳаром ҳолида ҳалол молларга аралашиб кетишига қарамай, ҳеч ким бозорни ёпишга ёки олди-берди қилмасликка амр қилмаган.

Ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу насрония аёлнинг идишидан таҳорат қилганлар. Саҳобаи киромлар ғайридин юртларидан келтирилган кийим-кечак ва бошқа матоларни сотиб олиб, ишлатиб юрганлар.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, шубҳали нарсаларда етук олим кишилардан сўраб олиб, тасарруф қилиш керак бўлади. Аллоҳга шукрлар бўлсинким, ўтган мужтаҳид олимларимиз бундоқ масалаларни жуда ҳам яхши ҳал этиб, китобларга ёзиб кетганлар.

Ҳозирги уламоларнинг ўша китоблардан фойдаланган ҳолда жавоб беришлари осон. Ўтган вақтларда мавжуд бўлмаган масалаларни эса Ислоҳ фикҳи мажмаъларидаги уламолар ҳал қилмоқдалар.

«Бас, ким шубҳалардан сақланса, дини ва обрўси учун покланган бўлади».

Яъни, ҳалоллигида шубҳа бор нарсадан сақланган одам ўзининг дини ва обрўсини поклаган бўлади. Шунинг учун муайян шубҳали нарсадан узоқда бўлиш керак.

Бу борада Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Ўзингни шубҳага солган нарсани тарк эт, ўзингни шубҳага солмаган нарсани ол!» деган гаплари қоидадир.

Шубҳали нарсага нисбатан бўлиш керак бўлган муносабат бир неча хил бўлади:

1. Вожиб.

Ўзиники ёки ўзганики эканлиги аниқ бўлмаган молни олмаслик.

2. Мустаҳаб.

Молининг кўпи ҳаром бўлган одам билан муомала қилмаслик.

3. Макруҳ.

Аллоҳ рухсат берган нарсаларни ва ҳадисларни олмаслик.

Имом Бухорий ва Имом Термизий ривоят қилган ҳадисда қуйидагилар айтилади:

«Уқба ибн Ҳорис Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга: «Мен бир хотинга ўйланган эдим, бир қора аёл келиб, мен билан хотинимни эмизганини даъво қилмоқда, у ёлғончи», деди.

Шунда, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ундан юзларини ўгириб олдилар. У ўз гапини у зотга иккинчи бор қайтарди. Шунда, у зот:

«Қандоқ қилиб?! Ахир у (аёл) икковингизни эмизганини даъво қилиб турибди-ку? Уни талоқ қил!» дедилар.

Шубҳа тушгани учун шундоқ қилдилар.

Лекин шубҳанинг ҳам чегараси бор. Бўлиши қийин нарсаларни ўзига фараз қилиб, турли ҳаёллар билан турли шубҳалар қилавериш васваса, дейилади.

Уламоларимиз бундоқ васвасага бир қанча мисоллар келтирадилар. Шу юртда менинг қариндошларим ўтган экан, бу ердан уйлансам, билмай қариндошимга уйланиб қўйишим мумкин, деб, бир юртдан уйланишни тарк қилиш, очик жойдаги сувни нажосат тушган бўлиши мумкин, деб ишлатмаслик бирор кийимни, менинг қўлимга тушишидан олдин нажосат теккан бўлиши мумкин, деб, ювишга ўхшаш ишлар шулар жумласидандир.

Имом Қуртубий: «Бундоқ ишлар пархезкорлик эмас, шайтоний васвасадир. Чунки буларда шубҳа маъносидаги ҳеч нарса йўқ. Бундоқ нарсаларнинг содир бўлиши шариатни билмасликдан келиб чиқади», дейдилар.

Имом Ҳарамайнинг оталари Имом Абдуллоҳ ибн

Юсуф ал-Жувайнийга янги кийимни бўяш, қуритиш вақтида ерга тушиши бор, нажосат тегиши бор, деб ювиб ташлаб, кейин киядиган кишилар зикр қилинди. У кишининг каттиқ аччиқлари чикди ва:

«Бу хорижийларнинг тариқатидир! Уларни Аллоҳ таоло ноўрин жойда ташвиш қилиш ва эҳтиёт бўладиган жойда бепарво бўлиш балосига учратган. Буни қилувчи Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг, саҳоба ва тобеъинларнинг ишига эътироз қилувчидир. Чунки у зотлар янги кийимни ювмасдан кияр эдилар. Уларнинг асрларидаги кийимнинг ҳоли бизнинг асримиздаги кийимнинг ҳоли каби эди. Агар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўша кийимларни ювишга амр қилган бўлсалар, бу нарса махфий қолмас эди», дедилар.

Албатта, бу шаклдаги васвасага берилиш Ислом шариатининг руҳидан узоқ нарсадир. Лекин муайян шубҳали нарсалардан эҳтиёт бўлиш зарур. Шунинг учун ҳам ҳадиси шарифнинг давомида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бу нарсага алоҳида эътибор бермоқдалар:

«Ким шубҳаларга тушса, ҳаромга тушади».

Яъни, ҳалоллигида шубҳа бор нарсаларни олиб, еб-ичиб, ишлатиб юрган одам ҳаромга тушиши турган гап.

4875- عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْكَيْسُ مَنْ

دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا
وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4875. Шаддод ибн Авс розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сезгир ўз нафсини тергаган ва ўлимдан кейинни

кўзлаб амал қилган одамдир. Ожиз нафсини ҳавосига эргаштирган ва Аллоҳдан турли нарсалар орзу қилган одамдир», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Бошқача айтганда, ўзини билган оқил одам ўзини ўзи тергаб, ҳавойи нафсини жиловлаб, Аллоҳ таоло кўрсатган чегарада юриб, охират учун амал қилади. Аҳмоқ эса ҳавои нафсига берилиб, Аллоҳ таолонинг айтганини қилмай, У Зотга тавба ҳам қилмай, «Мени авф этишини орзу қиламан», деб юради. Аллоҳ таоло эса, «Тоатимга бахиллик қилганга қандоқ қилиб раҳматимни ҳадя қиламан», дейди.

Бу ҳақда Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анху: «Ҳисоб қилинишингиздан олдин ўзингизни ўзингиз ҳисоб қилинг ва катта кўрикка зийнатланинг. Бу дунёда ўзини ўзи тергаганларга ҳисоб енгил бўлади», дер эканлар.

Маймун раҳматуллоҳи алайҳи бўлсалар: «Киши худди шеригини таоминг қаердан, кийиминг қаердан, деб тергагандек, ўзини ўзи тергамагунича тақводор бўла олмайди», деганлар.

Ҳа, ҳар бир банда ўз нафсини доимо тергайдиган бўлмагунича, тақво, зуҳд ва солиқликни даъво қила олмайди.

4876- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ر عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ
وَتَلَاثَةٌ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ، فَأَمَّا الَّذِينَ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ فَرَجُلٌ أَتَى قَوْمًا فَسَأَلَهُمْ
بِاللَّهِ وَلَمْ يَسْأَلَهُمْ بِقَرَانَةٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ فَمَنْعُوهُ فَتَخَلَّفَ رَجُلٌ بِأَعْقَابِهِمْ
فَأَعْطَاهُ سِرًّا لَا يَعْلَمُ بِعَطِيَّتِهِ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى وَالَّذِي أَعْطَاهُ، وَقَوْمٌ سَارُوا
لَيْلَتَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ النُّوْمُ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِمَّا يُعَدُّلُ بِهِ فَوَضَعُوا

رُءُوسَهُمْ فَقَامَ أَحَدُهُمْ يَتَمَلَّقُنِي وَيَتْلُو آيَاتِي ، وَرَجُلٌ كَانَ فِي سِرِّيَّةٍ
فَلَقِيَ الْعَدُوَّ فَهَزَمُوا فَأَقْبَلَ بِصَدْرِهِ حَتَّى يُقْتَلَ أَوْ يُفْتَحَ لَهُ . وَالثَّلَاثَةُ
الَّذِينَ يُبْعِضُهُمُ اللَّهُ : الشَّيْخُ الرَّائِي ، وَالْفَقِيرُ الْمُخْتَالُ ، وَالْعَنِيُّ الظَّلُومُ .
رَوَاهُ الشَّرْمَذِيُّ وَابْنُ حُبَّانٍ وَالْحَاكِمُ .

4876. *Абу Зарр розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Уч тоифага Аллоҳ муҳаббат қилади. Уч тоифани Аллоҳ ёмон кўради. Аллоҳ муҳаббат қиладиганлар куйидагилардир:

Бир киши бир қавмга келиб, улардан Аллоҳни ўртага қўйиб, ораларидаги яқинликни ўртага қўймай, бир нарса сўради. Улар унга бермадилар. Бас, бир одам улардан ажраб қолди ва унга яширинча берди. Унинг берган нарсасини Аллоҳ таолодан ва олган одамдан бошқа ҳеч ким билмади.

Бир қавм кечаси билан йўл юрди. Ҳатто уйқу уларнинг алмаштириш лозим бўлган нарсаларидан ҳам яхши кўришиб кетганда бошларини қўйдилар. Бас, битталари туриб Менга зиёда муҳаббат қилди ва оятларимни тиловат қилди.

Бир киши жангчи гуруҳда эди. Душманга йўлиқди. Улар енгилдилар. У эса то қатл қилингунича ёки фатҳ қилингунча кўкси ила олға отилди.

Аллоҳ ёмон кўрадиган уч тоифа: зинокор чол, мутакаббир камбағал ва золим бойдир», дедилар».

Термизий, Ибн Ҳиббон ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

Одамлар садақа қилишни истамай турган пайтда яширин равишда садақа қилиш.

Одамлар Аллоҳ таолога ибодатга ва қурбат ҳосил

қилишга урина олмай қолганларида ҳам У Зотга муҳаббат ила ибодат қилиш.

Одамлар енгилиб қочганларида ҳам сабот билан туриш.

Қариганда гуноҳлардан яна ҳам йироқроқ бўлиш кераклиги. Чунки қариликнинг ўзи ваъз-насихатдир.

Ноўрин мутақаббирликдан ўта хушёр бўлиш лозимлиги. Оддий ҳолда ҳам мутақаббирлик қилишга рухсат йўқ. Фақирлик эса яна ҳам мутаваозе бўлишни талаб қилади. Бунинг устига, мутақаббирлик қилиш Аллоҳнинг ёмон кўришига сабаб бўлади.

Шукр қилиш ўрнига зулм қилиш ёмон нарса эканлиги. Бойлик ва шунга ўхшаш нарсалар ўз соҳибидан Аллоҳ таолога шукр қилишни тақозо қилади. Шукр ўрнига ўзига ёки ўзгаларга зулм қилишга ўтиш эса, Аллоҳ таолонинг ёмон кўришига сабаб бўлади.

4877- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ρ مُصَلًّا

فَرَأَى نَاسًا كَانَتْهُمْ يَكْتَشِرُونَ فَقَالَ: أَمَا إِنَّكُمْ لَوِ اكْتَثَرْتُمْ ذِكْرَ هَازِمِ
الذَّاتِ لَشَغَلَكُمْ عَمَّا أَرَى فَأَكْثِرُوا مِنْ ذِكْرِ هَازِمِ الذَّاتِ الْمَوْتِ
فَإِنَّهُ لَمْ يَأْتِ عَلَى الْقَبْرِ يَوْمٌ إِلَّا تَكَلَّمَ فِيهِ فَيَقُولُ: أَنَا بَيْتُ الْغُرْبَةِ وَأَنَا
بَيْتُ الْوَحْدَةِ وَأَنَا بَيْتُ التُّرَابِ وَأَنَا بَيْتُ الدُّودِ فَإِذَا دُفِنَ الْعَبْدُ
الْمُؤْمِنُ قَالَ لَهُ الْقَبْرُ: مَرْحَبًا وَأَهْلًا أَمَا إِنْ كُنْتُ لَا حَبَّ مَنْ يَمْشِي
عَلَى ظَهْرِي إِلَيَّ فَإِذَا وَلَّيْتُكَ الْيَوْمَ وَصِرْتُ إِلَيَّ فَسَتَرَى صَنِيعِي بِكَ ،
قَالَ: فَيَتَسَبَّحُ لَهُ مَدَّةَ بَصَرِهِ وَيُفْتَحُ لَهُ بَابٌ إِلَى الْجَنَّةِ . وَإِذَا دُفِنَ الْعَبْدُ
الْفَاجِرُ أَوْ الْكَافِرُ قَالَ لَهُ الْقَبْرُ : لَا مَرْحَبًا وَلَا أَهْلًا أَمَا إِنْ كُنْتُ

۞ **لَا بُعْضَ مَنْ يَمْشِي عَلَى ظَهْرِي إِلَيَّ فَإِذْ وَلَيْتَكَ الْيَوْمَ وَصِرْتَ إِلَيَّ**
فَسَتَرَى صَنِيعِي بِكَ ، قَالَ : فَيَلْتِمُ عَلَيْهِ حَتَّى يُلْقِي عَلَيْهِ وَتَحْتَلِفَ
أَضْلَاعُهُ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَصَابِعِهِ فَأَدْخَلَ بَعْضَهَا فِي جَوْفِ بَعْضٍ
قَالَ : وَيُقَيِّضُ اللَّهُ لَهُ سَبْعِينَ تَيْئَانًا (تُعْبَانًا) لَوْ أَنَّ وَاحِدًا مِنْهَا نَفَخَ فِي
الْأَرْضِ مَا أَنْبَتَتْ شَيْئًا مَا بَقِيَتْ الدُّنْيَا فَيَنْهَشْنَهُ وَيَخْدِشْنَهُ حَتَّى
يُفْضَى بِهِ إِلَى الْحِسَابِ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : إِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ
رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفْرِ النَّارِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4877. *Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам намоз жойларига кирдилар ва одамларни тишларини тиржайтириб турган ҳолларида кўрдилар-да:

«Агар сизлар лаззатларни бузувчини кўпроқ эслаганларингизда, мен сизларни кўриб турган ҳолингиздан машғул қилар эди. Бас, лаззатларни бузувчини - ўлимни кўп эслангиз. Ҳолбуки, қабр ҳар куни: «Мен - ғурбат уйиман. Мен - ёлғизлик уйиман. Мен - тупроқ уйиман. Мен - қуртлар уйиман», деб туради. Бас, қачон мўмин банда дафн қилинса, қабр унга:

«Марҳабо! Ҳуш келдинг! Сен мен учун устимда юрганлардан кўра маҳбубсан. Бугун сенга валий бўлсам ва сен мен томон келсанг, сенга нима қилишимни кўрасан», дейди.

Бас, у унинг кўзи етгунча масофага кенгаяди. Унинг учун жаннатга эшик очилади.

Қачон фожир ёки кофир дафн қилинса, қабр унга:

«Сенга марҳабо йўқ! Ҳуш келмадинг! Сен мен учун

устимда юрганлардан кўра ёмон кўрилгансан. Бугун сенга валий бўлсам ва сен мен томон келсанг, сенга нима қилишимни кўрасан», дейди.

Бас, у унинг устидан қисади ва унинг қовурғалари бир-бирига киришиб кетади», деб Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васаллам панжаларини бир-бирига киритиб кўрсатдилар ва сўзларида давом этиб:

«Кейин унга етмишта катта илон юборилади. Уларнинг бир донаси ерга пуфласа, дунё тургунча у ерда бирор нарса ўсмайди. Бас, улар уни то ҳисобга олиб борилгунча чақиб ва ютиб турадилар», дедилар.

Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васаллам яна:

«Албатта, қабр жаннат боғларидан бир боғдир ёки дўзах чуқурларидан бир чуқурдир», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ҳар бир банда ушбу ҳадиси шарифни яхши ўзлаштириб, ўлимни кўп ўйлаши ва унга тайёргарлик кўриши зарур. Қабрга кириши билан бандага ёруғ дунёдаги эътиқоди ва қилган амалларига яраша яхши ёки ёмон муомала қилиш бошланишини ҳеч қачон эсдан чиқармаслиги лозим. Қабр азобини ўйлаб юришнинг ўзи ақли-хуши жойида бўлган ҳар бир бандани тўғри йўлга солиб қўйиши турган гап. Шунинг учун ҳам нақшбандия тариқатида ҳар бир зикр жаласасидан олдин йўлга қўйилган уч боғланишдан бири — «Робитатул мавт», яъни, ўлим ила боғланиш бўлган. Унда зокир ўлимни ва ундан кейин бўладиган ҳолатларни бирмабир ёдга олади ва кейин зикрга ўтади. Ҳар бир киши ўз тажрибасида бу ишни йўлга қўйиб олмоғи даркор.

4878- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ أَكَلَ طَيِّبًا وَعَمِلَ فِي سُنَّةٍ

وَأَمِنَ النَّاسُ بِوَأَيْقَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ ، فَقَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هَذَا

الْيَوْمَ فِي النَّاسِ لَكَثِيرٌ ، قَالَ وَسَيَكُونُ فِي قُرُونٍ بَعْدِي . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
وَالْحَاكِمُ.

4878. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ким пок еса, суннатга амал қилса ва одамларни ўз
ёмонликларидан омон қилса, жаннатга кирадир»,
дедилар.

«Эй Аллохнинг Расули, бугунги кунда бу нарса
одамлар ичида қўпдир», деди.

«Мендан кейинги асрларда ҳам бўладир», дедилар».

Термизий ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳалол юриб, ҳалол турган, шариат қоидаларига
мувофиқ яшаган ва одамларга ёмонлик қилмаган одамлар
жаннатилардир. Улар, алҳамдулиллаҳи, ҳамма замонларда
бўлганлар ва бўладилар ҳам, иншааллоҳ. Бас, ўшалардан
бўлишга ҳаракат қилмоқ лозим.

دخول الجنة بفضل الله تعالى

ЖАННАТГА КИРИШ АЛЛОҲ ТАОЛО ФАЗЛИ ИЛА БЎЛУР

4879- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: قَارِبُوا وَسَدِّدُوا

وَاعْلَمُوا أَنَّهُ لَنْ يَنْجُو أَحَدٌ مِنْكُمْ بِعَمَلِهِ ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا

أَنْتَ؟ قَالَ: وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَعَمَّدَنِي اللَّهُ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ . وَفِي رِوَايَةٍ:

لَا يُدْخِلُ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ وَلَا يُخْرِئُهُ مِنَ النَّارِ وَلَا أَنَا إِلَّا بِرَحْمَةٍ

4879. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўътадил бўлинглар, тўғри иш қилинглари ва билинглари, сизлардан бирортангиз ҳам амали ила нажот топмайди», дедилар».

«Сиз ҳамми, эй Аллоҳнинг Расули?» дейишди.

«Мен ҳам. Илло, Аллоҳ мени Ўз раҳмати ва фазли ила қамраб олгандагина», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Сизлардан бирортангизнинг амали жаннатга киритмайди ва дўзахдан ҳимоя қилмайди. Мени ҳам, илло, Аллоҳнинг раҳмати илагина», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифни ўқиган одам сиртдан қараганда банданинг бу дунёда қилган амали у дунёда фойдасиз бўлиб қолишини гумон қилиши мумкин.

Аммо бу ва шунга ўхшаш бошқа кўпгина шаръий матнларда Исломи ақидасининг энг асосий бандларидан бири — Аллоҳ таолонинг баркамол сифатлари омили ўзини кўрсатиши эътиборга олингандир. Аллоҳ таоло баркамол сифатлар соҳибидир. У Зотнинг илмисиз, иродасисиз, хоҳиши ва қудратисиз икки дунёда заррача ҳам нарса содир бўлмайди. Жумладан, банданинг жаннатга ёки дўзахга кириши ҳам. Агар банда амали билангина жаннатга киради, десак, Аллоҳ таоло фазл кўрсатса ҳам, кўрсатмаса ҳам кираверади, деган маънога эҳтимол очилиб қолади.

Бу эса, мутлақо мумкин эмас. Банда жаннатга Аллоҳ таолонинг фазли билан киради. Аллоҳ таоло эса, бу дунёда солиҳ амал қилганларни ўз фазли ила жаннатга киритишни ваъда қилган. Бу эътиқод бандаларни ўз амалига бино

кўйишдан, у билан мактаниш ва мағрурланишдан ҳам сақлаб туради.

4880- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: سَدُّوا وَقَارِيئُوا وَأَبْشِرُوا فَإِنَّهُ لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ أَحَدًا عَمَلُهُ، قَالُوا: وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَّعَمِدَنِي اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَةٍ. وَاعْلَمُوا أَنَّ أَحَبَّ الْعَمَلِ إِلَى اللَّهِ أَذْوَمُهُ وَإِنْ قَلَّ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

4880. Ошиа разияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам: «Тўғри амал қилинглaр, мўътадил ва башорaтли бўлинглaр. Бирортанинг амали уни жаннатга киритмас», дедилар.

«Сизни ҳамми, эй Аллоҳнинг Расули?» дейишди.

«Менни ҳам. Илло, Аллоҳ мени Ўз раҳмати ва фазли ила қамраб олгандагина. Ва билинглaрки, Аллоҳ учун энг маҳбуб амал, оз бўлса ҳам, бардавомидир», дедилар».

Икки шайх ва Насаий ривоят қилишган.

Шарҳ: Шунинг учун оз бўлса ҳам, бардавом амалларни қилиб, Аллоҳ таолонинг фазлидан умидвор бўлиб юрмоқ лозим.

رفع الأمانة

ОМОНАТНИНГ КЎТАРИЛИШИ

4881- عَنْ حُذَيْفَةَ τ قَالَ : حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ρ حَدِيثَيْنِ رَأَيْتُ أَحَدَهُمَا وَأَنَا أَنْتَظِرُ الْآخَرَ ، حَدَّثَنَا أَنَّ الْأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ ثُمَّ عَلِمُوا مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ عَلِمُوا مِنَ السُّنَّةِ وَحَدَّثَنَا عَنْ رَفْعِهَا قَالَ : يَنَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ فَيَظِلُّ أَثَرُهَا مِثْلَ أَثَرِ الْوَكْتِ ثُمَّ يَنَامُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ فَيَبْقَى أَثَرُهَا مِثْلَ الْمَجَلِ كَجَمْرِ دَخَرَجْتُهُ عَلَى رِجْلِكَ فَتَنْفُطَ فَتَرَاهُ مُنْتَبِرًا وَلَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ فَيُصْبِحُ النَّاسُ يَتَبَايَعُونَ فَلَا يَكَاذُ أَحَدٌ يُؤَدِّي الْأَمَانَةَ فَيُقَالُ إِنَّ فِي بَنِي فَلَانٍ رَجُلًا أَمِينًا وَيُقَالُ لِلرَّجُلِ مَا أَعْقَلَهُ وَمَا أَظْرَفَهُ وَمَا أَجْلَدَهُ وَمَا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ خَرَدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَمَا أَبَالِي أَيْكُمْ بَايَعْتُ لِمَنْ كَانَ مُسْلِمًا رَدَّهَ عَلَيَّ الْإِسْلَامُ وَإِنْ كَانَ نَصْرَانِيًّا أَوْ يَهُودِيًّا رَدَّهَ عَلَيَّ سَاعِيهِ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَمَا كُنْتُ أَبَايَعُ إِلَّا فُلَانًا وَفُلَانًا .
رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4881. Хузаифа розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллаллоху алайхи васаллам бизга икки ҳадис айтдилар. Бирини кўрдим. Иккинчисига интизор бўлиб турибман. У зот бизга омонат инсон қалбининг аслида нозил бўлганини, сўнгра уни Қуръондан ва суннатдан ўрганганлари ҳақида ҳадис айтдилар. Ва у зот бизга унинг кўтарилиши ҳақида ҳадис айтиб:

«Киши бир ухласа, омонат унинг қалбидан чангаллаб олинади. Унинг изи худди қора нуқтанинг

изи каби бўлиб қолади. Кейин яна бир ухласа, яна чангаллаб олинади. Унинг изи худди қавариқнинг изи каби бўлиб қолади. Сўнг оёғингга думалаб тушган чўгдан чиққан пуфакка ўхшайди. Шишиб турадию, ичида ҳеч нарса бўлмайди. Одамлар савдо-сотик қиладилар, аммо уларнинг ичидан омонатни адо қиладиган бирорта ҳам йўқдек. Бани Фулонда битта омонатли одам бор эмиш, дейиладиган бўлади».

Бир киши ҳақида, қандоқ ҳам ақлли киши, қандоқ ҳам зариф киши, қандоқ ҳам кучли, чидамли киши дейилади, аммо унинг ачитқининг уруғича ҳам иймони бўлмайди», дедилар.

Батаҳқиқ, бошимга бир замон келди. Энди мен ким билан савдо-сотик қилганимга аҳамият бермайман. Авваллари агар у мусулмон бўлса, уни Исломи қайтарар эди. Агар насроний ёки яҳудий бўлса, уни иккисидан бири (валийси ёки жизячиси) қайтарар эди. Аммо бугун фалончи ва фалончилар билангина савдо-сотик қиламан», деди».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Охирги факрадаги жумлалар Ҳузайфа розияллоҳу анҳунинг гапларидир. У киши Пайғамбар алайҳиссаломдан омонат нозил бўлиши ҳақидаги биринчи ҳадиси шарифни кўриб, омонат кўтарилиши ҳақидаги иккинчи ҳадиси шарифнинг ҳам воқеъликда бўлишини кутиб турган пайтларида шуларни айтган эканлар.

Дарҳақиқат, Исломнинг аввалида ҳамма Қуръон ва Суннатга амал қилиб турган бир пайтда мусулмон уммати омонат бобида инсониятнинг ҳаёлига ҳам келмаган мўъжизаларни кўрсатган. Аммо минг афсуслар бўлсин, бу уммат Қуръон ва Суннатдан, шариатдан узоқлашиши оқибатида бу фазлини ҳам йўқотиб бормокда.

Ҳар бир мусулмон, зоҳид, обид ва солиқ омонатга хиёнат қилишни ҳаёлига ҳам келтирмаслиги зарур.

4882- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: إِذَا ضُيِّعَتْ

الْأَمَانَةُ فَاَنْتَظِرِ السَّاعَةَ، قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَاَنْتَظِرِ السَّاعَةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4882. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайҳи васаллам: «Қачон омонат зое бўлса, қиёматни кутавер», дедилар.

«Унинг зое бўлиши қандок, эй Аллоҳнинг Расули?» дейишди.

«Қачон иш ўз аҳлидан бошқага топширилса, қиёматни кутавер», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан омонат нафақат савдосотиқ ёки молиявий нарсаларда, балки, маънавий соҳада ҳам, жумладан раҳбарлик ишбошилиқда ҳам бўлишини англаб оламиз.

Уламоларимиз ишнинг ўз аҳлидан бошқага топширилишини, дин ва дунё ишларида мазкур ишлардан хабарсиз, мутахассис бўлмаган кишиларнинг уларга бош бўлиши, деб таъвил қилганлар. Дарҳақиқат, диний илмларни пухта ўтганиб, ҳар илмнинг ўз олимидан ижозат олмаган кимсалар диний ишларга бошчилик қилсалар, билмасликлари оқибатида қиёмат бўлишини кутаверадиған нарсаларга қўл урганликлари тажрибадан маълум. Албатта, бундоқ нарсалардан эҳтиёт бўлмоқ лозим.

الفصل السادس

في فضل الصدقة

САДАҚАНИНГ ФАЗЛИ ҲАҚИДА

4883- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ر قَالَ: خَرَجْتُ لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْشِي وَحْدَهُ وَلَيْسَ مَعَهُ إِنْسَانٌ فَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَكْرَهُ أَنْ يَمْشِيَ مَعَهُ أَحَدٌ فَجَعَلْتُ أَمْشِي فِي ظِلِّ الْقَمَرِ فَالتَفْتُ فَرَأَيْتُ فَقَالَ : مَنْ هَذَا؟ قُلْتُ: أَبُو ذَرٍّ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ قَالَ : تَعَالَهُ، فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً فَقَالَ إِنَّ الْمُكْثِرِينَ هُمُ الْمُقْلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا مَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ خَيْرًا فَتَفَحَّ فِيهِ بَيْمَنُهُ وَشِمَالُهُ وَبَيْنَ يَدَيْهِ وَوَرَاءَهُ وَعَمِلَ فِيهِ خَيْرًا فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً فَقَالَ : اجْلِسْ هَا هُنَا فَأَجْلِسْنِي فِي قَاعٍ حَوْلَهُ حِجَارَةً فَقَالَ: اجْلِسْ هَا هُنَا حَتَّى أَرْجِعَ إِلَيْكَ قَالَ فَاَنْطَلَقَ فِي الْحَرَّةِ حَتَّى لَا أَرَاهُ فَلَبِثْتُ عَنِّي فَأَطَالَ اللَّبْثُ ثُمَّ سَمِعْتُهُ وَهُوَ مُقْبِلٌ يَقُولُ : وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى فَلَمَّا جَاءَ لَمْ أَصْبِرُ فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ مَنْ تُكَلِّمُ فِي جَانِبِ الْحَرَّةِ مَا سَمِعْتُ أَحَدًا يَرْجِعُ إِلَيْكَ شَيْئًا قَالَ : ذَاكَ جَبْرِيلُ عَرَضَ لِي فِي جَانِبِ الْحَرَّةِ فَقَالَ : بَشَّرْتُ أُمَّتَكَ أَنَّ مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ: يَا جَبْرِيلُ وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى قَالَ: نَعَمْ قُلْتُ وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى قَالَ: نَعَمْ قُلْتُ وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى قَالَ: نَعَمْ قُلْتُ وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى

زَنَى قَالَ: نَعَمْ وَإِنْ شَرِبَ الْخَمْرَ.

4883. *Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Кечалардан бирида ташқарига чиқсам, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бир ўзлари юрибдилар. У зот билан бирга бирор инсон йўқ. Мен у зот ўзлари билан бирга бировнинг юришини ёқтирмасалар керак деб гумон қилдим. Ойнинг ёруғуда юра бошладим. У зот ўгирилиб мени кўриб қолдилар ва:

«Бу ким?» дедилар.

«Абу Зарр. Аллоҳ мени сизга фидо қилсин!» дедим.

«Бу ёққа кел!» дедилар.

У зот билан маълум вақт бирга юрганимдан кейин:

«Албатта, кўпчи бўлганлар қиёмат куни озчи бўлурлар. Илло, Аллоҳ унга яхшилиқни берган одам уни ўнгидан ҳам, чапидан ҳам, олдидан ҳам, ортидан ҳам таркатган ва у билан яхшилиқ қилган бўлса, мустаснодир», дедилар.

У зот билан яна маълум вақт бирга юрганимдан кейин «Бу ерга ўтир» деб мени текис ерга ўтказдилар. У ернинг атрофида тошлар бор эди. Бас, у зот: «Шу ерда ўтириб тур», дедилар-да, қора тошли жойда кўзимга кўринмайдиган даражада узоқлашиб кетдилар. У зот мендан ғойиб бўлдилар. Ғойибликлари чўзилиб кетди.

Сўнгра у зот қайтиб келаётганларида: «Агар зино ва ўғрилик қилган бўлса ҳам-а?» деганларини эшитдим. У зот етиб келганларида сабр қила олмасдан:

«Эй Аллоҳнинг Набийи! Аллоҳ мени сизга фидо қилсин! Қора тошли ер томонда кимга гапирилди? Бирортанинг сизга гап қайтарганини эшитмадим?» дедим.

«У Жаброил. Қора тошли ерда менга зоҳир бўлди ва: «Умматингга башорат бер. Ким Аллоҳга бирор нарсани ширк келтирмай ўлса, жаннатга кирази», деди.

«Эй Жиброил! Агар зино ва ўғрилиқ қилган бўлса ҳам-а?» дедим.

«Ҳа!» деди.

«Агар зино ва ўғрилиқ қилган бўлса ҳам-а?» дедим.

«Ҳа!» деди.

«Агар зино ва ўғрилиқ қилган бўлса ҳам-а?» дедим.

«Ҳа! Агар ҳамр ичган бўлса ҳам», деди», дедилар».

4884- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَرَّةِ الْمَدِينَةِ عِشَاءً وَنَحْنُ نَنْظُرُ إِلَى أَحَدٍ فَقَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ ، قُلْتُ: لَبَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: مَا أَحْبَبُّ أَنْ أُحَدِّثَا ذَاكَ عِنْدِي ذَهَبُ أَمْسَى ثَالِثَةً عِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ إِلَّا دِينَارًا أَرْضُدُهُ لِدَيْنٍ إِلَّا أَنْ أَقُولَ بِهِ فِي عِبَادِ اللَّهِ هَكَذَا حَتَّى بَيِّنَ يَدَيْهِ وَهَكَذَا عَنْ يَمِينِهِ وَهَكَذَا عَنْ شِمَالِهِ ثُمَّ مَشَرْنَا قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ مَكَانَكَ حَتَّى آتِيكَ فَلِنُطْلِقَ حَتَّى تَوَارَى عَنِّي قَالَ: فَسَمِعْتُ لَعَطًا وَصَوْتًا فَقُلْتُ: لَعَلَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عُرِضَ لَهُ فَهَمَمْتُ أَنْ أَتَّبِعَهُ ثُمَّ ذَكَّرْتُ قَوْلَهُ لَا تَبْرَحَ مَكَانَكَ حَتَّى آتِيكَ فَلَمَّا جَاءَ ذَكَّرْتُ لَهُ الَّذِي سَمِعْتُ فَقَالَ: ذَاكَ جِبْرِيلُ أَتَانِي فَقَالَ: مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِكَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ، قُلْتُ: وَإِنْ رَأَى وَإِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: وَإِنْ رَأَى وَإِنْ سَرَقَ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ.

4884. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга Мадийнанинг қора тошли ерида юриб борар эдик. Биз Уҳудга назар солиб борардик. Шунда у зот:

«Эй Абу Зарр!» дедилар.

«Лаббай, эй Аллоҳнинг Расули», дедим.

«Ана шу Уҳуд ҳузуримда олтин бўлиб қолса, уч кундан кейин ундан қарзга бериш учун олиб қўйганимдан бошқаси турмаган бўларди. Мен уни Аллоҳнинг бандаларига мана бундоқ қилиб, мана бундоқ қилиб, мана бундоқ қилиб сочар эдим», деб олдилари, ўнг ва чап томонларидан ҳовучлари билан кўрсатдилар.

Бир оз юрганимиздан кейин: «Эй Абу Зарр, мен олдингга келгунимча жойингда тур», деб мендан узоқлашиб кетдилар. Бас, мен ғала-ғовур ва овозларни эшитдим. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга бир нарса бўлмасайди, деб ортларидан бормоқчи ҳам бўлдим. Аммо: «Мен олдингга келгунимча жойингда тур», деганларини эслаб, туриб қолдим. У зот қайтиб келганларида эшитган нарсамни зикр қилдим. Шунда у зот:

«У Жаброил эди. У олдимга келиб:

Умматингдан ким Аллоҳга бирор нарсани ширк келтирмай ўлса, жаннатга киради», деди.

«Агар зино ва ўғрилиқ қилган бўлса ҳам-а?» дедим.

«Агар зино ва ўғрилиқ қилган бўлса ҳам» деди», дедилар».

Иккисини икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳам кишининг қалбини ларзага солувчи ҳақиқатлар зикр қилинмоқда. Муҳаммад алайҳиссаломнинг умматларидан бўлган, Аллоҳ таолога бирор нарсани ширк келтирмай, шариат аҳкомларига амал қилган ва гуноҳларига тавба қилган ҳолида ўлган киши,

агар зино, ўғрилик ва хамрхўрлик каби гуноҳлари бўлса ҳам, азобсиз жаннатга киради баъзи бир қилган гуноҳлари эса, мағфират қилинади экан. Аммо гуноҳларига тавба қилмай ўтган бўлса, дўзахда жазосини тортиб, поклангандан кейин жаннатга киради экан. Албатта, бу Муҳаммад алайҳиссалом уммати учун улкан башоратдир.

4885- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّهُ خُلِقَ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْ بَنِي آدَمَ عَلَى سِتِّينَ وَثَلَاثَ مِئَةٍ مَفْصِلٍ فَمَنْ كَبَّرَ اللَّهَ وَحَمَدَ اللَّهَ وَهَلَّلَ اللَّهَ وَسَبَّحَ اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ وَعَزَلَ حَجَرًا أَوْ شَوْكَةً أَوْ عَظْمًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ وَأَمَرَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهَى عَنْ مُنْكَرٍ عَدَدَ تِلْكَ السِّتِّينَ وَالثَّلَاثِ مِئَةِ السَّلَامَى فَإِنَّهُ يَمْشِي يَوْمَئِذٍ وَقَدْ زَحَزَحَ نَفْسَهُ عَنِ النَّارِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

4885. *Ошиа разияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Албатта, одам боласидан бўлган ҳар бир инсон уч юз олтмиш бўғин ила халқ қилингандир. Бас, ким Аллоҳга ўша уч юз олтмиш бўғин ададича ҳамд айтса, такбир айтса, таҳлил айтса, тасбеҳ айтса, истиғфор айтса ва одамларнинг йўлидан тошни, тиконни ёки суякни олиб ташласа ёхуд амри маъруф қилса ёки наҳий мункар қилса, у ўша кунни ўзини дўзахдан узоқлаштирган ҳолда юради», дедилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Баъзи уламоларимиз мазкур бўғинларнинг сони йилнинг кунлари сонига яқин бўлгани учун ушбу ҳадисдаги зикрларни йил бўйи айтиб юриш кўзда тутилган ҳам дейдилар.

4886- عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: تَصَدَّقُوا
فَيُوشِكُ الرَّجُلُ يَمْشِي بِصَدَقَتِهِ فَيَقُولُ الَّذِي أُعْطِيَهَا لَوْ جِئْتَنَا بِهَا
بِالْأَمْسِ قَبْلُهَا مِنْكَ فَأَمَّا الْآنَ فَلَا حَاجَةَ لِي بِهَا فَلَا يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا.

4886. Ҳориса ибн Ваҳб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Садақа қилинглар! Ҳали бир вақтлар келадики, бир киши садақаси ила юрганда уни бермоқчи бўлган одам: «Агар буни кеча олиб келганингда, сендан қабул қилишим мумкин эди. Аммо энди менинг унга ҳожатим йўқ», дейди. Шундоқ қилиб, уни қабул қиладиганни топа олмайди», дедилар».

Шарҳ: Демак, имкони бор пайтда закотни бериб, молиявий ибодатни вақтида қилиб, савобга ноил бўлиб қолиш керак. Фурсат ўтганда бу савобдан маҳрум бўлиб қолиш хавфи ҳам бор экан.

4887- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ
حَتَّى يَكْثُرَ الْمَالُ وَيَفِضَ حَتَّى يَخْرُجَ الرَّجُلُ بِزَكَاةٍ مَالِهِ فَلَا يَجِدُ أَحَدًا
يَقْبَلُهَا مِنْهُ وَحَتَّى تَعُودَ أَرْضُ الْعَرَبِ مُرُوجًا وَأَنْهَارًا. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ.

4887. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Токи мол кўпайиб, тўлиб-тошмагунча, киши ўз молининг закотини олиб чиқиб, ундан қабул қилиб оладиган бирор кимсани топа олмай қолмагунча ва

араб ерлари боғу анҳорларга айланмагунча қиёмат қоим бўлмас», дедилар».

Иккисини икки шайх ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ерда ҳам вақтнинг борида садақа қилиб қолишга тарғиб бор. Бир вақтлар келиб, закотни оладиган одам қолмайдиган бўлса, хайри садақани оладиган кишилар бор вақтда ўша савобли ишни қилиш лозим.

4888- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: تَقِيءُ الْأَرْضُ أَفْلاذَ كَيْدِهَا أَمْثَالَ α لُسْطُونٍ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ ، فَيَجِيءُ الْقَاتِلُ فَيَقُولُ: فِي هَذَا قَتَلْتُ ، وَيَجِيءُ الْقَاطِعُ فَيَقُولُ: فِي هَذَا قَطَعْتُ رَجْمِي وَيَجِيءُ السَّارِقُ فَيَقُولُ: فِي هَذَا قُطِعْتُ يَدِي ثُمَّ يَدْعُوهُ فَلَا يَأْخُذُونَ مِنْهُ شَيْئًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4888. *Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам: «Ер ўз жигарпораларини худди тилло ва кумуш устунларга ўхшатиб қусади. Бас, қотил келиб: «Мана шунинг учун қотиллик қилган эдим», дейди. Қариндошлик алоқасини узувчи келиб: «Мана шунинг учун қариндошлик алоқасини узган эдим», дейди. Ўғри келиб: «Мана шунинг учун қўлим кесилган эди», дейди. Сўнгра ундан бирор нарсани олмай, ташлаб кетадилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Охир замон бўлганда ер ўзидаги барча бойликларни ташқарига отиб чиқаради. Ҳамма бойликлар сочилиб ётади ва уни оладиган одам топилмайди. Бас, шундоқ экан, садақани оладиган киши қолармиди?! Демак,

вақт борида садақа қилиб қолиш керак.

4889- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: لَا تَصَدَّقَنَّ اللَّيْلَةَ

بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ
تُصَدِّقُ اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ لَا تَصَدَّقَنَّ
بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ غَنِيِّ فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ
تُصَدِّقُ اللَّيْلَةَ عَلَى غَنِيٍّ قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى غَنِيٍّ لَا تَصَدَّقَنَّ
بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ
تُصَدِّقُ عَلَى سَارِقٍ فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ وَعَلَى غَنِيٍّ
وَعَلَى سَارِقٍ فَأُتِيَ فَقِيلَ لَهُ أَمَّا صَدَقَتُكَ فَقَدْ قُبِلَتْ أَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا
تَسْتَعِفُّ بِهَا عَنْ زَنَاهَا وَلَعَلَّ الْغَنِيَّ يَعْتَبِرُ فَيُنْفِقُ مِمَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ وَلَعَلَّ
السَّارِقَ يَسْتَعِفُّ بِهَا عَنْ سَرِقَتِهِ.

4889. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир киши: «Албатта, бу кеча бир садақа қиламан», деди. Бас, у садақасини олиб чиқиб, бир зония аёлнинг қўлига берди. Тонг отгач, кечаси зонияга садақа қилинибди, деган гап тарқалди.

У киши: «Эй Аллоҳим, зония учун Сенга ҳамд бўлсин. Албатта, яна бир садақа қиламан», деди. У ўз садақасини олиб чиқиб, бой одамнинг қўлига берди. Тонг отганда, кечаси бойга садақа қилинибди, деган гап тарқалди.

У киши: «Эй Аллоҳим, бой учун Сенга ҳамд бўлсин.

Албатта, яна бир садақа қиламан», деди. У ўз садақасини олиб чиқиб, ўғрининг қўлига берди. Тонг отганда, кечаси ўғрига садақа қилинибди, деган гап тарқалди.

У киши: «Эй Аллоҳим, зония, бой ва ўғри учун Сенга ҳамд бўлсин», деди.

Бас, тушида унга: «Батаҳқиқ, садақанг қабул қилинди. Эҳтимол, зония у сабабли ифбатли бўлиб, зинодан сақланар. Эҳтимол, бой ибрат олиб, Аллоҳ унга берган нарсадан инфоқ қилар. Шояд, ўғри унинг сабабидан ўғрилигидан қайтар», дейилди».

Шарҳ: Демак, нима бўлганда ҳам, ҳатто садақага лойиқ бўлмаган одамга садақа қилинса ҳам, барибир фойдаси бўлар экан. Энди ўрнини ва ҳақдорини топиб садақа қилинса, қанчалар яхши бўлишини гапириб ўтришнинг ҳожати ҳам йўқ.

4890- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُتَصَدِّقِ مَثَلُ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ مِنْ نُدْيِهِمَا إِلَى تَرَاقِيهِمَا إِذَا هَمَّ الْمُتَصَدِّقُ بِصَدَقَةٍ اتَّسَعَتْ عَلَيْهِ حَتَّى تَعْقِيَ أَثَرَهُ وَإِذَا هَمَّ الْبَخِيلُ بِصَدَقَةٍ تَقَلَّصَتْ عَلَيْهِ وَانْضَمَّتْ يَدَاهُ إِلَى تَرَاقِيهِ وَانْضَمَّتْ كُلُّ حَلَقَةٍ إِلَى صَاحِبَتِهَا قَالَ: فَتَمَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: فَيَجْهَدُ أَنْ يُوسِّعَهَا فَلَا يَسْتَطِيعُ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ.

4890. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Бахил билан садақа қилувчи худди эмчакларидан томоғининг остигача темир чопон кийиб олган икки кишига ўхшайди. Садақа қилувчи садақани қасд қилса, у

(чопон) унинг учун кенгайиб, юрганида билинмай қолади. Қачон бахил садақани қасд қилса, у (чопон) уни қисиб қолади ва икки қўли томоғига ёпишиб, халқалари бир-бирига киришиб кетади», дедилар.

Мен Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «У уни кенгайтираман, деб уринадию, аммо қила олмайди» деганларини эшитдим», деди».

Иккисини икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда садақа қилишга, сахий бўлишга кучли тарғиб билан бирга, бахилликдан кучли кайтариш ҳам бор. Ҳар бир мўмин банда сахий бўлишга, садақа қилувчи бўлишга ҳаракат қилмоғи, бахилликдан йироқ бўлмоғи лозим ва лобуддир.

4891- عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى أَبِي اللَّحْمِ ۞ قَالَ: أَمَرَنِي مَوْلَايَ أَنْ

أَقْدَدَ لَحْمًا فَجَاءَنِي مِسْكِينٌ فَأَطَعْتُهُ مِنْهُ فَعَلِمَ بِذَلِكَ مَوْلَايَ فَضَرَبَنِي
فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ۞ فَدَعَاهُ فَقَالَ: لَمْ ضَرَبْتَهُ؟ فَقَالَ: يُعْطِي
طَعَامِي بَغَيْرِ إِذْنِي فَقَالَ: الْأَجْرُ بَيْنَكُمَا.

4891. Абу Лаҳмнинг мавлоси Умайр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Хўжайиним менга гўшти куриштишга тайёрлаш учун кесишга амр қилди. Шунда бир мискин олдимга келган эди, унга ўшандан бердим. Хўжайиним буни билиб қолиб, мени урди. Мен бу ҳақда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга арз қилдим. Бас, у зот уни чақириб:

«Уни нима учун урдинг?» дедилар.

«Менинг таомимни изнимсиз берибди», деди.

«Ажр икковингизнинг ўртангизда», дедилар».

Шарҳ: Садақанинг савобига ўзи касб қилиб топган

кишигина ноил бўлиб қолмай, балки савобга садақа тарқатишда қатнашган киши ҳам шерик бўлар экан. Шунинг учун ўзида иқтисодий имкон бўлмаган одамлар садақа бобида хизмат қилсалар ҳам, ажру савобга ноил бўлишлари қайта-қайта таъкидланади.

4892- عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنْفِجِي أَوْ انْضَحِي أَوْ أَنْفِقِي وَلَا تَحْصِي فَيُحْصِيَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَلَا تُوعِي فَيُوعِيَ اللَّهُ عَلَيْكَ.

4892. Асмаа разияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам менга:

«Бер, тарқат, нафақа қил! Ҳисоблайверма, тагин Аллоҳ зиддинга ҳисоблаб қолмасин! Идишга солма, тагин Аллоҳ зиддинга идишга солиб қолмасин», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда молни ҳадеб йиғиб-териб, сақлайверишнинг ўрнига садақа қилишга катта тарғиб бор.

4893- وَكَانَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ τ فِي إِبِلِهِ فَجَاءَهُ ابْنُهُ عُمَرُ وَكَانَ رَاكِبًا فَنَزَلَ فَقَالَ لِأَبِيهِ: نَزَلْتُ فِي إِبِلِكَ وَغَنَمِكَ وَتَرَكْتُ النَّاسَ يَتَنَازَعُونَ الْمُلْكَ بَيْنَهُمْ فَضَرَبَ سَعْدٌ فِي صَدْرِهِ فَقَالَ: اسْكُتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيِّ الْخَفِيَّ . رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ مُسْلِمٌ.

4893. Саъд ибн Абу Ваққос туяларининг орасида юрган эди. Унинг олдида ўгли Умар келди. У улов

Аллоҳ таоло:

«Сиз одамлар учун чиқарилган энг яхши уммат бўлдингиз. Амри маъруф қиласиз, наҳйи мункар қиласиз ва Аллоҳга иймон келтирасиз», деган (*Оли Имрон, 110*).

Ислом уммати ўзи ҳақида билиб қўйиши зарур бўлган ҳақиқатлардан бири — бу уммат одамлар учун чиқарилган энг яхши уммат эканлигидир.

Умматларнинг сараси Ислом умматидир.

Умматларнинг йўлбошчиси Ислом умматидир.

Умматларнинг пешқадами Ислом умматидир.

Чунки Аллоҳ таолонинг Ўзи бу умматга хитоб қилиб:

«Сиз одамлар учун чиқарилган энг яхши уммат бўлдингиз», деб турибди.

Ҳозир ўзини шу умматданман, деб юрганлар бу ҳақиқатни яхши тушуниб олмақлари лозим. Аждодларимиз айнан шу ҳақиқатни тўлиқ тушунган чоғларида бутун дунёга устоз бўлганлар, дунё халқларининг пешқадами бўлиб, уларни ортларидан эргаштирганлар. Аждодларимиз бошқаларга тобеъ бўлмаганлар, бошқаларнинг ортидан кўр-кўрона эргашмаганлар, бошқаларнинг ҳузурида ўзларини хору зор тутмаганлар.

Бу умматнинг одамлар учун чиқарилган энг яхши уммат бўлишининг сабабларидан бири -амри маъруф қилишидир. Чунки Аллоҳ таоло:

«Амри маъруф қиласиз», демокда.

Аввал ишора этилганидек, Ислом уммати дунёда яхшилик байроғини юқори кўтаради. Адолат байроғини юқори кўтаради. Ҳақиқат байроғини юқори кўтаради. Фазилат байроғини юқори кўтаради ҳамда бутун инсониятни бу ишларга чақиришни ўзига фарз деб билади.

Бу умматнинг одамлар учун чиқарилган энг яхши уммат бўлишининг сабабларидан иккинчиси — наҳйи

мункар қилишидир. Чунки Аллоҳ таоло:

«наҳйи мункар қиласиз», демоқда.

Мункар барча ёмонлиқ зулм, ботил ва разилатлар демакдир. Бинобарин, Ислом уммати дунёдаги барча ёмонликка қарши, зулмга, ботилга ва разилатга қаршидир. Айни чоғда бутун инсониятни ёмонлиқдан, зулмдан, ботилдан ва разилатдан қайтаришни ўзига фарз деб билади.

Ислом умматининг одамлар учун чиқарилган энг яхши уммат бўлишига асосий сабаб, бу умматнинг Аллоҳга иймон келтиришидир. Чунки Аллоҳ таоло:

«ва Аллоҳга иймон келтирасиз», демоқда.

Аллоҳга бўлган иймон инсониятни тўғри йўлга бошлаб, нотўғри йўлдан қайтаришдек ниҳоятда машаққатли ишни амалга оширишга ундайди. Иймон асосларнинг асосидир. Жумладан, яхшиликка чақириб, амри маъруф ва наҳйи мункар қилишнинг ҳам асоси иймон бўлгандагина мақсадга эришилади. Ана шундагина икки дунё саодатига эришилади. Акс ҳолда нуқсонга дучор бўлинади.

Бу ҳақиқат бундан бошқа оятларда ҳам таъкидланган, Шунингдек, Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг кўпгина ҳадисларида ҳам ўз аксини топган.

Имом Аҳмад ибн Ханбалнинг ривоят қилишларича, Пайғамбар алайҳиссалом минбарда турганларида бир киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули, қандай одам яхши одам?» деб сўради. Пайғамбар алайҳиссалом:

«Одамларнинг яхшиси — қорироғи, тақводорроғи, амри маъруф қилувчироғи, наҳйи мункар қилувчироғи ва силаи раҳм қилувчироғи», дедилар.

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Имом Термизий ривоят этган ҳадисда айтадилар: Пайғамбаримиз алайҳиссалом: «Бани Исроил гуноҳга ботганда, уламолари

қайтардилар, улар қайтмадилар. Кейин эса, уламолар ҳам улар билан бирга ўтириб, еб-ичдилар. Бас, Аллоҳ уларнинг қалбларини бир-бирига аралаштириб юборди ва Довуд, Сулаймон ва Ийсо ибн Марям тилларида лаънатлади», дедилар-да, ёнбошлаб ётган эдилар, туриб ўтирдилар ва:

«Менинг нафсим қўлида бўлган Зот билан қасамки, уларни ҳаққа қайтармагунингизча бўлмайди», дедилар.

Имом Абу Довуд ибн Умайра алкиндийдан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалату вассалом:

«Ер юзида бир гуноҳ содир бўлганда гувоҳ бўлган одам уни инкор этса, худди кўрмаган одамдек (гуноҳдан холи) бўлади. Ким кўрмаган бўлса-ю, розилик билдирса, гувоҳ бўлган одамдек (гуноҳкор) бўлади», дедилар.

Имом Ҳоким Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анхудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Шаҳидларнинг улуғи Ҳамзадир ва золим подшоҳга амри маъруф, наҳйи мункар қилаётганда ўлдирилган одамдир», деганлар.

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Сизлардан яхшиликка чақирадиган, амри маъруф, наҳйи мункар қиладиган бир уммат бўлсин. Ана ўшалар ўзлари нажот топгувчилардир», деган.

Амри маъруф, наҳйи мункар ишлари яхши йўлга қўйилган жамиятдагина яхшилиқ қилиш ёмонлик қилишдан осон бўлади. Фазилатга эришиш разилатга кетишдан кўра енгил бўлади. Ҳақиқат ботилдан устун бўлади. Адолат зулмдан устун туради. Аллоҳ таоло ўзининг улуғ неъматини — Исломи муяссар бўлган бандалар жамоасига, яъни, мусулмон умматига амри маъруф, наҳйи мункарни фарз қилди. Агар бу уммат бошқа фарзлар қатори ушбу фарзни ҳам ўз ўрнида адо қилса, бахтсаодатга эришади. Акс ҳолда, фалокатга учрайди. Бу ҳақиқатни ушбу оятнинг хотимасидан ҳам билиб олса бўлади.

«Ана ўшалар ўзлари нажот топгувчилардир».

Яъни, яхшиликка чақириб, амри маъруф, наҳйи мункар қилган умматлар нажот топгувчилардир. Бошқалар эмас.

Бу ҳақиқатни Аллоҳнинг Расули Муҳаммад алайҳиссалом ҳам ўз ҳадисларида баён қилиб қўйганлар.

Имом Термизий ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Менинг нафсим қўлида бўлган Зот билан қасамки, албатта, амри маъруф қиласизлар, албатта, наҳйи мункар қиласизлар. Бўлмаса, Аллоҳ сизга Ўз ҳузуридан иқоб юборади. Сўнгра дуо қилсангиз, қабул бўлмайди» дедилар.

Аллоҳ таоло: Тавба сурасида:

«Улар тавба қилувчилар, ибодат қилувчилар, ҳамд айтувчилар, рўза тутувчилар, рукуъ қилувчилар, сажда қилувчилар, яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарувчилар, Аллоҳнинг чегарасида турувчилардир. Ва мўминларга хушхабар бер!» деган (*Тавба, 112*).

Бу ояти каримада мўмин-мусулмонларнинг бир неча сифатлари зикр қилинмоқда, агар бу сифатлар уларда мавжуд бўлса, мўминлик шарафига эришадилар ва Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам берадиган хушхабарга ҳақли бўладилар:

«Тавба қилувчилар» билиб-билмай содир этган ҳамма гуноҳларидан тавба қилиб қайтадилар, гуноҳларга чин қалбдан афсус-надомат чекадилар ва уни иккинчи марта такрорламайдилар.

«Ибодат қилувчилар» Роббиларига домий равишда ихлос билан ибодат қиладилар, Унинг амрларини бажариб, наҳйиларидан қайтадилар.

«Ҳамд айтувчилар» Аллоҳ таолога ҳамду сано ва мактовлар айтиб, шукр қилиб яшайдилар.

«Рўза тутувчилар», бу ҳам мўмин банданинг энг улкан сифатларидандир. Аллоҳнинг розилиги учун ўз ихтиёри билан еб-ичишни ва турли лаззатли ҳамда

шаҳватли нарсаларни тарк этиш олижаноб сифатдир.

«Рукуъ қилувчилар, сажда қилувчилар» — намозни яхшилаб ўқувчилар. Намоз диннинг устуни бўладию, мўмин кишининг асосий сифати бўлмасинми?

«Яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарувчилар». Бунини шариат тилида амри маъруф, наҳйи мункар дейилади. Яъни, мўмин киши фақат ўзини ўйлайдиган худбин шахс бўлмайди, балки у ўзига етган яхшиликларнинг бошқаларга ҳам етишини хоҳлайди. Бунинг учун амалий ҳаракат ҳам қилади. Чунки Ислом дини унга ўзгаларни яхшиликка чақириб, ёмонликдан қайтаришни фарз қилган.

«Аллоҳнинг чегарасида турувчилардир».

Дунёдаги ҳар бир яхшию ёмон ишни Аллоҳ таоло Ўз дини орқали баён қилиб, чегаралаб кўрсатиб қўйгандир. Мўмин инсон ана шу чегаралардан чиқмайди, Аллоҳ таолонинг кўрсатмаларига тўғри амал қилиб яшайди. Ушбу сифатларга эга бўлганлар мўминлардир.

Эй Пайғамбар, **«Ва мўминларга хушхабар бер!»**

Мўмин-мусулмонлар мазкур сифатларни ўзларида мужассам қилганлари учун икки дунёнинг саодатига сазовордирлар.

Аллоҳ таоло Ҳаж сурасида:

«Уларга ер юзида имкон берсак, намозни тўқис адо этурлар, закотни берурлар, яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарурлар. Ишларнинг оқибати Аллоҳга оиддир», деган (41-оят).

Ояти каримадаги «Уларга ер юзида имкон берсак» жумласидан «макон берсак» деган маъно ҳам тушунилади. Бунга қўшимча «ер юзида нусрат, ғалаба берсак» маънолари ҳам бор. Диёрларидан «Роббимиз Аллоҳ» деганлари учун чиқарилган мусулмонларга ер юзида макон, нусрат, ғалаба, имкон берсак, **«...намозни тўқис адо этурлар...»**

Мўмин-мусулмонлар бу неъматлардан ҳовлиқиб

кетмайдилар, балки Аллоҳ таолога ихлос билан ибодат қиладилар, у билан боғланишни кучайтирадилар.

«...закотни берулар...»

Мўмин-мусулмонлар ер юзида имкон топгач, мол-дунёга ўч бўлмайдилар. Балки улар бахиллик дардидан устун келиб, молиявий ибодатларни ҳам ўз ўрнида адо этадилар. Закотларини бериб, жамиятларидаги бевабечора, камбағалларга енгиллик яратадилар.

«...яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарурлар».

Мўмин-мусулмонлар кишиларни динда яхши ҳисобланган барча ишларга даъват қиладилар, ёмон ҳисобланган барча ишлардан қайтарадилар.

Шу ишлари Аллоҳга ёрдам беришларидир, шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло уларга ёрдам, нусрат беради.

«Ишларнинг оқибати Аллоҳга оиддир».

Аллоҳ хоҳлаган оқибатини келтириб чиқаради. Хоҳласа, мағлубиятни ҳам ғалабага айлантириб юборади.

4894- عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ ر قَالَ: أَوَّلُ مَنْ بَدَأَ بِالْخُطْبَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ يَوْمَ الْعِيدِ مَرْوَانُ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ: الصَّلَاةُ قَبْلَ الْخُطْبَةِ فَقَالَ: قَدْ تُرِكَ مَا هُنَالِكَ فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ: أَمَّا هَذَا فَقَدْ قَضَى مَا عَلَيْهِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ر يَقُولُ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

4894. Ториқ ибн Шихоб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ийд куни намоздан олдин хутба қилишни бошлаган биринчи одам Марвондир. Бас, бир одам

турди ва унга:

«Намоз хутбадан олдин бўлади!» деди.

«Батаҳқиқ, ўшандаги нарса тарк қилинди», деди у.

Буни кўриб Абу Саъид:

«Аммо бу одам ўзига вожиб бўлган нарсани адо этди. Мен Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Сиздан ким мункарни (ёмон ишни) кўрса, ўша мункар ишни қўли билан ўзгартирсин, агар қудрати етмаса, тили билан ўзгартирсин, агар бунга ҳам қудрати етмаса, дили билан қайтарсин. Аммо буниси иймоннинг заифидир», деганларини» эшитган эдим», деди».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам мўмин-мусулмон кишининг иймони унинг мункарга, яъни, Исломи дини томонидан инкор қилинган ишларга нисбатан муносабатига қараб кучли ёки заиф бўлишини баён қилмоқдалар.

«Мункар иш» ибораси дин, шариат томонидан инкор қилинган, ёмон ишларни англатади. Чин мўмин инсон ўз жамиятида бўлаётган мункар ишни кўриб-билиб туриб, бефарқ қола олмайди.

Бу умуман мумкин эмас. Мўмин киши мункар ишни кўрганда уч ҳолатдан бирида бўлиши мумкин, холос:

1. «Ўша мункар ишни қўли билан қайтарсин».

Бу куч ишлатиб, деган маънони билдиради. Яъни, бўлаётган ёмон ишни тўхтатиш, уни қайтариш учун куч сарфласин. Бу кўпроқ қўлида ҳукми бор, имкони бор мўминларга тегишли бўлади. Яна мункарни қайтаришдан оддин, ҳолатга қаралади. Ҳар қандай шахс аралашса бўладиган, кучи етадиган иш бўлса, ўша одамга бу мункарни куч билан қайтариш вожиб бўлади.

2. Мункар ишни тили билан қайтариш.

Бу — қўли билан қайтаришга қодир бўлмаганларнинг иши. Бу иш иккинчи навбатда, биринчисига қодир бўлинмаган тақдирдагина жорий бўлади. У вақтда мўмин-мусулмон одам тили билан гапириб, мункар ишнинг ёмонлигини баён этади, уни қилмасликка чақиради. Бу иш ҳар бир имкони бор мўминга вожибдир, иймон тақозо қилган бурчдир. Лекин гоҳи вақтларда зулм, тазйиқ ҳаддан ошиб, оғиз билан гапирган мўминга зарар етиши, унинг жонига, шахсига ва бошқа томонларига таҳдид солиниши мумкин. Бундай ноилож ҳолда қолган одам сўнгги, учинчи даражага тушишга мажбур бўлади.

3. Мункар ишни дили билан қайтариш.

Бунда чин дилдан: «Шу иш бўлмаслиги керак

эди, аммо, минг афсуски, бўдди. Бу ишни қўлим билан ўзгартиришим керак эди, аммо афсуски, қила олмадим. Бу ишни ҳеч бўлмаса тилим билан ўзгартиришим керак эди. Аммо афсуски, буни ҳам қила олмадим. Энди дилим билан инкор қилишдан бошқа чорам қолмади», дейилади. Бу эса энг заиф иймон бўлади. Бундан ҳам заиф иймон бўлиши мумкин эмас. Шунини ҳам қилмаса, ўша заиф иймон ҳам қолмайди, деганидир. Иймони кучли мўминлар эса, ҳеч нарсадан қўрқмай, мункар ишни ўз вақтида инкор қиладилар.

Киши ёмонликни қанчалик кўп инкор қилса, қайтарса, шунчалик иймони зиёда ва бақувват бўлишини тушуниб олишимиз керак. Аксинча, кишининг ёмонликни инкор қилиши қанчалик оз ва кучсиз бўлса, иймони ҳам шунчалик заифлашиб боришини билмоғимиз керак.

Ана ўшанда нима учун иймонсиз жамиятда, иймон билан иши бўлмайдиган, иймон кадрланмайдиган жамиятда ёмонлик кўпайиб кетишини англаб етамиз.

Ана шундагина Аллоҳнинг охирги ва мукамал дини

бўлмиш Исломда мункар ишни ўзгартиришга, инкор қилишга бунчалар катта аҳамият берилганини тушуниб етамиз.

Ана шундагина нима учун мусулмонлар ушбу ҳадиси шарифга тўлиқ амал қилган даврларида дунёдаги пешқадам миллат бўлганларини англаб етамиз.

Ана ўшандагина нима учун мусулмонлар бу ҳадисга амал қилмай қўйганларида тушкунлик томон юз тутганларини тўғри фаҳмлаймиз.

Бу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Мункар ишларга нисбатан мурасасиз бўлиш.
2. Имкони бўлса, мункар ишни қўл билан қайтариш, ўзгартириш.
3. Мункар ишни қўл билан қайтаришнинг имкони бўлмаганда, тил билан қайтариш.
4. Қўл билан ҳам, тил билан ҳам қайтаришнинг имкони бўлмаганда дил билан қайтариш.
5. Мункар ишни дил билан қайтариш энг заиф иймон эканини англаш.

Бу ҳадиснинг ҳикматлари ва инсониятнинг Мазкур ҳикматларга эҳтиёжи ҳақида қанча гапирсак, шунча оз. Чунки ёмонни ёмонлик қилишдан қайтармаслик ҳар қандай жамиятни, бора-бора бутун инсониятни ҳалокатга олиб бориши турган гап.

4895- قِيلَ لَأُسامَةَ بْنِ زَيْدٍ ψ: أَلَا تَدْخُلُ عَلَى عُثْمَانَ
فَتُكَلِّمُهُ فَقَالَ: أَتُرَوْنَ أَيَّيَّيَ لَا أُكَلِّمُهُ إِلَّا أُسْمِعُكُمْ وَاللَّهِ لَقَدْ كَلَّمْتُهُ فِيمَا
بَيْنِي وَبَيْنَهُ مَا دُونَ أَنْ أَفْتَحَ أَمْرًا لَا أَحِبُّ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ فَتَحَهُ وَلَا
أَقُولُ لِأَحَدٍ يَكُونُ عَلَيَّ أَمِيرًا إِنَّهُ خَيْرُ النَّاسِ بَعْدَ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ
ρ يَقُولُ: يُؤْتَى بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُ

بَطْنِهِ فَيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِالرَّحَى فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ أَهْلُ النَّارِ
 فَيَقُولُونَ: يَا فُلَانُ مَا لَكَ أَلَمْ تَكُنْ تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ
 الْمُنْكَرِ فَيَقُولُ: بَلَى قَدْ كُنْتُ أَمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا آتِيهِ وَأَنْهَى عَنِ
 الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

4895. Усома ибн Зайдга:

«Усмоннинг олдига кириб гапирсанг бўлмайдами?» дейилди. Шунда у:

«Нима?! Сизнингча, мен унга айтган ҳар бир гапимни сизга эшиттириб айтишим керакми?! Аллоҳга қасамки, мен унинг ёлғиз ўзига гапирдим. Ўшанда ўзимга ёқмаган, биринчи бўлиб айтишни истамаган нарсани гапирмадим, холос. Мен ўзимга амир бўлган бирор кишига унинг одамларнинг энг яхшиси эканлигини айтмайман. Чунки мен Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг: «Қиёмат куни бир киши келтирилиб, дўзахга ташланади. Унинг қорнидаги ичаклари отилиб чиқади. У уларнинг атрофида худди эшак тегирмон атрофида айлангандек айланади. Дўзах аҳли унинг атрофида жамланадилар ва:

«Эй фалончи! Сенга нима бўлди?! Ахир амри маъруф ва наҳйи мункар қилмасмидинг?!» дейишади.

«Тўғри! Амри маъруф қилардим, аммо ўзим ўшани қилмасдим. Наҳйи мункар қилардим, аммо уни ўзим қилардим», дейди», деганларини эшитганман», деди».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда зикри келаётган ҳодиса ва гап-сўзлар фитначилар ҳазрати Усмон розияллоҳу анхуни қамал қилиб турган пайтда бўлиб ўтган. Ўшанда ҳазрати

Усмон розияллоху анху уйларида фитначиларнинг қамалида қолган бўлсалар ҳам, уларнинг истеъфо бериш ҳақидаги ботил талабларини қабул қилмаётган эдилар. Фитначилар у кишининг олдиларига бировни киритмас эдилар. Аммо ҳазрати Усмонга гапи ўтадиган кишиларни у кишининг олдиларига киритиб, истеъфо бериш ҳақида гапиришга ундар эдилар. Фитначилар Усома ибн Зайд розияллоху анхуга ўшандоқ таклифни қилганларида у киши уларга юқорида зикр этилган гапларни айтганлар.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

Амри маъруф ва наҳйи мункарни кези келганда бошқаларга билдирмай махфий равишда қилиш кераклиги.

Нохуш ишни биринчи бўлиб қилувчи бўлмаслик кераклиги. Усома ибн Зайд розияллоху анху фитнадан хавфсираб, фитначиларга қарши ошкора инкор қилмаган эдилар.

Амри маъруф қилган одамнинг ўзи унга амал қилиши муҳимлиги.

Наҳйи мункар қилган одамнинг ўзи уни ўзи қилмаслиги лозимлиги.

Амри маъруф ва наҳйи мункар қилган кишининг ўзи унга амал қилмаса, охиратда қаттиқ азобга дучор бўлиши.

4896- عَنْ أَبِي بَكْرٍ τ أَنَّهُ قَالَ بَعْدَ أَنْ حَمِدَ اللَّهُ وَاتَّيَّ عَلَيْهِ :

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ وَتَضَعُونَهَا فِي غَيْرِ مَوَاضِعِهَا))

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ

((وَإِنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ : إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ

يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعُمَّهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ . رَوَاهُ أَصْحَابُ

السُّنَنِ .

4896. Абу Бакр розияллоху анху Аллоҳга ҳамду сано айтганидан сўнг:

«Эй одамлар! Сизлар ушбу оятни кироат қиласизлар, аммо ўрнидан бошқа жойга қўясизлар. «Эй иймон келтирганлар! Ўзингизни билинг. Қачонки, сиз ҳидоятда бўлсангиз, залолатга кетганлар сизга зарар қила олмайдилар». Биз Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг: «Албатта, одамлар золимни кўрган чоғларида қўлидан тутмасалар, Аллоҳ уларни умумий азобга дучор қилиши мумкин», деганларини эшитганмиз», деди».

«Сунан» эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Абу Бакр Сиддиқ розияллоху анху кишиларга бир оятни нотўғри тушуниб олиб, амри маъруф ва наҳйи мункарни тарк қилмаслик лозим эканлигини айтиб туриб, ўша оятни тиловат ҳам қилиб бермоқдалар.

Аллоҳ таоло бу оятда ҳам мусулмон бандаларига улар учун маҳбуб бўлган нидо билан хитоб қилмоқда:

Эй иймон келтирганлар, сиз Аллоҳнинг шариатида юрмай, кофир бўлаётганларга ваъз-насихат, амри маъруф ва наҳйи мункар қилиб, уларни тўғри йўлга солиш учун кўлингиздан келган ҳаракатни қилдингиз. Аммо улар кўнмадилар, айтганингизни қабул қилмадилар.

Энди **«ўзингизни билинг»**, ишларингизни жойига қўйинг. Аллоҳнинг амрини бажо қилишда давом этинг. Кофирларнинг қилмишлари сизни турли хаёлларга олиб бормасин, улар ўз қилмишлари учун ўзлари жавоб берадилар.

«Агар ҳидоятда бўлсангиз, залолатга кетганлар сизга зарар қила олмайдилар».

Ҳар ким ўз қилмишига кўра жазо ёки мукофот олади.

«Биз Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг: «Албатта, одамлар золимни кўрган чоғларида қўлидан

тутмасалар, Аллоҳ уларни умумий азобга дучор қилиши мумкин», деганларини эшитганмиз».

Агар оятнинг маъноси сиз ўйлагандек салбий бўлиб, «ўзингни бил, ўзгани қўй» қабилида бўлганида, Пайғамбар алайҳиссалом бу гапларни зинҳор айтмаган бўлар эдилар.

Золимни қўлидан тутиб, тўхтатмаган жамият таназзулга юз тутати ва охири бориб, оммавий иқобга дучор бўлади.

4897- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ مَا دَخَلَ النَّقْصُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ الرَّجُلُ يَلْقَى الرَّجُلَ فَيَقُولُ يَا هَذَا اتَّقِ اللَّهَ وَدَعْ مَا تَصْنَعُ فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لَكَ ثُمَّ يَلْقَاهُ مِنَ الْعَدِ فَلَا يَمْنَعُهُ ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ أَكِيلَهُ وَشَرِيبَهُ وَقَعِيدَهُ فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ ضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ ثُمَّ قَالَ ((لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ. كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ)) ثُمَّ قَالَ: كَلَّا وَاللَّهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَلَتَأْخُذَنَّ عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ وَلَتَأْطِرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا وَلَتَقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا أَوْ وَلَيَضْرِبَنَّ اللَّهُ بِقُلُوبِ بَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ ثُمَّ لَيَلْعَنَنَّكُمْ كَمَا لَعَنَهُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4897. Абдулло розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Албатта, Бани Исроилга дастлабки нуқсон етиши

шу эдики, бир киши бошқа бир кишини учратиб қолса: «Эй одам, Аллохдан кўрк! Қилаётган нарсангни ташла! У сенинг учун ҳалол эмас!» дер эди. Аммо худди шу нарса уни ўша кишини эртасига учратиб, у билан бирга таом емокдан, шароб ичмокдан ва ўтирмокдан қайтармас эди. Вақтики, шуни қилдилар ва Аллох уларнинг қалбларини бир-бирларига урди. Сўнгра уларга: «Бани Исроилдан ўзлари куфр келтирганлари Довуд ва Ийсо ибн Марям тилида лаънатландилар. Бу эса исён қилганлари ва тажовузкор бўлганлари учун бўлди. Улар қилинган ёмон ишдан бир-бирларини қайтармас эдилар. Бу қилмишлари қандай ҳам ёмон бўлди!» деди», дедилар.

Сўнгра у зот:

«Иўк! Аллохга қасамки, албатта, амри маъруф қилгайсиз. Албатта, наҳйи мункар қилгайсиз. Албатта, золимнинг икки қўлидан тутгайсиз. Албатта, нима қилиб бўлса ҳам уни ҳаққа юргизгайсиз. Албатта, нима қилиб бўлса ҳам уни ҳаққа киргизгайсиз. Бўлмаса албатта, Аллох баъзингизнинг қалбингизни баъзингизники ила ургай. Сўнгра сизларни ҳам уларни лаънатлагандек лаънатлагай», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар алайҳиссалом бу ҳадиси шарифларида амри маъруф ва наҳйи мункарни Бани Исроилга ўхшаб ҳўжакўрсинга қилиш ёмон оқибатларга олиб боришини таъкидламоқдалар. Амри маъруф ва наҳйи мункарни астойдил, яхши ният билан қилмоқ лозим. Ҳаром-хариш иш қилаётган одамга тил учида бир оғиз сўзни айтиб қўйиб, кейин унга шерик бўлиб бирга юриш, бирга еб-ичиш, бирга ўтириш мумкин эмас. Балки ўша нобакор шу ҳаром ишини ташламагунича уни тинч қўймаслиқ унинг қилаётган иши ҳаром эканлигини яхши гап билан англатиб боришимиз керак. Бўлмаса Бани

Исроилдан фаркимиз қолмайди. Бани Исроилнинг лаънатга учрашига сабаб бўлган бош омиллардан бири — улар бир-бирларини ёмон ишлардан қайтармас эдилар.

Келинг, Бани Исроилнинг лаънатга қолиши ҳақидаги ушбу ҳадиси шарифда келтирилган икки ояти каримани тўлиқ ўрганиб чиқайлик.

«Бани Исроилдан куфр келтирганлари Довуд ва Ийсо ибн Марям тилида лаънатландилар. Бу эса, исён қилганлари ва тажовузкор бўлганлари учун бўлди».

Бани Исроил узоқ тарихи давомида ўзларига ҳидоят учун юборилган Пайғамбарларга доимо исён қилган, уларга қарши чиқиб келган эди. Бу оятда мисол тариқасида ўша Пайғамбарлардан иккита энг буюги — Довуд ва Ийсо алайҳим-ассалом зикр қилинмоқдалар. Икковлари ҳам Бани Исроилни исёни ва тажовузкорлиги учун лаънатлаган эдилар.

Аслида ҳидоятга бошлаш учун юборилган, Аллоҳ томонидан раҳмат бўлиб келган Пайғамбар бир қавмни бўлар-бўлмас иши учун лаънатлайвермайди. Жуда ҳам ўтиб кетганида, чидаб бўлмайдиган ҳолга етганидагина бу ишни қилиши мумкин. Шунинг ўзи ҳам Бани Исроилнинг ким эканлигини кўрсатиб турибди.

Шу билан бирга, Бани Исроилнинг бошқа айблари ҳам бор эди:

«Улар қилинган ёмон ишдан бир-бирларини қайтармас эдилар. Бу қилмишлари қандай ҳам ёмон бўлди!»

Яҳудийларнинг Пайғамбарларига исён қилишлари, тажовузкор бўлишларининг сабаби ҳам уларнинг ёмонликни қабул қилаверадиган бўлиб қолганликлари эди. Яъни, уларда бир-бирини ёмон ишдан қайтариш одати йўққа чиқиб қолган эди. Бундай жамият дунёдаги энг расво жамиятга айланади.

Тўғри, ҳар қандай жамиятда ҳам ёмон одамлар, турли

ёмонликлар бўлади. Аммо яхши жамият ёмонликнинг ўз ичида тарқалишига йўл қўймайди, ёмонларнинг йўлини тўсади, қўлини боғлайди. Бундай қилмаган жамият эса, бориб-бориб ҳалокатга учрайди. Бани Исроил ҳам худди шундай бўлган. Бу ҳақиқат Пайғамбаримизнинг ҳадисларида ҳам тасдиқланган.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан қилган ривоятда қуйидагилар айтилади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бани Исроил маъсиятлар қилганида уламолари уларни қайтардилар, аммо улар қайтмадилар. Сўнгра улар мажлисларда бирга ўтираверишди, бирга еб-ичаверишди. Аллоҳ уларни бир-бирларига қўшиб юборди ва Довуд ҳамда Ийсо ибн Марям тилида лаънатлади (Бу эса исён қилганлари ва тажовузкор бўлганлари учун бўлди)», дедилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ёнбошлаган ҳолда эдилар, туриб ўтирдилар ва: «Менинг нафсим қудрат қўлида бўлган Аллоҳга қасамки, то уларни ҳақ ила яхшилаб ўраб олгунингизча», дедилар.

Имом Муслим Абу Саид ал-Худрий розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сиздан ким бир ёмон ишни кўрса, қўли билан ўзгартирсин. Агар унга қодир бўлмаса, тили билан ўзгартирсин. Агар унга ҳам қодир бўлмаса, қалби билан. Аммо буниси иймоннинг заифидир», деганлар.

Яъни, мусулмон одам ёмонликни иложи борича ўзгартиришга ҳаракат қилмоғи керак. Қўли ва тили билан ўзгартиришга имкон топмаса, қалби билан инкор қилиш керак. Бу эса, иймон заифлигининг аломатидир. Энди қалби билан ҳам ўзгартиришга ҳаракат қилмаса, иймони қолмаган бўлади.

Ёмонларнинг ёмонлигига индамай қараб туравериш уларга шерик бўлиш билан баробардир. Шунинг учун Аллоҳ таоло ёмонлик кенг тарқалган жамиятни жазолаганда ҳаммани кўшиб жазолайди.

Имом Аҳмад ибн Ханбал Адий ибн Умайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамлар ўз ораларида ёмонликни кўриб туриб, уни инкор қилишга қодир бўлиб туриб, инкор қилмай юрмагунларича, Аллоҳ ознинг амалига кўпчиликни азобламайди. Агар шундай қилсалар, Аллоҳ хосни ҳам, омни ҳам кўшиб азоблайди», деганлар.

Бугунги мусулмонларнинг бошларига тушаётган мусибатларга ушбу қонидани эсдан чиқариб кўйганлари сабаб бўлаётган бўлса, ажаб эмас.

4898- عَنْ جَرِيرٍ ٧ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ٨ يَقُولُ: مَا مِنْ

رَجُلٍ يَكُونُ فِي قَوْمٍ يَعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِي يَقْدِرُونَ أَنْ يُغَيِّرُوا عَلَيْهِ

فَلَا يُغَيِّرُوا إِلَّا أَصَابَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَمُوتُوا.

4898. *Жарир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Бир киши қавм ичида юриб, маъсиятларни қилса-ю, улар уни ўзгартиришга қодир бўла туриб, ўзгартирмасалар, албатта, Аллоҳ уларни ўлимларидан олдин иқобга дучор қилади» деганларини эшитдим».

Шарҳ: Ушбу ривоятларда қодир бўлганларга, илми борларга амри маъруф ва наҳйи мункар қилишнинг вожиб эканлиги ва бу ишни оммавий равишда тарк қилиш жамиятни оммавий иқобга дучор қилиши ҳақида таъкидли гап кетмокда. Ҳар бир жамият, ҳар бир банда бу ҳақиқатни зинҳор эсдан чиқармасилиги лозим.

4899- عَنْ الْعُرْسِ الْكِندِيِّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا عُمِلَتْ
الْحُطِيبَةُ فِي الْأَرْضِ كَانَ مَنْ شَهِدَهَا فَكَّرَهَا كَمَنْ غَابَ عَنْهَا وَمَنْ
غَابَ عَنْهَا فَرَضِيهَا كَانَ كَمَنْ شَهِدَهَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4899. Ал-Урс ал-Киндий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон ер юзида бир хато иш қилинсаю, уни бир киши ҳозир бўлиб туриб ёмон кўрса, худди ғойиб кишидек бўлур. Ким ундан ғойиб бўлса-ю, унга рози бўлса, худди ҳозир бўлгандек бўлур», дедилар».

Иккисини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бундан банда қай бир гуноҳ иш ҳақида хабардор бўлса, уни инкор қилмоғи, ундан норози бўлмоғи лозимлиги келиб чиқади. Бунда у гуноҳнинг шохиди бўлиб, кўриб турибдими ёки ундан ғойиб бўлиб, узоқда турибдими, фарқи йўқ.

Номи гуноҳ борки, унинг хабари етиши билан инкор қилиш керак. Гуноҳ ишга рози бўлиш уни қилиш билан тенгдир. Гап ношаръий ишни инкор қилишдадир, ундан узоқда ёки яқинда бўлишнинг фарқи йўқ.

4900- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا خَفِيتِ الْحُطِيبَةَ
لَا تَضُرِّي إِلَّا صَاحِبَهَا وَإِذَا ظَهَرَتْ فَلَمْ تُعَيَّرْ ضَرَبَتِ الْعَامَّةَ. رَوَاهُ
الطَّبْرَانِيُّ.

4900. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон гуноҳдан қўрқилса, у ўз эгасидан ўзгага зарар қилмас. Қачон зоҳир бўлиб, ўзгартирилмаса, оммага зарар қилур», дедилар».

Тобароний ривоят қилган.

Шарҳ: Жамиятда бир гуноҳдан қўрқилса, унинг оқибати ёмон бўлишидан ҳайиқилса, мазкур гуноҳ содир этилганда одамлар унинг касофати урмаса эди, дея хавфда қоладиган бўлсалар, жамиятнинг виждони тирик эканининг аломатидир. Шунда гуноҳнинг касофати фақат ўша гуноҳни содир этган гуноҳкорнинг ўзигагина уради.

Аммо гуноҳ очиқ-ойдин қилинадиган бўлса, кенг тарқалиб кетса, уни қилмаганлар ҳам парво этмай қўядиган ҳолатга етилса, унда мазкур гуноҳнинг касофати фақат уни содир этганга эмас, барчага баробар уради. Бу ҳолат жамиятни ҳалокатга олиб бориши мумкин.

Шунинг учун масъул кишилар хушёр бўлишлари ва яхшиликка амр қилиб, ёмонликдан қайтариб турмоқлари зарур. Йўқса, оқибати ёмон бўлади.

4901- عَنْ حُذَيْفَةَ ٢ عَنِ النَّبِيِّ ٣ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ يَبْعَثُ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُوهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالطَّبْرَانِيُّ.

4901. Ҳузайфа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жоним қўлида бўлган Зот ила қасамки, албатта, амри маъруф қилурсизлар. Албатта, наҳий мункар қилурсизлар. Бўлмаса, Аллоҳ сизларга Ўзидан иқоб юборгай. Сўнгра У Зотга дуо қилурсизлар, аммо ижобат бўлмагай», дедилар».

Термизий ва Тобароний ривоят қилишган.

Шарҳ: Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Аллоҳ ила қасам ичиб сиз билан биз умматлари амри маъруф ва наҳйи мункар қилишимиз кераклигини таъкидламоқдалар. Бўлмаса, Аллоҳ таолонинг азобига қолишимиздан огоҳлантирмоқдалар.

Амри маъруф ва наҳйи мункарни тарк қилган қавмга етадиган кўпдан-кўп бало-офатлардан яна бири уларнинг дуоси қабул бўлмай қолиши экан. Дуоси қабул бўлмайдиган қавм бўлиб қолишдан Аллоҳ таолонинг Ўзи асрасин.

4902- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ۷ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ حَوْلَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ دُكِرَتِ الْفِتْنَةُ فَقَالَ: إِذَا رَأَيْتُمُ النَّاسَ قَدْ مَرَجَتْ عُهُودُهُمْ وَخَفَّتْ أَمَانَاتُهُمْ وَكَانُوا هَكَذَا وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ: كَيْفَ أَفْعَلُ عِنْدَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ، قَالَ: الرِّمَ بَيْتَكَ وَامْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ وَخُذْ بِمَا تَعْرِفُ وَدَعْ مَا تُنْكِرُ وَعَلَيْكَ بِأَمْرِ خَاصَّةٍ نَفْسِكَ وَدَعْ عَنْكَ أَمْرَ الْعَامَّةِ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

4902. Абдулло ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг атрофларида ўтирган эдик фитна зикр қилиниб қолди. Шунда у зот:

«Қачон одамларнинг омонатлари бузилганини, аҳдлари озайганини ва бир-бирларига мана бундоқ бўлиб аралашиб кетганларини кўрсангиз», деб панжаларини бир-бирига киритиб кўрсатдилар.

Шунда мен у зот томон ўрнимдан турдим ва:

«Ўша пайтда қандоқ қиламан, эй Аллоҳнинг Расули? Аллоҳ мени сизга фидо қилсин!» дедим.

«Ўйингни лозим тут. Тилингга ўзинг эга бўл. Ўзинг маъруф билган нарсани тут. Ўзинг мункар билган нарсани тарк эт. Ўзингга хос бўлган ишни ол. Омманинг ишини қўй», дедилар».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Одамлар ичида омонатга хиёнат кўпайиши яхшилик аломати эмаслигини ушбу ҳадисдан билиб оламиз.

Шунингдек, аҳдга вафо қилмаслик ҳам ўта ёмон ҳолат пайдо бўлганининг аломати экан. Ушбу икки нарса жамиятда тарқалиб одамлар бир-бирларига аралашиб, яхши ва ёмоннинг фарқига бориб бўлмайдиган ҳолат пайдо бўлганда фитна зоҳир бўлади экан. Бу ҳам ҳар бир жамоатнинг бошига бало-офатлар ёғиладиган пайт келганининг аломатидир.

Бундан одамлар орасида фитна зоҳир бўлиб, яхшилик йўқолиб, ёмонлик кўпайганда амри маъруф ва наҳйи мункарнинг вожиблиги соқит бўлиши келиб чиқади.

Албатта, бу каби фитна зоҳир бўлган ҳолатда ўзини сақдаш билан банд бўлинади. Бошқанинг ташвишини қилишга имкон қолмайди.

خاتمة في أنبل بعض السابقين

ХОТИМА

БАЪЗИ ЎТГАНЛАРНИНГ ХАБАРЛАРИ

Ўтган қавмларнинг хабар ва қиссаларида кишининг қалбини юмшатувчи, ибратли нарсалар кўп бўлгани учун

ҳам уларнинг баъзиларини рақоик китобида келтириш одат бўлиб қолган.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَبُوبِيبٍ بِيْبِيْبُف

Аллоҳ таоло:

«Шундай қилиб, сенга ўтган нарсалар хабарини қисса қилиб берурмиз. Батаҳқиқ, сенга Ўз тарафимиздан зикрни бердик», деган (Тоҳа, 99).

Яъни, Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга Мусо қиссасини айтиб берганимиздек, бошқа умматларнинг хабарини ҳам қисса қилиб берамиз, Биз сенга Ўз томонимиздан Қуръонни бердик деб марҳамат қилмоқда. Қуръони Каримнинг исмларидан бири «Зикр»дир.

Ўтганларнинг қиссаларида қалбни ларзага солувчи ва ибратли нарсалар кўп бўлгани учун Аллоҳ таоло уларнинг хабарларини Қуръони Каримда кўплаб келтирган. Ҳатто баъзи уламоларимиз Қуръони Карим оятларининг учдан бири ўтганларнинг қиссаларидан иборат, дейдилар.

Худди шу сабабдан Пайғамбар алайҳиссалом ҳам ўз ҳадиси шарифларида ўтганларнинг хабарларига алоҳида эътибор берганлар. Келаси ривоятларда шундай қиссалардан баъзиларини ўрганамиз.

4903- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: إِنَّ

ثَلَاثَةً فِي بَنِي إِسْرَآئِيلَ ، أَتْرَصَ وَأَقْرَعَ وَأَعْمَى فَأَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَبْتَلِيَهُمْ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا فَاتَى الْأَبْرَصَ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: لَوْ أَنَّ حَسَنَ وَجِلْدِي حَسُنَ وَيَذْهَبَ عَنِّي الَّذِي قَدْ قَدِرَنِي النَّاسُ فَمَسَحَهُ

فَذَهَبَ عَنْهُ قَدْرُهُ وَأُعْطِيَ لَوْثًا حَسَنًا وَجِلْدًا حَسَنًا ، قَالَ : فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ : الْإِبِلُ أَوْ قَالَ الْبَقَرُ ، شَكََّ إِسْحَاقُ فِي الْأَبْرَصِ وَالْأَفْرَعِ ، قَالَ أَحَدُهُمَا لِإِبِلٍ وَقَالَ الْآخَرُ الْبَقَرُ ، قَالَ : فَأُعْطِيَ نَاقَةً عَشْرَاءَ فَقَالَ : بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا ، قَالَ : فَأَتَى الْأَفْرَعُ فَقَالَ : أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ : شَعْرٌ حَسَنٌ وَيَذْهَبُ عَنِّي هَذَا الَّذِي قَدْ قَذَرَنِي النَّاسُ قَالَ : فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ وَأُعْطِيَ شَعْرًا حَسَنًا ، قَالَ : فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ : الْبَقَرُ ، فَأُعْطِيَ بَقْرَةً حَامِلًا فَقَالَ : بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا ، قَالَ : فَأَتَى الْأَعْمَى فَقَالَ : أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ : أَنْ يَرُدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصَرِي فَأُبْصِرَ بِهِ النَّاسَ ، قَالَ : فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بَصَرَهُ ، قَالَ : فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ : الْعَنَمُ ، فَأُعْطِيَ شَاةً وَالِدًا فَأَتَتْ هَذَانِ وَوُلِدَ هَذَا ، فَكَانَ لَهُذَا وَادٍ مِنَ الْإِبِلِ وَلَهُذَا وَادٍ مِنَ الْبَقَرِ وَلَهُذَا وَادٍ مِنَ الْعَنَمِ ، قَالَ : ثُمَّ إِنَّهُ أَتَى الْأَبْرَصَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ فَقَالَ : رَجُلٌ مَسْكِينٌ ، قَدْ انْقَطَعَتْ بِي الْحِبَالُ فِي سَفَرِي فَلَا بَلَغَ لِي الْيَوْمَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ بِكَ أَسْأَلُكَ بِالَّذِي أَعْطَاكَ اللّٰهُنَّ الْحَسَنَ وَالْجِلْدَ الْحَسَنَ وَالْمَالَ بَعِيرًا أَتَبَلَّغُ عَلَيْهِ فِي سَفَرِي فَقَالَ : الْحَقُّوْكَ كَثِيرَةٌ فَقَالَ لَهُ كَأَنِّي أَعْرِفُكَ أَلَمْ تَكُنْ أَبْرَصَ يَفْذُرُكَ النَّاسُ فَتَقِيرًا فَأَعْطَاكَ اللَّهُ فَقَالَ : إِنَّمَا وَرِثْتُ هَذَا الْمَالَ كَابِرًا عَنْ كَابِرٍ فَقَالَ : إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَصَيِّرْكَ اللَّهُ

إِلَى مَا كُنْتُ قَالَ : وَأَتَى الْأَقْرَعَ فِي صُورَتِهِ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ هَذَا
وَرَدَّ عَلَيْهِ مِثْلَ مَا رَدَّ عَلَى هَذَا فَقَالَ : إِنْ كُنْتُ كَاذِبًا فَصَيِّرْكَ اللَّهُ إِلَى
مَا كُنْتُ، قَالَ وَأَتَى الْأَعْمَى فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ فَقَالَ : رَجُلٌ مَسْكِينٌ
وَابْنُ سَبِيلٍ انْقَطَعَتْ بِي الْحَبَالُ فِي سَفَرِي فَلَا بَلَاعَ لِي الْيَوْمَ إِلَّا بِاللَّهِ
ثُمَّ بَكَ أَسْأَلُكَ بِالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَصْرَكَ شَاءَ أَتَبْلُغَ بِهَا فِي سَفَرِي
فَقَالَ: قَدْ كُنْتُ أَعْمَى فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصْرِي فَخُذْ مَا شِئْتَ وَدَعْ مَا
شِئْتَ فَوَاللَّهِ لَا أَجْهَدُكَ الْيَوْمَ شَيْئًا أَخَذَتْهُ لِلَّهِ ، فَقَالَ : أُمْسِكْ مَالَكَ
فَإِنَّمَا ابْتُلِيتُمْ فَقَدْ رُضِيَ عَنْكَ وَسُحِطَ عَلَى صَاحِبَيْكَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ
هَذَا وَالْبُخَارِيُّ فِي بَدْءِ الْخَلْقِ.

4903. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайҳи васалламнинг қуйидагиларни айтганларини эшитдим:

«Бани Исроилда уч киши: пес, кал ва кўр бор эди. Аллох уларни синашни ирода қилди. Бас, уларга бир фариштани юборди. У песнинг олдида бориб:

«Сен учун қайси нарса энг махбуб?» деди.

«Гўзал ранг, гўзал тери ва одамлар мендан ҳазар қилаётган нарсанинг кетмоғи», деди пес.

Бас, уни силаган эди, унинг ҳазар қилинадиган нарсалари кетди. Унга гўзал ранг ва гўзал тери берилди.

«Сенга қайси мол энг махбуброқ?» деди.

«Туя» ёки «Сигир», деди пес.

Исҳоқ пес билан калнинг гапида шак қилди.

Улардан бири, туя, деди. Бошқаси, сигир, деди.

Бас, унга ўн ойлик ҳомиласи бор туя берилди.
Сўнгра у (фаришта):

«Аллоҳ бунда сенга барака берсин», деди.

У калнинг олдида бориб:

«Сен учун қайси нарса энг маҳбуб?» деди.

«Гўзал соч ва одамлар мендан ҳазар қилаётган нарсанинг кетмоғи», деди кал.

Бас, уни силаган эди, ҳалиги нарса ундан кетди ва унга гўзал соч берилди.

«Сенга қайси мол энг маҳбуброқ?» деди.

«Сигир», деди кал.

Бас, унга ҳомиладор сигир берилди.

Сўнгра у (фаришта):

«Аллоҳ бунда сенга барака берсин», деди.

У кўрнинг олдида бориб:

«Сен учун қайси нарса энг маҳбуб?» деди.

«Аллоҳ менга кўзимни қайтармоғи ва мен у билан одамларни кўрмоғим», деди.

Бас, уни силаган эди, Аллоҳ унга кўзини қайтарди.

«Сенга қайси мол энг маҳбуброқ?» деди.

«Қўй», деди кўр.

Бас, унга ҳомиладор совлиқ берилди. Бас, ҳалиги иккови болалади. Бу ҳам кўзилади. Бунисида водий тўла туя бўлди. Унисида водий тўла сигир бўлди. Наригисида водий тўла қўй бўлди.

Сўнгра у (фаришта) песнинг олдида унинг олдинги сурати ва ҳайъатида бориб:

«Бир мискин одамман. Тоғлар туфайли сафарим кесилиб қолди. Бугунги кунда аввало, Аллоҳ, қолаверса, сенгина манзилимга етиб олишимга ёрдам беришинг мумкин. Сенга гўзал ранг, гўзал тери ва шунча мулк берган Зотнинг ҳурмати, сафаримни давом эттиришим учун бир туя беришингни сўрайман», деди.

Пес эса «Ҳақ-ҳуқуқлар кўп», деб жавоб берди.

«Худди сени танигандек бўляпман. Сен аввал пес бўлмаганмидинг? Одамлар сендан ҳазар қилмасмиди? Фақир эмасмидинг? Сўнгра Аллоҳ сенга ато бермаганмиди?» деди фаришта.

«Бу мол менга ота-боболаримдан мерос қолган», деди пес.

«Агар ёлғон гапирган бўлсанг, Аллоҳ сени аввалги ҳолингга қайтарсин!» деди.

Калнинг олдига ҳам унинг аввалги суратида борди. Унга ҳам анавинга айтганларини айтди. У ҳам анави рад қилгани каби рад қилди. Бас, унга ҳам:

«Агар ёлғон гапирган бўлсанг, Аллоҳ сени аввалги ҳолингга қайтарсин!» деди.

Кўрнинг олдига ҳам унинг аввалги сурати ва хайъатида бориб:

«Бир мискин одамман. Тоғлар туфайли сафарим кесилиб қолди. Бугунги кунда аввало, Аллоҳ, қолаверса, сенгина манзилимга етиб олишимга ёрдам беришинг мумкин. Сенга кўзингни қайтариб берган Зотнинг ҳурмати, сафаримни давом эттиришим учун бир қўй беришингни сўрайман», деди.

«Дарҳақиқат, кўр эдим. Аллоҳ менга кўзимни қайтариб берди. Хоҳлаганингни ол, хоҳлаганингни қўй. Аллоҳга қасамки, бугунги кунда сен олган нарсадан ҳеч бирини Аллоҳ учун малол кўрмайман», деди кўр.

«Молинг ўзингга! Фақат синалдингиз, холос. Батаҳқиқ, сендан рози бўлинди ва икки соҳибингдан норози бўлинди», деди».

Муслим ва Бухорий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ўтган умматлардан бирида бўлиб ўтган бу қисса ҳамма учун ўрнак бўлиши лозим. Банда ўзи муҳтож бўлганда яхшилик ҳақида ўйлаб, бой ва беҳожат бўлганда яхшиликни унутиб қўймаслиги лозим.

Бойлиқ соғлиқ ва чирой ҳар бир одам боласи учун синов бўлиши мумкин. Бу нарсаларнинг шукрини қиладими ёки йўқми дейилган бўлиши мумкин.

Банда бу каби неъматларни ўзига берилган омонат деб билиши ва уларга Аллоҳ таолонинг динида кўрсатилганидек шукр келтириши ва тасарруф қилиши лозим. Акс ҳолда мазкур нарсалардан махрум бўлиши ёки ўша нарсалар унинг бошига бало бўлиши мумкин.

Демак, ҳеч ким ўз ўтмишини унутмаслиги лозим. Шу билан бирга, Аллоҳ таоло берган неъматлардан мухтожларга беришни эсдан чиқариб, бахиллик йўлига ўтмаслиги лозим.

الذين تكلموا في المهد

БЕШИКДА ГАПИРГАНЛАР

4904- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْمَهْدِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ عِيسَى ، وَكَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ جُرَيْجٌ كَانَ يُصَلِّيُ فَحَاءَتْهُ أُمُّهُ فَدَعَتْهُ فَقَالَ أُحْيِيهَا أَوْ أَصَلِّيْ ، فَقَالَتِ اللَّهُمَّ لَا تُمِتْهُ حَتَّى تُرَبِّيه وَجُوهَ الْمُؤْمِسَاتِ وَكَانَ جُرَيْجٌ فِي صَوْمَعَتِهِ فَتَعَرَّضَتْ لَهُ امْرَأَةٌ وَكَلَّمَتْهُ فَأَبَى فَأَتَتْ رَاعِيًا فَأَمَكَّنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا فَوَلَدَتْ غُلَامًا فَقَالَتْ مِنْ جُرَيْجٍ ، فَأَتَوْهُ فَكَسَرُوا صَوْمَعَتَهُ وَأَنْزَلُوهُ وَسَبُّوهُ فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى ثُمَّ أَتَى الْغُلَامَ فَقَالَ : مَنْ أَبُوكَ يَا غُلَامُ ؟ فَقَالَ : الرَّاعِي ، فَقَالُوا: أَنْبِئِي لَكَ صَوْمَعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ ، قَالَ: لَا إِلَّا مِنْ طِينٍ ، وَكَانَتْ

امْرَأَةٌ تُرْضِعُ ابْنَهَا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَحَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ رَاكِبٌ دُو شَارَةٍ
 فَقَالَتْ اللَّهُمَّ اجْعَلْ ابْنِي مِثْلَهُ فَتَرَكَ تَدْيَهَا وَأَقْبَلَ عَلَى الرَّكَبِ وَقَالَ
 اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلَنِي مِثْلَهُ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى تَدْيِهَا يَمَضُّهُ . قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: كَأَنِّي
 أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَمَضُّ إِصْبَعَهُ ثُمَّ مَرَّ بِأُمِّهِ فَقَالَتْ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ ابْنِي
 مِثْلَ هَذِهِ فَتَرَكَ تَدْيَهَا فَقَالَ : اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا ، فَقَالَتْ لَهُ: لَمْ
 ذَاكَ؟ فَقَالَ الرَّكِبُ جَبَّارٌ مِنَ الْجَبَابِرَةِ وَهَذِهِ أَلَامَةٌ يَقُولُونَ لَهَا سَرَقَتْ
 زَيْنَتَ وَمَنْ تَفَعَّلَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَحْمَدُ.

4904. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам айтдилар:

«Бешикда фақатгина уч киши гапирган:

Биринчиси, Ийсо алайҳиссалом.

Иккинчиси, Бани Исроилда Журайж исмли бир киши бор эди. У намоз ўқиётган эди, онаси келиб, уни чақирди. У ўзича, онамга жавоб берсаммикан ёки намозни ўқийверсаммикан, деб ўйлади. Бас, у (она): «Аллоҳим, унга суюқоёқ аёлларни кўрсатмасдан туриб, уни ўлдирмагин», деди. Журайж ўз ибодатхонасида эди. Унга бир аёл рўбарў бўлиб, гапирди. У бош тортди. Бас, аёл бир чўпоннинг олдига бориб, унга ўзини топширди. Кейин ўғил туғди ва уни Журайждан деди. Бас, одамлар унинг олдига келиб, ибодатхонасини бузишди ва уни олиб чиқиб, сўкишди. У таҳорат қилиб, намоз ўқиди. Кейин боланинг олдига бориб:

«Эй бола! Отанг ким?!» деди.

Бола: «Чўпон!» деди.

(Шундан сўнг одамлар) «Ибодатхонангни тиллодан

бино қилиб берайликми?» дейишди.

«Йўк! Фақатгина лойдан!» деди.

Учинчиси, Бани Исроилдан бир аёл ўғлини эмизаётган эди. Унинг олдидан бир хушсурат киши от миниб ўтиб қолди. Шунда аёл:

«Эй Аллоҳим! Ўғлимни шунга ўхшаш қилгин!» деди.

Бола унинг кўкрагини тарк қилди-да, отликқа қараб туриб:

«Эй Аллоҳим! Мени унга ўхшаган қилмагин!» деди ва онасининг кўкрагига қайрилиб, уни эмишда давом этди».

Абу Ҳурайра: «Мен Набий алайҳиссаломнинг ўз бармоқларини эмаётганларини кўргандекман», деди.

«Кейин бир чўри олиб ўтилди. Бас, аёл:

«Эй Аллоҳим! Ўғлимни шунга ўхшаш қилмагин!» деди. Бола эса унинг кўкрагини тарк қилди-да:

«Эй Аллоҳим! Мени унга ўхшаш қилгин!» деди.

«Нима учун?» деди она.

Бола: «Отлиқ жабборлардан бири эди. Бу чўри эса ҳеч бир гуноҳсиз бўлса ҳам, у ҳақда «ўғрилади, зино қилди», дейдилар», деди».

Бухорий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда зикр қилинган қиссадан асосий мақсад, художўйлик тақводорлик доимо худобезорлик ва тақвосизликдан устун туришини ва Аллоҳ таоло Ўзини деган бандасини қаровсиз қолдирмаслигини таъкидлашдир.

Биринчи қиссада Журайжнинг шарафи унинг тақвоси ва ибодати шарофати ила Аллоҳ таолодан бешикдаги боланинг гапириши орқали ҳимоя қилинди.

Иккинчи қиссада эмизикли гўдакнинг гапириши ила ожиза бир чўрининг ҳуқуқи ҳимоя қилинди ва катта бир жаббор қораланди.

4905- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْمَهْدِ إِلَّا عِيسَى
وَشَاهِدُ يُوسُفَ وَصَاحِبُ جُرَيْجٍ وَابْنُ مَاشِطَةَ فِرْعَوْنَ. رَوَاهُ الْحَاكِمُ
بِسَنَدٍ صَحِيحٍ.

4905. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Бешикда фақатгина Ийсо, Юсуфнинг гувоҳи,
Журайжнинг соҳиби, Фиръавннинг тароқчисининг
ўғлигина гапирганлар», дедилар».

Ҳоким ривоят қилган.

وَتَقَدَّمَتْ بَقِيَّةُ الْقِصَصِ فِي مَوَاضِعِهَا فَقِصَّةُ إِبْرَاهِيمَ وَوَلَدِهِ
إِسْمَاعِيلَ وَأُمِّهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ تَقَدَّمَتْ فِي تَفْسِيرِ الْبَقَرَةِ وَقِصَّةُ وَافِدِ
عَادٍ سَبَقَتْ فِي تَفْسِيرِ الذَّارِيَّاتِ، وَقِصَّةُ أَصْحَابِ الْأُخْدُودِ فِي تَفْسِيرِ
((وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ)) وَقِصَّةُ ذِي الْكِفْلِ فِي التَّوْبَةِ مِنْ كِتَابِ
الْأَذْكَارِ وَقِصَّةُ أَصْحَابِ الْعَارِ فِي كِتَابِ النِّيَّةِ وَالْإِخْلَاصِ.

Бу ерда келтирилмаган бошқа қиссалар ўз ўрнида
келган. Жумладан, Иброҳим алайҳиссалом ва у зотнинг
ўғиллари ҳамда завжаларининг қиссаси Бақара
сурасининг тафсирида, Однинг меҳмони қиссаси
Зарият сурасининг тафсирида, Зул Кифл
алайҳиссаломнинг қиссаси «Ҳадис ва ҳаёт»
силсиласидаги «Зикрлар китоби»нинг «Тавба» бобида,
Ғор соҳиблари қиссаси эса шу силсиланинг «Ният ва
Ихлос» китобида келтирилган.

4906- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ سَأَلَ رَجُلًا
 أَنْ يُسَلِّقَهُ أَلْفَ دِينَارٍ فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ فَلَمَّا حَلَّ أَجْلُهَا خَرَجَ فِي الْبَحْرِ
 فَلَمْ يَجِدْ مَرْكَبًا فَأَخَذَ خَشَبَةً فَنَقَرَهَا فَأَدْخَلَ فِيهَا أَلْفَ دِينَارٍ فَرَمَى بِهَا
 فِي الْبَحْرِ فَخَرَجَ الرَّجُلُ الَّذِي كَانَ أَسْلَفَهُ فَإِذَا بِالْخَشَبَةِ فَأَخَذَهَا لِأَهْلِهِ
 حَطَبًا فَلَمَّا نَشَرَهَا وَجَدَ الْمَالَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4906. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Бани Исроилдан бир киши бошқа бир кишидан минг динар қарз сўради. Бас, у уни берди. Қарзнинг вақти келганда у денгизга чиқди. Маркаб топмади. Бас, бир тахтани олиб, унинг ичига минг динарни тикди ва уни денгизга отди. Сўнг унга қарз берган одам чиқди. Қараса, бир тахта турибди. Уни олиб, аҳлига олиб борди. Уни очиб қараб, молни топди».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Албатта, бу қиссаларда ҳалолликка ва бировнинг ҳаққидан кўркишга даъват қилувчи кучли далиллар бор.

Бировдан олинган қарзни яхшилаб ва ўз вақтида адо этишнинг гўзал намунаси ушбу ривоятда келмоқда. Ўша қарздор, маркаб топа олмадим, бўлмаса, қарзни эгасига қайтарган бўлардим, деб юраверса бўлар эди. Аммо у қарзни ўз вақтида эгасига қайтариш учун қўлидан келган чорани ахтарди. Аллоҳ таоло унга ёрдам берди ва ишни осон қилди.

Баъзи одамларга ўхшаб қарзни бермаслик учун турли баҳоналарни тўқишга ўтмаслик керак.

إبليس و جنوده

ИБЛИС ВА УНИНГ ЛАШКАРЛАРИ

قف ج ج ج ج ج ج ج ج

Аллоҳ таоло:

«Албатга, шайтон сизга душмандир. Бас, уни душман тутинг. У ўз гуруҳини фақат ўта қизиган дўзахга эга бўлишларига чакирур», деган. (Фотир:6-оят)

Шайтоннинг инсон боласига душман эканлигига ҳеч шубҳа йўқ. Бу азалий душманликдир. Буни шайтоннинг ўзи очиқ-ойдин айтган. Аллоҳ таоло ҳам қайта-қайта уқдирган. Ҳозирги оятда ҳам Аллоҳ таоло:

«Албатта, шайтон сизга душмандир», деб таъкидламоқда. Бунга шак-шубҳа қолмади. Шайтоннинг инсонга душманлик қилишига ажабланмаса ҳам бўлади. Лекин ажабланарлиси шуки, инсон шайтонни ўзига дўст тутиб юради, шайтон ўзининг энг катта душмани эканлигини кўрабила туриб, унинг айтганини қилади, унинг ифвосига учади, ёлғонига алданади.

Эй одамлар, наҳотки бу оддий ҳақиқатни тушуниб
етмайсиз! Шайтон сизга душман бўлганидан кейин унга
ўзига яраша муносабатда бўлинг:

«Бас, уни душман тутинг».

Унга очик-ойдин душман, деб қаранг. Унинг ифвосига учманг, йўлига юрманг. Чунки:

«У ўз гуруҳини фақат ўта қизиган дўзахга эга бўлишларига чақирур».

Унинг чақирғига юрадиган бўлсангиз, бир кун келиб,
дўзахга ўтин бўлишингиз турган гап.

Аллоҳ таоло Зухруф сурасида: «Шайтон сизни ҳаргиз

(тўғри йўлдан) тўсмасин. Албатта, у сизга очик-ойдин душмандир», деган.

Аллоҳнинг тўғри йўлидан одамларни асосан шайтон тўсади. Ким шайтонга эргашса, тўғри йўлдан адашади. Шунинг учун зинҳор ва зинҳор шайтоннинг гапига кирманг.

«Шайтон сизни ҳаргиз (тўғри йўлдан) тўсмасин».

Ва билиб қўйингки:

«Албатта, у сизга очик-ойдин душмандир».

У ҳеч қачон сизга дўст бўлмайди. Бинобарин, уни доимо душман тутинг.

Қуръони Каримда шайтонларнинг бир тури бўлмиш жинлар ҳақида кўпгина оятлар келган. Ўша оятлардан баъзиларини, хусусан, Жин сурасидаги оятларни ўрганиб чиқишимиз ҳаммамиз учун ўта фойдалидир.

ЖИН ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

Қуръони Карим нозил бўлаётган пайтда араб қабиалари жинларга махфий худолар деб эътиқод қилганлар. Улар жинларнинг насаби Аллоҳ таолога етиб боради, унинг жинлардан шериклари бор, деган бузуқ эътиқодга ҳам ишонишарди. Шунингдек, жинлар ғойибдан хабардор бўлади, фолбин ва мунажжимларга осмон сирларини айтиб туради, деб ўйлашарди. Қуръони Каримдаги Жин сураси ушбу эътиқодларнинг барчаси беҳуда эканини таъкидлайди. Бунга қўшимча маънода Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадиси шарифларида: «Ким фолбину мунажжимга борса ва уларга ишонса, Муҳаммадга тушган нарсага кофир бўлибди», деганлар.

Араблар ўша вақтда жинларнинг ҳукми ер юзига ўтади, деган ҳаёлда юрар ва агар улардан бирорталари маълум бир ерга бориб ётиб қолмоқчи бўлсалар, «Ушбу

жойнинг хўжайин жинидан паноҳ сўрайман», деб дуо қилишарди.

Бизнинг юртларда ҳам, ҳатто ҳозирги вақтгача баъзи кишилар юқоридагиларга ўхшаш турли-туман бузук, бидъат-хурофотларга ишонадилар. Айниқса, кейинги пайтда бу маънодаги гап-сўзлар кўпайиб кетди. Агар уларга кулоқ осадиган бўлсак, худди бутун дунёни жинлар бошқариб турганга ўхшайди. (Астағфируллоҳ!)

Шу билан бирга, жинларни умуман инкор этадиганлар ҳам бор. Улар жин ҳақидаги ҳар бир сўзни афсона, бекорчи гап, дейишади. Жинлар ҳақидаги ҳодисаларнинг гувоҳи бўлган кишиларни жиннига, мияси айниганга чиқаришади.

Ислом эса, худди бошқа масалалардаги каби, жинлар ҳақидаги асл ҳақиқатни, яъни, у ҳақдаги тўғри тасаввурни баён этиб, нотўғри тушунчаларни рад этади.

Жинлар ҳақиқатда бор мавжудотлар бўлиб, асли ўтдан яратилган. «Жин» сўзининг луғавий маъноси эса, «тўсилган» деган маънони англатади. Демак, жин — бу одамлар кўзидан тўсилган нарса. Шу сабабли ҳам у инсонларга кўринмайди. Улар ўзлари кўринмай туриб, бизларни ва бошқа нарсаларни кўришлари, турли шаклларга киришлари мумкин. Уларнинг ичида ҳам худди одамларга ўхшаб яхши-ёмон, иймонсиз-иймонли, адашган ва ҳидоятда юрганлари, фирибгар ва соддалари бор.

Жинларнинг Қуръонга, Пайғамбар алайҳиссаломга иймон келтириб, яхши йўлда юрганлари жаннатга, иймонсиз бўлиб, ёмон йўлда юрганлари дўзахга тушадилар.

Улар одамларга ҳеч қачон ёрдам бера олмайдилар ва ғайб сирларини билмайдилар, чунки Қуръони Карим туширилгач улар бу хислатлардан махрум бўлганлар. Жинларнинг Аллоҳ таоло билан насаб йўлидаги боғлиқлигига келсак, бу ҳақдаги ҳар қандай фикрлар тухмат ва сафсатадан бўлак нарса эмас.

Сабаҳ сурасида бир гуруҳ жинлар Сулаймон алайҳиссаломга хизматкор бўлганликлари, у зот ҳассага суяниб туриб вафот этганларидан сўнг ҳам, у зот тирик бизни кузатиб турибди, деб ўйлаб, машаққатли ишда давом этганликлари ҳақида оятлар келади.

Жин сурасининг тафсири давомида бу масалалар янада равшан бўлади, иншааллоҳ.

Исломдан аввалги вақтда жинлар осмонга чиқиб, малоикаларнинг ўзаро суҳбатларини, жумладан, яқин кунларда содир бўладиган баъзи ишлар ҳақидаги маълумотларни яширинча эшитиб олиб, ердаги фолбину мунажжимларга бирга ўнни қўшиб-чатиб етказишар экан. Орадан анча вақт ўтиб, осмон хабарига кулоқ осгани чиксалар, уларни юлдузлардан узилиб чикқан учкунлар уриб-ҳайдайдиган бўлиб қолади. Улар ерга, ўз қавмлари ҳузурига қайтиб: «Нима бўлди экан, бизни учкунлар кувадиган бўлиб қолди-ку?» дейишади. Шунда баъзилари: «Дунёда улкан, оламшумул ўзгариш бўлган бўлса керак», дейишади.

Шунда улар машриқу мағрибни кезиб, биздан осмон хабарини тўсган нарсани қидириш керак деган қарорга келиб, сафарга отланадилар. Ривоятларда нақл қилинишича, Насийбин номи билан аталувчи жойда яшовчи жинлардан етти нафари Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бомдод намозида қироат қилаётганларини эшитиб, тўхташади. Биздан осмон хабарини тўсган нарса шу, деб ўз қавмларига қайтиб, бўлган ҳодисани айтадилар. Шунда Аллоҳ таоло Ўз Пайғамбарига Жин сурасини нозил қилади.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм

«Сен айт: «Менга ваҳий қилиндики, албатта жинлардан (бир неча) нафари кулоқ осдилар ва

дедилар: «Биз ажойиб Қуръонни эшитдик».

Бу оятда Аллоҳ таоло Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиб, айтишлари керак бўлган маънони ҳам баён қилади, Яъни, ваҳий орқали етти нафар жин у кишининг қироатларига кулоқ осгани ва қавмларига бориб, биз ажойиб Қуръон эшитдик деб хабар берганлари ҳақида айтишни буюради.

Демак, жинлар Қуръони Карим тиловатини эшитишлари билан бу оддий сўз эмаслигини, дунёда янги оламшумул воқеа содир бўлганлигини ва бу воқеа уларнинг ҳаётида ҳам катта ўзгаришга сабаб бўлганини дарҳол тушуниб етганлар.

Келгуси оятда мазкур жинларнинг ўз қавмларига айтган гаплари зикр қилинади.

«У тўғри йўлга ҳидоят қиладир. Бас, биз унга иймон келтирдик ва ўз Роббимизга бировни ширк келтирмасмиз».

Жинлар ўз ақл-фаросатлари ила Қуръонни туширган Аллоҳ уларнинг Роббилари эканлиги ва Унга шерик бўлиши мумкин эмаслигини ҳам англаб етадилар. Макка мушрикларига ўхшаб, Аллоҳга ширк келтирмасликларини таъкидлайдилар.

Жинларнинг бу баёноти Аллоҳнинг шериги бор, хотини, ўғил-қизи бор ёки У билан жинлар ўртасида насаб алоқаси бор, деб эътиқод қилувчиларга нисбатан қаттиқ дашном бўлди.

«Ва албатта, Роббимизнинг азамати юксак бўлди. У ўзига хотин ва фарзанд тутгани йўқ».

Бу оятдаги «фарзанд тутгани йўқ» таъбири Қуръони Каримнинг мўъжизаларидан биридир. Маълумки, масиҳий тоифалари Ийсо алайҳиссаломни худо, худонинг ўғли деб эътиқод қилишади. Лекин бу тоифаларни чуқурроқ ўрганган кишилар яқинда биз тафсир қилаётган оятларнинг мўъжизасини кашф қиддилар.

Масихий тоифалар ичида «Адоптиочист» номли тоифа бўлиб, бу тоифа вакиллари Ийсо алайҳиссалом Аллоҳнинг сулбидан бўлган фарзанди эмас, балки тутинган ўғли, дер эканлар. Бу тоифа ва унинг ақийдасига оид ҳужжатлар 185 милодий йилдан буён сақланаётган экан.

Бундоқ дақиқ нарсаларнинг фарқиға фақат ҳамма нарсани билувчи Аллоҳ таоло етмаса, 1400 йил аввал яшаган, ўқиш-ёзишни билмаган Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қаердан етар эдилар?

«Ва албатта, эси пастимиз Аллоҳға ноҳақ гапларни айтарди».

Бу оятдаги «эси паст»дан мурод «иблис» ёки ботил йўлда юрган жинлардир. «Ноҳақ гаплар» эса «Аллоҳнинг хотини бор» ёки «Аллоҳнинг фарзанди бор» каби хато гаплардир.

«Ва албатта биз инс ҳам, жин ҳам Аллоҳға (нисбатан) ёлғон гапирмас, деб ўйлардик».

Яъни, жинлар Аллоҳнинг улуғлигини, поклигини, ҳамма нарсаға қодирлигини ва бошқа сифатларини билганликларидан, ҳеч ким Аллоҳға нисбатан ёлғон гапиришға журъат этмайди, деган фикрда юришар экан. Лекин Қуръони Каримни эшитганларидан сўнг эътиқодлари бузуқ эканини ўзлари фаҳмлаб етдилар.

«Ва албатта инсдан баъзи кишилар жинларнинг баъзи кишиларидан паноҳ сўрардилар. Бас, бу (жин)лар у (инс)ларнинг гуноҳ ва хорлигини зиёда қилдилар».

Ҳақиқатда, Исломдан олдин кишилар ўзларини жинлар олдида хору зор тутардилар. Бирор одам маълум жойда тунамоқчи ёки турмоқчи бўлса, баланд овоз билан: «Эй бу жойнинг азиз жини! Мен сенинг ибодатингдагилар ёмонлигидан паноҳингни тилайман», деб нидо қиларди. Шу билан бирға ўша ердаги жинларнинг бошлиғи мени ўзининг ҳимоясига олади, деб ўйларди.

Қуръони Карим жинларнинг ботил эътиқодларини

баён қилишда давом этади:

«Ва албатта, у (инс)лар худди сизлар гумон қилганингиздек, Аллоҳ бирор кишини ўлгандан сўнг тирилтирмас, деб гумон қилардилар».

Бу ва бундан аввалги оятлар куфр ва жоҳилиятнинг энг катта одатларидан иккитасини баён қилди. У ҳам бўлса, Аллоҳдан ўзгадан паноҳ сўраш ва ўлгандан сўнг қайта тирилишга ишонмасликдир.

Қуйидаги оятларда Қуръони Карим жинларнинг ғайб ишларни билмаслигини, фолбин-мунажжимлар ва сеҳргарларнинг жинлар ёрдамида ғайбни биламиз, деб қиладиган даъволари ёлғон ва бўҳтондан иборатлигини баён қилади ва шу билан мусулмонларни турли хурофот ва ваҳималардан четлатади.

«Ва, албатта, биз осмон(га етиш)ни талаб қилдик. Бас, уни кучли қўриқчиларга ва учқунларга тўлган ҳолда қўрдик».

Яъни, жинлар осмонга аввалгидек ғайб хабарларни ўғрилиқча эшитиб олиш учун, кишиларнинг тақдирини билиш учун кўтарилганларида тамоман бошқа ҳолатга дуч келганликларини айтмоқдалар. Чунки жинлар Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам Пайғамбар бўлган давргача осмонга чиқиб, ўз ҳожатларини раво қилиб қайтардилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга ваҳий кела бошлагач, осмонни кучли фаришталар қўришга ўтдилар ва жинларни турли жойлардан учқунлар билан қувиб ҳайдадилар.

Оятда жинларнинг ана шу ҳолатига ишора қилинмоқда. Бу оятнинг иккинчи бир жиҳати шуки, у жинларнинг бизнинг ер курамыздан ташқарида ҳам ҳаёт кечириш хусусиятига эга эканлигига далилдир.

«Ва албатта, биз у (осмон)да тинглашга қулай жойларга жойлашиб олар эдик. Энди эса, ким қулоқ солса, ўзини пойлаб турган учқунга дучор бўладир.

Ва албатта, биз ер юзидагиларга ёмонлик ирода қилиндими ёки Роббилари уларга рушдни ирода қилдими - билмасмиз».

Бу оятда жинлар ғайбни, кишиларнинг тақдирини билмасликларини ўзлари эътироф қилмоқдалар.

«Ва албатта, биздан солиҳлар ҳам ва бошқалар ҳам бор. Турли гуруҳлар бўлган эдик».

Яъни, жинлар турли фиркаларга, динларга бўлинган экан. Уларнинг ичида иймонли, солиҳлари ҳам бор, иймонсиз кофирлари ҳам бор экан. Улар бу ҳақиқатни Қуръони Каримни эшитишлари билан дарҳол тушуниб етдилар. Қуръон тарозиси билан ўлчаб, ким солиҳу ким адашганлигини англаб етдилар.

Ажабланарлиси шуки, жинлар бу ҳақиқатни жуда ҳам қисқа вақтда англаб етганлар, инсонларнинг кўплари эса, ҳозиргача ҳақ йўл қолиб, ноҳақ йўлдан бормоқдалар. Оқибати нима бўлишини улар ўйлаб ҳам кўрмаяптилар.

«Ва, албатта, биз Аллоҳни ер юзида ожиз қолдира олмаслигимизга ва Ундан қочиб қутула олмаслигимизга ишондик».

Яъни, жинлар «Аллоҳнинг қудрати улуғ, нимани хоҳласа, қилади. Биз Унинг ҳузурида ожизмиз, ҳукмига тобемиз, қанча уринсак ҳам қочиб кета олмаймиз», дейишмоқда. Бу эса, жинларни улуғлаб, ҳамма нарсага кодир, деб эътиқод қилувчиларнинг адашганликларига ишорадир.

«Ва албатта, биз ҳидоятни эшитган пайтимизда унга иймон келтирдик. Кимки, ўз Роббисига иймон келтирса, савоби озайиб қолишдан ҳам, унга оғир юк юкланишидан ҳам қўрқмайди».

Ҳа, Қуръонга ошно бўлиш, уни тинглаш, ўқиш, маъносини тушуниш иймонга сабаб бўладиган амаллардандир. Албатта, эътибор қулоғи билан Қуръон тиловатини тинглаш жуда ҳам фойдали.

Мазкур оятда жинлар ҳам уни эшитишлари билан таъсирланиб иймонга келганликлари ўзларининг тилларидан ҳикоя қилинмоқдаки, бу бежиз эмас.

Шу билан бирга, жинлар Аллоҳга иймон келтиришининг манфаатларини ҳам эслатиб ўтмоқдалар. Ўз Роббисига иймони бор одам савоблари камайиб қолишидан кўркмайди, чунки қилинаётган ишларнинг савобли бўлиши учун иймон шартдир. Шу билан бир вақтда, иймонли шахсга турли оғир юклар, қийинчиликлар юклатилмаслиги ҳам таъкидланмоқда.

«Ва албатта, биздан мусулмонлар (бор) ва биздан адашганлар (бор). Кимлар Исломга кирса, бас, улар ҳақ йўлни танлабдилар.

Ва аммо адашганлар, бас, жаҳаннамга ўтин бўлибдилар».

Ушбу икки оятда жинларнинг ичида ҳам худди инсонлар каби мусулмонлар борлиги яна бир бор таъкидланмоқда. Мусулмонлари — тўғри йўлни танлаган жинлардир. Улар кўр-кўрона эмас, балки танлаш, излаш, ўрганиш, солиштириш оқибатида Исломнинг шубҳасиз илоҳий дин бўлиб, ўзига эргашганларни икки дунё саодатига эриштиришига ишонч ҳосил қилгандан сўнг мусулмон бўлганлар.

Ҳозирги кунда ҳам дунёнинг турли бурчакларида одамлар шундай изланиб, ўрганиб, гуруҳ-гуруҳ бўлиб Исломга кирмоқдалар.

Оятда йўлдан адашганларнинг жаҳаннамга ёқилғи бўлишлари ҳам аниқ, очиқ-ойдин айтилмоқда.

«Ва агар улар тўғри йўлдан юрсалар, албатта Биз уларни қўп сув ила суғорамиз. У ила уларни синаш учун. Ва кимки, ўз Роббисининг зикридан юз ўгирса, У Зот уни қийин азобга соладир».

Бу ерда Қуръони Карим ҳамма англаши зарур бўлган икки ҳақиқатни баён қилмоқда.

Биринчиси — яхши ҳаёт, фаровон турмуш Аллоҳга бўлган иймону эътиқод, тақво ва тоат-ибодатнинг самараси эканлиги.

Иккинчиси — ушбу фаровончилик тўқчилик ва серобчилик синов ва имтиҳон учунлиги, неъматнинг синов учун берилиши. Бу ҳол доимо хушёрликка, гуноҳлардан ҳазар қилишга ундайди. Мол-дунё, ризқ-рўзнинг сероб бўлиши одатда, манманлик ва ношукрликка олиб келади ва оқибатда банда шиддатли азобга дучор бўлади.

«Ва, албатта, масжидлар Аллоҳникидир. Бас, Аллоҳдан бошқага дуо қилманг».

Масжидлар Аллоҳга ибодат қилиш учун бино қилинган жойлардир, шунинг учун ҳам улар «Байтуллоҳ» — Аллоҳнинг уйи деб аталади.

Бошқа дин вакиллари ўз ибодатхоналарида Аллоҳга ширк келтиришар, ягона Аллоҳдан ўзгага ҳам ибодат, дуо қилишарди.

Аллоҳ таоло бу оятда Ўз Пайғамбарини ва мўмин-мусулмонларни тавҳидга — фақат Аллоҳнинг Ўзига ибодат қилишга чақиради.

«Ва албатта, Аллоҳнинг бандаси Унга ибодат қилиб турганда, улар унинг атрофида от ёлидек тўпланиб, босиб юборай дейишди».

Бу оятда жинларнинг Пайғамбар алайҳиссалом ҳузурларига иккинчи бор келиб, Қуръон эшитган пайтлари тасвирланяпти. Биринчи эшитганлар қайтиб бориб, ўз қавмларига бўлган воқеани айтиб берганларидан сўнг улар тўпланиб келишган ва Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккаи Мукаррама яқинидаги Ҳажун номли жойда Ар-Роҳман сурасини ўқиганларини эшитганлар. Ўшанда жинларнинг сони етмиш мингта бўлганлиги ривоят қилинган. Қуръон эшитишга иштиёқлари зўр бўлганлигидан бир-бирларини суриб, отнинг ёли каби зичлашиб, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг

бўйинларига чиқиб кетай дейишган. Бу оят ўша ҳолатни тасвирламоқда.

Аллоҳ таоло Аҳқоф сурасида қуйидагиларни айтади:

«Ва сен томон бир гуруҳ жинларни Қуръон эшитишга бурганимизни эсла. У (Қуръон эшитиш)га ҳозир бўлганларида: «Жим, қулоқ осинглар!» дедилар. Қачонки, қироат охирлаганда, ўз қавмларига огоҳлантирувчи бўлиб қайтдилар», деган.

Оятдан маълум бўляптики, жинларнинг Қуръонга қулоқ осиллари тўсатдан, қутилмаганда содир бўлмаган, балки уларни Аллоҳ таолонинг Ўзи буриб қўйган. Аллоҳ таоло бу фазлни Пайғамбар алайҳиссаломга ҳам эслатмоқда.

«Ва сен томон бир гуруҳ жинларни Қуръон эшитишга бурганимизни эсла».

Жинлар Қуръонни эшитишга ҳозир бўлганларида инсонларга ўхшаб «Бу ўтганларнинг афсоналари, сеҳр, шеър ёки уйдирма», деб ўтирмадилар, балки, **«У (Қуръон эшитиш)га ҳозир бўлганларида: «Жим, қулоқ осинглар!» дедилар».**

Ушбу омил уларнинг бахтига сабаб бўлди. Аввал яхшилаб қулоқ осдилар, ҳақни ботилдан ажратишга уриндилар. Ҳақиқатни тушуниб етганларидан сўнг эса, зудлик билан иймон келтирдилар. Иймон қалбларидан жой олгач, бу улкан неъматни ўз қавмлари билан баҳам қўришга шошилиб:

«Қачонки, қироат охирлаганда, ўз қавмларига огоҳлантирувчи бўлиб қайтдилар».

Ва:

«Улар: «Эй қавмимиз! Биз Мусодан кейин туширилган, ўзидан аввалги нарса (китоблар)ни тасдиқловчи, ҳақ (дин)га ва тўғри йўлга ҳидоят қилувчи Китобни эшитдик» дедилар.

Оятдан маълум бўляптики, жинлар Мусо

алайҳиссаломни ҳам, у зотга туширилган китобни ҳам билар эканлар. Улар илк эшитган оятларида Мусо алайҳиссалом ҳамда у зотга нозил қилинган Таврот китоби ҳақида гап бормаган бўлса ҳам, эшитган оятларининг маъноси, далолати, услуби ва бошқа жиҳатлари билан Қуръон ҳам Мусо алайҳиссаломга туширилган китобни тасдиқловчи илоҳий Китоб эканлигини тушуниб етганлар. Энг муҳими, жинлар Қуръони Карим оятларининг завқидан, таъсиридан, ҳаловатидан унинг тўғри йўлга бошлашини англаб етганлар ва ўз қавмларига ҳам бу ҳақда хабар берганлар.

Сўнгра, ушбу ҳикматларни тушуниб, бошқаларни огоҳлантириш зарурлигини англаб етган вакиллар сифатида ўз қавмларини огоҳлантира бошлаганлар. Улар ўз сўзларининг давомида яна қуйидагиларни айтадилар:

«Эй қавмимиз, Аллоҳнинг даъватчисига жавоб беринг ва Унга иймон келтиринг. У сизларнинг гуноҳларингизни мағфират қилар ва аламли азобдан сақлар».

Жинлар Қуръони Каримнинг баъзи оятларини тинглашлари билан унинг инсу жинга юборилган илоҳий китоб эканлигини тушуниб етганлар. Шунингдек, Муҳаммад алайҳиссаломнинг Аллоҳнинг даъватчиси эканликларини, у зотнинг чақириқларига жавоб бериш лозимлигини, Аллоҳга иймон келтириш вожиблигини англаб етганлар.

«Эй қавмимиз, Аллоҳнинг даъватчисига жавоб беринг ва Унга иймон келтиринг».

Энг муҳими, жинлар Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг кироатларини эшитганларидан сўнг охиратни, қиёмат кунини билганлар, унда аламли азоблар борлигини, Аллоҳга иймонгина у азобдан сақлаб қолиши мумкинлигини фаҳмлаганлар.

«У сизларнинг гуноҳларингизни мағфират қилар ва

аламли азобдан сақлар».

Жинлар ўз қавмларига қилаётган даъватларининг охирида Аллоҳга ва Унинг Пайғамбарига иймон келтирмасликнинг оқибати нима бўлишини баён қиладилар:

«Кимки, Аллоҳнинг даъватчисини қабул қилмаса, бас, у ер юзида қочиб қутула олувчи эмасдир ва унга У зотдан ўзга валийлар ҳам йўқдир. Ана ўшалар очик-ойдин залолатдадирлар», дедилар».

Бу ояти каримада динни қабул қилмаган кофирлар ҳақида хабар берилмоқда. Улар Аллоҳнинг даъватчисини, Пайғамбарини қабул этмай, динни эътироф қилмай нима ҳам қила олар эдилар? Яратгандан қочиб қутулишнинг иложи борми? Улар Аллоҳнинг мулкидан ҳеч ерга қочиб чиқиб кета олмайдилар.

Моликул мулк бўлган қудратли Аллоҳ уларга кофирликларининг жазосини албатта беради. У азоблашни истаганда эса, кофирларни аламли азобдан ҳимоя қилувчи валийлари — дўстлари ҳам бўлмайди.

«Кимки, Аллоҳнинг даъватчисини қабул қилмаса, бас, у ер юзида қочиб қутула олувчи эмасдир ва унга У зотдан ўзга валийлар ҳам йўқдир».

Аллоҳнинг даъватчисини инкор этиб, бу ноқулай ҳолатга тушиб қолганлар очик-ойдин залолатдадирлар. Ҳа, **«Ана ўшалар очик-ойдин залолатдадир».**

Демак, залолатда қолмаслик учун Аллоҳнинг даъватчисини дарҳол қабул қилмоқ, айтганига юрмоқ зарур экан.

Мўмин-мусулмон инсоннинг Қуръонда келган ҳар бир хабарга иймон келтириши фарздир. Худо кўрсатмасин, Қуръондаги бирор хабарга шубҳа билан қараш, унга ишонмаслик кофирлик бўлади.

Шундан келиб чиқилса, Қуръонда жин ҳақидаги оятнинг келиши барча мусулмонларга уларнинг борлигига

иймон келтиришни фарз қилади. Шундай экан, бир оз тўлароқ тушуниш учун бу борада баъзи маълумотларни ўрганиб қўймоғимиз зарур.

Маълумки, дунё сиру асрорларга тўла. Биз ҳали моҳиятини, сифатини, таъсирини билмайдиган ҳодисалар атрофимизда тўлиб-тошиб ётибди. Бирор нарса кўзимизга кўринмаса, уни «йўқ» дейишга ҳаққимиз йўқ. Ҳар куни янги нарсалар, махлуқотлар кашф этиляпти. Кеча билмаган нарсаларимиз бугун кашф этилса, биз уни «йўқ эди» дея олмаймиз, балки бу бор нарсани кеча билмаган эканмиз, деймиз. Ҳозирги кунда ўтган аجدодларимиз билмаган, ҳаёлига ҳам келтирмаган қанчадан-қанча нарсаларни билияпмиз. Албатта, биз билган нарсалар кейинги авлодлар учун ўйинчоққа ўхшаб қолади. Бу нарсалар Аллоҳ таоло инсонга берган қобилиятлар ёрдамида кашф қилинмоқда, буларнинг ҳаммаси инсон идроки чегарасидаги нарсалардир. Келажакда яна кўп нарсалар кашф этилиши турган гап. Демак, бирор нарсани «бор» ёки «йўқ», деб жазм ила ҳукм чиқариб юборишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ.

Биз бандаларнинг идрокимизни ишга солмай, Аллоҳ таолонинг Ўзи баъзи сирларни кашф этиб берса, шукр қилиб, қабул этмоғимиз лозим. Масалан, жинга ишониш масаласида ҳам Аллоҳ таоло Ўз каломида сиз билан бизга жинлар ҳақида маълумот берган экан, уни ихлос билан қабул этиб, ишониб, иймон келтирмоғимиз лозим.

Аллоҳ таолонинг бизга билдиришича, жин деб аталган махлуқот бор, у оловдан яратилган. Иблис ҳам жинлардан ҳисобланади. Жинлар одамларни кўради, одамлар уларни кўрмайди.

Жинларнинг ҳам инсонларга ўхшаш жамоатлари, қабилалари, гуруҳлари бор. Улар ҳам ер курасида яшайди. Жинлар бошқа сайёраларда ҳам яшай оладилар. Улар залолатга кетган инсонларни йўлдан оздириб, фикрларига таъсир ўтказишлари мумкин. Жинлар инсоннинг овозини

эшитиб, тилини тушунадилар.

Уларнинг ичида мусулмонлари ҳам, кофирлари ҳам бор (Ўғлига Қуръон ёдлатмоқчи бўлган жин бизга таниш қорилардан бирига ёрдам сўраб, мурожаат қилгани бизга ҳам маълум).

Жинларнинг Қуръон тинглаганликлари ҳақидаги ривоятларни синчиклаб ўрганиб чиққанимиздан сўнг маълум бўладики, айнан шу сафар Муҳаммад алайҳиссаломнинг ўзлари жинлар у зотнинг тиловатларига кулоқ осганидан ва ундан кейинги гаплардан беҳабар бўлганлар. Фақат Аллоҳ таоло оят тушириб, хабар берганидан сўнг билганлар. Аммо ушбу воқеадан сўнг жинлар яна келиб тинглаганларини Пайғамбар алайҳиссалом билиб турганлар.

Имом Муслим қилган ривоятда: «Бир куни саҳобалар Пайғамбаримиз алайҳиссаломни йўқотиб қўйиб, ҳижолат бўладилар. Биров бир нарса қилдимикан ёки бирор ҳодиса бўлдимикан, деб водийларни, тепаликларни қараб, ахтариб чиқадилар. Кечаси билан хавотирда тонг оттирадилар. Тонг отганидан сўнг у зотни Ҳиро ғори томонидан келаётганларини кўрадилар. Олдиларига бориб, сизни йўқотиб қўйиб, ахтардиқ топа олмай, тунни безовта ўтказдиқ дейдилар. Пайғамбар алайҳиссалом эса: «Жинларнинг вакили келган эди, бирга бориб уларга Қуръон ўқиб бердим», деб жавоб берадилар ва саҳобаларни етаклаб бориб, жинларнинг изларини ва гулханларининг қолдиқларини кўрсатадилар».

Биз бу ҳодисанинг қисқача баёнини келтирдик. Ровийлар улуғ саҳобий Абдуллоҳ ибн Масъуддан ривоят қиладилар:

«Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларга: «Ким жинларнинг ишига ҳозир бўлишни истаса, бу кеча марҳамат қилсин», дедилар. Мендан бошқа ҳеч ким бормади.

Юриб бориб Макканинг юқорисига етганимизда оёқлари билан менга чизиқ чизиб бердилар-да «Шундан чикмай ўтир», дедилар. Ўзлари узокрокка бориб, Қуръон ўқий бошладилар. Бир зумда у кишини қора нарсалар ўраб, икковимизнинг орамизни тўсиб қўйди, мен овозларини ҳам эшитмай қолдим. Сўнгра ҳалиги қора нарсалар булутга ўхшаб, парча-парча бўлиб бўлиниб, тарқаб кета бошлади. Фақат бир бўлаги қолганда Расулulloҳ бомдод намозини тугатдилар. Бориб, таҳорат ушатдилар ва менинг олдимга келиб: «Ҳалигилар нима қилди?» деб сўрадилар. Мен: «Ҳов ана, туришибди», дедим. Пайғамбар алайҳиссалом уларга суяк ва тезакни бердилар. Бизни эса, суяк ва тезак билан истинжо қилишдан қайтардилар».

4907- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ إِنَّ عِفْرِيَّتًا مِنَ الْجِنِّ تَفَلَّتْ عَلَيَّ الْبَارِحَةَ لِيَقْطَعَ عَلَيَّ صَلاً تِي فَأَمَكَنِي اللَّهُ مِنْهُ فَأَخَذَتْهُ فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْبِطَهُ إِلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ حَتَّى تَنْظُرُوا إِلَيْهِ كُلُّكُمْ فَذَكَرْتُ دَعْوَةَ أَحِي سُلَيْمَانَ ((رَبِّ هَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي)) فَرَدَّهُ خَاسِئًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4907. *Абу Ҳурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Кеча жинлардан бир ифрийт менга намозимни бузиш учун йўлиқиб қолди. Бас, Аллоҳ унга нисбатан менга имкон берди. Ҳаммангиз эрталаб туриб, унга назар солишингиз учун уни масжиднинг устунларидан бирига боғлаб қўймоқчи бўлдим. Бас, биродарим Сулаймоннинг: «Эй Роббим, менга мenden кейин ҳеч кимга бўлмайдиган мулкни бергин» деган гапини

эслаб, уни ноумид қилиб қайтариб юбордим», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: «Ифрийт» — ўтакетган ўзбошимча, ашаддий жин.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга ҳам намозларини бузиш учун жин йўлиқиши.

2. Аллоҳ Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга жинларни тутиб олиш, уларни хорлаш имконини бергани.

3. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ифрийт жинни масжиднинг устунларидан бирига боғлаб қўйиш имконига эга бўлганлари.

4. Одамлар жинни кўриши мумкинлиги.

5. Пайғамбар алайҳиссаломларнинг бир-бирларини ҳурмат қилишлари. Муҳаммад алайҳиссалом Сулаймон алайҳиссаломнинг Аллоҳ таолога қилган дуолари ҳурматидан ўзлари қодир бўлган ишни қилмаганликлари бунинг ёрқин мисолидир.

6. Жинларнинг масжидга кириши эҳтимоли борлиги.

4908- عَنْ جَابِرٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ آسَ

أَنْ يَعْبُدَهُ الْمُصَلُّونَ فِي حَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَلَكِنْ فِي التَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ.

4908. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Шайтон араб жазийрасида намозхонлар унга ибодат қилишидан ноумид бўлди. Аммо уларни бир-бирларига қарши гижгижлайди», дедилар».

Шарҳ: Бас, шундоқ экан, бандалар шайтоннинг иғвосига учиб, бир-бирлари билан жанжал қилмасинлар.

4909- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ إِبْلِيسَ يَضَعُ عَرْشَهُ عَلَى

الْمَاءِ ثُمَّ يَبْعَثُ سَرَايَاهُ فَأَذْنَاهُمْ مِنْهُ مَنْزِلَةً أَعْظَمُهُمْ فِتْنَةً ، يَحْيِيءُ أَحَدَهُمْ فَيَقُولُ فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ : مَا صَنَعْتَ شَيْئًا ، ثُمَّ يَحْيِيءُ أَحَدَهُمْ فَيَقُولُ : مَا تَرَكْتُهُ حَتَّى فَرَّقْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ قَالَ : فَيُدْنِيهِ وَيَقُولُ : نَعَمْ أَنْتَ .

4909. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Иблис ўз тахтини сув устига қўяди ва ўз лашкаридан гурухларни юборади. Уларнинг энг кўп фитначиси унга энг яқинидир. Бириси келиб: «Ундок қилдим, бундок қилдим», дейди. У бўлса: «Ҳеч нарса қилмабсан!» дейди. Кейин бошқа бири келиб: «Уни қўярда-қўймай хотини билан орасини буздим», дейди. У эса, ўшани ўзига яқинлаштириб: «Ҳа! Балли! Сенсан!» дейди», дедилар».

Шарҳ: Бундан одамлар орасидаги алоқаларни бузиш — шайтон энг яхши кўрадиган ишлардан бири эканлиги келиб чиқади.

4910- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ

عِنْدِي لَيْلًا فَعَزْتُ عَلَيْهِ ، فَجَاءَ فَرَأَى مَا أَصْنَعُ فَقَالَ : مَا لَكَ يَا عَائِشَةُ أَعِزْتِ ؟ قُلْتُ : وَمَا لِي لَا يَعَارُ مِثْلِي عَلَى مِثْلِكَ ، فَقَالَ : أَقَدْ جَاءَكَ شَيْطَانُكَ ؟ قَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ مَعِيَ شَيْطَانٌ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قُلْتُ : وَمَعَ كُلِّ إِنْسَانٍ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قُلْتُ ؟ وَمَعَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : نَعَمْ وَلَكِنْ رَبِّي أَعَانَنِي عَلَيْهِ حَتَّى أَسْلَمَ .

4910. *Оиша разияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бир кеча менинг олдимдан чиқдилар. Бас, менинг рашким келди. У зот келиб, менинг қилганимни кўрдилар ва:

«Сенга нима бўлди, эй Оиша? Рашк қилдингми?» дедилар.

«Менга нима бўлибди? Менга ўхшаш сизга ўхшашга рашк қилмасмиди?» дедим.

«Батаҳқиқ, сенга шайтонинг келдими?» дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, мен билан шайтон борми?» дедим.

«Ҳа», дедилар.

«Ҳар бир инсон билан ҳамми?» дедим.

«Ҳа», дедилар.

«Сиз билан ҳамми, эй Аллоҳнинг Расули?» дедим.

«Ҳа! Мен билан ҳам. Лекин Аллоҳ менга унинг қаршисига ёрдам берди ва у мусулмон бўлди», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

Ҳаммада, ҳатто Оиша онамиздек улуғ зотда ҳам рашк бўлиши.

Ҳамма билан бирга юрадиган шайтон бўлиши.

Пайғамбар алайҳиссаломга бириккан шайтоннинг Аллоҳ таолонинг ёрдами ила мусулмон бўлгани.

4911- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ت عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ

إِلَّا وَقَدْ وَكَّلَ بِهِ قَرِينُهُ مِنَ الْجِنِّ ، قَالُوا وَإِيَّاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : وَإِيَّايَ

إِلَّا أَنَّ اللَّهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ فَلَا يَأْمُرُنِي إِلَّا بِخَيْرٍ . رَوَى هَذِهِ الْأَرْبَعَةُ

مُسْلِمٌ فِي صِفَةِ الْقِيَامَةِ .

4911. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, Аллоҳ сизлардан ҳар бир кишига унинг жинлардан бўлган яқинини вакил қилиб қўйган бўлади», дедилар.

«Сизга ҳамми, эй Аллоҳнинг Расули?» дейишди.

«Менга ҳам. Илло, Аллоҳ менга унинг қаршисига ёрдам берди ва у мусулмон бўлди. У менга фақатгина яхшиликни амр қилади», дедилар».

Ушбу тўртовини Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

Ҳар бир кишига бириктирилган жин бўлиши. У шайтон ҳам дейилади.

Мусулмон жиннинг (ёки шайтоннинг) яхшиликка амр қилиши.

Демак, мусулмон бўлмаган жин инсонни ёмонликка амр қилади.

الملائكة الكرام

МУКАРРАМ ФАРИШТАЛАР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: وَوَوِّدُوكُمْ بِرَبِّكُمْ

Аллоҳ таоло:

«Роббингнинг аскарларини Ўзидан бошқа ҳеч ким билмас. Ва у (дўзах) башар учун эслатмадан ўзга ҳеч нарса эмас», деган.

Бу ояти каримадаги «аскарлар»дан мурод фаришталардир. Уларнинг сони, қуввати ва бошқа хусусиятларини фақат Аллоҳнинг Ўзи билади, холос.

«Ва у (дўзах) башар учун эслатмадан ўзга ҳеч нарса

эмас».

Шундан сўнг Аллоҳ таоло осийларни қўрқитишга ўтади. Ва Ўзининг баъзи махлуклари ила қасам ичиб, дўзахнинг ҳақ эканлигини таъкидлайди.

Аллоҳ таоло яна:

«Вақтиқи, икки кутиб олувчи ўнгда ва чапда ўтирган ҳолларида кутиб олурлар. Бирор сўз айтмас, магар ҳузурида ҳозир нозир борлар», деган (*Қоф, 1 — 18*).

Демак, инсоннинг икки тарафида икки фаришта жойлашган ва улар инсоннинг ҳар бир амали ва сўзларини кутиб олади. Оятда уларни «икки кутиб олувчи» деб айтилмоқда.

«Вақтиқи, икки кутиб олувчи ўнгда ва чапда ўтирган ҳолларида кутиб олурлар».

Мазкур фаришталар содир бўлган барча ҳодисаларни ёзиб боришга вакил қилинганлар.

«Бирор сўз айтмас, магар ҳузурида ҳозир нозир борлар».

Инсоннинг оғзидан чиққан битта лафз ҳам уларнинг назаридан четда қолмайди. Улар ҳамиша ҳозир нозирдирлар, дарров ёзиб қўядилар.

Таъкидлаш лозимки, Аллоҳ таоло бандасининг амалларини ҳисоб-китоб қилишда бу икки фариштанинг ишига муҳтож эмас. Ўзи ҳамма нарсани комил илми ила билиб туради, ҳаттоки, аввалги оятларда айтилганидек, одамнинг ҳаёлидан ўтган нарсаларни ҳам билади.

Мазкур фаришталарнинг барча амалларни ёзиб боришида бошқа ҳикмат ҳам бор: қиёмат куни инсонга ҳужжат сифатида кўрсатиладиган номаи аъмолда ушбу фаришталар ёзган ёзувлар бўлади. Бунга иймон келтириш эса, ҳар бир банданинг кўпроқ яхшилик қилишига, ёмонликдан янада кўпроқ четланишига сабаб бўлади.

Ушбу мавзуда кўплаб ривоятлар келган. Шуларнинг

баъзилари билан танишиб чиқсак, тушунчаларимиз янада мукаммалроқ бўлади.

Али ибн Абу Толҳа Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анхудан ривоят қилади, у зот:

«Бирор сўз айтмас, магар ҳузурида ҳозиру нозир борлар» ояти ҳақида: «Ҳар бир яхши-ёмон гап ёзиб борилади. Ҳаттоки, «едим», «ичдим», «бордим», «келдим», «кўрдим» кабилар ҳам. Пайшанба куни унинг иши ва гапи арз қилинади: яхшилиги ва ёмонлиги борлари қолдирилиб, қолганлари ташлаб юборилади», деган эканлар.

Имом Ҳасан Басрий **«...ўнгда ва чапда ўтирган ҳолда»** оятини ўқиб туриб:

«Эй одам боласи, сенинг саҳифанг очилди. Икки хурматли фаришта сенга вакил қилинди: Биттаси, ўнг тарафингдаги яхшиликларингни ёзади, иккинчиси, чап тарафингдаги ёмонликларингни ёзади, нимани хоҳласанг қилавер, озми, кўпми вафот этганингда саҳифанг беркитилади, қабрингда бўйнингга осиб қўйилади. Қиёмат куни шундай ҳолда қабрингдан чиқасан...» деган эканлар.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал ўлим тўшагида инграб ётганларида Товус розияллоҳу анхудан: «Фаришта ҳар бир нарсани, ҳатто инграшни ҳам ёзади» деган ривоятни эшитибдилару дарҳол инграшни тарк этиб, шу билан то жон таслим қилгунларича инграмаган эканлар.

Мазкур саҳифалар инсоннинг ҳаёти давомидаги барча амалларининг саҳифасидир. Аммо ўлим олдидан жон таслим қилиш саҳифаси ҳам бор.

Аллоҳ таоло Бақара сурасида:

«Барча Аллоҳга, Унинг фаришталарига, китобларига, Пайгамбарларига иймон келтирди», деган (258-оят).

Аллоҳга иймон келтиришнинг ичида Унинг фаришталарига иймон келтириш ҳам бор. Фаришталарга иймон келтиришни эса, Аллоҳ буюрган. Шунинг учун ҳам

иймон келтириш лозим бўлган барча нарсалардан олдин Аллоҳга мустаҳкам иймон бўлиши керак. Аллоҳнинг фаришталарига иймон келтириш ҳис этиш аъзолари таъсирига тушмайдиган, улардан юқори бўлган ғайб нарсаларга иймон келтиришнинг бир қисмидир. Инсонни яратган Аллоҳ унинг табиатида ғайб нарсаларга қизиқиш борлигини билгани учун ушбу ғайбий нарсага — фаришталарга иймон келтиришни буюрган.

Ўзи билан доимо фаришталарнинг бирга юришига, барча яхши-ёмон ишларни ёзиб боришига ва фаришталарнинг бошқа хусусиятларига иймон келтирган одам фақат яхшилик қилишга интилади ва ёмонликдан четда бўлади. Бундай ҳис-туйғу эса, ҳар бир инсон боласи учун зарурдир.

Инсонни ҳайвондан ажратиб турадиган нарсалардан бири ҳам ғайбий нарсаларга, жумладан, фаришталарга ишонишдир. Бундай иймони бор инсон ҳис этиш аъзолари чегарасида — «тор жойда» ўралашиб қолмайди. Балки унинг тасаввур доираси чексиз бўлади.

4912- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ : يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ

مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ فَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاثُوا فِيكُمْ فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ : كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي ، فَيَقُولُونَ : تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ .
رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ .

4912. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ичингизда кечаси бир хил фаришталар, кундузи

бир хил фаришталар алмашиб турадилар. Улар бомдод намозида ва аср намозида жамланиб турадилар. Сўнгра ичингизда тунаганлар кўтариладилар. Бас, Роббилари Ўзи билиб турса ҳам улардан:

«Бандаларимни қай ҳолда тарк қилдингиз?» деб сўрайди. Улар:

«Уларни намоз ўқиётган ҳолларида тарк қилдик. Уларнинг ҳузурига борганимизда ҳам намоз ўқиётган эканлар», дейишади», дедилар».

Икки Шайх ва Насийй ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда зикри келаётган фаришталар бандаларни муҳофаза қилиш учун ер юзига навбат билан тушиб турадилар. Кундузи муҳофаза қилиш учун алоҳида фаришталар бор. Кечаси муҳофаза қилиш учун алоҳида фаришталар бор. Улар бомдод ва аср намозлари вақтида алмашадилар. Бомдод намози вақтида туннинг фаришталари кўтарилиб, куннинг фаришталари муҳофаза учун тушадилар. Ана шу вақтда икки тоифа фаришталар жамланиб, бир-бирлари билан кўришадилар. Аср намозида эса, кундузи муҳофаза қилган фаришталар кўтарилиб, кечаси муҳофаза қиладиган фаришталар тушадилар. Бу пайтда ҳам икки тоифа фаришталар бир-бирлари билан учрашадилар.

Бандалар ичида турган фаришталар кўтарилганларида Аллоҳ таолонинг Ўзи билиб турса ҳам, улардан:

«Бандаларимни қай ҳолда тарк қилдингиз?» деб сўраши намозхон инсоннинг шаънини олий мақомга кўтаришдир, Аллоҳнинг ҳузурига, Аллоҳга муқарраб бўлган фаришталар тўпига кўтаришдир. Бу эса намознинг ўта улкан ва ўта фазилатли ибодат эканлигидандир.

Ушбу ҳадисдан олинadиган фойдалар:

1. Намознинг энг олиймақом ибодат эканлиги.

Чунки Аллоҳ билан фаришталар орасидаги савол-жавобда фақат намоз зикр этилмоқда.

2. Бомдод ва аср намозларининг бошқа намозлардан устун туриши.

3. Бомдод ва аср намозларининг вақти афзал ва баракали вақтлар эканлиги.

Чунки ана шу вақтларда фаришталар жамланади. Асарларда келишича, ризқ бомдод намозидан кейин тақсимланади. Кундалик амаллар эса, аср намозидан кейин Аллоҳнинг ҳузурига кўтарилади. Шунинг учун ҳам банда бу вақтларни тоат-ибодатда ўтказса, ризқи ва амали баракали бўлади.

4. Фаришталарнинг мусулмонлар орасига тушиб туришларидан Ислому умматининг бошқа умматлардан кўра шарафли эканлиги келиб чиқади.

5. Аллоҳ таолонинг фаришталар билан сўзлашиши.

Бу ҳадис ҳам намоз ўқишга катта тарғибдир. Намоз ўқиган одам ҳар куни икки марта Аллоҳ билан фаришталар ўртасидаги суҳбатда зикр қилинар экан. Бу жуда улуғ шараф! Бирорта амалдор таниш одамидан бир киши ҳақида: «Фалончи тинч юрибдими?» деб сўраб қўйса, у умрбод мақтаниб юради. Намозхонни эса, Аллоҳ таоло фаришталардан ҳар куни икки марта: **«Бандаларимни қай ҳолда тарқ қилдингиз?»** деб сўрар экан. Фаришталар эса: «Намоз ўқиётган ҳолларида тарқ қилдик», деб жавоб берар эканлар. Намоз ўқимаганлар эса, бундай бахтдан бебаҳрадилар.

Шунинг учун намозни қанда қилмайлик ҳар куни Аллоҳ томонидан ҳоли сўраладиган бандалар каторида бўлишга ҳаракат қилайлик.

4913- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ : اُذِّنْ لِي اَنْ اُحَدِّثَ

عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَلَائِكَةِ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ اِنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ

اُذْنِهِ اِلَى عَاتِقِهِ مَسِيرَةُ سَبْعِ مِائَةِ عَامٍ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالضَّيَّاءُ

4913. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Менга Аллоҳ таолонинг Аршни кўтариб турувчи фаришталаридан бири ҳақида гапиришимга изн берилди. Унинг қулоғининг юмшоқ жойидан елкасигача бўлган масофа етти юз йиллик масофадир», дедилар».

Абу Довуд ва Байҳақий ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам фаришталар ҳақидаги тафсилотларни одамларга сўзлашлари учун уларга Аллоҳ таоло изн бериши керак экан. Аршни кўтариб турувчи фаришталар шу қадар катта бўлса, Аршнинг ўзи қанчалик улкан эканлигини тасаввур қилиш ниҳоятда қийин бўлса керак. Энди ана шу Аршнинг яратувчиси — Аллоҳ таолонинг сифатини ҳар ким ўзи билиб олгани маъқул. Ана шундоқ фаришталар хизматида бўлиб турган Аллоҳ таолодек Зотнинг иқобидан қочиб қутулиб бўладими?! Шунинг учун ўша фаришталарга иймон келтириб, Аллоҳ таолонинг айтганларидан четга чиқмай, бандаликни адо этиб юриш лозим.

ХОТИМА

Зухд ва рақоик ҳақида келган оят ва ҳадисларни қўлдан келганича ўрганганимиздан кейин биздан аввал яшаб ўтган, бу мавзуни яқиндан ўрганган азизларимизнинг фикрлари ва хулосалари билан ҳам қисқача танишиб ўтишимиз лозим бўлади.

Дунёда зоҳид бўлиш солиқларнинг шарафли макомларидан биридир. Аслида эса, зоҳидлик кўнгли тусаб турган бир нарсадан ўгирилиб, ундан яхшироғига

юзланмокдир. Кўнгилга ёқмайдиган нарсадан юз ўгириш зоҳидлик эмас.

Одатда, дунёдан юз ўгирган кишини зоҳид дейдилар. Аллоҳдан ўзга барча нарсадан юз ўгирган киши комил зоҳиддир. Дунёдан жаннат ва унинг неъматлари илинжида юз ўгирган одам ҳам зоҳид, аммо унинг даражаси аввалгидан пастдир.

Мол-дунёни тарк қилиш, уни сахийлик билан сарфлашнинг ўзи ҳам зоҳидлик бўла олмайди. Зоҳидликнинг энг олий мақоми Аллоҳ билан мулоқот қилиш учун қилинган зоҳидликдир.

Ҳаёт учун зарур бўлган нарсалардаги зоҳидлик қуйидагича бўлади:

Таомдаги зоҳидлик.

Бунда зоҳид очликни даф қилиш учун баданига мувофиқ таом билан кифояланади ва таом ила лаззатланишдан ўзини тияди. Кўпгина машҳур зоҳидлар оддий таомлар билан кифояланганлар. Баъзи машҳур зоҳидлар эса яхши таомлардан бош тортмаганлар. Мисол учун, Суфён Саврий раҳматуллоҳи алайҳи сафарга чиққанларида ҳам ўзлари билан қовурилган гўшт ва бошқа таомларни олиб юрардилар.

Кийимдаги зоҳидлик.

Бунда зоҳид иссиқ ва совуқдан сақлайдиган ҳамда авратни тўсадиган кийим билан кифояланади. Кўплаб зоҳидлар оддий кийим билан кифояланганлар.

Маскандаги зоҳидлик.

Баъзи бир зоҳидлар ўзларига маскан тутмай, такия ва шунга ўхшаш жойларда яшаганлар. Бошқалари эса, ўзлари учун ғоятда содда бошпана қилганлар. Иброҳим ан-Наҳаҳий раҳматуллоҳи алайҳига ўхшаш зоҳидлар эса, «Бино етарли бўлса, ажр ҳам, гуноҳ ҳам йўқ» деган шиорга амал қилганлар.

Уй анжомларидаги зоҳидлик.

Бунда зоҳидлар ўзига керакли асбоб-анжомдан зиёдасини тутмаганлар.

Никоҳдаги зоҳидлик.

Бу масалада зоҳидлик маъноси йўқ, деса ҳам муболаға бўлмайди. Энг машҳур зоҳидлардан бўлган ҳазрати Али розияллоҳу анҳунинг тўртта хотинлари бўлган (Фотима онамиз ўтганларидан кейин.)

Мол-дунёдаги зоҳидлик.

Зоҳидлар кўпинча ўзларига керакли бўлган микдордан ортиқча мол тўплашга ўтмаганлар. Лекин бошқача йўл тутган катта зоҳидлар ҳам оз бўлмаган.

Обрўдаги зоҳидлик.

Зоҳидлар зоҳирий обрўга эмас, балки қалбларда бўладиган обрўга соҳиб бўлиш учун ҳаракат қилганлар.

Хулоса қилиб айтиладиган бўлса, ҳаёт учун зарурий бўлган нарсалар дунёдан деб ҳисобланмаган.

Зоҳидлик ҳақида баҳс юритган уламоларимиз ва зоҳидларимиз, таркидунё қилиш зоҳидлик эмасдир, деганлар. Чунки молни тарк қилиш ва камбағалликни зоҳир қилиш зоҳидлик билан ном чиқаришга уринган киши учун жуда ҳам осондир. Кўпгина роҳиблар бу даражага осонлик билан эришганлар. Бу эса, риёкорликдан бошқа нарсаси эмас.

Зоҳидликнинг биринчи даражаси — бориға масрур бўлмаслик йўғига маҳзун бўлмасликдир.

Зоҳидликнинг иккинчи даражаси — мансабни мадҳ қилувчи ҳам, сўкувчи ҳам унинг олдида барорбар бўлишидир.

Зоҳидликнинг учинчи даражаси — Аллоҳ билан унсу улфат бўлишидир.

Зоҳидларнинг имомларидан бири бўлган Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳи:

«Энг афзал зоҳидлик зоҳидликни яширишдир», деганлар.

Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳининг зоҳидликлари етти иклимга маълум ва машҳур эди. Аммо у киши жун кийим ҳам, хирқа ҳам киймаганлар. Одамлардан ажраб, қоронғи хонада ҳам ўтирмаганлар. Таркидунё қилиб, мол жамлашдан юз ўтирмаганлар. У кишининг тижорат қарвонлари чор атрофни кезар эди. Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳининг тижорий сармоялари тўрт юз минг динорни ташкил қилар эди. Бу улуғ зоҳиднинг йиллик даромадлари юз минг дирҳамдан иборат эди. Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳининг айтишларича:

«Зоҳидлик бутунлай таркидунё қилиш, ҳалол касбни тарк қилиш ва яхши ишларга нафақа сарфлашдан юз ўгиришдан эмас, балки:

Зоҳидлик ҳаромни тарк қилишдир.

Зоҳидлик шубҳали нарсаларни тарк қилишдир.

Зоҳидлик ҳар бир ҳалол ва мубоҳ нарсанинг керагидан ортиғини тарк қилишдир.

Қисқача қилиб айтганда, зоҳидлик Аллоҳдан узоқлаштирадиган нарсани тарк қилиб, Аллоҳга яқинлаштирадиган нарсани тутишдир.

Машҳур зоҳидлардан Фузайл ибн Иёз раҳматуллоҳи алайҳи Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳидан:

«Эй имом! Сиз бизни зоҳидликка ва озга сабр қилишга амр қиласиз. Аммо ўзингиз Хуросондан Аллоҳнинг муқаррам юрти бўлмиш Маккага тижорат молларини келтирасиз. Бу қандоқ бўлди?!» деди.

Шунда Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳи:

«Эй Абу Али! Буни ўз эҳтиёжимни қондириш, обрўйимни сақлаш, Роббим — Аллоҳнинг тоатига қўмак олиш учун қиламан. Аллоҳнинг ҳаққини билишим билан уни адо этишга шошиламан. Эй Абу Али! Сен ва сенинг биродарларинг бўлмасангиз, тижорат қилмас эдим», деб жавоб берганлар.

Нақшбандия тариқати силсиласининг кўзга кўринган арбобларидан бирлари — Хўжа Аҳрор Валий раҳматуллоҳи алайҳи ҳам мол-дунёларининг ҳисоби йўқ зотлардан бўлганлар.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, зоҳидлик қалбада Аллоҳнинг муҳаббатидан бошқа нарсага жой қолмаслигидир.

МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Қуръони Карим.
2. Имодуддин Исмоил Ибн Касир. «Тафсири Қуръони Азим», Дор ихйил кутубил арабийя.
3. Муҳаммад Али ас-Собуний. «Роваиъул Баён тафсири Аятил Аҳкам минал Қуръон», Дор ихйит туросил арабий, Байрут.
4. Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. «Тафсири Ҳилол».
5. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий. «Саҳиҳул Бухорий», Тошкент, 1973.
6. Муслим ибн ал-Ҳажжож ал-Қурайший. «Саҳиҳул Муслим», Дорул кутубил илмийя, Байрут, Ливан.
7. Муҳаммад ибн Йисо ат-Термизий. «Сунани Термизий», Дорул кутубил илмийя, Байрут, Ливан, 1987.
8. Сулаймон ибн ал-Ашҳас ассижистоний. Ал-Аздий «Сунани Абу Довуд», Дорул Боз, Марва, Макка.
9. Аҳмад ибн Шухайб ан-Насайй. «Сунани Насайй», Мактабут тарбиятил арабий лидувалил халийж, Риёз, 1988.
10. Муҳаммад ибн Йазид ал-Қазвиний. «Сунани Ибн Можа», Дор ихйит туросил арабий, Байрут, 1975.
11. Молик ибн Анас ал-Асбаҳий ал-Хумайрий. «Муваттоъ Имоми Молик», Дорун нафаис, Байрут, 1987, 10-босма.
12. Абдуллоҳ ибн Баҳром ад-Доримий. «Сунани

Доримий», Дорул-фикри.

13. Аҳмад ибн Ҳанбал. «Муснади Имом

14. Аҳмад ибн Ҳанбал», Дорул кутубил илмийя, Байрут, 1978, 2-босма.

15. Муҳаммад Абдурроҳман ал-Муборакфурий. «Тухфатул Аҳвазий би шарҳи жомеъит Термизий», Дорул кутубил илмийя, Байрут.

16. Муҳаммад Юсуф ал-Ҳусайний ал-Банурий. «Маҳарифус сунани шарҳи сунанит Термизий», Алмактабатул банурийя, Карачи.

17. Шоҳ Валийуллоҳ ад-Дехлавий. «Ҳужжатуллоҳил болиға», Алмактабатус салафийя, ЛоҳурСаҳийд Ҳавва. «Ал-Асасу фис Сунна», Дорус салом, Қоҳира, 1994. 1-босма.

18. Муҳаммад Фуад Абдулбоқий. «ал-Муъжам алмифехрис ли Алфозил Қуръонил Карими», Дорул кутубил мисрийя, Қоҳира, 1945.

19. Аҳмад ибн Халликон. «Вафиятул аъйан фи анбаи абнаиз заман», Алматбаъатул маймуна, Қоҳира, 1310 х. й.

20. Жалолиддин ас-Суютий. «Танвийрул ҳаволик шарҳун ала Мувааттоъ Молик», Дорул-ихяил кутубил арабийя, Миср.

21. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори.

«Миркотул Мафотийҳ шарҳу Мишкотил Масобийҳ», Дорул-ихяит туросил арабий, Байрут.

22. Бадриддин Айний. «Умдатул Қорий шарҳу Саҳиҳил Бухорий», Дорул фикр.

23. Аҳмад ибн Ҳажар ал-Асқалоний. «Фат-ҳул Борий шарҳу Саҳиҳил Бухорий», Дорул райяни лит турос, Қоҳира, 1986, 1-босма.

24. Аҳмад ибн Юсуф ал-Ҳалабий. «Умдатул ҳуффоз фи тафсири ашрафил алфоз», Дорул кутубил ватанийя, Банғозий, 1995.

25. Аҳмад ибн Абдурроҳман алмакдисий. «Мухтасари

мин ҳожил қосидийн», Мактабату дорул баён, Дамашқ, 1978.

26. Муҳаммад ибн Абу Бакр ар-Розий

«Мухторус Сихоҳ». Ал-Ҳайъал мисрийятил оммати лил китаб, Қоҳира, 1976.

27. Зафар Аҳмад ал-Усмоний аттаҳонавий. «Эълоус Суннан», Идоратул Куръани вал улумил Исламийя, Карачи, Покистон, 1415 ҳ. й.

28. Аҳмад ибн Муҳаммад аттаҳовий ал-Ҳанафий. «Шарҳи маъоний ал-Осор», Дорул кутубил илмийя, Байрут, Ливан, 1987.

29. Мулло Али Қори Ҳанафий. «Шарҳи Китоби ал-Фикҳил Акбар», Дору ла-Кутубил имлийя, Байрут, 1995 й.

30. Маҳмуд Шалтут. «Ал-Ислом ақийдатан ва шарийъатан», Доруш шурук, Қоҳира, 1968 й.

31. Абдуллоҳ ибн Муборак. «Китобуз зухд».

32. «Назратун наъим фии ахлоқин набиййил карийм».

33. «Алмавсуъа ал-Фикҳийя».

34. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Тасаввуф ҳақида тасаввур.

35. Саййид Рамазон Бутий. Ал-Ҳикам алатоийя шарҳун ва таҳлил.

36. Саид Ҳавво. «Нафсни поклашликда хулоса». 1405 ҳ.й., 27-муҳаррам, учинчи нашр (До-руссалом).

37. Саид Ҳавво. «Руҳий тарбиямиз» 1399 ҳ.й., Дорул кутуб ал-арабийя.

38. Абулҳасан Али ал-Ҳасаний ан-Надавий. «Раббонийлиқ раҳбонийлик эмас» 1404 ҳ.й., иккинчи нашр, Муассасату аррисола.

39. Абу Абдуллоҳ Ҳорис ибн Асад ал-Мухосибий. «Нафс одоблари» 243 ҳижрий.

40. Абу Бакр Абдуллоҳ ибн Муҳаммад. «Нафсни ҳисоб-китоб қилиш» 1408 ҳ.й., биринчи нашр Муассасатул Кутуб ассиқофийя.

41. Муҳаммад Шайхоний. «Рухий тарбия» 1416 х., иккинчи нашр, Дору Қутайба.

42. Соиҳ Али Ҳусайн. «Тасаввуф ва унинг тарихидан кўринишлар», 1994 м., Маншуроту куллийяту даъва ал-Исломия.

43. Абу Ҳомид ал-Ғаззолий. «Охират илмини кашф қилишда фахрли дурлар», 1407 ҳижрий, Муассасатул кутуб ассикофия.

44. Бурҳониддин ал-Буқоий. «Тасаввуф борасидаги тортишув» 1400 х., Дорул кутуб ал-Илмий.

45. Муҳаммад Закий Иброҳим. «Исломий тасаввуф алифбоси» 1415 х., бешинчи нашр, Мактабатул Одоб.

46. Абдулкарим ал-Қушайрий. «Кичик қалб томон» 1397 х., Дорул арабийяту лилкитоби.

47. Ҳусайн ал-Қувватлий. «Исломдаги ақлий тасаввуф» 1998 м., биринчи нашр, Маншуроту дору икраъ.

48. Муҳаммад Маҳмуд Алвон. «Ислом ва Тасаввуф журнали». 1959 м., 1 март, 10-сон.

49. Холид Бағдодий. «Рисолаи холидия ва одои зикр», Истанбул, 1993.

50. Ҳасан Муҳаммад Саъид ашшанновий. «Фи риёзит тасаввуфи», 2003 й.

51. Муҳаммад Мозий Абул Азоим. «Рисолатул муршидийн вал мустаршидийн», Дорул Мадина ла-Мунаввара, Қоҳира, 1983 й.

52. Абул Ҳасан Али ал-Ҳасаний ан-Надавий. «Рижолул Фикри вад Даъвати фил Исломи», Дору Ибн Касир, Байрут, 1999 й.

53. Фахруддин Али Сафий. «Рашахот айн ал-ҳаёт», Ибн Сино, Тошкент, 2003 й.

54. Яҳъя ибн Шарофиддин Нававий. «Риязус солиҳийн».

55. Абу Ҳомид Ғаззолий. «Иҳяу улумиддийн».

56. Имом Қушайрий. «Рисолаи Қушайрия».

57. Абулҳасан Мавардий. «Адабуд дуня вад дийн».
58. Абдулазм ибн Абдулқовий ал-Мунзирий.
«аттарғийб ват тарҳийб».
59. Абу Нуъайм Исбаҳоний. «Хулятул авлиё».
60. Ибн Жавзия. «Сифатус Савфа».
61. Абулфараж Абдурроҳман ибн Аҳмад. «Жомиъул
улумвал ҳикам».
62. Ҳофиз ибн Абуд Дуня. «Заммуд Дуня».

Аллоҳга Ҳамду санолар бўлсин.

МУНДАРИЖА

Зухд ва рақоиқлар китоби. Етти фасл ва хотимадан иборат.
Кириш
Биринчи фасл. Дунёдан огоҳлантириш ҳақида
Ҳожатсиз бино яхшимас
Бойлик қаноатдадир
Ҳирс кўйиш ва чексиз умиддан сақлан. . . 56 Иккинчи
фасл. Фақир ва фуқаролар фасли ҳақида
Учинчи фасл. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг
маишатлари
Аҳли суффа
Тилни тиймоқ — фарз
Иймоннинг баркамоллиги зарари йўқ
нарсани тарқ қилишдадир
Аллоҳ таолонинг ҳукмига сабр қилишда улуғ ажр бордир
Тўртинчи фасл. Қазо ва қадар ҳақида.
Қадар ҳақида низо қилиш керак эмас.
Хотима
Ажаллар ва ризқлар чегаралангандир.
Қалблар Роҳманнинг қабзасидадир
Кофирларнинг болалари ҳақида ворид бўлган нарсалар
Фитрат аҳли ҳақида келган нарсалар

Ишлар хотимага қараб бўлади
Амоли солиҳга шошилиш вожибдир
Аллоҳ таолодан хавфда бўлиш
Аллоҳ таолога таваккал қилиш
Бешинчи фасл. Рақоиклар ҳақида
Жаннатга кириш Аллоҳ таоло фазли ила бўлур
Омонатнинг кўтарилиши
Олтинчи фасл. Садақанинг фазли ҳақида. .
Еттинчи фасл. Амри маъруф ва наҳйи мункар ҳақида
Хотима. Баъзи ўтганларнинг хабарлари. . .
Бешикда гапирганлар
Иблис ва унинг лашкарлари
Жин ҳақида маълумот
Мукаррам фаришталар
Хотима
Манбалар рўйхати

Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф

Зухд ва рақоиқлар китоби

36-ЖУЗ

Муаллиф рухсатисиз нусха кўчиришининг барча турлари, иктибос олиш ва сотиш шаръан ҳаром, конунан ман этилади.

«Шарқ» нашриётматбаа акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент

Мухаррир *М. Мансуров*
Мусаввир *А. Ғуломов*
Бадий муҳаррир *А. Мусахўжаев*
Техник муҳаррир *Л. Хижова*
Саҳифаловчи *М. Атхамова*
Мусахҳиҳа: *Р. Холбекова*

Босишга рухсат этилди 4.06.2008. Бичими 84x108 V.
«ВаШка112» гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма
тобоғи 18, 48. Нашриёт-ҳисоб тобоғи 16, 7. Адади 7000
нусха. Буюртма Ма4589. Баҳоси келишилган нархда.

**«Шарқ» нашриётматбаа акциядорлик
компанияси босмахонаси,**

100083, Тошкент шаҳри, Буюк Турон, 41.